

DE BOUWWERELD

Weekblad voor Theorie en Praktijk

REDACTIE:
D. H. HAVERKAMP,
J. H. W. LELIMAN.
AMSTERDAM.

INHOUD: Een terugblik. — A. W. WEISSMAN, De Vader der nieuwe Kunst. — Snijdingen tusschen gebouwen. — Sociaal-economische kroniek. — Bij onze afbeeldingen. — Uit Parijs. — Berichten en mededeelingen.

UITGEVER,
ADMINISTRATEUR:
F. VAN ROSSEN.
AMSTERDAM.

EEN TERUGBLIK.

Ereplicht is het een terugblik op 1901 te openen met eene herdenking van overledenen. Schijnen ons, onder den indruk van het sterven in één maand, de laatste van 1900, van de GREEF en GODEFROY de verliezen in 1901 mogelijk gering in aantal, zij waren treffend.

Ik wil er drie noemen, ontnomen aan de drie generaties die onder ons leven en werken: A. L. VAN GENDT, P. DU RIEU en J. F. BUCHEL.

Kon VAN GENDT terugzien op een lang leven van rusteloozen en succesvollen arbeid, DU RIEU stierf eer zijn talent zijne middaghoogte bereikt had; hij werd weggerukt midden uit zijn taak. Maar treffend bovenal is het overlijden van J. F. BUCHEL, want het opkomend geslacht, welks werken nog niet evenredig kunnen zijn aan de beloften, kan slechts de droeve herinnering achterlaten aan groote, door hooger macht teleurgestelde verwachtingen.

* * *

Waar wij nog niet kunnen nagaan wie 1901 ons bracht ter vergoeding voor de verliezen die het sloeg — een MICHEL ANGELO der twintigste eeuw ligt thans wellicht, onbekend en slechts in kleinen kring bemind, reeds in de luiers — hebben wij er ons toe te bepalen tot een overzicht van wat het ons bracht.

Zou zulk een overzicht reeds meer van beschouwenden aard moeten wezen om niet louter tot herinneringen van bekende voorvallen te vervallen, thans komt er nog de omstandigheid bij, dat in de bedoelde tijdsspanne de Nederlandsche bouwkunst zich over het algemeen door een kalm en geregeld verloop, niet door gewichtige gebeurtenissen of treffende verrassingen onderscheidde, noch door voorvallen waarvan men vermoeden mocht, dat zij voor de toekomst beslissend konden zijn.

De ontwikkeling onzer bouwkunst te volgen wordt steeds moeilijker. Zoolang de Gothiek, de Renaissance

en het Klassicisme elkander het terrein betwistten, was het overzicht betrekkelijk gemakkelijk. Maar niet slechts gingen Deutsche en Engelsche voorbeelden voort onze kunstenaars te inspireeren, maar in de laatste jaren voegden zich daarbij Oostersche zoowel als Amerikaansch-Romaansche, terwijl eindelijk de invloed der „moderne” Belgen in 1901 blijkbaar sterk toegenomen is.

De onderlinge inmenging van soms de meest uiteenloopende denkbeelden voert de verwarring ten top. Dat „borgen maakt zorgen” ook in overdrachtelijken zin een spreuk is, vol van diepe levenswijsheid, behoeft geen betoog. Telkenmale ziet men dit op het treffendst bewaarheid.

Maar wie borgde nooit, wiens denkbeelden waren ooit geheel en al oorspronkelijk? Elke stijl heeft haar prototype. De moeilijkheid bij zelfstandige omwerkingen is soms alleen deze oervorm op te sporen.

„De idealen van hen die onder hunne tijdgenooten als vage gevoelens rondgingen, worden de vastheden van een nieuw geslacht.” (ALBERT VERWEY.)

Iedere kunstrichting ontstaat, is afgeleid uit eene andere met tal van geleidelijke overgangen, die beantwoorden aan de fasen der menschelijke ontwikkeling, van welke de kunst de getrouwste afspiegeling is.

Afkeurenswaardig alleen zou het zijn, indien onverhoopt er kunstenaars waren, die — gelijk dieren, welke na hunne dorst gelescht te hebben, aan de bron hun staart toonen — zich schaamden om den oorsprong van hunne kennis en hunnen smaak dankbaar en in het openbaar te noemen.

De meening dat, zonder den uitslag te moeten vreezen, onze bouwkunst zich over het algemeen dan ook veilig met die van vreemde landen kan meten, wordt wetenschap, als, na langen tijd te hebben rond getrokken buiten de grenzen van het vaderland men er binnen terugkeert en dan als het ware de originalen

nevens elkander plaatsen kan. Alleen in het voortbrengen van reclame-architectuur, gelijk een modepaleis, een bazar of een ware-house die eischen, zien wij anderen — en zonder afgunst te gevoelen — voorgaan.

In rust, in ernst en logika is daarentegen, gelijk in schier alle tijdperken harer ontwikkeling, de Nederlandsche bouwkunst van thans de meerdere van hare buitenlandsche tijdgenooten.

Richten wij, zonder een bepaald voorbeeld uit te kiezen, den blik op onze nieuwe architectuur in haar geheel, dan moet het treffen hoe het streven zich van doode, en dus doodende, konventie vrij te maken wellicht nergens algemeener is en rijper vruchten afwierp dan in Nederland.

Steeds duidelijker wordt het daarbij dat onze nieuwe bouwkunst meer en meer in het teeken van den eenvoud komt te staan. Waarbij ook men zich aansloot, naar sobere degelijkheid zien wij allen streven, en sommigen zelfs in die richting al buitengewoon ver gaan.

Al deelt men zulk een beginsel niet, dan toch kan

men toegeven dat het voor ontwikkeling vatbaar is. Wie over ruwheid klaagt, kan ze polijsten; de door veien bestreden naaktheid zou te bekleeden, de door anderen gelaakte plompheid te versierlijken zijn. Maar in het buitenland toont nu reeds de nieuwe bouwkunst vaak de kenteekenen van het verval: pretentie, gezochtheid, overwoekering met ornament, verfijning, gebrek aan frissche vindings- en zeggingskracht.

* * *

Ik geloof dat als men op den weg terugblijkt, dien in 1901 onze bouwkunst volgde, dat men dan bemoedigd de toekomst kan ingaan, in het vertrouwen dat men eenmaal op haar toepasselijk mag verklaren deze laatste van SALOMO'S spreuken:

„Zij zal genoemd worden vanwege de vruchten harer handen, en hare werken zullen haar loven in de poorten.”

L.

DE VADER DER NIEUWE KUNST DOOR A. W. WEISSMAN

Een nieuwe kunst is bezig zich te vormen. Wij zien de bewijzen daarvan overal. Niet slechts de architectuur beweegt zich op andere paden, dan zij vroeger bewandelde, maar ook de „gebruikskunst” is herleefd, en men mag van haar veel verwachten.

De wegbereider dezer nieuwe kunst was JOHN RUSKIN. Onder zijn boeken heeft vooral dat, getiteld *The Seven Lamps of Architecture* grooten invloed gehad. Twee en vijftig jaren geleden werd het geschreven; de zaaier heeft dus geduld moeten oefenen, eer hij het zaad zag opkomen. Slechts het eerste groene waas over den akker heeft hij mogen aanschouwen. Het kan nog lang duren, eer de oogsttijd is aangebroken.

Als voortbrengsel van letterkunde staat *The Seven Lamps of Architecture* ongetwijfeld minder hoog dan *The Stones of Venice*. Het onderwerp, een wijsgeerige bespiegeling over kunst, leende zich niet altijd voor fraai-gestelde zinnen. Toch is het proza van meer dan gewone hoedanigheid en spreekt de man uit den stijl.

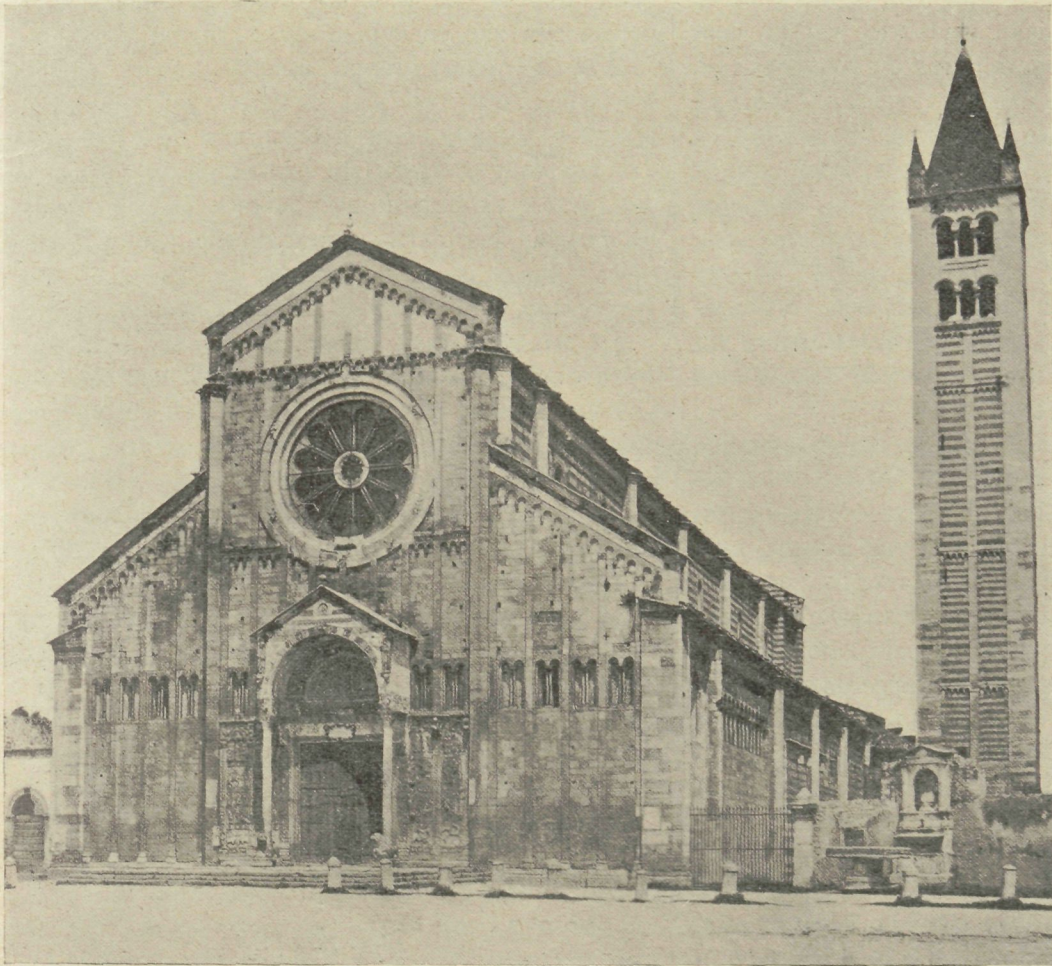
Ofschoon beoefenaars der bouwkunst het werk ongetwijfeld met vrucht kunnen lezen, heeft de schrijver zich toch niet in de eerste plaats tot hen, maar tot het groote publiek gericht. RUSKIN'S kennis van de bouwkunst was niet groot; overal bemerkt men, dat een man, die buiten het vak staat, er over spreekt. Doch juist dat hij buiten de architectuur bleef, maakte dat hij er een onbevangen blik op had.

Toen RUSKIN in 1849 zijn boek schreef, was hij een streng-geloovig Protestant. Maar toen hij het in 1880 andermaal ter perse legde, zei hij in een voorbericht dat hij „de uitingen van dit steil Protestantisme had weggelaten, omdat hij ze als dwalingen zijner jeugd erkende”

Dat RUSKIN het Oude Testament bewonderde, blijkt uit zijn wijze van schrijven. Tot de keuze van den titel kwam hij door het lezen van Psalm 119, vers 105, dat in de Statenvertaling luidt: „Uw woort is een lampe voor mijnen voet, ende een licht voor mijnen padt.” De Engelsche en ook de Latijnsche vertaling spreken hier echter niet van een lamp, maar van een lantaarn. Daarom zou men hier eer willen denken aan dat gedeelte van het vierde hoofdstuk der Openbaring, dat in de Statenvertaling dus is weergegeven: „Ende seven vyreige lampen waren brandende voor den Throon, welke zijn de seven Geesten Godts.” RUSKIN heeft nu willen doen zien hoe, naar zijne meening, die zeven geesten in de bouwkunst zich uiteten.

Het is er echter verre van af, alsof de schrijver zich alleen tot de bouwkunst zou beperkt hebben. Reeds de inleiding geeft eene beschouwing over de wetten, die de kunst in het algemeen beheerschen en die, volgens RUSKIN, overeenkomen met die der zedeleer. Zijn bedoeling was, het bestaan van die wetten aan te toonen.

„Daar zij” zegt hij „niet slechts behoeden tegen dwalingen van allerlei aard, maar ook het eenig middel zijn, om het tot iets te brengen, geloof ik niet te veel gezegd te hebben, toen ik deze wetten de Lampen der Bouwkunst noemde. Toen ik trachtte den aard van haar licht vast te stellen, heb ik mij niet bezig gehouden met het beantwoorden der vraag, welke de beletselen zijn geweest, die, haast ontelbaar, dit licht hebben verhinderd, te schijnen. Dat ik mij daarvan onthield was echter geenszins uit onverschilligheid; had ik dit onderzoek beproefd, dan zou mijn werk

SAN ZENO TE VERONA.

allicht dwalingen hebben bevat, die men aan afgunst of nijd zou hebben kunnen toeschrijven."

Het eerste hoofdstuk heet „*De Lamp der Offervaardigheid*” en begint met de volgende stelling: „Slechts dan is bouwen een kunst, wanneer de gebouwen door menschenhand, voor welk doel ook, opgetrokken, zóó zijn ontworpen en versierd, dat het aanschouwen der bouwwerken den mensch geestelijk gezond maakt, hem kracht geeft en hem vreugde verschaft.”

Eer RUSKIN tot de bespreking dier stelling overgaat maakt hij onderscheid tusschen bouwkunst en bouwen. Hij verstaat onder bouwen het optasten van verschillende stoffen, die de natuur oplevert, tot één geheel, dat voor een bepaald doel geschikt is. Dit samenstellen heeft echter niets met kunst te maken, ook niet als het met het uiterste vernuft geschiedde.

De samenstelling is voor RUSKIN dan ook volstrekt geen grondslag, waarop een kunst, hoe dan ook, zou kunnen rusten. Hier komt het onderscheid uit tusschen hem en zijn tijdgenoot VIOLLET-LE-DUC, die de samenstelling uitsluitend als de basis der bouwkunst beschouwt.

Volgens RUSKIN treedt de kunst van bouwen pas op, wanneer aan het bouwwerk datgene wordt toegevoegd, wat het waardig of schoon doet zijn, maar wat, als men alleen op de nuttigheid let, achterwege zou kunnen blijven. En nu verstaat hij onder „offervaardigheid” in de eerste plaats de geneigdheid om

dit overvloedige, dat zou kunnen gemist worden, toch aan te brengen.

Deze geneigdheid kan zich op verschillende wijzen toonen. „Wanneer twee soorten van marmer, beiden even fraai, geschikt en duurzaam, verkrijgbaar zijn, dan zal de geest der offervaardigheid ons nopen, daarvan het meest kostbare te kiezen.” Zoo deed men in vroegere tijden, als het gedenkteeken gold, zegt RUSKIN, maar hij wijst er tevens op, hoe in onze dagen het streven is, om voor zoo min mogelijk geld zooveel mogelijk te willen hebben.

Vervolgens wordt nagegaan, hoe de geest der offervaardigheid zich bij het bouwen van kerken behoort te uiten. Als ijverig Protestant moet RUSKIN erkennen, dat niet het aanzien van het bedehuis, maar het geloof dergenen, die er in samenkomen, bij de beoordeeling gewicht in de schaal legt. Doch in een uitvoerig godgeleerd betoog tracht hij aan te toonen, dat ook de Protestanten voor fraaie kerken moeten zorgen, en dat zij verkeerd doen, door die zorg als wereldsche ijdelheid te beschouwen.

RUSKIN ergert zich er aan, dat de geloovigen veel geld aan de versiering en de inrichting hunner huizen besteden, maar dat zij haast niets voor het instandhouden en verfraaien hunner kerken over hebben.

Sedert RUSKIN dit schreef zijn in het Vereenigd Koninkrijk ontelbare nieuwe kerken gebouwd en vele oude gerestaureerd; aan dit alles werden groote sommen

ten koste gelegd. Men zou dus mogen verwachten dat hij in 1880 zeer voldaan was over wat hij door zijn boek had bereikt. Maar hij was dit volstrekt niet. Want in de voorrede van dat jaar zegt hij: „Dit boek is wel het meest nuttelooze geweest, dat ik geschreven heb. Want de gebouwen, die ik beschreef, zijn of afgebroken of keurig netjes afgeschraapt en als nieuw gemaakt, zoodat zij in een toestand gekomen zijn, die nog treuriger is dan het diepst verval.” RUSKIN was namelijk, zooals later blijken zal, een verbitterd tegenstander van onze veelgeroemde restauraties. En over de nieuwe, streng in stijl gebouwde kerken was hij al mede slecht te spreken.

RUSKIN brengt dan het een en ander over de menschelijke woning in het midden. Hij wil volstrekt niet dat die leelijk of zelfs ook maar eenvoudig zal zijn. „Het is mij wel dat zij met veel pracht, zorg en schoonheid worde ingericht. Maar ik zou niet willen, dat nuttelooze uitgaven gedaan werden voor versierselen, die niemand opmerkt, zooals plafondlijsten, deuren in eikenhout geveerd, rijkgedrapeerde gordijnen, en dergelijken. Aan zulke dingen zijn wij, deels door onze dwaasheid, deels door onze traagheid, gewend geraakt, zoodat geheele takken van nijverheid daardoor in het leven kwamen. En toch hebben die over-tolligheden ons nooit één oogenblik van werkelijk genot verschaft, nooit zijn zij ons van het minste nut geweest. Aan zulke dingen besteden wij veel geld, met geen ander gevolg dat ons leven gemak, mannelijkheid, achtbaarheid en frischheid verliest. Ik spreek uit ondervinding; ik weet wat het is, te leven in een hut, op een houten vloer, onder een houten zoldering, bij een haard van grijzen steen. Men voelt zich daar in menig opzicht gezonder en gelukkiger dan als men woont tusschen een Turksch tapijt en een verguld plafond, bij een prachtig gepolijsten insluithaard.”

RUSKIN predikt dus in 1849 reeds de vereenvoudiging des levens, die pas in onzen tijd door enkelen in praktijk gebracht wordt. Kenschetsend voor de zienswijze van den schrijver is, dat hij verlangt, wat dus kon worden uitgespaard, te bestemmen voor het bouwen van marmeren kerken in alle Engelsche steden. In zijn aantekeningen van 1880 erkent hij evenwel, dat deze wensch van 1849 dwaas was. Hij ziet in, dat de pracht van een kerkgebouw niets te maken heeft met de vroomheid van hen die daar samenkomen.

RUSKIN eischt, waar hij de „Lamp des Offervaardigheid” laat schijnen, meer van de bestellers der kunstwerken dan van de makers, de kunstenaars. Wanneer voor een bouwwerk slechts weing geld beschikbaar is, dan gaat het niet aan, daarvan den architect een verwijt te maken. RUSKIN ijvert echter tegen gewilde soberheid en daar onze nieuwste bouwkunst die tot een harer geloofsartikelen heeft gemaakt, bezit zij de „offervaardigheid” niet, zooals de schrijver die opvat.

Het denkbeeld „offervaardigheid” wordt echter ook op andere wijze in het hoofdstuk te pas gebracht. Zij moet zich namelijk tevens daardoor toonen, dat

ieder mensch al wat hij doet met geheel zijn hart, geheel zijn ziel en geheel zijn verstand verricht.

Wie dit offer brengt, meent RUSKIN, vindt zijn belooning, wie het niet brengen wil zijn straf. De bouwers der 19e eeuw hebben hun best niet gedaan, daarom staat hetgeen zij voortbrachten zooveel lager dan het werk hunner voorgangers. Met het geld, dat ter hunner beschikking werd gesteld, wilden zij slechts zooveel mogelijk maken, zonder te vragen of, wat zij verrichtten, wel zoo goed mogelijk gedaan werd.

Als vroeger, zegt de schrijver, een architect een zeker bedrag had om beeldhouwwerk aan een gebouw te doen maken, dan ging hij naar den besten meester dien hij vinden kon en betaalde hem veel geld voor betrekkelijk weinig versiering. Doch de tegenwoordige bouwmeesters zoeken de slechtste beeldhouwers op, omdat deze weinig vragen en dus groote vlakken met hun werk gevuld kunnen worden.

De vraag wordt verder gesteld, of de afwerking van datgene, wat bij een bouwwerk niet in het gezicht komt, even zorgvuldig moet zijn, als die van wat goed in het oog valt. Die vraag, het kan ons niet verwonderen, beantwoordt RUSKIN toestemmend. Ook dit is een offer, dat behoort te worden gebracht.

Doch hij maakt toch eenig voorbehoud. Hij deelt de meening niet van hen die, er op wijzend dat de bovenste bladeren van een boom even fraai zijn als de onderste, ook verlangen, dat bij de versierselen van een gebouw geen rekening gehouden zal worden met het gezichtsvermogen van den beschouwer. Hij toont aan, dat bij de schoonste werken van het verledene de fijnste versierselen laag bij den grond zijn gemaakt, terwijl meer sprekende vormen voor de hogere deelen werden aangewend.

Het slot van dit eerste hoofdstuk is gewijd aan de bespreking van overlading bij versiering. Slechts daar wil RUSKIN van overlading gesproken hebben, waar de versierselen slecht zijn. Bij goede versierselen meent hij dat geen overlading mogelijk is.

Het is te verwonderen, dat de schrijver in 1880 bij dit gedeelte van zijn werk geen noot heeft gevoegd, om het onhoudbare van zijn stelling te erkennen. Want over de vraag, wat goede, wat slechte versiering is, loopen de denkbeelden zeer uiteen. Welke eischen stelt nu RUSKIN aan een goede versiering? Hij zegt het in dit hoofdstuk nog niet; hij geeft slechts voorbeelden. Onder de goede versieringen noemt hij die der kerk van San Zeno te Verona, waarbij hij blijkbaar bedoelt haar westelijken gevel, die uit de 12e eeuw afkomstig is en uitmunt door de behandeling der onderdeelen. Het beeldhouwwerk is alleen aan het portaal gemaakt; de overige gevel is vrijwel onver sierd gelaten.

Een ander voorbeeld zijn de portalen van den kruisbeuk der kathedraal te Rouaan. Maar vooral uitvoerig is RUSKIN over Giotto's klokkentoren te Florence. Voor dit werk heeft hij onverdeelde bewondering, wat hem niet belet ook den Laat-Gothischen

toren van de kathedraal te Rouaan als een zeer geslaagde schepping te noemen, ofschoon hier de rijkdom misschien wat al te groot is.

Maar de gevel van de kerk der Certosa bij Pavia en die van de Cappella Colleoni te Bergamo worden om hun rijke versiering afgekeurd. RUSKIN zegt, dat hij deze werken haast niet kan aanzien; toch behooren zij tot de prachtigste der Renaissance en zijn zij met groot meesterschap uitgevoerd. De Renaissance heeft het echter bij RUSKIN verbruid; in haar voortbrengselen

kan hij maar hoogst zelden iets goeds ontdekken. Men zou zeggen dat het hem aan een orgaan ontbreekt, om hare scheppingen te genieten. De eenzijdigheid van den schrijver verraadt zich hier.

Aan het slot van het eerste hoofdstuk is toegevoegd een vergelijking tusschen bouwstijlen die streng, en die weelderig zijn. RUSKIN acht de eenvoudige op den duur vervelend; slechts de rijke werken spreken van waarlijke offervaardigheid.

(Wordt vervolgd).

SNIJDINGEN TUSSCHEN GEBOUWEN.

In Duitschland schijnen de ruimten tusschen muren van aangrenzende gebouwen tot allerlei rechtskwesties aanleiding te geven. Die tusschenruimten tusschen perceelen, in Amsterdam snijdingen genaamd, en die gewoonlijk nog geen halve meter breed zijn, worden in Duitschland veel aangetroffen en hebben aldaar eene breedte van ongeveer 1 M. Die tusschenruimte van gebouwen in Duitschland langs de zijgevels van af de straat, loopen geheel door tot aan het terrein van den achterliggenden eigenaar. Zij zijn het gevolg van een bouwwijze uit vroeger tijd, toen men meende dat uitbreiding van brand door het overslaan van de vlammen op des buurmans grond, door die tusschenruimte verhinderd werd. Dikwijls waren zij ook bestemd om het afdroppelende water op te nemen en werden dan ook wel Traufgänge genaamd. Het grondvlak voor deze tusschenruimte werd van de terreinen van beide burens ieder voor de helft genomen, waardoor het wettelijke vermoeden gold dat die gelijke rechten op de helft, in alle gevallen reden van bestaan had, indien niet het tegenovergestelde kon bewezen worden, b.v. door bijzondere omstandigheden dat n.l. een der burens alleen toegang tot die gang had of dat het afloopen van water alleen van eene zijde of van een muur kwam, enz. Het bestaan van deze gangen werd nog begunstigd door wettelijke bepalingen, die gelasten dat een nieuw te bouwen perceel op 3 voet afstand van den grond van den buurman moest verwijderd blijven of dat op een nog onbebouwd terrein, degeen die het eerst bouwde, 1½ voet van buurmans grond open moest houden.

Intusschen heeft de ervaring geleerd dat dusdanige smalle tusschenruimten geen dienst doen om brand van het eene huis op het andere tegen te houden, doch ook dat zij uit een oogpunt van gezondheid verwerpelijk zijn, omdat zij niet of moeilijk gereinigd kunnen worden en dus kweekplaatsen worden van stank en door de rottende bestanddeelen van ziektekiemen, epidemiën kunnen veroorzaken.

Op deze gronden worden zij door de duitsche bouwpolitie niet meer overal toegelaten en in de nieuwe bouwverordeningen vindt men de bepaling dat nieuw te bouwen perceelen of dicht aan de grens van het

aangrenzende terrein gebouwd moeten worden of met eene tusschenruimte die veel grooter moet zijn dan de bovenvermelde en die bedragen moet 3 tot 6 M. Ook uit een aestetisch oogpunt wil men dit hebben, daar in een straat die smalle tusschenruimten naast groote en kleine gebouwen geen mooi effect maken.

De uitvoering van deze bepaling geeft in de practijk tot allerlei moeilijkheden aanleiding voor bouwers die een nieuw gebouw willen zetten naast een, alwaar de oude toestand met een gang van 1.0 á 1.5 M. bestaat. De oude rechten laten niet toe dat de eene eigenaar die halve tusschenruimte bebouwt, tegen den wil van den anderen eigenaar. Door het verschil van meening van verschillende autoriteiten komen er door deze kwestie herhaaldelijk moeilijkheden voor, die meestal ongunstig afloopen voor dengeen die het nieuwe gebouw laten zetten. Het geval doet zich dan dikwijls voor dat die smalle tusschenruimte niet verdwijnt voordat beide eigenaars hunne perceelen verbouwen.

In ons land zijn die tusschenruimten of snijdingen meestal van buiten niet zichtbaar, daar de beide voor-gevels van de aangrenzende perceelen tot op de helft der snijding zijn doorgetrokken. Dikwijls bevatten zij dan wel afvoerpijpen van de goot, ofschoon dit af te keuren is, daar lekkage of gebreken aan de afvoerpijpen of goten niet bemerkt kunnen worden en daardoor het gootwater langs de zijmuren kan druipen en deze vochtig maakt. Daarom is het beter die snijding van boven geheel af te dekken met een goot, waardoor in de snijding dan geen regenwater kan komen.

Tegenwoordig neemt men bij den bouw van nieuwe perceelen de snijding weg door de muren tegen elkaar te zetten. De versnijdingen der fundamenteen neemt men dan alleen aan de binnenzijde van elk perceel. De goot gaat dan over de beide perceelen heen en dekt de tusschenruimte tusschen de muren af, of wel men maakt een gemeenschappelijken muur, waardoor dus de snijding geheel vervalt. Zulk een muur heeft echter ook zijne bezwaren, door de gehoorigheid, door het eerbiedigen van elkaars rechten op den muur en wel niet het minst bij het eventueel afbreken van dien muur, wanneer een zwaardere muur gebouwd moet worden, of wanneer hij bouwvallig is.

WOONHUIS EN BAKKERIJ TE DELFT.
G. VERSTEEG, ARCHITEKT

SOCIAAL-ECONOMISCHE KRONIEK.

I.

Sociale bouwkundigen.

Inzending van bouwplannen.

Een gelukkige gedachte is het van de Redactie van dit Weekblad om een rubriek, die ik een sociaal-economische mag noemen, op te nemen. Toen mij dan ook gevraagd werd, of ik genegen was kortere of langere beschouwingen te houden over die wettelijke maatregelen of economische toestanden in binnen- of buitenland, welke met het bouwvak in verband staan, heb ik niet lang gearzeld met het aannemen van deze uitnodiging. Hoewel ik overtuigd ben, dat mijne krachten niet zoover reiken als ik in deze wel zou willen wenschen, heb ik toch gemeend, voorzoover het mij dan gegeven is, te moeten medewerken tot het opwekken en gaande houden van de belangstelling onzer bouwkundigen in de sociaal-economische wetten en toestanden in eigen en buitenland.

Het is een waar gezegde, dat met de tijden ook de zeden veranderen. Wanneer wij den bouwkundige, zooals wij hem heden ten dage wenschen en zooals hij ook inderdaad zijn moet, stellen naast den bouwkundige van vroeger, ja slechts eenige tientallen van jaren geleden, dan bemerken wij een groot onderscheid. Ik bedoel niet in technischen zin, al is ook

op het gebied der techniek het verschil zeer groot te noemen, maar in socialen zin.

Wat wist de bouwkundige van vroeger van verzekering, minimale loonsbepaling of vaststelling van den arbeidsduur in bestekken van aanbestedingen, wat van arbeids-, hinder- en veiligheidswetten, wat van arbitrage, participatiestelsel, wat van hygiëne? Hij nam volk in zijn dienst en liet het loon geheel afhangen van de wet van vraag en aanbod, er niet aan denkende na te gaan en te overwegen of wellicht ook een hogere bezoldiging gewenscht ware en hem zelf in plaats van een financieel nadeel een voordeel zou bezorgen. Hij bekommerde zich niet over het getal vrouwen, kinderen of jeugdige personen, die bij hem werkzaam waren. Hij nam in zijne bestekken alleen bepalingen op omtrent de materialen, de doode werkkrachten en omschreef met geen enkel woord de levende. Hij had niets te maken met Inspecteurs van den Arbeid, die nog niet bestonden en met Gezondheidscommissiën, die straks overal hare intrede zullen doen en ook in de bouwwereld haren grooten invloed zullen doen gevoelen. Hij bestudeerde niet het stelsel van copartnership, van winstdeeling en dacht er niet aan zijne werklieden tegen de gevolgen van ongevallen te verzekeren.

WOONHUIS EN BAKKERIJ TE DELFT.
BORSTWERINGVULLING IN SEKTIEL-
AARDEWERK, ONTWORPEN DOOR
G. VERSTEEG

Thans is gelukkig de toestand anders geworden.

Eensdeels heeft de wetgever begrepen niet langer, wat de arbeidsbescherming betreft, Gods water over Gods akker te mogen laten loopen. Hij gevoelde, dat de Staat niet alleen kan en mag zijn de politiestaat, slechts geroepen om den eigendom te beschermen en de gesloten contracten te handhaven, maar dat hij moet ingrijpen in de sociale verhoudingen en moet geven dwingend recht waar zoo groot de kans is, dat de gesloten overeenkomsten zullen neerkomen op verdrukking der eene partij en dat het eigenbelang, hoe krachtig dit ook ten goede van het algemeen kan drijven, zal brengen een nadeel aan een der contractanten, die door zijne economische positie niet in staat is den strijd tegen den andere vol te houden. Zoo zijn er sociale wetten gekomen welker getal naar alle waarschijnlijkheid in devolgende jaren nog een uitbreiding zal ondergaan.

Anderdeels zijn ook de zeden veranderd. De werkgevers gaan zich steeds meer beschouwen als personen, die niet meer alleen volstaan kunnen met het uitbetalen van een op de wet van vraag en aanbod berustend loon en het laten werken zoolang de arbeidskrachten het schijnbaar kunnen uithouden. Een mildere geest, een sociale, is in hen gevaren en als gevolg daarvan zien wij steeds veelvuldiger sociale maatregelen op de arbeidenden toegepast. Nu is het echter onjuist te meenen, dat alleen de sociale geest vele werkgevers er toe gebracht heeft de bedoelde maatregelen toe te passen; neen, ook het eigenbelang heeft een rol gespeeld en zal dat steeds doen, daar de ervaring geleerd heeft, dat het toepassen van vele sociale maatregelen in plaats van een financieel nadeel aan de werkgevers brengt een finantieel voor-

deel. Het zij er verre van, dat ik daarover een afkeurend oordeel wil vellen; integendeel, ik vind het een zeer gelukkig verschijnsel, omdat daardoor de belangen van beide partijen hand in hand gaan en er een sterkere prikkel zal zijn om met het nemen der bewuste maatregelen voort te gaan. Sociale wetten en maatregelen kunnen en zullen zeer dikwijls samengaan met het dienen van het belang van den werkgever: op dit verschijnsel kan niet genoeg de aandacht worden gevestigd en ik hoop in dit blad daarop meermalen te wijzen, ten einde deze overtuiging ingang bij allen te doen vinden.

Door wet en zeden gedwongen moet dus de bouwkundige, ook al is hij in den beginne nog zoo onwillig, wel zijne aandacht schenken aan hetgeen er op sociaal-economisch gebied voorvalt en de bouwwereld raakt. Door een bekende persoonlijkheid in den lande is eens gesproken van sociale ingenieurs, een woord waarvan ik hem bijna het vaderschap zou willen benijden. Deze gedachte wensch ik nu uit te breiden door te spreken van sociale bouwkundigen. Ik hoop het mijne er toe bij te dragen tot het meer en meer sociaal worden van onze bouwkundigen, opdat deze zich steeds meer gaan verdiepen in het bestudeeren der sociale stelsels en der economische verhoudingen.

In deze kroniek stel ik mij voor nu eens uit het binnenland, dan uit het buitenland materiaal te verzamelen hetwelk dienstig is den bouwkundigen onder de oogen te worden gebracht en niet zelden zal ik stilstaan bij de sociale wetten, die wij reeds hebben of nog moeten hebben, teneinde de bepalingen der eerste beter bekend te maken of de naleving er van te doen kennen.

Kampen.

(Wordt vervolgd),

Mr. Dr. H. S. VELDMAN.

BIJ ONZE AFBEELDINGEN.

De Redactie stelt zich voor geregeld afbeeldingen van nieuwe Nederlandsche bouwwerken op te nemen. Aangezien het haar onmogelijk is zelf alle opnamen te laten doen, richt zij zich tot de vakgenooten met het verzoek foto's of teekeningen van hun werk ter reproductie tijdelijk te willen afstaan.

Eenvoudige bouwwerken zullen zeker niet het minst op prijs gesteld worden.

De tekst bij de platen zullen wij tot den kleinst mogelijken omvang terug brengen, want platen spreken toch reeds voldoende voor zich zelf. Aan sommige werken stellen wij ons echter voor, uitvoeriger beschouwing te wijden.

UIT PARIJS.

Hoe wispelturig de Franschen in het staatkundige ook zijn mogen, gelijk in menig ander opzicht toonen zij zich behoudend met betrekking tot de kunst, de bouwkunst in het bijzonder. Heeft zich een bepaald type eenmaal ingeburgerd, dan kost het moeite om het door een ander te vervangen. De Parijsche etagewoning is er een voorbeeld van. Aan de omstandigheid dat zij sinds onheuglijken tijd — welhaast langer dan de memorie reikt van den gebruikelijken „oudsten inwoner” — het Parijsche woonhuistype geene principiële wijziging onderging, dankt het straten-aanzicht eene niet te omschrijven eentonigheid.

Nu is het betrachten van afwisseling moeilijk om verschillende redenen, waarvan een der voornaamste de bouwverordeningen zijn, welke, gelijk voor een reuzenstad als Parijs volkomen te beamen is, van oudsher uitvoerig en streng zijn. Of het iemand van mindere reputatie dan VAUDREMER (in Holland hoofdzakelijk bekend door zijne bemerkenswaardige kerken) gelukt zou zijn in de Avenue Henri Martin eene vakwerk-konstruktie te mogen oprichten, staat te betwijfelen.

Aan die draconische bouwwetgeving zijn ten deele ook de politieke gebeurtenissen schuld. De Parijzenaars hadden door in 1830, 1848 en 1852 zich op grooten schaal te oefenen in den barrikaden-oorlog, in die branche eene meer dan gewenschte kennis verkregen. Om hernieuwde toepassing van die kennis te kunnen beletten, werden onder NAPOLEON III door den prefekt HAUSSMANN de straten geschikt gemaakt om door kavallerie en artillerie te kunnen worden „schoongeveegd”. Elke voorsprong was voortaan verboden. De liniaal heerschte en er kwam een uitgewerkt stel voorschriften, die de fantasie van den architect aan banden legden, doch op het gebied van gezondheid en veiligheid echter veel ten goede uitwerkten.

Parijs evenwel is het voorbeeld, waarna geheel Frankrijk zich pleegt te richten. Nu Parijs rechte straten en breede avenues bezat, diende elke andere stad, die zichzelf respekteerde, te volgen.

Die geest werkt nog altijd na en heeft onlangs in Rouaan gedreigd tot een verschrikkelijk vandalisme te leiden. Ieder, die deze zoo interessante stad bezoekt, moet zich de rue St. Romaiu herinneren, want dit stille, aardige straatje, voert langs het kompleks der aartsbisschoppelijke gebouwen heen, van het plein voor de kathedraal naar de St. Maclou, een weg die zeker elk vreemdeling wel eens maakte. Welnu, de gemeenteraad van Rouaan heeft onlangs besloten dat deze straat, die thans achter zijne bochten zoo vele verrassingen verbergt, zou worden „genormaliseerd”.

Waarom, kan niemand zich recht begrijpen wijl „redenen van verkeer” die in soortgelijke omstandigheden reeds zoo vaak feitelijk aan ongemotiveerde vernielzucht tot dekmantel hebben gediend, in dit geval te dol zouden klinken. De straat gelijkt verder noch een

smerige achterbuurt; zij is niet steil, noch al te eng, terwijl sommige der af te breken huizen slechts enkele centimeters achteruit moeten. Nu is het volkomen waar, dat, door elkander genomen, die huizen elk afzonderlijk geene groote kunstwaarde bezitten, maar te zamen en in verband met de kathedraal en het paleis vormen ze een kwartier zóó eigenaardig dat het wel bijzonder overtuigende gronden moeten wezen, die eene totale afbraak, nog wel van overheidswege, zouden kunnen wettigen.

Protesten bleven dan ook niet achterwege; maar al hebben zij ook succes, dan blijft toch het besluit der Rouaansche vroedschap een bedenkelijk verschijnsel, dat aan de zijde der kunstvrienden tot opletendheid moet stemmen. Het zou immers wel de eerste keer niet wezen dat een geketst besluit later, bij wijze van verrassing, toch werd uitgevoerd.

Keeren wij echter tot het Parijsche woonhuis terug. Daar vallen blijder feiten te melden.

Ten lange leste zagen wij ondanks alle moeilijkheden toch eenige pogingen iets nieuws voort te brengen. De eerste was het veelbesproken zoogenaamde Castel Bérenger, welke opvallende schepping van HECTOR GUIMARD, eene zekere wijding kreeg door hare bekroning in den Parijschen gevelwedstrijd.

Nu werkt de atmosfeer van eene groote stad verterend op de frischheid — ook van gebouwen. Het Castel Bérenger is er niet op vooruitgegaan. Zijn ontwerper evenmin, althans getuige zijne paviljoens boven de toegangen tot de Métropolitain, de ondergrondse spoorweg. Zoo doelmatig en serieus in elk opzicht de ondergrondse kunstwerken van dezen spoorweg zijn, zoo wuft is de bovengrondsche. Ik weet het karakter van die lichte, in ijzer, glas en cement opgetrokken konstruktietjes niet beter dan als coquet te omschrijven, een karakter gelukkig dermate on-Hollandsch, dat men om het aan te duiden tot een uitheemsch woord toevlucht moeten nemen.

Eenige van die paviljoens maken op de Place de l'Etoile naast de Arc-de-Triomphe een effekt als, op de Haarlemsche markt, TEEUWE's welbekende stoomkarroussel onder de eerwaardige St. Bavo en zij zijn den Parijzenaar een reden tot volkomen gewettigde ergernis.

Dat „moderne” gedachten in toongevende kringen nog weinig waardeering vonden, werd in de jongste openbare zitting der Akademie van Schoone Kunsten den Heer TONY GARNIER, een „Prix-de-Rome”, duidelijk gemaakt. Hij had zijn jaarlijksche zending, die tusschen twee haakjes niet tot de publieke tentoonstelling toegelaten werd, vergezeld doen gaan van eene memorie, welke alle bouwstijlen veroordeelde. De Akademie verklaarde in haar rapport dat door aldus te handelen de Heer GARNIER een misslag tegen den goeden toon beging en tevens niet voldaan had aan zijne verplichtingen als *pensionnaire* der Akademie. „De Akademie ver-

trouwt echter dat het voldoende zal zijn om den Heer GARNIER uit te noodigen over zijne dwaling na te denken en dat hij haar een volgend jaar zal herstellen door meer „ernstige studie en minder gewaagde theorie”. Een krasser vermaning in fijner vorm toe te dienen is wel niet mogelijk!

Slot volgt.

GEMENGDE BERICHTEN.

AMSTERDAM. De Parkschouwburg. „Naar wij vernemen heeft de commissie van onderzoek in zake het brandgevaar en de veiligheid in schouwburgen, de geheele inrichting en toestand van den Parkschouwburg van dien aard bevonden, dat dit gebouw volstrekt niet bespeeld mag worden, tenzij ingrijpende veranderingen en verbeteringen plaats hebben.”

„Het is te hopen,” zeggen wij gaarne het Handelsblad na, „dat het aanbrengen van die verbeteringen zullen blijken zóó kostbaar te zijn, dat de tegenwoordige eigenaars daar tegen opzien en dan liever het gebouw voor afbraak zullen verkoopen. Amsterdam zou dan een leelijk vervallen gebouw minder tellen en dat stadsdeel aanmerkelijk verbeterd worden.”

DELFT. Aan de Polytechnische school zijn 859 studenten — waaronder eenige studentinnen — ingeschreven, o. a. 19 voor bouwkundig ingenieur, 17 voor civiel en bouwkundig ingenieur. Eene dame volgt speciaal de bouwkundige vakken.

's GRAVENHAGE. Het nieuwe paleis van Justitie den 30sten December 1901 in gebruik genomen, is het onder leiding van den Heer W. C. METZELAAR geheel verbouwde paleis van wijlen Prins Frederik. Na vijfen-dertig jaren te hebben leeggestaan is dit, als vorstelijke woning vrij lugubere gebouw, in een waardig Justitie-paleis herschapen.

Het 17e eeuwse gebouw dat ter plaatse was gelegen, brandde, gelijk ons werd medegedeeld, den dag na het bezoek van den Czaar uit. Koning Willem I kocht de ruïne en liet ze tot een paleis voor zijn tweede zoon verbouwen. De geheele konstruktie wijst op een Duitschen bouwmeester, die bovendien de eigenaardigheid beging de bestaande buitenmuren door een nieuwe mantel te verdubbelen.

Aan den weg heeft de Heer METZELAAR hier niet getimmerd. De bestaande gevel bleef onveranderd en alleen de techniek zal de ontzettende arbeid kunnen waardeeren, die het heeft moeten kosten om de ingewikkelde dienst van Arrondissements-Rechtbank en Hof in het bestaande gebouw naar den eisch onder te brengen.

Komische bestemmingswijzigingen ondergingen sommige vertrekken. In een slaapkamer worden nu strenge requisitoren opgesteld en de ketenen, die thans in de balzaal aangelegd worden, zijn niet meer uit rozen gevlochten, nu in deze zaal de strafzaken van de Rechtbank behandeld worden.

Eene nieuwe hoofdruimte is het heldere en flinke centrale trappenhuis. Eveneens nieuw is de groote strafzaken-zaal van het Hof, welke met hare hooge betimmering in donker eikenhout, de bovenvakken met rood doek gedicht, een waardig effect maakt.

De verschillende bureau's en Raadkamers bergen nog menige herinnering aan het oude paleis, in den vorm van schoorsteenmantels en spiegels, in de bekende stijve vormen van de laat-Empire-stijl. De reeds genoemde balzaal is bijna geheel onveranderd gebleven: wanden in geel stuc, gewelfd cassettenplafond en parketvloer.

De stoffeering der lokalen is streng en eenvoudig. Van eikenhout is op ruime schaal partij getrokken, vooral in het trappenhuis. De overschilderde deuren en omtimmeringen zijn wederom blank gemaakt en de oude eikenhouten luiken werden in lambrizeeringen omgezet.

De lokalen van de staande magistratuur — officier van Justitie en de procureur-generaal en beider gevolg — zijn in rood gestoffeerd, die van de zittende magistratuur — de rechters — in groene tint.

De meubels en het smeedwerk geven een hoogen dunk van de werkmanschap van sommige gasten in het Rijkshôtel te Veenhuizen, waaronder zich een paar beeldhouwers plegen te bevinden.

HAARLEM. De nieuwe St. Bavo. Naar het Handelsblad uit goede bron vernam, „kan binnenkort de voltooiing der nieuwe kathedrale kerk van Sint-Bavo te Haarlem worden verwacht. Waarschijnlijk zal in den loop van het volgende jaar met den aanbouw van het langschip worden begonnen, maar de toren zal voorloopig slechts tot den nok worden opgebouwd”. Het Centrum echter berichtte — het is reeds weken geleden — dat de benodigde gelden nog lang niet bij elkaar zijn.

Van het grootsche ontwerp van Joseph Cuypers is thans buiten en behalve de pastorie en de sakristiën nog slechts het koorgedeelte met den kapellenkrans voltooid. Aan de westzijde is de kerk door een dwarsschip van geheel tijdelijken aard gesloten.

NIJMEGEN. Naar aanleiding van een Raadsbesluit hebben B. en W. zich gericht tot de kamer van arbeid voor de bouwbedrijven, ten einde advies in te winnen over de bepalingen van minimum loon en maximum arbeidstijd in de gemeente-bestekken.

De kamer adviseerde de in Leiden geldende voorschriften (vastgesteld 26 Maart jl.) over te nemen met dien verstande, dat de loonen bedragen 19 cent per uur voor een steenhouwer, 18 cent voor alle overige ambachtslieden, 15 cent voor opperman of grondwerker, en de werktijden 66 uur per week van Maart—November en 58 uur van November—Maart. Verder wordt de wensch uitgesproken dat stukwerk verboden zal zijn in de bestekken.

RESTAURATIES. Goes. Voor de restauratie van de Groote of Sint Maria Magdalenakerk te Goes is door particulieren gedurende 5 jaren f1000 toegezegd, w. o. zijn begrepen de bijdragen van H. M. de Koningin en H. M. de Koningin-Moeder, resp. f200 en f100. In het stadium waarin thans de restauratieplannen verkeeren is de commissie voor deze restauratie voornemens in den loop van het volgend jaar voor het eerst over deze toegezegde bijdragen te beschikken. (N. R. Ct.)

HAARLEM. De restauratie van den Westgevel der Oude St. Bavo- of Groote Kerk te Haarlem is na vier jaar werken voltooid. De groote gevels der kerk zijn nu alle gerestaureerd. De op de loopende begroting uitgetrokken gelden dienen voor het herstel der lage zijbeuken. Wij komen binnenkort naar aanleiding van deze restauratie in een uitvoerig en geïllustreerd stuk op de St. Bavo terug.

SOEST. De gemeenteraad besloot, den gemeentetoren, dagteekende uit het laatst der middeleeuwen, te doen restaureeren, onder leiding van den heer Frowein, architect te 's Gravenhage, mits het Rijk de helft der op f10.000 geraamde kosten bijdraagt.

LOOSDRECHT. Kasteel Sijpesteijn. Naar wij uit beste bron vernemen zijn de dagbladberichten omtrent den herbouw van het kasteel Sijpesteijn te Loosdrecht op zijn minst genomen voorbarig.

Voorloopig immers wordt niets ondernomen dan het in ouden staat herstellen der omgeving en het op oude breedte brengen der grachten. Aan eene algeheele opgraving zullen eerst alle bestaande gegevens, welke door gedeeltelijke ontgravingen steeds bevestigd werden, getoetst worden.

Bij de **Staatsbegrooting** in de 2e Kamer bracht de afgevaardigde Van Wijck ter sprake het niet gebruiken van nederlandschen baksteen aan de in aanbouw zijnde sluizen te Terneuzen. Aan deze sluizen toch worden belgische baksteenen gebruikt. De afgevaardigde drong er op aan om de nederlandsche industrie niet voorbij te gaan en om bij rijkswerken belgische noch Duitsche steen toe te laten en herinnerde er aan dat in 1882 voor den bouw eener gevangenis Duitsche baksteen gebruikt

werd en dat door den heer Lieftinck daaromtrent aan den Minister inlichtingen gevraagd werd, met het gevolg dat sedert geen duitsche steen voor gevangenissen verwerkt werd. In 1885 werd door den heer Van Dedeem het gebruik van duitschen baksteen voor de straatwegen ter sprake gebracht, met het gevolg dat sedert die steenen daarvoor van rijkswege niet meer gebruikt mogen worden. Ook bij het bouwen van sluismuren van baksteen of basalt en bij den bouw van het rijksmuseum en het centraalstation te Amsterdam, beide met duitsche baksteen gebouwd, kwamen leden der kamer daar in der tijd tegen op. De heer Van Wijck wilde dat door den Minister een algemeene bepaling werd opgenomen dat gebakken steen alleen door nederlandsche fabriekanten mocht geleverd worden.

De Minister, de heer de Marez Oijens, antwoordde den heer Van Wijck en betoogde dat de sluis te Terneuzen in een exceptioneel geval verkeerde, want deze sluis werd uitgevoerd voor rekening van de belgische regeering. De Minister deelde verder mede dat men ook in hem een beschermer der nederlandsche industrie zou vinden.

Het is te hopen dat zoowel de steenfabrikanten als de ijzerfabrikanten de leverantiën gegund worden, zonder buitenlandsche fabrikanten te laten mededingen, waardoor dikwijls door een gering verschil in prijs, de nederlandsche fabrikant zich het werk of de leverantie niet ziet opgedragen en daardoor dikwijls verplicht is een deel van zijn personeel af te danken.

De concurrentie in ons land toch tusschen de fabrikanten onderling kan echter groot genoeg zijn. Door aan hen veel leveranties optedragen kunnen de nederlandsche arbeiders zich beter oefenen en daardoor beter concurreren met onze duitsche naburen met betrekking tot de ijzerindustrie, en met onze engelsche naburen ten opzichte van den scheepsbouw.

Bureau voor technisch advies. Door het hoofdbestuur van de Vereeniging tot Bevordering van fabrieks- en handwerksnijverheid in Nederland zijn plannen overwogen voor de oprichting van een bureau voor technische adviezen.

Een dergelijk bureau, dat zeker in vele gevallen blijken zou in eene behoefte te voorzien, overschrijdt echter de krachten der vereeniging, die dus de steun van belanghebbenden en belangstellenden inroept.

Allereerst stelt het Hoofdbestuur zich voor eene vergadering te beleggen, waarop verder van gedachten te wisselen is en tevens, bij gebleken instemming, eene uitvoerende commissie zou benoemd kunnen worden. Voor die vergadering wordt de medewerking ingeroepen van de Kamers van Koophandel, van de industrieelen, en van allen, die het beoogde doel willen steunen.

Belangrijk is de volgende mededeeling, die in verband staat met de plannen der vereeniging.

De tegenwoordige Minister van Waterstaat zou voornemens zijn om eene commissie te benoemen ter voorbereiding van een rijksstation voor fysisch-technologisch onderzoek. De mogelijkheid zou echter bestaan dat de opdracht dezer commissie werd uitgebreid tot de vraag van het van Rijkswege oprichten van een centraal technisch bureau.

Mocht in deze eene groote belangstelling van partikuliere zijde getoond worden, en mocht deze belangstelling zich uiten in het toezeggen van geldelijken steun aan het Rijksstation, dan zou het Hoofdbestuur der vereeniging aanleiding en grond hebben om aan te dringen op de stichting van zulk een bureau.

BRUGGE, 10 Dec. 1901. Zooals men weet is te Brugge eene Zeehaven in aanbouw, die uit eene buitenhaven, een scheepvaartkanaal en eene binnenhaven bestaat en waarvan de werkzaamheden naar alle waarschijnlijkheid in 1904 zullen voltooid zijn. Bij deze gelegenheid is het stadsgebied uitgestrekt tot tegen de zee en men verwacht de aanbouw van een groot getal nieuwe straten nabij de oude stad en aan de zijde van de nieuwe haven.

De gemeentelijke administratie heeft verleden jaar eene prijsvraag uitgeschreven voor gevels, teneinde de goede smaak te prikkelen van de eigenaars, zoowel van hen, die in de oude,

als in de nieuwe stad bouwen. De gemeenteraad heeft te dien einde eene som van 8000 franken bestemd voor prijzen aan de makers der beste ontwerpen.

Honderd-en-twee ontwerpen werden ingediend op dezen prijsvraag, die boven verwachting slaagde. Verschillende dezer inzendingen werden bekroond onder gelukwenschen van den Kéurraad. De raad heeft verder 20.000 franken uitgetrokken om te worden toegekend aan de eigenaars der beste gevels te Brugge, mits voor 1908 gebouwd. Deze som zal voor de helft in 1904 en voor de helft in 1908 worden uitgedeeld in prijzen van 1500, 1300, 1200, 1000, 900, 800, 700, 600 en vier van 500 frank. Wij komen later op de voorwaarden van dezen wedstrijd terug.

Men weet dat in België de schependraad eener stad zijne gemeentenaren niet kan verplichten om in eene bepaalde stijl te bouwen, noch zelfs hen kan noodzaken aan hunne bouwwerken een artistiek aanzien te geven.

Anders is het wanneer het terrein, waarop de huizen zullen verrijzen, aan de stad behoort. Deze treedt dan als eigenaresse op en stelt de voorwaarde, die haar behagen. De stad Brugge stelt zich voor binnenkort een zeer goed gelegen stuk grond te verkoopen, waarop drie huurhuizen kunnen gebouwd worden. Voor echter den verkoop te sluiten zal zij overgaan tot een prijsvraag voor de ontwerpen, en de koper van het terrein zal verplicht zijn de bekroonde te doen uitvoeren.

Dit is juist in beginsel besloten. Het programma van den wedstrijd is nog niet opgesteld; onmiddellijk na de openbaarmaking zullen wij het aan uwe lezers doen kennen.

PARIJS. Een porceleinen toren. Op het bekende terras van St. Cloud zal weder een porceleinen toren worden gebouwd, hooger dan de „lantaarn van Diogenes”, die er vroeger stond en in 1870 werd vernield. In plaats van 17 zal zij 45 meter hoogte krijgen met een doorsnede van 8 meter. Voor de 7 verdiepingen moeten 30,000 stukken worden gebakken, en daar hiervan in één jaar slechts 6000 gereed kunnen komen, gaan er 5 jaren heen enkel met het maken dier bouwstoffen. Buiten komen op het witte grondvlak stukken in blauw, groen, bruin of rose, waarmee dieren en planten uit het bosch van St. Cloud worden afgebeeld. (Hbl.)

Zou deze porceleinen toren eene nawerking zijn van het bezoek aan China?

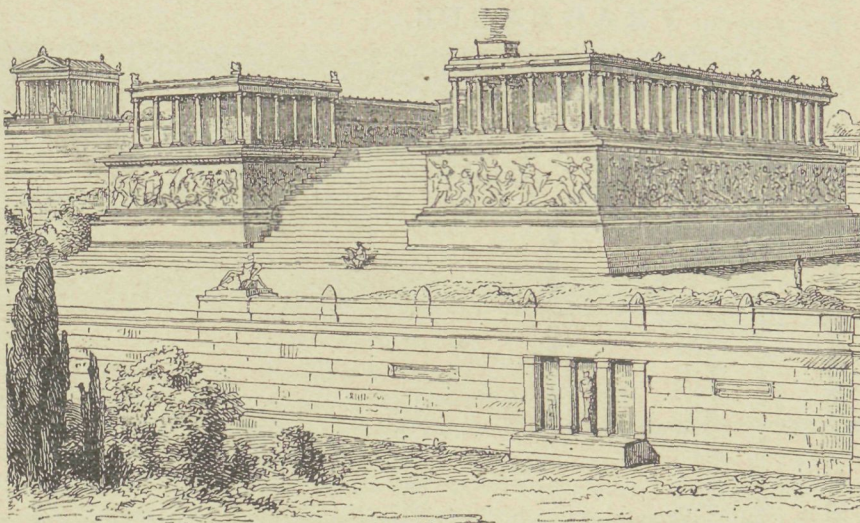
VERSAILLES. De restauratie van de paleizen te Versailles — het slot te Versailles zelf, de beide Trianons en de monumenten in de tuinen — wordt geregeld voortgezet ondanks alle afkeurende kritiek (de mededeelingen in „Comment on restaure Versailles” maakten indertijd opgang). Op de begrooting voor 1901 is voor dit doel 260.000 franken uitgetrokken. Nemen wij in aanmerking hoe gehavend de paleizen hier en daar nog zijn — hoewel veel gedaan is sinds Pierre de Nolhac, de geleerde conservator van het paleis, en anderen op den toestand wezen — en hoe kostbaar van bouw daarbij, dan schijnt een bedrag van 260.000 franken (geen 0,1% van de oorspronkelijke bouwsom) nog zooveel niet.

VERONA. De interessante Piazza d'Erbe te Verona loopt gevaar terwille van een nieuw Varieteiten-Theater geheel verminkt te worden. Na tevergeefs dit voorgenomen vandalisme te hebben bestreden, hebben als een laatste middel de Venetiaansche kunstenaars eene internationale petitie op touw gezet. Ieder die er toe wil medewerken dat de schoonheid der Piazza d'Erbe niet aan een Café-Chantant wordt opgeofferd, schrijve op een visitekaartje „No” en zende dit aan de „Gazette degli Artisti” Venetië, Procuratio nuove 61.

Darmstadter kunstenaarskolonie. De Frankfurter Zeitung meldt dat Patriz Huber en Paul Bürck met 1 Juni Darmstadt en de kunstenaarskolonie zullen vaarwel zeggen, de eerste om zich in Berlijn te vestigen. Hans Christiansen keert naar Parijs terug en heeft zijn kostbare nieuwe woning aan den paal geslagen. Het einde der idylle?

BERLIJN. Als een Kerstgeschenk aan de kunstminnaars is het **Pergamon-museum** geopend, waarin het beroemde fries is opgesteld dat op den Koningsburcht te Pergamon in Klein-Azië, den onderbouw van het Zeus-altaar versierde. (Zie nevenstaande figuur.)

In den vorm een gigantenslag, een strijd tusschen Goden en Reuzen, viert dit fries feitelijk de overwinningen van Koning Eumenes II, die het van 197—159 liet beitelen. Dit beeldhouwwerk, eene compositie van buitengewone decoratieve kracht, is een meesterstuk der laat-Grieksche kunst. Sedert 1878 werd het onder leiding van Humann door den Pruisischen Staat ontgraven, naar Berlijn overgebracht en is daar nu geheel in den oorspronkelijken toestand in een afzonderlijk gebouw op het zoogen. Museum-eiland weder opgesteld.

Dit gebouw ontworpen door Prof. Wolff, maakt deel uit van de nieuwe museum-groep, die ongeveer 6.000.000 Mark zal kosten. Ook voor de ontgravingen van Olympia komt een afzonderlijk gebouw, evenals voor de kunstwerken uit het tijdperk der Renaissance. Het fries is omgeven door eenige andere Klein-Aziatische bouw- en beeldhouwkunst-fragmenten. Bijzonder merkwaardig daarvan zijn allereerst een fraaie mozaïekvloer en verder eene zuil en hoofdgestel van een tempel uit Magnesia, wyl deze aan Vitruvius en door hem aan de groote bouwmeesters der Renaissance het normaaltype van de Jonische zuil gaf.

De deutsche Rijksbegrooting stelt voor diverse bouwdoeleinden een totaal bedrag van niet minder dan 90.849.870 Mark beschikbaar, waarvan bijna de helft voor bouwwerken ten dienste van leger en vloot.

Verder zijn uitgetrokken ongeveer 18 miljoen Mark voor de Rijksspoorwegen in Elzas-Lotharingen; ruim 9 miljoen voor den post- en telegraafdienst, die dus blijikbaar voort zal gaan monumentale kantoren te bouwen.

Van de groote posten vermelden wij in het bijzonder een bedrag van 4.000.000 Mark, bestemd tot steun van bouwondernemingen, die aan het mindere rijks personeel geschikte woningen willen verschaffen.

WEENEN. In de ideeënprijsvraag voor een nieuw aan keizer Frans Jozef op te dragen stedelijk museum werden van de 38 ingezonden ontwerpen na twee schiftingen ten slotte aan 8 een bedrag van 2000 kronen (= 1000 florijnen) toegekend. Boven aan de lijst prijkt met 14 van de 15 stemmen de inzending van Prof. Wagner, vermoedelijk eene uiting van beslist „moderne” kunst, in den geest van zijne vroegere bouwwerken en ontwerpen.

Een tweede wedstrijd tusschen deze 8 uitverkorenen zal nu uitmaken, aan wien de bouw definitief wordt opgedragen.

VERSLAGEN VAN VERGADERINGEN.

Maatsch. tot Bevord. der Bouwkunst. Afd. Amsterdam.

In de op Vrijdag 27 Dec. gehouden vergadering van de Afd. Amsterdam, der Mij tot bev. der Bouwkunst trad de heer J. L. Huinck als spreker op over het onderwerp Glassteen en Torfit. Bekend is dat het gebruik van glassteen meer en meer toeneemt. De heer H. wees er op dat de grondstof van glassteen is, scherven van flesschen en ruiten die fijn gemalen worden en dan in een kroes gesmolten worden, waardoor een brij ontstaat welke in den gloeioven komt, door een hydraulische pers samengedrukt en op de bepaalde vorm gemaakt wordt. Daarna worden de stukken glassteen in een koelkom geplaatst.

Uit proeven bleek dat glassteen een druk kan weerstaan van 2028 Kg. per M². Tegen een trekproef bleek glassteen 25000 Kg. per cM². weerstand te bieden. Wat de hardheid aangaat blijkt hieruit dat men met ijzer er vonken uit kan slaan, zonder dat er sporen op achter blijven. Glassteen wordt niet glad want het kan niet bevriezen en is niet poreus. Het kan een electricischen stroom doorstaan van 60.000 volts. Verder deelde de heer H. mede dat glassteen al in het groot verwerkt was o. a. op de Parijsche wereldtentoonstelling van 1900 voor de trap in de Salle des fêtes en aan de brug-Alexander III over de Seine.

Van het Torfit deelde de heer H. mede dat dit hoofdzakelijk bestaat uit turf, door andere stoffen geloogd en door een hydraulische pers tot steenen gevormd. Ter vermeerdering van het weerstandsvermogen wordt er een ijzerdraadweefsel in aangebracht. Het torfit wordt uitsluitend gebruikt voor bekleeding van urinoirs. Zijne goede eigenschappen daarbij zijn dat het ongevoelig is voor zouten en zuren en daardoor door de urine niet aangetast wordt. Het is niet brandbaar en weerstaat eene koude van 40°. Volgens den heer H. behoeft zulk een urinoir geen waterspoeling, hetgeen een groote kosten besparing zou zijn, alleen zou de torfit van tijd tot tijd met een soort carbolzuur, torfit-extract besmeerd, moeten worden.

Daarna werd door de vergadering besloten om de motie van de R. K. Gildenbond, betreffende „Aanneming van bouwwerken,” in eene latere vergadering in Januari 1902 te behandelen.

Deze motie luidt:

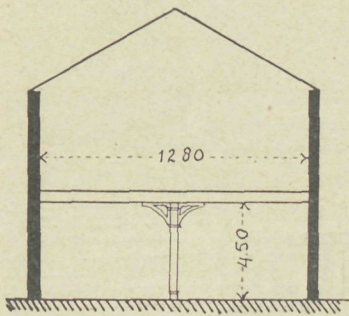
De vergadering van 21 Maart van de gecombineerde vereenigingen geeft als haar gevoelen te kennen, dat de tegenwoordige algemeen geldende wijze van aanbesteding tot schade strekt zoowel van het werk als van den onderaannemer (vakpatr.), dat hoewel uitbesteden aan afzonderlijke vakpatroons als het meest wenschelijke wordt erkend, men vooralsnog door de volgende regeling tot grondige verbetering meent te kunnen geraken.

- 1°. Bij onderhandsche inschrijving aan te besteden.
- 2°. De aannemer te verplichten de namen der ondernemers bij de gunning bekend te maken en zich tegenover deze te verbinden het werk, hun vak betreffende, door den vakman te doen leveren en voor het bedrag hunner inschrijving te gunnen.
- 3°. De betaling der termijnen zoo te regelen, dat de onderaannemers voor de voldoening van de door hen te vorderen inschrijvingssom voldoende garantie hebben.
- 4°. Bij stads-, lands-, of andere besturen, welke als publiek lichaam tot publieke inschrijving genoodzaakt zijn, dezelfde verplichting als in sub. 2 en 3 vermeld, van den aannemer te eischen.

V R A G E N B U S .

Geachte Redactie.

Mij is de opdracht gegeven om een bestaand logement te vergrooten met een achtergebouw, dat beneden eene koffiehuiszaal en boven eene danszaal moet bevatten. Het geheel dient brandvrij te wezen. Ik heb dus gedacht van ijzer partij te trekken, maar hiervan weinig ondervinding hebbende, doe ik in uw vragenbus een verzoek om eenige voorlichting. In bijgaande doorsnede

zijn de maten ingeschreven. De onderlinge afstand der kolommen dacht ik 7.00 M. De fundeering is op staal.

Nu zou ik gaarne willen weten:

- de zwaarte van de gietijzeren kolom, of is het beter er eene van profielijzer samen te stellen;
- de zwaarte der moerbalk en der andere balken;
- de zwaarte der gewelven;
- is de muurzwaarte van 2 steen voldoende?

Ik hoop dat u mij niet onbescheiden zult vinden, doch misschien kan uw antwoord ook anderen van dienst zijn. U bij voorbaat dankzeggende,

Uw abonné

(Het antwoord op deze vraag zal in het volgend nummer worden gegeven.)

B O E K E N T I J D S C H R I F T .

Verleden week verscheen de jaargang 1902 van den Bouwkalender. Door de betrekking waarin wij tot dat boekje staan, kunnen wij er geen beoordeeling van geven, doch vermelden wij dat er verschillende bijvoegingen in aangebracht zijn en dat op verzoek in den volgenden jaargang de personalia van de Gemeente-Architecten, -Ingenieurs, enz. zal uitgebreid worden en daarbij nog meerdere gemeenten zullen opgenomen worden.

Omtrent den inhoud vermelden wij dat het memorandum bevat reken-, meet- en stekkunde, gewichten van allerlei materialen en constructies. Het draagvermogen van balken, liggers, kappen en kolommen. Afmetingen en gewichten van alle normaal-profielen van duitsch profielijzer. Sterkte van palen, touwen, kettingen en steunmuren. Beweging. Hydro-mechanica. Warmte. Eenheidsprijzen van allerlei bouwstoffen met bewerking. Honorariumtabel. Kosten van verschillende verlichtingen. Maten en gewichten. Munten. Post en telegraaf. Personalialia van den Rijks Waterstaat, den Provincialen Waterstaat, van spoorwegmaatschappijen, Gemeente-Architecten en -Ingenieurs, Ingenieurs-Verificateur en landmeters. Verschillende technische onderwijsinrichtingen en bouwkundige vereenigingen.

H.

De Revue de l'art ancien et moderne van 10 Dec-1901 opent met eene uitvoerige bespreking door Théophile Homolle van de nieuwste ontgravingen te Delphi — de beroemde Grieksche orakelstad — verricht onder leiding van het fransche oudheidkundige instituut te Athene. Dit artikel voor de liefhebbers der bouwkunst-geschiedenis zeer zeker van belang door de beschreven tempels, treedt echter te veel in beeldhouwkundige bijzonderheden, dan dat wij meer konden doen dan er op wijzen.

Kunst und Handwerk. Heft 3. Nieuwere bouwwerken van den architect Martin Dülfer te Munchen. Feestdecoraties, grafmonumenten en nieuwe gebouwen te Munchen en te Augsburg. Verder een artikel over de voorgenomen restauratie van het Heidelberger Slot en ten slotte kleine mededeelingen met vele illustraties.

Berliner Architekturwelt. De Berlijnsche stadspoorweg-viaduct als kunstwerk Nieuwe gebouw der Berlijnsche handelsvennootschap van den architect A. Messel; villa Grosse te Dahmen van de architecten Erdmann & Spindler. Verder reisschetsen en kleinere ontwerpen, alles rijk geïllustreerd.

Prijsvragen, Examens en Tentoonstellingen.

Prijsvragen van Architectura et Amicitia. De termijn van inlevering is op 1 Januari verstreken.

Afdeeling 's-Gravenhage van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst. Voor alle deskundigen in Nederland gevestigd. Handleiding voor het verven ten dienste van aankomende opzichters en bouwkundigen. Prijs f 200. Vóór 31 Maart 1902, bij den 1sten Secretaris der Afdeeling, Pieter Bothstraat no. 23, 's-Gravenhage. Programma, zie Bouwk. Weekblad no 3 van 19 Januari 1901.

Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst. Voor alle Nederlanders.

I. Ontwerp voor een Café-restaurant met Hotel aan eene hoofdstraat van eene groote stad in Nederland. Prijs zilveren medaille en f 100.

II. Ontwerp voor een blok van vier arbeiderswoningen, elk voorzien van één bovenwoning. Prijs zilv. med. en f 50.

III. Ontwerp voor een Bodega en Lunchroom. Prijs, Bronzen medaille en f 25.

Vóór 1 Februari 1902, aan het bureau van de Mij. tot Bev. der Bouwkunst, Marnixstraat 402 te Amsterdam. Programma, zie Bouwkundig Weekblad no. 20 van 18 Mei 1901. B. W.

Examen voor Diploma van Bouwkundig opzichter ingesteld door de Mij. tot Bev. der Bouwkunst, 10 Februari en volgende dagen. Inlichtingen aan het Secretariaat der Mij., Amsterdam, Marnixstraat 402.

Op de prijsvraag der Haagsche vereeniging van kunstvrienden „Endymion” komen wij terug na publikatie der in het programma bedoelde bijzonderheden.

Internationale Tentoonstelling van Moderne Decoratieve kunst te Turijn. April—November 1902.

P E R S O N A L I A .

De commissie voor de Nederlandsche afdeeling van de tentoonstelling van moderne decoratieve kunst te Turijn benoemde tot adjunct-secretaris den heer H. VAN DEN BOSCH, consular agent van Italië, en tot adjunct-architect den heer P. J. W. J. VAN DER BURGH, Bouwkundig Ingenieur, beiden te 's-Gravenhage. Architect en sekretaris is de heer T. K. L. SLUYTERMAN te 's-Gravenhage.

V A C A N T E B E T R E K K I N G E N .

Ambachtschool Utrecht. Onderwijzer in het vormtekenen aan a.s. Smeden en Bankwerkers. Aanvangsalaris f 1000.— Sollicitatie vóór 15 Jan. 1902 bij den Directeur der school.

D I E N S T A A N B I E D I N G E N .

PLAATSINGBUREAU—TECHNISCHE VAKVEREENIGING, Ruijschstraat 94, Amsterdam.

12 Bouwk. Opz. teek., 19—35 j., f 30—f 100 per maand.

3 Bouwk. Opz.-uitv., 43, 43 en 54 j., f 100 p. m.

1 Bouwk.-Teek., 23 j., f 70 p. m.

4 Gedipl. Werktuigk., 23—30 j., f 80—f 125 per maand.

4 Werkt.-Opz.-Teek. (construct.), 22, 44 j., f 80, f 125 p.m.

5 Werktuigk.-Teek., 19—24 j., f 30—f 45 p. m.

2 Electro-techniker, 31 en 35 j., f 80.

BUREAU VOOR PLAATSING VAN OPZICHTERS EN TEEKENAARS VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST, Marnixstraat 402, te Amsterdam.

Ingeschreven sollicitanten voor:

Bouwkundig teekenaar 3.

Bouwkundig opzichter-teekenaar 8.

(Bouwk. W.)

DE BOUWWERELD

Weekblad voor Theorie en Praktijk

REDACTIE:

D. H. HAVERKAMP,
J. H. W. LELIMAN.
AMSTERDAM.

INHOUD: Uit Parijs. — Mr. Dr. H. S. VELDMAN,
Sociaal-Economische Kroniek. — A. W. WEISSMAN,
De Vader der nieuwe Kunst. — Berichten en mededeelingen.

UITGEVER,

ADMINISTRATEUR:
F. VAN ROSSEN.
AMSTERDAM.

UIT PARIJS.

(Slot.)

Een der nieuwste snuifjes op het gebied der Parijsche woonhuis-architectuur, door LAVIROTTE ontworpen, is belangrijk genoeg om den vakgenoot eene wandeling naar het Square Rapp te kunnen aanraden.

De „moderne” bouwkunst van Parijs is van uit een studeerkamer niet billijk te beoordeelen. Het is noodig om zelf den druk der Parijsche eenvormigheid te hebben ondervonden om te kunnen begrijpen — en waardeeren — hoe in een aanval van opbruischenden protestgeest iemand met geheel die konventie plotseling wil opruimen. Dan ontbreekt het eenigen tijd niet aan ongemotiveerd doordraven of overdrijven, en bij wijze van reactie slaat de slinger evenveel naar links door als zij het naar rechts gedaan had.

Zoo schijnt het op het Square Rapp ook alsof LAVIROTTE zijnen stadgenooten eens ferm duidelijk wilde maken dat er nog andere bouwmaterialen zijn dan kalksteen. Zijn gevel althans werd een staalkaart, die evenwel in zijne veelkleurigheid toch een vrij harmonieus geheel vormt.

De moderne richting van heden wil, gelijk die, waarvan in de zestiger jaren CHARLES GARNIER de voorvechter werd, opnieuw van vroolijke kleuren in de bouwkunst partij trekken om onze grijze, zware atmosfeer in evenwicht te houden.

Boven een onderbouw in natuursteen verrijzen drie verdiepingen in meerkleurigen hier en daar geëmailleerden baksteen, welker vensters naar de Parijsche gewoonte, om eene verticale verdeeling te krijgen, tot traveeën zijn vereenigd.

Opmerkelijk is het zoowel in- als uitwendig ruime

gebruik van majolika aan dit huis: voor vullingen, balusters en andere onderdeelen, als de balkonkonsolen der 2de verdieping, die zich ontwikkelen, uit de bekroningen der ondergelegen vensters.

Ter hoogte van de 4de verdieping dient een, over de volle huisbreedte doorlopend balkon in verband met de steunende konsolen tot kroonlijst. Daar boven bevinden zich nog twee hoge verdiepingen, feitelijk in de zeer steile, ongeveer te lood staande kap, welke gedekt is met in patroon gelegde groene en bruine pannen. Vreemd en zeldzaam teekenen zich tegen dezen achtergrond de tot een rijzige travee vereenigde, in natuursteen uitgevoerde dakvensters.

Er is niet alleen teekening maar ook kleur in dien gevel waarboven een eenigszins vreemd gevormd torentje uitsteekt, terwijl geheel rechts de inspringenden hoek met het buurhuis, door een halfronde erker gebroken wordt, welke zich uit eene vrijstaande zuil ontwikkelt.

Monumentaal, gelijk de gewone Parijsche gevel, is de thans beschouwde echter niet. Integendeel, de tendenz is naar het schilderachtige, het bric-à-bracachtige en de versiering, is zoo minitieuus en fijntjes als van eene soepterrine.

Hoe het zij, de Heer LAVIROTTE deed in elk geval hier een huis verrijzen dat beantwoordt aan de wufte zijde van het huidige Parijs.

Als ik het zie, denk ik onwillekeurig aan een onberispelijk modeheertje, dat aangedaan met den glansrijken cylinder, met monocle en lakschoenen ten feeste gaat.

SPECIALE OPNAME VOOR
* „DE BOUWERELD” *

STALGEBOUW OP DEN
** OVERTOOM TE **
AMSTERDAM. ARCHITECT
E. SALOMONS ***
*** TE MANCHESTER.

SOCIAAL-ECONOMISCHE KRONIEK.

(Slot.)

Zoo zal ik nu dan eens een greep doen in de Veiligheidswet en een oogenblik stilstaan bij art. 2 en 3.

Art. 2 luidt:

„Hij die eene fabriek of werkplaats wenscht op te richten of uit te breiden, is bevoegd vooraf het bouwplan aan de beoordeeling van den inspecteur te onderwerpen”.

Nu merk ik in de eerste plaats op, dat hier staat het woord „bevoegd” en niet „verplicht”. Een wettelijke dwang is er dus op den bouwkundige niet gelegd en als men dan ook leest hetgeen de Inspecteurs van den Arbeid in hunne jongste verslagen — die wegens hunne belangrijkheid voor de bouwkundigen moesten zijn wat de Bijbel voor sommigen is, waarin steeds weer opnieuw gelezen wordt en steeds weer opnieuw ervaring en kennis worden geput — mededeelen over het gebruik maken van die bevoegdheid, dan weet men, dat dit niet veelvuldig geschiedt. De Inspecteur van de 5de Inspectie meent, dat deze bepaling nog te weinig bekend is bij de belanghebbenden en dat daaraan in hoofdzaak is toe te schrijven, dat zoo weinig van deze aangeboden gelegenheid wordt gebruik gemaakt.

Deze reden mag juist zijn — en daarom heb ik dan ook het artikel hier weergegeven — niet minder juist is de opmerking van den Inspecteur van de 3e Inspectie, dat de oorzaak grootendeels ligt in het feit, dat het groote meerendeel der opgerichte of uitgebreide nijverheidsinrichtingen tevens onder de Hinderwet valt, zoodat uit dien hoofde de stukken toch ter beoordeeling aan de Inspecteurs worden toegezonden.

Maar hoe het ook zij, het is zeker billijk, gelijk in het Verslag over de 5de Inspectie te lezen staat, „dat waar de Veiligheidswet in het belang der arbeidende personen tot verbetering van de inrichting van bestaande fabrieken en werkplaatsen dwingt, deze bij eene verbouwing of in het geval wanneer eene fabriek of werkplaats zal worden opgericht, den werkgever ook de gelegenheid openstelt om vooraf, ter voorkoming van later te maken kosten, te worden ingelicht, hoe

de inrichting zal moeten zijn, om te voldoen aan de eischen der Veiligheidswet en het Veiligheidsbesluit.”

Wanneer alzoo een bouwkundige eene fabriek of werkplaats bouwt, die niet onder de Hinderwet valt, is hij zeer zeker te laken, indien hij niet zijne lastgevers in ernstige overweging geeft of, indien hij niet zelf de gelegenheid aangrijpt, bij artikel 2 der Veiligheidswet gegeven, de bouwplannen aan het oordeel van den betrokken Inspecteur te onderwerpen. Deze ambtenaar toch is verplicht, ook na de aflevering der fabriek, die wijzigingen te gelasten, die krachtens de Veiligheidswet voorgeschreven moeten worden en hij zal zich niet laten weerhouden door het feit, dat de bouwheer daardoor grootere kosten moet maken. In de jongste Verslagen wordt dan ook melding gemaakt van eenige gevallen waarin een reeds voltooid werk gewijzigd moest worden alleen omdat het bouwplan niet tevoren ter kennisneming naar de Inspecteur was gezonden.

Vandaar dat met niet genoeg nadruk den bouwkundigen op het hart kan worden gedrukt van de hem geboden gelegenheid tot toezending gebruik te maken. Ten slotte wil ik nog vermelden, dat bij het verzoek om beoordeeling moeten worden overgelegd:

1°. Eene nauwkeurige beschrijving in tweevoud van de plaats waar de fabriek of werkplaats zal worden opgericht, eene opgave in tweevoud van hetgeen daarin zal worden verricht of vervaardigd, benevens van de drijfkracht, die daarbij zal worden aangewend;

2°. eene plattegrond-teekening in tweevoud op eene schaal van ten minste 1 op 100, aanduidende de uit- en inwendige inrichting der fabriek of werkplaats;

3°. eene nauwkeurige beschrijving in tweevoud van de wijze waarop de aanvrager zich voorsteld te voldoen aan de eischen, voor fabrieken en werkplaatsen gesteld krachtens art. 6 der Veiligheidswet, voor zooveel noodig toegelicht, door, eveneens in tweevoud, over te leggen doorsneden en opstanden op eene schaal van ten minste 1 op 100.

Kampen.

Mr. Dr. H. S. VELDMAN.

DE VADER DER NIEUWE KUNST DOOR A. W. WEISSMAN

(Vervolg.)

Het tweede hoofdstuk heet „de Lamp der Waarheid” en om de stof die het behandelt alleen reeds is het uiterst belangrijk. Want over de vraag, wat onder waarheid in de kunst verstaan moet worden, is reeds sinds de vroegste tijden getwist.

RUSKIN begint met er op te wijzen, dat de grens tusschen waarheid en leugen zeer scherp is, maar dat de menschen dat meestal niet willen inzien.

„Wij zijn over bedrog slechts dan werkelijk verontwaardigd, wanneer men ons met boos opzet bedrogen heeft. Wij haten kwaadsprekerij, huichelarij en verraad, omdat zij ons schaden, niet omdat zij leugenachtig zijn. Leugen die ons niet schaadt hindert ons niet; houdt hij lof voor ons in dan behaagt hij ons zelfs. Laster en verraad doen niet het meeste kwaad hier op aarde; zij worden voortdurend bestreden en men bemerkt hen pas, als zij overwonnen zijn.

„Maar de zwarte sluier die over de menschheid hangt bestaat uit de gefluisterde leugens, de beminnelijke leugens, de vaderlandslievende leugens van den geschiedschrijver, de voorzichtige leugens van den staatsman, de ijverende leugens van den partijganger, de genadige leugens van den vriend, de leugens die wij, uit gemakzucht, telkens ons zelf zeggen! Wij zijn dankbaar, als iemand dien sluier verscheurt; wij danken hem zooals wij den man danken, die een put in de woestijn heeft gegraven. Wij voelen ons gelukkig omdat de dorst naar waarheid ons bijgebleven is, zelfs toen wij moedwillig de bronnen, waaruit zij stroomt, verlieten.

„Laten wij in het geheel niet liegen. Laten wij niet meer spreken van leugens om bestwil, van leugens, die geen kwaad kunnen, van leugens zonder opzet. Het is moeilijk in woorden en daden steeds waar te zijn.

„Er zijn vele menschen, die hun goed of hun leven om der waarheid wil ten offer zouden brengen, maar slechts zeer weinigen die zich voor haar dagelijks eenige geringe moeite willen getroosten. Ik zou wenschen, dat de „Lamp der Waarheid” in de harten van onze kunstenaars en ambachtslieden hare heldere stralen deed vallen. Ik geloof niet, dat de waarheidlievende uitoefening der ambachten aan de zaak der waarheid zelve bevorderlijk zou zijn, maar ik meen, dat de ambachten verder zouden komen, wanner hunne beoefenaars door ridderlijke gevoelens werden aangespoord. In het eenvoudige beginsel der waarheid toont zich een groote, alles beheerschende macht. Alle menschelijke handeling of kunst dankt waardigheid aan waarheid; onwaarheid gaat altijd met onwaardigheid samen. Er behoort echter onderscheid gemaakt te worden tusschen onwaarheid en verbeelding. Het rijk der verbeelding schijnt aanvankelijk slechts een rijk van bedrog. Toch is het dit niet, want wie zijn verbeelding laat werken roept vrijwillig voorstellingen op van dingen, die hij niet ziet, of die onmogelijk zijn. Slechts dan evenwel is de verbeelding edel en

behaagt zij ons, wanneer wij haar nemen voor wat zij is, en wij ons steeds er van bewust blijven, dat hare voortbrengselen geen werkelijkheid zijn. Wanneer wij ons door de verbeelding laten bedriegen wordt zij waanzin. De verbeelding is een edele gave, zoolang men haar bovenzinnelijkheid erkent; doet men dit niet meer, dan gaat zij in krankzinnigheid over. Als geestelijke schepselen mogen wij verzinnen en aanschouwen wat er in werkelijkheid niet is, maar als zedelijke schepselen moeten wij terzelfder tijd ons bewust blijven, dat wij hier met geen werkelijkheid te doen hebben.”

RUSKIN onderscheidt dus onwaarheid van verbeelding. Daarna tracht hij aan te toonen, dat in schilderkunst geen bedrog schuilt. Ik zal hem in dit uitvoerig betoog niet volgen, doch liever overgaan tot datgene, wat op de bouwkunst betrekking heeft.

De schrijver wijst er op, dat in de bouwkunst zoowel bedrog omtrent den aard van de gebruikte stoffen als omtrent de hoeveelheid van het verrichte werk mogelijk is.

„Dit bedrog,” zegt hij, „is de bouwmeesters onwaardig. Waar het gepleegd werd was het steeds het kenmerk van een vervaltijd in de kunst. Als er geen andere redenen waren voor het mislukken van ieder pogen, in onzen tijd gedaan om wezenlijk grootsche bouwkunst te leveren, dan zouden al de leugens, waaraan wij ons schuldig maken reeds oorzaken genoeg zijn. Willen wij grootscheid, dan moeten wij alles wat oneerlijk is, weg doen. Wij hebben het niet in onze macht, een goede, een schoone of oorspronkelijke bouwkunst het aanzijn te geven, maar wij kunnen wel een *eerlijke* bouwkunst in het leven roepen.”

Vele architecten meenen tegenwoordig, daarin VIOLLET-LE-DUC volgende, dat er verdienste in schuilt, de samenstelling van een bouwwerk duidelijk te doen zien. RUSKIN denkt daar anders over. „De bouwmeester,” zegt hij, „is niet verplicht de samenstelling te laten zien. Wij mogen het hem niet kwalijk nemen, als hij haar verbergt. Wij betreuren het immers ook niet, dat het samenstel van den mensch door huid en spieren verborgen wordt.”

De schrijver komt dan tot de behandeling der vraag, of beschrijving van oppervlakten al dan niet geoorloofd is. Hij maakt een vergelijking tusschen de beschrijving der gewelven in de kathedraal te Milaan en in de Sixtijnische kapel te Rome. Op de eerste zijn Gothische traceeringen geschilderd, de tweede heeft MICHELANGELO met zijn kunstvol penseel versierd.

De traceeringen, die den beschouwer in den waan willen brengen, dat hij beeldhouwwerk ziet, ofschoon dit in werkelijkheid niet aanwezig is, worden veroordeeld als onwaardig bedrog. Maar over MICHELANGELO heeft RUSKIN een andere meening. „Het gewelf van de Sixtijnische kapel,” zegt hij, „vertoont bouw-

kunstige vormen, in grauw geschilderd en overal vermengd met de figuren der fresco's. Het gevolg daarvan is verhooging der waardigheid. Hoe komt dit? Vooreerst omdat die bouwkunstige vormen overal in zulk nauw verband staan tot de figuren, en ook in hunne schaduwen daarmede zooveel verwantschap toonen, dat men aanstonds beseft, één geheel voor zich te hebben. De figuren kunnen niet anders dan geschilderd zijn, dus worden ook de bouwkunstige vormen als voortbrengsels van het penseel herkend. Daar is geen bedrog. Daarenboven zou een zóó groot schilder als MICHELANGELO was, de ondergeschikte deelen van zijn ontwerp nooit met zulk een uitvoerigheid behandelen, dat men daar aan de werkelijkheid zou moeten denken. Schilderwerk, dat zich slechts voor schilderwerk uitgeeft, kan nooit bedriegen, want het wijst op geen bepaalde bouwstof. Het is ons onverschillig of hout, steen of kalk den ondergrond vormt; welke stof ook gebruikt zij, schilderwerk geeft haar hoogere waarde. Het is iets volkomen geoorloofds, gebakken steen met kalkmortel, kalkmortel met fresco's te bedekken. In de groote tijdperken der kunst heeft deze wijze van versieren steeds toepassing gevonden, werd zij overal verlangd. Maar wie gebakken steen met Portland-cement bedekt en daarin voegen krast, als ware het gehouwen steen, pleegt bedrog. Zijn handelwijs is even laag, als die der fresco-schilders edel mag heeten."

Toch maakt RUSKIN onderscheid, ook bij schilderen. „Al is het dus geoorloofd te schilderen, daarom is alle schilderwerk nog niet goed. Zoolang het niets anders dan schilderwerk wil zijn, kan er geen bedenking tegen worden ingebracht. Maar zoodra het ons, hoe weinig dan ook, den indruk der werkelijkheid wil geven, moet het veroordeeld worden. Laat ik dit met eenige voorbeelden toelichten. In het Campo Santo te Pisa wordt ieder fresco omgeven door een rand van fraai en vlak ornament. Daardoor wordt aangeduid, dat alles vlak is en zelfs de levensgroote figuren bedriegen ons niet. De schilders mogen ons in hun werk door velden en bosschen voeren, zij mogen ons wijkende verschieten, helder zich welvende luchten toonen, toch gaat de strengheid der bouwkunstige versiering niet verloren. In de Camera di Correggio bij San Lodovico te Parma zijn de muren met wijnloof bedekt, alsof men in een prieel was. De kinderen, die door de ovale openingen krijgen, zoo teeder van kleur en fraai verlicht, schijnen verstoppertje te spelen. Maar de bevalligheid hunner houdingen en de grootschheid van het geheel doen blijken dat men hier schilderwerk ziet. Een edele versiering is dit alles toch niet. In den koepel van de kathedraal te Parma heeft CORREGGIO de hemelvaart van Maria zoo bedriegelijk voorgesteld, dat hij de opening van misschien tien meters middellijn verandert in een hemel, waarin ontelbare engelen zweven. Is dit verkeerd? Neen, want het onderwerp alleen reeds sluit alle bedrog uit. Tusschen de wijnranken van daar straks konden wij

ons denken in een werkelijk prieel te zijn, waar levende kinderen doorheen keken. Doch wij weten, dat de wolken en de engelen door een mensch moeten geschilderd zijn. Die mensch deed daar het hoogste, wat hij vermocht. Zijn werk kan ons betooveren, doch het kan ons niet bedriegen."

Verleden jaar heb ik Milaan, Rome, Pisa en Parma bezocht, en gelegenheid gehad, RUSKIN's uitspraken aan de werkelijkheid te toetsen. Dat de geschilderde traceeringen op de gewelven der kathedraal te Milaan van wansmaak getuigen, geef ik gaarne toe. Het was mij een voldoening te zien, hoe men bezig was, ze te verwijderen. Maar de fresco's van BENOZZO GOZZOLI te Pisa, die RUSKIN blijkbaar bedoelt, het gewelf der Sixtina en de koepel te Parma hebben zóó door den tijd geleden, dat alleen reeds om deze reden niemand zal meenen, tastbare werkelijkheid te zien. En vijftig jaar geleden, toen RUSKIN zijn boek schreef, zal dit wel niet anders geweest zijn. De beroemde „Putti del Correggio", die de kamer der abdis van het nu tot school verlaagde Convento di San Paolo versieren, bleven echter zeer goed bewaard. Wanneer ik evenwel toch ook hier de illusie der werkelijkheid niet kreeg, dan schrijf ik dit toe aan de gebrekkige verlichting van het vertrek. Toch heeft men nog niet lang geleden het venster, dat in 1518, toen CORREGGIO het vertrek beschilderde, de eenige lichtbron was, belangrijk vergroot.

RUSKIN veroordeelt alle schilderwerk, dat hout of marmer wil nabootsen; hij ziet daarin, en terecht, een bedrog van de ergste soort. Witten en vergulden neemt hij daarentegen in bescherming. „Al is witsel," zegt hij, „soms, maar volstrekt niet altijd, te betreuren, vooral wanneer het ornamenten bedekt, het is toch geen leugen. Het geeft zich voor wat het is, en laat zich niet uit over de stof, waarop het is aangebracht. Ook het verguldsel, dat reeds zoo dikwijls is toegepast, is even onschuldig. Het is slechts een dun huidje, en niemand zal het voor massief goud aanzien."

Het bekleeden van een minder kostbare stof met eene andere, die rijker is, wordt door RUSKIN warm verdedigd. „Iedereen weet," zoo betoogt hij, „dat, wanneer van een marmeren huis gesproken wordt, altijd wordt bedoeld, dat dunne platen marmer bevestigd zijn op muren van gebakken steen, die zóó zijn gebouwd, dat het marmer op geschikte wijze kan worden aangebracht. Wat massieve steenen schijnen zijn in werkelijkheid slechts dunne platen. Men kan zulk eene bekleding met het verguldsel, dat ik daar straks noemde, vergelijken. Dat zij zeer duurzaam is, wordt door de ondervinding bewezen. Men moet haar beschouwen als mozaiek op groote schaal, uitgevoerd om gebakken steen aan het oog te onttrekken."

RUSKIN acht het wel geoorloofd, schilderwerk op muren, die aan de buitenlucht zijn blootgesteld, te maken, doch hij ontraadt dit, omdat de kleuren spoedig verbleeken, en dan het oorspronkelijk bedoelde effect te loor gaat. „De ware kleuren," zoo roept hij uit, „waarmede de bouwkunst moet werken, zijn die

van den steen en van die tinten kan op allerlei wijzen partij worden getrokken. Wij beschikken over alle schakeeringen tusschen geel en purper, als oranje, rood en bruin. Bijna alle toonen van groen en grijs kunnen wij eveneens verkrijgen. En als wij daarbij dan nog het zuivere wit voegen, dan blijkt het, dat onze kleuren de schoonste harmonieën toelaten. In mozaïeken kunnen wij de helderste kleuren, zelfs goud, zoo toepassen, dat zij weer en wind trotseeren. Laat daarom de schilder alleen de binnenmuren met zijn werk bedekken. Wie kleur van buiten door het penseel doet aanbrengen moet wel weten, dat er een tijd zal komen wanneer de kleuren verdwijnen en zijn werk zonder haar beoordeeld zal worden. Het doorschijnende albast der kerk van San Miniato bij Florence, de mozaïeken der San Marco te Venetië zijn in de morgen- en avondzon nog altijd even schitterend als vroeger. Maar de kleuren zijn van de gevels der kathedralen van het Noorden reeds lang verdwenen. De tempels van Griekenland, die eens in azuren en purperen pracht straalden, staan nu in bleeke witheid overeind, als sneeuwvelden na zons-
ondergang."

RUSKIN wijst er op, hoeveel bedrog bij het maken van versieringen kan voorkomen. Hij vergelijkt ze bij diamanten. „De waarde van een diamant schuilt daarin, dat het zooveel tijd kost, er een te vinden; de waarde van een versiering wordt bepaald door den tijd waarin zij kan worden gemaakt. Maar eene versiering heeft ook nog een innerlijke waarde, die

een diamant niet bezit, want hij is niet fraaier dan een stukje glas. Een vrouw die smaak heeft wil geen valsche diamanten dragen; een goed bouwmeester wil geen goedkope versieringen aanbrengen. Beter is het de muren geheel vlak te laten, dan ze met onwaardig en leugenachtig ornament te bedekken. Gebakken steen moet worden vervaardigd en laat dus de meest verschillende vormen toe. In vlakke streken, waar geen steengroeven zijn, is door gebakken klei alleen reeds een prachtige versiering verkregen. Het Palazzo Pepoli, de paleizen te Vercelli behooren tot de rijkste, die Italië heeft aan te wijzen, ofschoon er geen gehouwen aan is gebruikt. Verglaasd aardewerk is door de familie DELLA ROBBIA op bewonderenswaardige wijze in Toskane toegepast. De waarde van een stof hangt af van wat zij onder menschenhanden geworden is. Een stuk gebakken klei of gips, door een mensch bewerkt, is meer waard dan alle blokken marmer, die een machine in de groeven van Carrara kan zagen."

Het slot van het hoofdstuk, dat de „Lamp der Waarheid" heet, wordt gevormd door een dier fraaie bladzijden proza, die wel de grootste aantrekkelijkheid van RUSKIN'S boeken vormen. Maar van des schrijvers oprechtheid, van zijn onbevangen oordeel over zich zelf, vindt men een bewijs in de noot van 1880: „Dit slot is heel mooi, maar, ongelukkig.... onzin." Daarom zal ik het niet vertalen, maar overgaan tot de „Lamp der Macht."

(Wordt vervolgd.)

GEMENGDE BERICHTEN.

AMSTERDAM. De onvermoeide Heer T. SANDERS bepleit in een uitvoerig en door eene kaart toegelicht stuk in de „groene" Amsterdammer van 4 Jan. 1902 den bouw van: Een nieuw Zuiderstation te Amsterdam. Dit station zou dienen te komen achter het Rijksmuseum, op het terrein der waskaarsenfabriek en aangesloten zijn aan de aan te leggen Ceintuurbaan benevens aan de geprojecteerde lijnen naar Rotterdam en Haarlem. Een opgehoogd emplacement. — NB. zoo groot als dat van 't Centraal-Station — zou daar kunnen worden aangelegd, een vooruitzicht dat den bewoners der buurt vermoedelijk weinig toelacht.

AMSTERDAM. Voor het Rijksmuseum is aangekocht eene 5 M. lange puibalk, die versierd is met snijwerk uit het begin der 16e eeuw. Op zeven plaatsen is de balk uitgeschulpt en in elke uitschulping zijn, of juist gezegd, waren — want eenige snijwerken gingen in den loop van tijden en omstandigheden verloren — drie zwierige soldatenfiguurtjes gesneden.

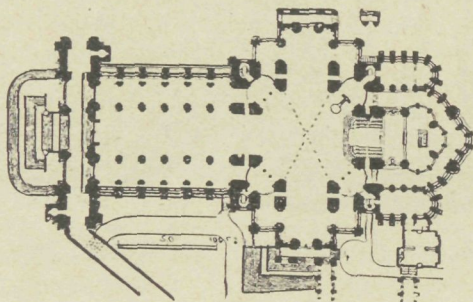
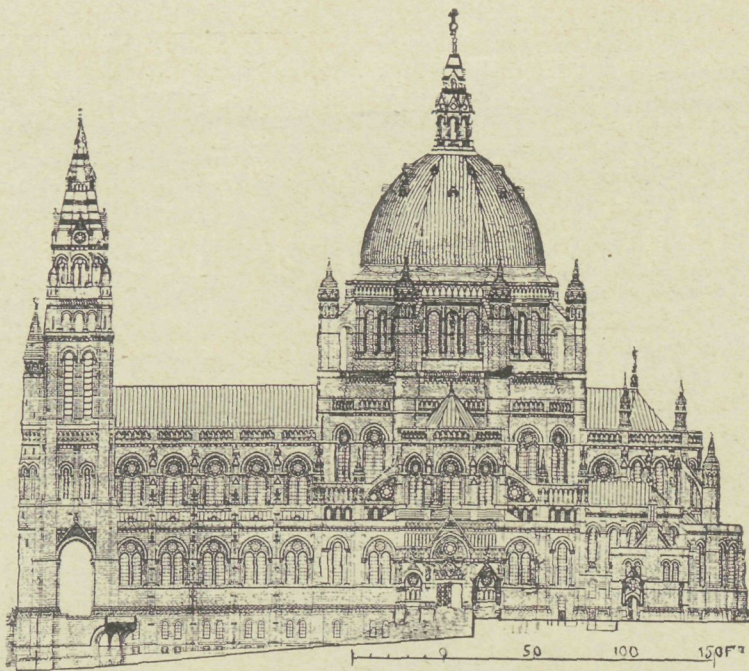
Wij vestigen op dit stuk de aandacht wjl 16e eeuwse bouwfragmenten vrij zeldzaam zijn. — In Amsterdam is nog slechts een enkel en dan nog zeer vertimmerd houten huis uit dien tijd aanwezig nl. vóór aan den Zeedijk, tegenover de St. Olofskapel. (De soortgelijke gevel op het Begijnhof is enkele jaren geleden, in 1888, geheel nieuw opgetrokken). In de Kraaiengang — ingaande op de Prins Hendrikkade vlak bij de Zeedijk —

is nog een 16e eeuwse steenen gevel, het oudste woonhuis van de stad, verscholen. Ook inwendig zijn nog zeer interessante details uit den oorspronkelijken bouwtijd aanwezig. Reeds meermalen is dit huis beschreven (zie o. a. Het Amsterdamsche Woonhuis van 1500—1800 door A. W. WEISSMAN. 1885); wij willen echter van deze gelegenheid gebruik maken om onze lezers aan te sporen het eens te gaan zien, want elk jaar vervalt het meer.

AMSTERDAM. In Amsterdam is door een twintigtal kunstenaars opgericht de „Katholieke Kunstkring: de Violier", die onder patronaat van den H. Benedictus zich ten doel stelt „te werken tot verheffing der kunst en kennis van haar wezen in Nederland te verbreiden" door het organiseeren van bijeenkomsten, lezingen, tentoonstellingen en uitvoeringen en het steunen of ondernemen van publikaties op kunstgebied. Eerededen zijn Dr. P. J. H. CUYPERS, Prof. J. V. DE GROOT, Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN en Jhr. Mr. VICTOR DE STUERS, Bestuurderen de heeren ANT. AVERKAMP, voorz., JOS. TH. J. CUYPERS, vice-voorz., JAN KALF, 1e secr., JAN DUNSELMAN, 2e secr. en A. J. JOLING, penningmeester.

's **GRAVENHAGE.** De residentie heeft evenals de hoofdstad hare paleis-questie. Men ging sinds lang om met het plan om op Zorgvliet — het oude buitengoed van CATS aan den Scheveningschen weg — een nieuw koninklijk paleis te bouwen. Het tegenwoordige paleis in het Noordeinde zou dan stadhuis worden. De gemeente moest Zorgvliet aankopen van den groothertog van Saksen Weimar. De desbetreffende onderhandelingen zijn er echter op blijven hangen dat de stad 4 miljoen geven, Z. H. echter er 4½ hebben wilde.

De zaak schijnt daarmede van de baan en dus is tevens voor

ONTWERP VOOR EENE KATHEDRAAL
 ***** TE LIVERPOOL *****

EMERSON. ***** ARCHITECT.

afgeweken van het oorspronkelijke voornemen de fundeering door te trekken tot de vaste kleilaag (de zoogen. London Clay.) Die zuinigheid wreekt zich thans op hoogst onaangename wijze.

In Parijs mag men blijde wezen dat bij den bouw der genoemde basiliek de toenmalige Directeur der Openbare werken, ALPHAND, tot zulk een wel kostbare maar solide fundeering dwong.

In het Louvre zullen worden opgesteld de Perzische oudheden, welke, in meer dan tweehonderd kisten verpakt, overgezonden worden door den ingenieur DE MORGAN, als resultaat van zijne, in opdracht van het fransche gouvernement gedane opgravingen te Susa in Perzië.

Deze vondsten leeren ons de tot nog toe onbekende kunst en beschaving bewonderen van het Elamitische koninkrijk, aldus genoemd naar de Bijbelsche figuur van ELAM, de oudste zoon van SEM (Genesis 10 vs. 21 en 22.)

Frankrijk heeft drie jaar geleden het monopolie verworven van opgravingen in Perzië, door middel van eene gift van 100.000 franken en een Gobelin-tapijt aan den Shah.

De heer DE MORGAN heeft in het oude Susa een kostbare verzameling kunnen bijeenbrengen van gedeeltelijk zeer hoogen ouderdom — inschriften van over de 6000 jaar — welke in verband met de antiek-Perzische kunst, die het Louvre reeds bezit, o.a. door de expedities van den heer en mevrouw DIEULAFOY, een eenig geheel vormen.

LIVERPOOL. De prijsvraag voor eene nieuwe Protestantische kathedraal, waarvan de bouwkosten geraamd zijn op 500.000 à 600.000 ponden sterling, terwijl buitendien op de komende geslachten gerekend wordt voor de decoratieve versiering, heeft reeds eenigen tijd achtereen tot allerlei besprekingen geleid, van niet steeds aangename aard.

Deze kerk zou wat de afmetingen betreft, pendant kunnen worden van de beide in den laatsten tijd gebouwde kathedralen, die te Truro, door PEARSON ontworpen, — eene zuivere navolging van het 13e eeuwse type — en die te Westminster, (R. K.), door JOHN F. BENTLEY, van welke de eerste nog onvoltooid, de tweede, die bij Byzantijnsche voorbeelden zich aansluit, ongeveer gereed is.

De wensch der Liverpoolders naar zulk een hoofdkerk heeft reeds voor een vijftiental jaren tot een besloten prijsvraag geleid, die echter geene verdere gevolgen had.

Drie architecten hadden gekonkureerd. BODLEY en GARNER'S ontwerp was geheel in middeleeuwschen geest. Meer oorspronkelijkheid toonde BROOKS, en zijn ontwerp, hoewel zeer sterk op de gothiek geïnspireerd, zou men toch nooit voor een middeleeuwsch bouwwerk gehouden hebben. De eerste prijs viel echter aan EMERSON ten deel. Zijn plan (zie bovenstaand figuur) „is het eenige moderne Engelsche kathedraal-ontwerp, dat op nieuwe uitgangspunten in plattegrond en opbouw wijst.” (H. H. STATHAM in *Modern architecture*). Het zwaartepunt van het ontwerp was de centrale, achthoekige koepelruimte, welke door hare ongeproportioneerde grootte uitwendig echter het gebrek heeft de kerk als het ware in tweeën te knippen.

Zeer merkwaardig was een ontwerp dat door een niet uitgenoodigd architect, JAMES HAY, werd gemaakt, wyl hierin een poging werd gedaan middeleeuwsche en klassieke vormen te versmelten.

Het resultaat was meer curieus dan mooi. En hoe trouwens kon het anders. De Gothische stijl en de klassieke gaan van te verschillend standpunt uit. De rijzigheid van de eerste komt in botsing met de overwegend horizontale tendenz van de tweede.

De klassieke tempelgevel in HAY's ontwerp is dan ook tusschen de Gothische kerkspitsen, die uit een klassieke onderbouw verrijzen, akelig in de verdrukking.

De gedachtengang van den architect was deze:

Eene kathedraal dient eenige herinneringen te bevatten aan den Gothischen stijl en aan den anderen kant moest aansluiting gezocht worden met eene groep van klassieken gebouwen: de beroemde St. George's Hall door ELMES gebouwd, de bibliotheek en de kunst-galerij. De byzanthijnsche koepel boven het kruis is daardoor echter nog niet verklaard.

Het geheel van Mr. HAY's ontwerp doet ons denken aan SCHILLER's raadgeving dat wij niet trachten moeten allen het naar den zin te maken.

Wat de thans uitgeschreven prijsvraag ons brengen zal, ligt nog in het duister, maar het is een goed vooruitzicht dat Aartsdeken MADDEN verklaarde dat, als maar een der deelnemers een plan indiende van een echt 20de-eeuwsche kathedraal, dat dan het comité zeker niet eene navolging zou kiezen van eene kathedraal uit dertien- of veertienhonderd

dat is inderdaad een heele stap vooruit, want eerst was gezegd dat alleen gothische ontwerpen werden toegelaten (zie: Construction Moderne van 28 December 1901). Als nu maar niet door de keuze der uitgenoodigden bij eene besloten prijsvraag de kans op die 20de eeuwsche kathedraal afgesneden wordt!

ENGELAND. Koning Eduard filantroop. De koning van Engeland heeft om zijne belangstelling te toonen de opdracht aanvaard van het werk over arbeiderswoningen van den alderman THOMPSON uit Richmond. Z. M. heeft verder een veertigtal eenvoudige maar zeer comfortabele één-familie huizen doen bouwen voor de ondergeschikte beambten van zijne goederen te Windsor, in de hoop dat deze woningen tot model zullen strekken voor soortgelijke woningen die eenige groote Engelsche steden willen laten bouwen.

Voor eene som van 200.000 pond sterling door een anoniemus ter zijner beschikking gesteld, is de koning van plan een aan de hoogste eischen voldoende sanatorium te stichten voor 100 longlijders. Eene internationale prijsvraag is daarvoor uitgeschreven met prijzen van 500, 200 en 100 ponden sterling en waaraan mogen deelnemen: geneeskundigen, al of niet in samenwerking met architecten. Voor nadere bijzonderheden verwijzen wij naar de desbetreffende uitvoerige advertentie op den omslag van dit blad.

AMERIKA. „Het stadhuis van Philadelphia” zegt de te New-York verschijnende Harpers Weekly „overtreft ons eigen kostbaar gerechtshof, (d. i. 't New-Yorksche,) als een monument van ambtelijke buitensporigheid en oneerlijkheid. In plaats van de geraamde 3.000.000 dollars heeft het nu gekost 25.000.000 welke meerdere kosten volgens het blad, terecht kwamen in de zakken van de hoofdmannen van den politieken kring en de door hen bevoorrechte aannemers, „die rijk zijn of het worden door publieken roof.”

De eerste wereld-trust. Men vestigt onze aandacht op het feit dat de eerste feitelijke wereld-trust, die op 1 Januari 1902 in werking trad, die is van de zink-producenten. De trust omvat de vier voornaamste der zink voortbrengende landen: Amerika, Duitschland, Engeland en België. Deze leveren 95,5% der totale zink-productie van de geheele wereld. (De Amerikaansche staal-trust omvat slechts 40% der Amerikaansche staal-productie.)

Mechanische pijpenreiniging. De „Duitsche pijpenreinigings Maatschappij” te Dresden heeft in vele deutsche steden reeds groot succes gehad met een toestel om in korten tijd pijp-leidingen schoon te maken.

Dit toestel bestaat uit drie, onderlingvolkomen beweegbare deelen.

De voorste drijver bestaat uit een, met een metalen ring omkleed houten lichaam. Het middelste lichaam is van metaal en op de voorste helft met scherpe tanden bezet. Het derde lichaam, eveneens van metaal, is hol, met staalraad-borstels bedekt en eindigt in een leeren afsluitplaat waarop de hydraulische druk werkt, die het toestel in de leiding moet voortstuw.

Aan de leiding zelve behoeft niets opgebroken te worden; alleen moeten aan de einden twee gietijzeren kasten aangebouwd worden. De kosten zijn dan ook zeer gering. Eene onlangs in Teplitz-Schönau ondernomen en volkomen geslaagde reiniging van eene 1200 M. lange leiding, kostte ongeveer 80 Heller (= 40 centen) de Meter.

(Naar eene mededeeling in de „Wiener Bauindustrie Zeitung”).

Een onderzoek van Asbestlei tegen vuurvastheid werd op aanvraag van de Asbest- en Gummifabriek van ALFRED CALMON te Berlijn onlangs op een terrein te Berlijn door het proefstation aldaar gehouden. Het daarvoor opgerichte huisje bestond uit een houten geraamte dat van binnen en van buiten met asbestplaten bekleed en door een tusschenwand in een brandruimte en een observatie-vertrek verdeeld was. Balken en sparren bestonden uit greenenhout zwaar 0.10 bij 0.10 M. De voegen der asbestplaten waren overdekt door lijsten van asbestlei, zwaar 0.05 bij 0.08 M. en met schroeven bevestigd. Het dak was mede gedekt met asbestplaten door spijkers en zinken haken aan het houten geraamte gehecht. De andere platen waren met houtschroeven bevestigd en de voegen en spijkergaten met asbestkit gevuld.

In de brandruimte waren gestapeld 8 M³. klossen van greenenhout die met petroleum begoten en aangestoken werden. Na een half uur brandens, terwijl het uiterlijk van het huisje geen verandering aanwees en de hitte eene hoogte van 700 graden C. bereikt had, begon de binnenste deurbekleding af te bladderen en het houten geraamte van de deur te branden. Na 40 minuten viel de binnenste dakbekleding af omdat de schroeven loslieten. Na 10 minuten storte de schoorsteen met het dak naar beneden. De afgevallen asbestplaten hadden echter hunne samenhang bewaard en oogenschijnlijk nog dezelfde vastheid als voor de proef. Na 52 minuten werden de vlammen geblusht en de asbestwanden met een sterke waterstraal afgekoeld. De 9 en 10 mm. dikke platen der wanden waren blijven hangen en ook oogenschijnlijk onveranderd. De warmte inwendig had eene hoogte van 1000—1100 graden C. bereikt. Aan den tusschenwand in het observatie-vertrek werd ten hoogste een hitte van 125 graden C. gemeten.

Twee nieuwe bereidingswijzen van hout tegen bederf.

Procédé-Haskin. Het te bereiden hout wordt geplaatst in groote ketels, welke verwarmd worden door middel van eenen drogen en warmen luchtstroom. Na verdwijning van de dampen, die zich tengevolge van de behandeling vormen, sluit men de ketels en brengt daarbinnen gedurende acht achtereenvolgende uren, lucht onder eene drukking van 13 atmosferen en verhit tot 200°. De harsen en oliën, welke het hout bevat, veranderen daardoor in bederfwerende zelfstandigheden (producten van droge destillatie) en verdeelen zich gelijkmatig in de houtmassa.

Uit proefnemingen op het technisch laboratorium van de Universiteit te Stockholm is gebleken dat het procédé-Haskin de taaiheid van het hout aanzienlijk vermeerderd, echter de weerstand tegen buiging en samendrukking vermindert.

Procédé-Kummer. Het hout wordt langzamerhand verwarmd tot op 102° Celsius, vervolgens door verhit tot op 141°, onder eene toenemende drukking tot op 7 atmosferen ongeveer. Vervolgens laat men het hout bekoelen en perst onder hooge drukking een mengsel in van 38% zware oliën, 2% formaldehyd en 60% gesmolten hars. Dit laatste dient om het hout geheel ondoordringbaar te maken tegen water.

(T. W. uit de Baumaterialienkunde).

Naar aanleiding van de uitreiking der Nobel-prijzen merkt iemand op:

— Nobel krijgt zeker van daag of morgen nog een standbeeld om zijne vrijgevigheid te huldigen.

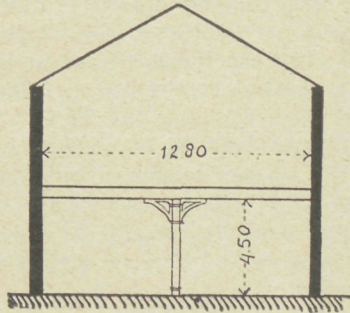
— Zeker, die man heeft zelfs recht op een..... nobelisk.

(Figaro)

VRAGENBUS.

Antwoord op de vraag in No. I.

Allereerst wenschen wij U aan te raden die kolommen niet 7 M. uit elkaar te zetten. Deze groote afstand maakt dat de tusschenliggers, die aan de hoofdliggers gebout worden, zeer zwaar moeten worden, omdat zij de gewelven ook dragen en berekend moeten worden op de trillingen van een dansvloer. Daarom zou een afstand van 4,50 M. beter zijn. Ook wordt de plaatsing der kolommen geregeld naar de indeeling van den benedenplattengrond. Gaan wij eerst de zwaarte of

de afmetingen van den hoofdligger en van de daarin vallende liggers na, dan krijgen wij daardoor tevens het gewicht dat op de kolom drukt.

De trogvelven zult u zeker nemen van een licht mengsel en dus niet van baksteen, daar er toch een houten vloer bovenkomt en die gewelven dus vrij liggen van de trillingen van den houten vloer. Zulke trogvelven maakt men wel uiteen mengsel van 4 deelen steenkoolsintels en 1 deel portland-cement. De sintels koopt men aan een gasfabriek. Zij mogen niet grooter zijn dan een duivenei. Tusschen de ijzeren liggers maakt men formeelen en spijkert daarop gladgeschaafde schrooten, die den onderkant van het gewelf vormen. Op de gestorte specie spreidt men nog een laag fijne grint met portland-cement vermengd. Die gewelfjes moeten in den top minstens 0.10 M. dik zijn. Door sommigen worden dit soort gewelven minder goed gevonden, omdat sintels wel eens slecht inwerken op het cement. Men kan echter ook tusschen de ijzeren liggers gewelfjes of eigenlijk platen van monier of van cementijzer maken, hetgeen ook eene brandvrije constructie is en zulk een plaat, ter dikte van 0.03 M. weegt slechts 66 à 70 KG. per M². Het monier, dat zoals u bekend is, een ijzer netwerk bevat, wordt ook op de plaats zelve gemaakt op bovenvermelde formeelen en schrooten.

Wanneer de tusschenliggers op 0.80 M. afstand hart op hart van elkaar liggen dan komen er tusschen de muren $\frac{1280}{80} = 16$ vakken met trogvelven en 15 liggers. Stel een gewelf gemiddeld dik 0.15 M., breed 0.80 en lang 4.50 M. en laat de M³ 900 KG. wegen, dan is het gewicht van een gewelf:
 $0.15 \times 0.80 \times 4.50 \times 900 \text{ KG.} = 486 \text{ KG.}$

Nemen wij nu aan dat de tusschenliggers wegen 24 KG. per M¹., en dat eene vloer van eene danszaal eene belasting moet kunnen dragen van 400 KG. per M². Voor de berekening van den houten vloer moeten op de liggers houten leggers gebout worden, zwaar 0.08 bij 0.08 M. Zouden de trogvelven in de koffiehuiszaal niet in het gezicht mogen blijven, dan zouden ook onder de liggers houten strooken gebout moeten worden, voor de bevestiging der stukadoorschrooten.

Wij krijgen nu voor de verschillende gewichten:
 Eigen gewicht ligger $4.50 \times 24 \text{ KG.} = 108. \text{— KG.}$
 Het gewelf weegt 486. — „
 De houten leggers $4.50 \times 0.08 \times 0.08 \times 700 \text{ KG.} = 20.16 \text{ „}$
 De houten vloer $4.50 \times 0.80 \times 0.03 \times 700 \text{ KG.} = 75.60 \text{ „}$
 De veranderlijke belasting $4.50 \times 0.8 \times 400 \text{ KG.} = 1440. \text{— „}$
 Te zamen 2129.76 KG.

Wij kunnen nu door eene formule berekenen hoe zwaar die ligger moet zijn, doch eenvoudiger is het in een of andere tafel van balkijzers na te zien. Om dat te doen moeten wij deze uitkomst (afgerond 2130 KG.) vermenigvuldigen met de

spanning, of $2130 \times 4.50 = 9585$. Nu stelt dit getal voor het draagvermogen van dien zelfden ligger, indien de spanning slechts 1 M. bedroeg. Wij hebben dit noodig omdat in die tafels meestal de spanning der verschillende liggers op 1 M. afstand of spanning wordt berekend. Wij vinden dan dat de naastbijkomende ligger is duitsch normaal profiel No. 17, hoog 17 centimeter en wegende 19.8 KG. per M¹.

De hoofdligger die op de kolom rust, heeft eene spanning tusschen de muren van 12.80 M. Door de kolom wordt die spanning 6.40 M. Men moet echter altijd bij de berekening, die spanning vermeerderen met de oplegging van den ligger aan eene zijde. Stel dat die oplegging 0.20 M. is, dan wordt de spanning 6.60 M.

Het totaal gewicht dat op den ligger drukt, bedraagt:
 Stellen wij zijn gewicht per M¹. op 100 KG. dan hebben wij
 $6.60 \times 100 \text{ KG.} = 660. \text{— KG.}$
 de 8 gewelfjes, $8 \times 486 \text{ KG.} = 3888. \text{— „}$
 de 7 ijzeren langsliggers $4.5 \times 7 \times 19.8 \text{ KG.} = 623.70 \text{ „}$
 de houten leggers $4.50 \times 7 \times 0.08 \times 0.08 \times 700 \text{ KG.} = 141.12 \text{ „}$
 de houten vloer $4.50 \times 6.40 \times 0.03 \times 700 \text{ KG.} = 604.80 \text{ „}$
 de veranderlijke belasting $6.4 \times 4.5 \times 400 \text{ KG.} = 11520. \text{— „}$
 Tezamen 17437.62 KG.

Vermenigvuldigen wij dezen uitkomst weder met de spanning dan vinden wij: $17437 \times 6.6 = 115084$ en volgens de tafels vinden wij dat duitsch normaalprofiel No. 40, hoog 40 cM. en wegende 92.3 KG. per M¹. juist voldoet.

Wilde men den ligger geheel uitrekenen zonder behulp van een tafel dan beproeft men de formule voor het draagvermogen zijnde:

$$\frac{1}{8} pl^2 = k \frac{BH^3 - bh^3}{6H} \text{ of } \frac{6 pl^2}{8k} = \frac{BH^3 - bh^3}{H}$$

met de bepaalde liggers van b.v. de duitsche normaalprofielen en ziet welke het dichtste er bij komen.

In ons geval was de belasting op den ligger 17437 KG. en daar wij in de formule de belasting per cM. moeten hebben, deelen wij dit cijfer door de spanning of $\frac{17437}{660} = 27 \text{ KG. per cM}^1$. Voor k de vastheidscoëfficiënt nemen wij 1000 KG. per cM². aan. Wij vinden dan de volgende waarden, na invulling der formule $\frac{6 pl^2}{8k} = \frac{6 \times 27 \times 660 \times 660}{8 \times 1000} = 8820$

Nemen wij nu, om niet lang te zoeken, dadelijk de afmetingen van een ligger van 40 cM. hoogte, dan vinden wij dat deze ligger op de flensen eene breedte heeft van 15.5 cM., dat de dikte van de flensen in het midden is 2.16 cM. en de dikte van de staande plaat 1.44 cM. Om die cijfers in te vullen in de formule $\frac{BH^3 - bh^3}{H}$ weten wij nu dat $B = 15.5$; $H = 40$; $b = (15.5 - 1.44) = 14.06$ en $h = (40 - 2 \times 2.16) = 35.68 \text{ cM.}$

Na invulling der waarden vinden wij:
 $\frac{15.5 \times 40^3 - 14.06 \times 35.68^3}{40} = \frac{992000 - 638647}{40} = 8833.$

Dit cijfer komt dus vrijwel overeen met het bovengevondene cijfer van 8820, zoodat deze ligger aan de eischen voldoet. Was het cijfer van 8833 veel lager of hooger geweest dan 8820, dan had men in het eerste geval een zwaardere en in het tweede geval een lichtere ligger moeten berekenen. Zien wij nu welke kolom wij zullen nemen.

In uw geval zou een gegoten ijzeren kolom beter zijn dan een van profielijzer. Een kolom van 4 kwadrantijzers aan elkaar gebout, zou zeker duurder komen, vooral als die nog bekleed zou moeten worden, om de kanten van het ijzer weg te werken. Een kolom van balkijzer of van kanaalijzers is meer geschikt als die tegen kozijnen of muren aansluit, wat minder goed gaat met een ronde kolom. In een zaal staat zulk een kolom van profielijzer niet mooi en moet deze allicht bekleed worden en de ronde kolom kunt u laten verven.

Gaan wij nu na welk gewicht er op de kolom rust:
 Het halve gewicht van den dwarsligger bedraagt:
 $6.40 \times 92.3 \text{ KG.} = 590.72 \text{ KG.}$
 de trogvelves $8 \times 486 \text{ KG.} = 3888. \text{— „}$

de tusschenliggers $8 \times 4.5 \times 19.8$ KG.	712.80 KG.
de houten leggers $8 \times 4.5 \times 0.08 \times 0.08 \times 700$ KG.	161.28 „
de houten vloer $6.4 \times 4.5 \times 0.03 \times 700$ KG.	604.80 „
de veranderlijke belasting $6.4 \times 4.5 \times 400$ KG.	11523.— „
Tezamen	17477.60 KG.

Wij slaan nu weder een handboek op, waarin tabellen van het draagvermogen van dergelijke kolommen voorkomen en vinden dat, als de kolom van gegoten ijzer zal zijn, zij een buitenwerksche middellijn van 17 c.M. moet hebben, eene wanddikte van 2 c.M. en dat zij dan 68 KG. per M¹. weegt.

Zoudt u toch 4 kwadrantijzers willen gebruiken, dan zoudt gij moeten nemen, normaalprofiel No. 5, met eene wanddikte van 6 m.M. Het gewicht van de door de 4 stukken gevormde kolom bedraagt 30.3 KG. per M¹. Wat nu de uitvoering dezer ijzerconstructies aangaat, zij opgemerkt dat de dwarsligger uit 2 stukken genomen kan worden, welke uiteinden boven de kolom met eene laschplaat aan iedere zijde, (zoo hoog als de ligger tusschen de flensen) en 0.40 M. lang, waarin aan elke zijde 5 schroefbouten, zwaar 0.02 M, middellijn. Ook de tusschenliggers worden aan de dwarsliggers met hoekplaten, ter hoogte van de tusschenliggers tusschen de flensen, met zulke bouten vastgeschroefd. Die hoekplaten moeten altijd aan beide zijden voorkomen.

Eene muur ter zwaarte van 2 steen, (u bedoelt zeker waalsteen) is voldoende zwaar. Hij zou echter wel ter zwaarte van 1¹/₂ waalsteen genomen kunnen worden met eene verzwaring van een halven steen, ter plaatse, waar een kolom staat.

De volgende week zullen wij u nog eenige wenken omtrent het uitvoeren van ijzerconstructies geven.

BOEK EN TIJDSCHRIFT.

De Aannemer van 31 Dec. 1901. Gedenken. (Eene beschouwing over het afgelopen jaar.) Maatregelen tegen werkeloosheid. Aannemen van bouwwerken.

Architectura No. 1. A. VAN BAALen schrijft over: Onze ideale bouwkunst in onze prijsvragen en richt zich „Aan alle leden (van het Genootschap A. et A.) die iets gevoelen voor het werkelijk belang dat in het uitschrijven van prijsvragen gelegen kan zijn.” De schrijver wenscht dat bij prijsvragen over „ideale onderwerpen als monumentale gebouwen enz., de programma's worden opgesteld door de mededingers zelve,” en gaat voort: De Jury zal alsdan te beoordeelen hebben: 1e het programma en 2e het ontwerp in aansluiting hiermede.

Uit 1 zal dan blijken de praktische zoowel als de economische kennis van den ontwerper, terwijl 2 de vereeniging dier beide met en in de schoonheid zal bewijzen.

Van H. W. Mol het XVIIe vervolg van Viollet-le-Duc's Geschiedenis van de menschelijke woning.

Bouwkundig Weekblad No. 1. R. deelt eenige bijzonderheden mede aangaande de zwart-krijttekeningen van GERARD MULLER, waarvan eenige specimen worden gegeven, voorstellende geheel schildersmatig weergegeven bouwwerken in Zuid-Spanje.

De Opmerker No. 1. In de Reisindrucken door A. W. WEISSMAN wordt ditmaal Vicenza besproken en eene opsomming gegeven van het vele schoons van deze stad, waar de ten onzent zoo veel nagevolgde Palladio werkte en die ook de geboorteplaats was van den door onze voorvaderen niet minder bewonderden Scamozzi. (Over den toestand van Palladio's voornaamste bouwwerk te Vicenza, de Basilica, doen zeer onrustbarende geruchten de ronde.)

A. W. WEISSMAN geeft mede eenige bijzonderheden omtrent de in onze Gemengde Berichten genoemde gewelfschilderingen van de St. Laurenskerk van Alkmaar, en vergelijkt ze met eenige schilderwerken — eveneens het Laatste Oordeel voorstellen — in het koor van de St. Vituskerk te Naarden. Beide worden, volgens den Hr. W., ten onrechte toegeschreven aan JACOB CORNELISZ. VAN OOSTZANEN. De Heer W. houdt voor den

gemeenschappelijken schilder, den vervaardiger der Naardensche schilderingen, die daar met een monogram zijn werk, dat hij voltooid „als men xvc ende xviii geschreven sach in mey den xv dagh” onderteekende. „Het is te hopen dat spoedig worde vastgesteld, wien het monogram, dat J. en A. maar ook J en A of H en A zou kunnen zijn, toebehoort. Dan zal men ook den schilder van het Alkmaarsche gewelf gevonden hebben.

Technisch Weekblad Orgaan van de Technische Vakvereeniging van 2 Jan. 1902. Pijpwboring. Het pulsen. Een elektrische badkachel.

Christliches Kunstblatt 10 November 1901 In het eerste artikel worden eenige middelen besproken tot verbetering der akoustiek in groote ruimten, naar aanleiding van de herstelling der Maria-kerk te Reutlingen door Oberbaurat DOLMETSCH.

De bedoeling van dit artikel is in zekeren zin tevens om op te komen tegen de meening dat het verkrijgen eener goede akoustiek het werk is van het toeval.

Om eene terugkaatsing der geluidsgolven te beletten — de oorzaak van het echoën — moesten allereerst de vlakke zandsteenwanden ruwgemaakt worden. De bogen en friezen op de wanden en de rijk geprofileerde pijlers hielpen mede de geluidsgolven vast te houden. De vloer met hare banken eischte geene bijzondere voorzorgen. Restte dus om aan de zoldering, in dit geval de kerkgewelven, het resonneeren te beletten. Er aan denkende, hoe voor een soortgelijk doel het ophangen van tapijten pleegt te helpen, werd nu gezocht naar eene poreuze stof, in welke openingen de geluidsgolven als het ware zouden blijven hangen. De aandacht viel op kurk en eene proef bewees, hoe eene sterk resoneerende kapel door bekleeding met kurk volkomen van de bij het spreken zoo hinderlijke echo bevrijd worden. Voor de definitieve uitvoering werden echter de tegen vocht bestand zijnde kurksteen-platen gekozen, ter dikte van 2 c.M. Zij werden in driehoeken gesneden van 5 c.M. zijde, die met kleine tusschenruimten in de versche bepleistering gedrukt werden. Het gewelf zag, na in gelen tint geschilderd te zijn, er uit als was het met een mozaïek bedekt.

In verschillende andere kerken heeft dezelfde bouwmeester kurksteenplaten met het grootste succes toegepast ook tegen houten plafonds. Zij hebben dan het dubbele doel, het ontspannen der warmte te beletten en het ontstaan van een echo te voorkomen. Kurksteen laat zich daarenboven beschilderen en dekoreeren.

Bij het aanspijkeren moet er echter op gelet worden, dat bij het krimpen van het hout de kurksteenplaten niet kunnen scheuren. De naden tusschen de platen kunnen met geprofileerde banden aan het oog worden onttrokken.

Bij de preekstoel is echter een geheel ander geval. Daar mag juist geen enkele geluidsgolf worden opgenomen, maar alle moeten in de kerk teruggekaatsd worden. Daartoe dient het klankbord. Dit moet dus zoo glad mogelijk zijn, in dit geval was het van ijzeren platen, die decoratief beschilderd werden en die door achtereenvolgende met kurksteen niet konden trillen. De bodenvorm was daarenboven eigenaardig; de bodem n. l. hing door: het laagste punt was in het midden, waar een duif als symbool van den Heiligen Geest was gebeeldhouwd, ten einde een klankverspreidend middenstuk te verkrijgen. Deze vorm is het eerst toegepast door ORTH, wiens kerken behalve door hunne stoute constructie, zich onderscheiden door goede akoustiek.

De geluidsgolven uit den mond van den spreker worden dus niet als onder eene trechter opgevangen, maar konden alle vrijelijk zich in de kerkruimte verspreiden. Het resultaat in de kerk te Reutlingen wordt in één woord, als volmaakt voorgesteld.

De overige bijdragen in dit nummer van het Chr. Kunstblatt zijn voor ons doel van minder belang.

In het **technische gedeelte** een 1e stuk over: Lijmen en belijmen of opleggen van hout, waaruit wij na voltooiing het belangrijkste zullen aanstippen.

Deutsche Bauzeitung van 4 Jan. 1902. De restauratie van

het Heidelberger Slot. Het heerenhuis Gravenstein te Berlijn door den architect HERMAN KRAUSE. Bouw van bruggen in steen. Een en ander rijk geïllustreerd.

Dekoratieve kunst December 1901. Inhoud: BERNARD PANKOK; Zweedsche Weefsels; LOUIS C. TIFFANY; W. A. S. BENSON; Grieksche Vaasbeschildering.

„Luxe kunst of Volkskunst?” begint in het eerste artikel de schrijver, HERMANN OBRIST, te vragen:

„Het begrip van ware volkskunst,” zoo heet het volkomen juist, „het begrip van ware volkskunst heeft er niets mede te maken of het voortgebrachte duur is of goedkoop, of het voor den kleinen man vervaardigd werd of voor een vorst, maar beslissend is uitsluitend of het den geest ademt, dien het volk uitstraalde in die tijden, waarin zijn handwerk, zijn openbaar leven, zijne zeden, zijn godsdienst, zijne kunst en poëzie het persoonlijkst, het eigenaardigst en het natuurlijkst waren.”

Een vertegenwoordiger dezer echte volkskunst is volgens hem BERNHARD PANKOK, die in 1897, na eene moeilijke ontwikkelingsperiode, „ontdekt” werd door KRÜGER, den directeur der zeer bekende kunstnijverheids-inrichting „de vereenigde werkplaatsen” te München.

Zonder in alle opzichten het overwegend gunstige oordeel van OBRIST — die in PANKOK de echte deutsche natuur begroet — te kunnen deelen, kan men toch PANKOK's werk in het algemeen waardeeren. Als zijn eenig bouwwerk wordt de villa Lange te Tübingen in woord en in beeld weergegeven: een simpel boerenhuis in vakwerk opgetrokken, door een enorm zadeldak gedekt, zonder eenige pretentie.

Alleen in sommige onderdeelen, in de snijwerken van de galerij, in het gesmede traphek bijv., zien wij wat OBRIST noemt: „de trekkingen van PANKOK's temperament.

Inderdaad, zonderlinger vereeniging van de meest uiteenloopende karaktertrekken dan in PANKOK's meubelen, dan in zijne houtwerken in het algemeen, kan men zich moeilijk denken. De constructie herinnert aan het Vikingerschip, de vormen en de versiering in fijnheid aan het Rokoko.

Eene eigenaardige en leerzame bijzonderheid deelt OBRIST nog mede. Twee jaar geleden schreef de Firma F. eene prijsvraag uit voor een goedkoop woonkamer ameublement. RIEMERSCHMID won die prijsvraag. Zijn ontwerp bestond uit de „beste en gezond-praktische” meubelen van den laatsten tijd en de koop-prijs van het geheele ameublement werd op 340 Mk. vastgesteld. Welnu dat ameublement, goedkoop en goed, werd in twee jaar, twee maal verkocht. „De Firma F. maakt sedert weer gangbare, „courante waar”.

„Het komt echter niet aan op talrijke werkzame firma's, maar op de denkende koppen.” „Dat de uitvoering van hunne werkstukken voorloopig niet billijk kan zijn,” aldus eindigt OBRIST, „spreekt van zelf. Er is echter geene andere weg voor vooruitgang. Door de luxe-kunst heen tot de ware volkskunst zal echter het wachtwoord luiden. Ieder vange in zijn eigen huis aan, dan zal de volkskunst van zelf komen.”

Het 2e artikel, over de Zweedsche Weefsels handelend, vult eenigszins het 1e aan. Die weefkunst is in vele streken nog echte volkskunst. Zij is daar als van ouds „eene beeldenserie door het volk gegeven, waarin het simpel en eenvoudig zijne poëzie, zijne idealen, zijn smachten naar schoonheid openbaart.” In Delsbo zouden nog eenige vrouwen zijn, die bij den landarbeid teekenen wat hen aan bloesem of rank opvalt om later die natuurgegevens te verwerken in hunne weefsels, die, door naïve schoonheid uitmuntend, elk voor zich een unicum zijn.

Het artikel over BENSON den metaalbewerker, is geschreven door H. MUTHESIUS, den artistieken attaché van het deutsche gezantschap te Londen. BENSON is de tegenstander van 't MORRIS-RUSKIN'sche beginsel dat alleen en uitsluitend van het handwerk heil verwacht en de machine geheel verwerpt. Wij leeren BENSON hier kennen in zijne elektrische lampen, waarin doelmatigheid gepaard gaat met een minimum van decoratieve aanhangsels. In den logischen opbouw verraadt zich

de architectonische opleiding van den ontwerper; zijne elektrische lampen en lusters bezitten de groote deugd inderdaad voor de gloeilamp berekend te zijn; het zijn niet, zooals de meeste modellen die men ziet, verbouwde gasornamenten.

Hoe Amerika zich steeds meer vrijmaakt van de „oude” wereld blijkt uit TIFFANY's afzonderlijke kunstwerken zoowel als uit zijne interieurs, waarin boven alles uit het streven naar de hoogste komfort spreekt. OI TIFFANY volgens OBRIST volkskunst levert, blijve in 't midden; dure kunst is het zeker en de woonkamer van TIFFANY bij deze bijdrage afgebeeld, kost misschien het tienvoud van de door RIEMERSCHMID ontworpen. Teekenend is een biljardkamer waar de samenstelling der meubels, herinnert aan het blokhuis, zooals eertijds de trapper het in de oerwouden uit ruwe, met de bijl bewerkte stammen ineenvoegde.

Het laatste artikel van deze interessante aflevering is eene geïllustreerde bespreking van een door A. FURTWÄGLER en K. REICHOLD samengesteld werk over Grieksche Vaasbeschildering.

VERSLAGEN VAN VERGADERINGEN.

Technische Vakvereeniging.

Afdeeling Groningen, 19 December 1901.

De vragenbus bevatte 3 vragen:

1e. Hoe het constructieve dezer bogen te verklaren? (bij deze vraag was gevoegd een perspectiefisch aanzicht der gaanderij van het station te Groningen).

2e. Als voorbehoedmiddel tegen 't uitvriezen van voegen in buitenmuurwerk, welke laat in den herfst worden gevoegd, wordt voor de voegspecie wel zoutwater gebruikt; verdient dit aanbeveling of heeft mogelijk het zout een schadelijken invloed op de specie?

3e. Van uit een huiskamer, vlak aan eene straat, kan men tot in bijzonderheden de geluiden nagaan, welke daar veroorzaakt worden, terwijl 't omgekeerde niet het geval is; hoe dit te verklaren?

De bespreking dezer vragen, zoomede nog van enkele bij de rondvraag gestelde vragen, o. a. over het stukvriezen van natuurlijke steen, leidde tot eene aangename gedachtenwisseling, hetgeen de voorzitter den leden op het nut der vragenbus opmerkzaam deed maken en tot meerder gebruik daarvan aanspoorde. Hierna werd de vergadering met een woord van dank aan den heer WIBBELINK, die voor eene fraaie collectie platen had gezorgd, gesloten.

Afdeeling Amsterdam, 27 December 1901. Nadat de voorzitter de vergadering had geopend en de notulen van de vorige vergadering waren voorgelezen en goedgekeurd, werden de ingekomen stukken voorgelezen, waarna punt I van de agenda in behandeling kwam, zijnde: wijziging van begrootingsposten over 1901. Zonder stemming werden de wijzigingen goedgekeurd.

Prijsvragen, Examens en Tentoonstellingen.

Wij wijzen op de Sanatorium-prijsvraag vermeld in onze Gemengde Berichten; overigens onderging de lijst in No. 1. gegeven geen verandering.

Examen voor Diploma van Bouwkundig Opzichter ingesteld door de Mij. tot Bevordering der Bouwkunst. 10 Februari en volgende dagen, ten overstaan van eene commissie van de Heeren: J. W. BLEIJENBURG, H. VAN DAM, J. N. LANDRÉ, D. A. N. MARGADANT, W. C. NIJHOFF, B. J. OUËNDAG, L. J. RIJNINK en C. T. J. LOUIS RIEBER Sekretaris (Marnixstraat 402 Amsterdam).

Tentoonstelling te Dusseldorf, 1 Mei—20 October 1901. (In ons volgend nummer zullen wij op deze tentoonstelling terug komen.)

Het VIe Internationale Congres voor goedkope woningen zal 16—18 Juni 1902 te Dusseldorf gehouden worden.

DE BOUWWERELD

Weekblad voor Theorie en Praktijk

REDACTIE:

D. H. HAVERKAMP,
J. H. W. LELIMAN.
AMSTERDAM.

INHOUD: Invallen. — De Tentoonstelling te
Düsseldorf. — Berichten en mededeelingen.

UITGEVER,

ADMINISTRATEUR:
F. VAN ROSSEN.
AMSTERDAM.

* * * *

INVALLEN.

* * * *

Het woord „invallen” beduidt, al naar mate men het geestelijk of materiëel — zoo men liever wil: litterair of technisch — opvat, geheel iets anders.

Op gevatte wijze die dubbele beteekenis dooreenmengend, merkte aan een diner eens iemand op, toen hem geen onderwerp voor een toast te binnen schoot: „Ik had een goed bouwmeester kunnen worden, mij valt nooit iets in.”

Welnu, de schrijver van dit twee- of driewekelijksche beginpraatje in „De Bouwwereld” hoopt, hoewel hij bescheidenlijk zichzelf onder de bouwmeesters rangschikt, dat het hem niet en nooit aan zulke geestelijke „invallen” ontbreken zal.

* * *

Deze eerste keer willen wij echter het „invallen” eens van meer materiëel standpunt beschouwen. Eigenlijk is dit onderwerp te onverkwikkelijk voor een bouw-courant. Laat ons dus gezamentlijk wenschen dat er nooit meer eene aanleiding komt om opnieuw, noch bij de Berichten, noch elders er op terug te moeten komen.

Een paar „goede vrienden”, buiten het vak staande, houden mij overigens op de hoogte door met een zeker leedvermaak — dat onuitstaanbaar zou wezen als het niet getemperd werd door medelijden met de slachtoffers — mij alle berichten toe te sturen omtrent bouw-ongelukken. Had ik ze alle bewaard, ik bezat nu eene geheele verzameling van wat die vrienden soms noemen „bewijzen der hedendaagsche soliditeit.”

Is het echter wel billijk om het voor te stellen alsof juist onze tijd de eenige was die op het gebied van degelijk bouwen te kort schoot? Zeer zeker, de bouwwerken uit vroeger tijden zijn doorgaans na jaren, na eeuwen bestaan te hebben nog hecht en sterk. Maar is aan den anderen kant de materiaal-

verkwisting die bij zulke gebouwen veelal is waar te nemen niet ook een fout van belang?

Vraagt men zich wel genoeg af of het feit dat in den regel oude gebouwen zoo stevig zijn niet tot eenvoudige reden heeft, dat het merendeel der slechte en zwakke konstrukties reeds lang voor dezen verdwenen, zonder dat wij ’er ooit iets van hoorden?

„De Romeinen”, zoo hoort men zeggen, „de Romeinen bouwden voor de eeuwigheid” en dan wordt verwezen naar gebouwen als het Colosseum. Maar niet of terloops wordt vermeld hoe in Rome het invallen van groote huurhuizen aan de orde van den dag was.

Wie stichtte hechter monumenten dan KAREL DE GROOTE, zal men zich afvragen als men staat bijv. tegenover den Dom te Aken. EGINHARD, ’s Keizers schoonzoon en Minister van openbare werken, echter bericht hoe in 817 de verbindingsgang tusschen kerk en paleis te Aken instortte juist toen de Keizer met zijn gevolg er over liepen.

Gaan wij nog een stap verder dan staan wij in de middeleeuwen. De geschiedenis van juist de merkwaardigste monumenten uit dien tijd is door ongelukken gekenmerkt. In Beauvais valt de kruistoren in, twee jaar nadat ze gebouwd was en had men niet maatregelen genomen dan was het koor wel gevolgd. In Hamm stort het „Wonder van Westfalen” in. Maar wij hebben zoo ver niet van huis te gaan: de lijdensgeschiedenis van den kruistoren der Haarlemsche St. Bavo, het ingewaaide schip der Utrechtsche kathedraal zijn evenzeer sprekende voorbeelden.

Er is mij eene bepaling bekend van eene bouwverordening uit dien tijd, welke een huis voldoende sterk oordeelt als drie mannen met haken het niet kunnen omtrekken.

En zoo gaat het door ook in den Renaissance-tijd; de koepel van den Sint-Pieter te Rome wordt door

ijzeren banden bijeen gehouden. En wat onze voorouders in de 17e en 18e eeuw bouwden kan, wat de constructie betreft, evenmin steeds den toets eener strenge kritiek doorstaan.

Hoogstens mag men den bouwmeesters zulke gebreken hoe langer hoe zwaarder gaan aanrekenen. Elke generatie beschikt immers over de ervaring van de voorgaande. Leert men dus hierdoor reeds de moeilijkheden voorzien, aan den anderen kant wordt het gemakkelijker de gevaren te bezweren, doordien de theoretische en de praktische hulpmiddelen zoo voortdurend toenemen.

Als het summum van brutaliteit werd mij dan ook steeds zekeren architect voorgelaten die — het zal

een dertig jaar geleden gebeurd zijn — rustig de ruïne van zijn eigen werk zat na te schetsen.

* * *

Aan niemand is het gegeven de toekomst te doorgronden. Misschien wil het noodlot ook den inval van „De Bouwwereld”; wij zouden het betreuren al vielen er ook dooden noch gewonden.

Men kan er dus op vertrouwen dat de Redactie zich des Predikers waarschuwing zal in het oor knopen: Door luiheid zakken de balken. Zij wil hare balken recht houden.

L.

DE TENTOONSTELLING TE DUSSELDORF.

In 1898 toen de Duitsche nijverheid in een toestand verkeerde van ongekenen bloei, namen drie

grootte vereenigen op industrieel gebied het initiatief tot het houden van eene tentoonstelling van Industrie en Nijverheid te Dusseldorf in 1902. Internationaal is deze tentoonstelling niet; zij omvat niet eens het geheele Duitsche Rijk, slechts Rijnland, Westfalen en de aangrenzende provinciën. Alleen de kunsttentoonstelling, die aan de nijverheidstentoonstelling verbonden werd, zal nationaal wezen.

Strikt genomen zou men dan ook misschien kunnen zeggen dat voor ons deze tentoonstelling van betrekkelijk weinig beteekenis was. Waar echter Dusseldorf zoo dicht bij de grenzen van ons land ligt en de ijzer-nijverheid der vertegenwoordigde streken geacht kan worden onzen bouwmeesters belang in te boezemen, kwam het ons wenschelijk voor de lezers der „Bouwwereld” met een enkel woord in te lichten. Trouwens in het nummer van 8 Januari werd reeds terloops de aandacht gevestigd op het congres voor goedkope woningen, dat van 10—18 Juni e.k. in Dusseldorf zal plaats vinden.

Wij vertrouwen ter gelegener tijd in extenso verslag te kunnen geven van het belangrijkste dat op dit Congres verhandeld is.

* * *

Groote voorbereidingen werden voor deze tentoonstelling gemaakt.

Sedert 1898 evenwel is in de Duitsche industrie eene crisis komen spoken. Van grooten invloed op de Dusseldorfer tentoonstelling schijnt deze achteruitgang der zaken evenwel niet te zijn.

Hoogstens is de overmoed van voor twee jaren gebroken. Sommige firma's, die vroeger meenden zich de kosten van tentoonstellen wel te kunnen sparen,

willen nu wel exposeeren. Zij koesteren immers de hoop dat de gelegenheid, welke deze tentoonstelling biedt om kennis te maken met de voortbrengselen hunner nijverheid, een nieuwe bloeitijd zal inleiden.

De stad Dusseldorf heeft 4 miljoen mark ten koste gelegd aan de ophooging van de uiterwaarden van het Golzheimer Eiland, onmiddellijk achter de nieuwe Rijnbrug.

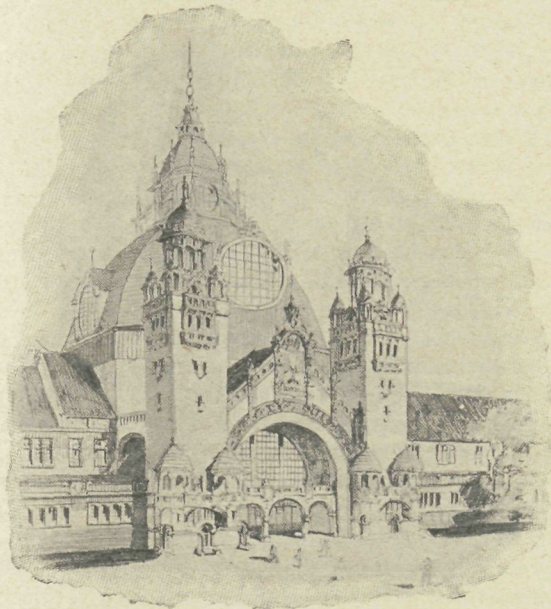
In 1899 was eene ideeën-prijsvraag uitgeschreven voor de inrichting der tentoonstellings-terreinen. De 1e prijs werd toegekend aan GEORGE THIELEN, de eenige der mededingers die zich niet angstvallig had gehouden aan de bepalingen der prijsvraag, maar om een gunstiger effect te kunnen bereiken, met een stouten zet de + 9 lijn van den oever een aanzienlijk eind Rijnwaarts had verschoven. Toen werd ingezien welke voordeelen uit deze oever-verandering voor de artistieke en monumentale verdeeling van het terrein voort zouden vloeien, heeft de gemeente niet gearzeld de reeds genoemde kosten voor ophooging te maken.

THIELEN werd tot opper-architect der tentoonstelling benoemd. Hij is sedert overleden en opgevolgd door den heer FISSCHER.

Het oogenblik is nog niet gekomen om alle gebouwen te bespreken. Maar wel kan men reeds zeggen, dat er zeer merkwaardige bij zuilen zijn. Alleen mag men niet bij de beoordeeling uit het oog verliezen dat wij hier te doen hebben met tentoonstellings-bouwkunst, met architectuur van tijdelijken aard, die licht moet zijn van samenstelling en het ook van karakter kan wezen.

In dit laatste opzicht is misschien echter wel eens gezondigd. Naar de afbeeldingen te oordeelen en naar 't geen reeds voltooid is, zou men sommige der gebouwen vroolijker wenschen en minder prijkend met aanmatigend zware vormen in modern-klassieke geest. Als echter over eenige maanden overal de vlaggen en wimpels wapperen, als de nu onbegaanbare hallen en wegen zijn gestoffeerd met bezoekers in zomertoilet, dan zal de indruk wel geheel anders wezen.

De ligging van de tentoonstelling is eenig. De gebouwen strekken zich in eene flauwe boog op eene smalle strook terrein langs den Rijn uit, en de architectuur, met hare meerendeels wit gepleisterde wanden en roode daken, zal, gezien van den overkant der rivier, over de groene watervlakte heen, een uitermate schilderachtigen indruk maken.

* MIDDENPARTIJ VAN HET HOOFDGEBOUW *

Het langgestrekte hoofdgebouw, met een totaal oppervlak van 36.000 M², ligt in het midden van den geheelen aanleg en is van de rivier gescheiden door een grootschen tuinaanleg waarin de „fontaines lumineuses”. Eene koepel bouw van 65 M. hoogte, geflankeerd door torens bij wier ontwerp nog door den Keizer van advies gediend werd, bekroont de middenpartij van het hoofdgebouw. Onder den koepel, die inwendig versierd wordt met een bovenlicht van Professor ROEBER, met mozaïeken en wandschilderingen, ligt de groote zaal voor representatieve doeleinden. Bij de samenstelling is dan ook rekening gehouden met het brandgevaar, en de zolderingen bijv. zijn alle brandvrije gewelven, volgens een speciaal systeem der uitvoerende firma BOSWAU & KNAUER, tusschen ijzeren vakwerken, terwijl de aangrenzende groote hallen hoofdzakelijk van hout gekonstrueerd werden.

(Wordt vervolgd.)

GEMENGDE BERICHTEN.

AMSTERDAM. Wij ontvingen eene circulaire der heeren J. EISENLOEFFEL (Overveen) en W. PENAAAT (Frans Halsstraat 25, Haarlem), waarin zij ter kennis brengen 1° dat zij niet meer deel uitmaken van „Amstelhoek” (hierover zal eene brochure verschijnen), 2° zij nemen bestellingen aan op de door hen voor „Amstelhoek” ontworpen voorwerpen, 3° bij genoegzame deelname openen zij, in het bezit van 't diploma M. O. teekenen, eene cursus in teekenen, ontwerpen en kunst-geschiedenis in Amsterdam, den Haag, Haarlem en waar dit noodig mocht blijken.

AMSTERDAM. De heer J. E. VAN DER PEK zal in „Ons Huis” een serie lezingen houden.

GRONINGEN. Van onzen Correspondent ontvangen wij het volgende bericht: Naar wij vernemen, zal door een vereeniging van bouwkundigen te Groningen, stappen worden gedaan om aan de daar heerschende primitieve toestanden betreffende het verzamelen en afvoeren van faecalieën een einde te maken.

De eerste stap die men voornemens is te doen, zal vermoedelijk bestaan in het zenden van een adres aan den Raad der gemeente, waarin verzocht wordt, de ingezetenen niet langer te dwingen om de faecalieën in hunne woningen te verzamelen in tonnen of emmers, maar hun vrijheid te geven die stoffen naar goed geconstrueerde beerputten af te voeren.

Gelijk bekend, is in Groningen het hebben van een beerput streng verboden en worden in geen enkel gezin de drekstoffen anders bewaard dan in een houten vat of blikken emmer.

Voor vreemdelingen, die zich in deze stad vestigen en aan een dergelijke primitieve verzameling, elders, niet gewoon waren, is deze toestand een voortdurende bron van ellende en ergernis. Enkelen van hen, die door het maken van een meer zindelijke inrichting de voorschriften der vaderen trachten te ontduiken, kwamen daardoor met den strafrechter in aanraking en werden gedwongen het geurend toestel overeenkomstig de plaatselijke verordening te veranderen.

Het is duidelijk dat men zich in deze stad nog steeds blijft plaatsen op het standpunt van voor dertig of veertig jaar, toen in het bijzonder de vervuiling van den bodem het stokpaardje van de medici was geworden en al wat beerput was van en uit de aarde moest verdwijnen.

Het is voor de ingezetenen en voor de stad, die door vele vreemdelingen om dezen toestand als verblijfplaats wordt vermeden, wenschelijk dat de genoemde vereeniging van bouwkundigen aan hun streven voldoende klem kunnen bijzetten en in den gemeenteraad een meerderheid vindt die haar voorstel wil overwegen. Wanneer men echter in aanmerking neemt dat reeds eerder dergelijke voorstellen schipbreuk hebben geleden op de klippen der behoudendheid, dan is de twijfel, die hier en daar aan het gelukken van deze vernieuwde poging wordt geopperd, wel te rechtvaardigen.

Ambachtsschool Drenthe. Nu door de Tweede Kamer de Staatsbegroting voor 1902 is goedgekeurd, zoodat er van Rijkswege een subsidie verleend wordt, is het zeker, dat het plan der oprichting van een ambachtsschool in Drenthe doorgaat. 't Is nog slechts de vraag, waar die inrichting van vakonderwijs zal komen. De Minister heeft in dezen in 't geheel geen voorkeur; hij heeft aan de vereeniging ter bevordering van het ambachtsonderwijs in Drenthe, in welker handen de uitvoering van het plan is, volkomen vrijheid gelaten. Het hoofdbestuur acht Assen en Hoogeveen de geschikste plaatsen. Vooral in laatstgenoemde plaats ijvert men zeer voor het verkrijgen der school. Binnenkort, als men weet wat beide gemeentebesturen in de financiën willen bijdragen, zal door de leden in dezen zin een beslissing worden genomen. (Hbl.)

PARIS. Tot de grootste architecten van Frankrijk onder NAPOLEON III behoort HITTORFF (1792—1867), die echter niet meer naar verdiensten bekend is. Van het buitengewone getal zijner werken noemen wij allereerst de aanleg van de Place de la Concorde en het Bois de Boulogne te Parijs, verder het Noorder Station, de Korenhal, thans Bourse de Commerce en de kerk Saint Vincent-de Paul. Hoewel zijne bouwwerken, vooral het laatste, een zeer strenge geest ademen, toonde HITTORFF in zijne geschriften een open oog te hebben ook voor de schoonheden van andere richtingen.

De fransche regeering heeft onlangs eene buste van hem besteld bij den grooten beeldhouwer GUILLAUME, voor de vestibule van het paleis van het Institut de France, waarvan HITTORFF lid was.

PARIS. In den jaarlijkschen gevelwedstrijd der stad Parijs werden bekroond de huizen rue Danton 1 (arch. ARMAND), rue Danton 3 (arch. PERRONNE), rue Monsieur 21 (arch. Goy), rue

Faubourg St. Martin 85 en 87 (arch. JACQUES HERMANT), rue de la Convention 170 (arch. LEPIEL), rue Malakoff 81 (arch. LE VOISVENEL).

De prijs bestaat in een gouden medaille voor den architect, terwijl de eigenaar eenige vrijdom van belasting geniet.

NEW-YORK. De laatste aflevering van „Harpers Weekly“ geeft eene afbeelding van de koorzijde der nieuwe Kathedraal van St. John the Divine, die thans te New-York in aanbouw is. Deze enorme kerk, opgetrokken in eene moderne Engelsche Laat-Gothiek, zal 520 bij 220 voet meten en meer dan 5,000.000 Dollars kosten.

Eene nieuwe verzekering voor kluizen. Om muren, vloeren en zolderingen, van kluizen of van safe-deposits tegen inbraak te verzekeren, werden tot hiertoe, behalve de dure pantsering door ijzeren platen, vlakke spoorstaven, platte ijzerstaven of T ijzer gebruikt, welke in het metselwerk ingemetseld werden, doch het nadeel hebben dat zij in korten tijd doorgehakt kunnen worden en zich met cement of beton niet innig genoeg verbinden kunnen. Beide nadeelen worden opgeheven door de nieuwste, in Oostenrijk gepatenteerde uitvinding: inbraakvrije lokalen en dergelijke met inlegijzers van kruis- of van stervormig profiel. Zulke staven van dezen vorm (+) en daarbij nog gedraaid of getorst, zijn zeer lastig door breekijsers te vatten en worden niet zoo gemakkelijk doorgehakt door hun harde kern.

Door den gedraaiden vorm hechten zij zich beter aan de beton en aan het cement, daar zij als schroeven in het metselwerk dienst doen. Het muurwerk moet dan over de volle lengte der ijzers gesloopt worden en kan dit niet over een gedeelte geschieden, wanneer men er een gat in zou willen maken.

Met de beproeving, bij den bouw van een spaarbank te Wiesbaden, werd getracht, in een naar dit systeem vervaardigde vloer een gat te breken; dit gelukte echter eerst na een zeer inspannenden arbeid van 3 dagen, omdat de cementbeton door de getorste kruisijzers sterk verbonden was.

V R A G E N B U S .

Antwoord op de vraag in No. I.

(Vervolg.)

Bij het stellen van de kolommen moet er op gelet worden, dat de ijzeren ligger, werkelijk op het lichaam van de kolom rust.

Dikwijls geschiedt dit niet en worden de koppen der kolom van ver uitstekende consoles voorzien, die aangegoten zijn, of wel los er opgezet worden en op welker uiteinden dan dikwijls de liggers rusten. Zulk eene wijze van oplegging op een kolom is zeer nadeelig voor de goede draagkracht en roept in de kolom, buigingsmomenten te voorschijn, die slecht op de structuur van het ijzer werken. Wil men echter toch die consoles aanbrengen, dan moeten zij zoo aangebracht worden, dat de ligger op de kolom rust en de consoles met eenige speelruimte vrij komen te liggen. De ligger die door de kolom gedragen wordt, moet dus steeds rusten op de doorgaande schacht van de kolom en niet op eenig uitstekend deel daarvan.

Is die console echter zoo geconstrueerd en zoo sterk dat zij op zichzelf een steun van den ligger vormt, om de spanning daarvan te verminderen, zoodat er dan lichtere liggers gebruikt kunnen worden, dan kan de ligger natuurlijk wel op de consoles rusten.

Bij constructie van kolommen uit gegoten ijzer moet men de dikte van de kolom overal doenlijk gelijk nemen, omdat bij ongelijke dikte van verschillende deelen, door de afkoeling na de gieting, zeer licht schadelijke spanningen in het materiaal kunnen ontstaan. De vorm van den voet en van de kop der kolommen maakt het dikwijls niet mogelijk dezen regel te volgen, want bij groote kolommen moeten voet en kop dikwijls

van zeer veel dikker ijzer genomen worden, dan de kolom zelve. In dat geval is het beter om voet en kop van afzonderlijke stukken te nemen, waardoor bovenstaand bezwaar vermeden wordt.

Gegoten ijzeren kolommen worden liggend of staand gegoten. De laatste wijze van gieten verzekert een grootere kans op eene goede geaardheid van het materiaal dan de tweede methode. In de uitvoering heeft men echter de zwaarigheid dat dan de kop en de voet er niet aangegoten kunnen worden. Die worden dan als boven aangetoond is, afzonderlijk gegoten. Zooals bekend is, worden tegenwoordig de in zulke groote getale gebruikte gegoten ijzeren buizen of pijpen voor waterleidingen, gasleidingen en voor andere doeleinden, uitsluitend staande gegoten.

Het stellen van kolommen en liggers op metselwerk geschiedt nimmer zonder eenig tusschenmateriaal. Om de dracht van de kolom op zijn voetstuk over te brengen, wordt meestal een gegoten ijzeren schoen daaronder gesteld, die zelve weder op een hardsteenen neut rust. Tegen het splinteren der kanten van deze steen wordt die aan alle zijden eenige centimeters grooter genomen.

Ten einde het gevaar van uitzetting der liggers door de warmte te voorkomen, dient er eene tusschenruimte tusschen de einden van de liggers en het muurwerk te zijn, opdat zij bij uitzetting de muren niet zullen ontzetten, hetgeen, zooals bekend is, het groote gevaar is bij brand in een gebouw, waarin ijzeren liggers voorkomen. Door het groote temperatuurverschil zetten zij uit en daardoor kunnen de muren ontzet of omvergeworpen worden.

Daarom is deze constructie nog niet brandvrij, al zijn de materialen die U zult gebruiken, onbrandbaar. Wil men brandvrij bouwen, dan moet alle ijzerwerk door steen- of door monierplaten beschermd zijn. Want zooals wij U boven mededeelden, zetten de liggers door hitte uit en werpen de muren omver en de kolom kan springen door groote hitte en ook als zij alsdan door koud water bespoten wordt. Is alles door steen omgeven, dan kunnen de vlammen het ijzerwerk niet deren.

Maar in Uw geval kan in een zaal, waar de muren van steen zijn en alwaar in de lokalen slechts eenige meubelen, tafels en stoelen zijn, geen brand ontstaan, die het ijzer zoo sterk kan verhitten. Een ander geval is bij bergplaatsen, pakhuizen of entrepots welke volgeborgen zijn met brandbare stoffen. Hier kan het onbeschermd ijzer beschadigd worden waarvan men bij branden in zulke pakhuizen meermalen voorbeelden heeft gezien.

Het opleggen der liggers en vooral van zware liggers op de muren, vereischt ook de noodige voorziening. Het zonder eenig tusschenmateriaal stellen van een ijzeren ligger op een pas gemetselden muur, zou zeer nadeelig voor dien muur zijn, indien het opleggingsvlak van den ligger niet vergroot werd. De druk dien een ligger op de opleggingsvlakken uitoefent kan zeer groot zijn. Behalve het gewicht van den ligger drukt hier nog op de later te leggen balklaag, trogvelven of vloerdelens benevens de veranderlijke belasting, die ook zeer groot kan zijn.

Om een voorbeeld te nemen, weten wij dat de geheele belasting op bovengenoemden dwarsligger bedraagt 17487 K.G. De helft daarvan draagt op ieder eindvlak, waarop de ligger rust of 8718 K.G. Daar de lengte der oplegging 20 cM en de breedte van den ligger 15.5 cM. bedraagt, wordt dit gewicht gedragen

door $20 \times 15.5 = 310 \text{ cM}^2$. of $\frac{8718}{310} = 28 \text{ K.G. per cM}^2$. Daar gewoon metselwerk slechts belast mag worden met 7 à 8 K.G. per cM^2 , zou de plaat, die onder den ligger komt te liggen, (stel een gegoten ijzeren plaat) eene oppervlakte moeten hebben van $\frac{8718}{7} = 1245 \text{ cM}^2$. Een plaat van 30 bij 40 cM.

wou dus wel voldoen. Die plaat, die den druk op den muur overbrengt, moet zulk eene stijfheid hebben, dat zij onder het gewicht van den ligger niet doorbuigt. De dikte van een gegoten ijzeren plaat moet genomen worden naar de formule $d = 15 + \frac{1}{20} h$, alles uitgedrukt in mM. h is hier 400 mM dus $d = 15 + 20 = 35 \text{ mM}$.

Tegen verschuiving kan de plaat van een aangegoten nok voorzien worden, die in het metselwerk grijpt.

Tegen uitzetting van een langen ijzeren ligger wordt die oplegging bolvormig afgewerkt, zoodat de ligger vrij werken kan. Het verdient aanbeveling om den ijzeren ligger niet gelijk met den binnenkant van den muur te leggen maar op een afstand van 5 à 10 cM. daarvan, om het afspringen der kanten van den muur te voorkomen, indien de ligger hier met zijne volle zwaarte zou komen te rusten.

INGEZONDEN STUKKEN

Vage termen?

In „De Architectuur in hare hoofdtijdperken” van H. EVERS leest men (blz. 148) het volgende:

„Bij afwezigheid van ramen in den zijmuur der cella onderstelden sommigen. BOETTICHER en anderen, eene geheele of gedeeltelijke boven-verlichting der cella, die steunt op vage beschrijvingen van de schrijvers... VITRUVIUS spreekt nog in vage termen van eene open middenruimte...”

Heeft de schrijver wel ooit den tekst van VITRUVIUS of de door hem aangehaalde fransche vertaling van PERRAULT onder de oogen gehad?

In hoofdstuk III toch, handelende over de verschillende soorten van tempels, laat zich de romeinsche schrijver aldus uit: „De hypaetros echter is tienstuilig, zoowel aan het voorhuis (pronaos) als aan de achterzijde (posticum). Al het overige is zooals bij den dipteros, maar inwendig heeft hij dubbele, boven elkander geplaatste kolommen, op een afstand van de muren, zoodat er rondom een gang wordt gevormd evenals door de uitwendige zuilenhal. De middenruimte is in de open lucht zonder dak¹⁾ en op de beide zijden in de voorhal en in het achterhuis is er een ingang met vleugeldeuren. Een voorbeeld daarvan biedt Rome niet aan, maar een achtzuilige tempel te Athene en de Olympische tempel.”

Mij dunkt deze mededeeling is alles behalve vaag, maar zeer duidelijk en positief.

E.

¹⁾ Medium antem sub divo est sine tecto.

BOEK EN TIJDSCHRIFT.

Aannemer van 7 Jan. Aannemen van bouwwerken. Onze afscheiding van den bond van patroons-vereenigingen in Bouwen aanverwante vakken. Het uitvoeren van gemeente-werken, bevat een verslag van de Rotterdamse Kamer van Arbeid voor de Bouwbedrijven, waarin wordt geadviseerd alleen onderhoudswerken in eigen beheer te nemen en alleen nieuwe bouwwerken publiek aan te besteden. Verder wordt een woord gewijd aan den heer H. R. HENDRIKS, den zeer gunstig bekenden aannemer te Amsterdam, die in vele plaatsen van ons land, bouwwerken heeft uitgevoerd en plotseling te Groningen overleden is.

Architectura N°. 2. Tilburg vooruit door JAN VAN ROMUNDEN. Technisch gedeelte. Lijmen en belijmen of opleggen van hout (slot). Plaatsgebrek belet ons thans dit stuk uitvoerig te bespreken.

Bouwkundig Weekblad. N°. 2. Programma der internationale prijsvraag der Mij. tot bev. der Bouwk. (overgenomen in onze rubriek). Onder den titel: Het nieuwe museum te Budapest deelt de heer WEISSMAN eenige bijzonderheden mede over de nieuwere bouwkunst dier stad; het parlamentsgebouw van LMR STEINDL, het hooggerechtshof en de Hofburg, beide van ALOIS HAUSZMANN.

Opmerker. N°. 2. Zorgvliet. Beschouwingen naar aanleiding van het niet koopen van Zorgvliet door de Gemeente's Gravenhage. Reis-indrukken door A. W. WEISSMAN (vervolg Vicenza).

Technisch Weekblad. Orgaan van de Techn. Vakvereeniging. Pijpweiboring (vervolg), Voorseinen (bij spoorwegen).

Centralblatt der Bauverwaltung No. 3. Als een type van een kleine maar niettemin zeer effectvolle gothische torenspits — geheel en al in steen uit te voeren — verdient de aandacht het ontwerp voor een toren der Petri-kerk te Kulmbach door Professor J. SCHMITZ.

Verder is opgenomen het levensbericht van Prof. JACOBSTHAL (geb. 1839, † 1 Januari 1902) professor in de ornamentiek aan de Berlijnsche polytechnische school.

Hij bouwde de stations te Metz en te Straatsburg, terwijl hij van dat te Keulen de groote kap maakte en het onder die kap gelegen wacht- en restauratiegebouw, dat uitgevoerd is als een ijzervakwerk met rijke toepassing van majolika en veelkleurige metselsteen. Hierin, evenals in de portalen der bruggen te Marienburg en Dirschau blijkt JACOBSTHAL's voorliefde voor de Oostersche veelkleurigheid.

Als kunstenaar was JACOBSTHAL overigens een overtuigd aanhanger van SCHINKEL en BOETTICHER; hij wist echter aan het klassieke ornament nieuw leven bij te zetten door de toepassing van natuurlijke planten.

Als schrijver was JACOBSTHAL bekend door verschillende werken van groote waarde, het laatste daarvan had de Armenische kunst tot onderwerp, het meest bekende is de: Grammatik des Ornaments, terwijl hij met BÖCKMANN en FRITSCH de „Deutsche Bauzeitung” stichtte.

Dekorative Kunst Januari 1902.

Het eerste artikel is gewijd aan eenige bouwwerken van den architect PETER DYBWAD. Zijne afgebeelde villa heeft geheel het type der Deutsche-Renaissance, alleen zijn de muren in stede van gepleisterd, opgetrokken in rustiek gehouden natuursteen — vermoedelijk een aan de huidige Amerikaansche bouwkunst ontleend denkbeeld.

Het inwendige doet eenigszins aan Engelsche voorbeelden denken. Men kan er niet de verdienste van groote gezelligheid aan ontzeggen.

Op ruimen schaal werd van hooge betimmeringen partij getrokken, terwijl eene veel voorkomende eigenaardigheid de gebogen houten of gepleisterde zolderingen zijn, die reeds door eene eenvoudige onderverdeeling van een zeer goed effect kunnen zijn.

Moderner is hier en daar het ornament, waar dan ook enkele vreemde dingen bij voorkomen — bijv. mist men aan sommige zuilkapiteelen zeer de dekplaten — die echter een gunstig eindoordeel niet zullen beletten.

Eene beschouwing naar aanleiding van eene tentoonstelling der Weener kunstnijverheidsvereeniging geeft den schrijver aanleiding tot de opmerking dat de moderne kunstenaars zich meer door nieuwe dan door goede gedachten laten verlokken om van het gebruikelijke af te wijken. „Het is niet de taak van de moderne kunst om met nieuwe denkbeelden te vechten tegen alles wat gebruikelijk en beproefd is. Ook vóór den berg wonen menschen, die weten wat bruikbaar, goed en aangenaam is. Wij hebben niet eene oude kultuur achter ons om de eenvoudigste opgave ab ovo te beginnen. Het bestaande te onderzoeken naar zijn graad van doelmatigheid, degelijkheid en schoonheid ten einde het te vervangen door iets dat schooner, beter of doelmatiger is, ziedaar wat de moderne maatschappij verlangt.”

Zulke gedachten leest men gaarne in een tijdschrift dat zelf beslist „modern” gezind is.

Over Kunst en Machine schrijft H. MUTHESIUS. Iedereen, zegt hij, pleegt af te geven op werk der machine en niemand rekent wat zij voortbrengt tot de kunst.

Indien iets, dan heeft eene velocipede machine-stijl of doelmatigheids-stijl. Men schijnt echter zulk eene hoedanigheid niet voldoende te achten om van „kunst” te kunnen spreken.

Of dit echter wel juist is, wil de heer MUTHESIUS nagaan. De menschenlijke scheppingsgeest levert, zoolang zij niet bevooroordeeld is, steeds kunst. Handwerk is niet vol te houden in dezen tijd; wie het doen wil, bedenke hoe MORRIS, de socialistische

kunstenaar, zijne afnemers moest zoeken bij de rijken en rijksten. De machine is slechts een volmaakt werktuig. Willen wij ons leven weder in overeenstemming met de kunst brengen dan moet men dus niet trachten de machine uit te sluiten. Een toestand te willen redden, die zijn tijd gehad heeft, is een teeken van ouderdom. Jeugdige kunst blikk vóóruit; zij zal dus de machine onder hare vleugels nemen, of anders zal een spoedig einde haar lot zijn.

Aldus luidt beknopt het betoog van den heer MUTHESIUS.

Deutsche Bauzeitung van 8 Jan. Een landhuis bij Munchen door den architect DÜLFER, met illustraties. Over het nieuwe ontwerp-wet omtrent bouwvergunning.

Deutsche Bauzeitung van 11 Jan. Over de wederherstelling van het Heidelberger Slot (vervolg). Vervolg over bovengenoemde wet in het N^o. van 8 Jan. Met vele illustraties van het Heidelberger Slot.

Kunst und Handwerk, afl. 4, bevat niets bouwkundigs, alleen afbeeldingen van schilderijen en eenige kunstvoorwerpen.

Schweizerische Bauzeitung N°. 1 bespreekt het nieuwe Zwitsersche parlamentsgebouw te Bern door Prof. HANS AUER in Italiaansche Renaissance gebouwd, tusschen twee bestaande ministeries waarmede het door luchtige galerijen verbonden is. Het midden der gevel springt segmentvormig vóór en is geflankeerd door twee koepeltorens, terwijl een groote koepel het centrum markeert. Het gebouw verrijst op een terras vanwaar men een der schoonste panorama's van Zwitserland geniet; geen toepasselijker plaats had men dus voor het parlamentsgebouw kunnen aanwijzen.

Schweizerische Bauzeitung N°. 2. Het Sanatorium Schatzalp bij Davos van de architecten PFLEGHARD en HÄFELI. Een viertal studies van Oud-Zwitsersche hout- en vakwerkbouwkunst, zeer habiele schetsen van J. KUNKLER.

VERSLAGEN VAN VERGADERINGEN.

Technische Vakvereniging, afd. Amsterdam. De verg. van 9 Jan. had een huishoudelijk karakter. Er werden geen technische onderwerpen behandeld.

Prijsvragen, Examens en Tentoonstellingen.

Examen voor Diploma van Bouwkundig Opzichter ingesteld door de Mij. tot bevordering der Bouwkunst, 10 Februari en volgende dagen, ten overstaan van eene commissie van de Heeren: J. W. BLIJENBURG, H. VAN DAM, J. N. LANDRÉ, D. A. N. MARGADANT, W. C. NIJHOFF, B. J. OUËNDAG, L. J. RIJNINK en C. T. J. LOUIS RIEBER Sekretaris (Marnixstraat 402 Amsterdam).

Internationale Eere-prijsvraag uitgeschreven door de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst bij gelegenheid van haar zestigjarig bestaan. Ontwerp van een koninklijk paleis te Amsterdam.

Programma.

Bestemming. — Het paleis is bestemd tot tijdelijk verblijf van het Koninklijk echtpaar met gevolg, gedurende het jaarlijks bezoek aan de hoofdstad van Nederland.

Bouwterrein. — Het bouwterrein is vlak en gelegen in een nieuwe buitenwijk van de hoofdstad.

Aan de voorzijde wordt het begrensd door een ruim plein en aan de overige zijden door avenues.

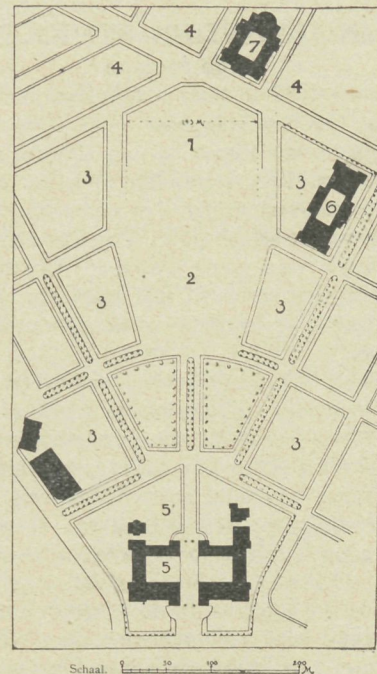
De breedte van het terrein, die op de bijgaande situatie is aangegeven, bedraagt 145 M.; de grootste diepte is \pm 150 M.

De grenslijn aan het voorplein 2 wordt aan de mededingers overgelaten onder dien verstande, dat een doelmatige verbinding en harmonische aansluiting met de omgeving verkregen worde.

Het terrein moet rondom door een monumentaal hek van den publieken weg afgesloten worden.

Het gebouw zelf, dat bij eene breedte van \pm 70 M. ten hoogste 5000 M². oppervlakte mag beslaan met inbegrip der binnenplaatsen, moet aan de voorzijde ongeveer 40 M. binnen het afsluithek liggen.

Aan de twee voorhoeken van het bouwterrein moeten, aansluitende aan het monumentale hek, paviljoens ontworpen worden, elk groot \pm 80 M²., die door overdekte colonnades met het gebouw verbinding hebben en waardoor tevens een afgesloten voorplein gevormd wordt.

Bouwterrein.

1. Terrein voor het Paleis.
2. Plein.
3. Bouwterrein voor villa's.
4. huizen of reeds bestaande huizen.
5. Rijks Museum.
- 5'. Tuin van het Rijks Museum.
6. Gemeentelijk Museum.
7. Concert-gebouw.

Indeeling. — Het gebouw zal bestaan uit:

A. Kelderverdieping, waarvan de vloer ligt op 1 M. beneden het trottoir;

B. Beganegrond, waarvan de vloer ligt op 2 M. boven het trottoir.

C. Eerste- of hoofdverdieping, waarvan de vloer ligt op 6.60 M. boven het trottoir;

D. Tusschenverdieping, waarvan de vloer ligt op 11.60 M. boven het trottoir;

E. Tweede verdieping, waarvan de vloer ligt op 16 M. boven het trottoir;

F. Zolderruimte.

Kelderverdieping. — De kelderverdieping, die slechts onder een gedeelte van het gebouw gebracht mag worden, moet bevatten:

een ruime brandvrije kluisruimte van \pm 30 M². oppervlakte; een voorruimte als toegang tot deze kluisruimte;

de vereischte ruimte voor het plaatsen van ketels ten dienste eener centrale verwarming (systeem lage druk stoomverwarming) en voor warmwaterverzorging;

de vereischte ruimten voor het plaatsen van machinerijen ten dienste der electriche personenliften, en van meters voor gas, water en electriciteit;

een flinke ruimte voor berging van brandstoffen met gemakkelijke gelegenheid om van buiten af kolen in te brengen;

ruime provisie- en groote wijnkelders; een bier- en mineraalwaterkelder en twee koelkelders;

een glaskamer;

een kantoorje voor den dienst;

verder de noodige bergplaatsen en W. C's.

Beganegrond. — De beganegrond is bestemd voor huisvesting van Hooge gasten en verder voor den dienst.

De beganegrond moet bevatten:

een hoofdingang met overdekten doorrit;

een ruime vestibule; hierbij een portiersloge en een vertrek voor inschrijving van bezoekers;

een trapzaal met eene monumentale hoofdtrap in gemakkelijke en doeltreffende verbinding met de eerste of hoofdverdieping;

ruime en doelmatige garderobes voor genoodigden in de nabijheid van de hoofdtrap;

van de vestibule uit, twee ruime trappen naar de appartementen op de eerste en tweede verdieping gelegen;

de noodige diensttrappen met afzonderlijke dienstingangen;

de noodige personen- en spijzenliften;

eenige appartementen voor Hooge gasten, elk appartement bestaande uit een slaap-, een zit- en werkkamer, een garderobe en een ruimte bevattende een toilet, een badkamer en een W.C.;

een kamer voor adjudanten,

twee vertrekken voor bediening, in de nabijheid van bovengenoemde appartementen gelegen;

twee vertrekken voor den Hofmaarschalk;

een vertrek voor den Intendant van het paleis;

een ontvangkamer voor de Secretarissen met een tweetal werkkamers;

een kamer voor ordonnancen;

een kamer voor boden;

een woning voor den concierge, bestaande uit drie kamers en keuken met bergplaatsen; deze woning in verbinding met een der genoemde dienstingangen;

een vertrek voor den hofmeester;

minstens twee vertrekken voor bedienden;

een hoofdkeuken, twee bijkeukens en spoelkeuken, een koffiekeuken, drie bergplaatsen en een werkplaats voor de koks; in de nabijheid hiervan afzonderlijke diensttrappen naar de kelderverdieping;

een bewaarplaats voor porselein en kristal;

een zilverkamer;

een bewaarplaats voor tafellinnen;

een linnenkamer;

een vertrek voor den bloemist;

twee eetkamers voor dienstponeel, waarbij de noodige kleedkamers en toilet kabinetten met W. C's.;

twee garderobes voor Z. K. H. den Prins;

een centraalbureau voor huistelefoon en telegraafdienst;

verder een aantal bergplaatsen en vereischte gemakken.

Eerste of Hoofdverdieping. — De eerste of hoofdverdieping is bestemd voor:

1°. de officieele recepties, audiënties en feesten;

2°. woning van het vorstelijk echtpaar;

3°. woning van vorstelijke gasten.

De hoofdverdieping moet bevatten:

in verband met de hoofdtrap, ruime galerijen en vestibules, doelmatig aansluitend tot een serie van zalen en vertrekken, als volgt:

een audiëntie-zaal ($\pm 85 M^2$), aan weerszijden begrensd door een antichambre en gelegen aan den hoofdgevel van het gebouw, en tevens in verbinding met een open terras boven den overdekten doorrit;

een groote feestzaal, ($\pm 280 M^2$), met gelegenheid tot plaatsing van een orkest van ± 40 executanten. De ruimte voor dit orkest moet van af een der diensttrappen gemakkelijk bereikbaar zijn;

een groote eetzaal, ($\pm 180 M^2$);

een aanrechtkamer, ($\pm 50 M^2$), en een dessertkamer, ($\pm 15 M^2$), beide aan de groote eetzaal grenzende;

een groote conversatiezaal, ($\pm 180 M^2$);

een antichambre, ($\pm 50 M^2$) in verbinding met de groote conversatiezaal, en ruime toilet kabinetten in de nabijheid;

de drie genoemde groote zalen moeten en suite gelegen zijn en kunnen, evenals de audiëntie-zaal, in hoogte twee verdiepingen bevatten;

een kleine eetzaal, ($\pm 60 M^2$), in de nabijheid van de bovengenoemde aanrechtkamer gelegen;

een rookzaal en een conversatie-salon (elk $\pm 40 M^2$), met ruime toilet kabinetten in de nabijheid.

De appartementen van het Vorstelijk Echtpaar moeten bestaan uit:

een salon, een woonkamer, twee werkkamers, twee slaapkamers met aangrenzende afzonderlijke kleine garderobes en twee ruimten met elk een toilet, een badkamer, en een W. C.;

een kamer voor adjudanten van dienst;

een kamer voor dienstdoende hofdames;

twee vertrekken voor de particuliere secretarissen;

twee vertrekken voor bediening.

De appartementen voor Vorstelijke gasten moeten elk bestaan uit:

een zit-, een slaap- en een werkkamer en afzonderlijke garderobe, en ruimte met toilet-, badkamer en W. C.

een kamer voor adjudanten;

een kamer voor hofdames;

twee vertrekken voor bediening.

Tusschenverdieping. — Deze verdieping is bestemd voor de huisvesting van de hofhouding en voor personen behorende tot den directen dienst van Hunne Majesteiten.

Zij moet bevatten:

een aantal appartementen voor hofdames en hofheeren; elk appartement bestaande uit een slaap- en een zitkamer, benevens eenige vertrekken voor bedienden;

een conversatiezaal tevens bibliotheek;

een groote garderobe voor H. M. de Koningin, in afzonderlijke verbinding met een der garderobes in de nabijheid van de appartementen van het Vorstelijk Echtpaar op de hoofdverdieping gelegen.

verder de noodige badkamers, toilet kamers met W. C's, bergplaatsen en verdere gemakken.

Tweede verdieping. — Deze verdieping is bestemd: gedeeltelijk voor de huisvesting van leden van het gevolg, gedeeltelijk voor huisvesting van officianten, lakeien enz.

Zij moet tevens bevatten de noodige badkamers, W. C.'s, bergplaatsen, garderobes, enz. De zolderruimte boven deze verdieping is bestemd voor berging, enz.

Paviljoens. — De genoemde paviljoens, aan de voorhoeken van het bouwterrein, zijn bestemd voor de militaire eerewacht.

Elk paviljoen moet bevatten een overdekte portiek, een vertrek voor de wacht en een vertrek voor den dienstdoenden officier, commandant der wacht;

verder de noodige bergplaatsen en W. C's.

Afsluithek. — Bij het ontwerpen hiervan moet gelet worden op twee ruime inrijhekkens, met schildwachthuisjes voor infanterie en cavallerie,

Het gebouw moet van alle gemakken voorzien, de communicatie oordeelkundig ingericht, de toegangen naar behooren aangebracht, en zooveel mogelijk brandvrij ontworpen zijn. Ruime loggia's of balcons kunnen op daartoe geschikte plaatsen worden aangebracht.

In te leveren teekeningen. — De gevraagde teekeningen zijn:

A. een situatieplan van het terrein, op de schaal van 2 m.M. per Meter, waarop het hoofdgebouw met omgeving is aangegeven;

B. de plattegronden van kelder- en eerste- of hoofdverdieping, en tusschenverdieping, op de schaal van 5 m.M. per Meter;

C. de twee voornaamste gevels, op de schaal van 1 c.M. per Meter;

D. een der voornaamste doorsneden op de schaal van 1 c.M. per Meter;

E. een perspectiefisch aanzicht, van het plein gezien;

F. een buitentravée op de schaal van 5 c.M. per Meter.

Het is verplichtend in de plattegronden de bestemming der vertrekken te schrijven.

De teekeningen moeten behoorlijk bewerkt zijn.

De ingekomen antwoorden zullen beoordeeld worden door een jury, bestaande uit de heeren:

Prof. E. GUGEL, Hoogleraar aan de Polytechnische School te Delft. Eerelid der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst.

C. MUYSEN, Architect Ingenieur te Baarn. Oud-Voorzitter, Eerelid van de Maatschappij t. Bev. d. B.

J. F. KLINKHAMER, B. I. te Delft, Hoogleraar aan de Polytechnische School te Delft.

H. EVERS, Architect te Rotterdam. Hoofdleeraar aan de Academie van Beeldende Kunsten en Technische Wetenschappen te Rotterdam.

H. P. Berlage Nz., Architect te Amsterdam, Voorzitter van het Genootschap Architectura et Amicitia.

A. SALM G.BZN., Architect te Amsterdam, Voorzitter van,

JOH. MUTTERS JR., Architect te 's Gravenhage, Lid van,

J. VERHEUL Dz., Architect te Rotterdam, Lid van het Hoofdbestuur der Maatschappij tot Bev. der Bouwkunst.

C. T. J. LOUIS RIEBER, B. I., te Amsterdam; Secretaris van de Maatschappij t. Bev. d. Bouwkunst.

Aan den vervaardiger van het bestek en ter bekroning waardig gekeurde ontwerp zal worden uitgereikt de **Verguld Zilveren Medaille der Maatschappij en f500;**

voor het in de tweede plaats ter bekroning waardig gekeurde ontwerp wordt uitgelooft de **Zilveren Medaille en f250;**

voor het in de derde plaats ter bekroning waardig gekeurde ontwerp wordt uitgelooft de **Bronzen Medaille en f100.**

Algemeene bepalingen.

1. Alle stukken in antwoord op deze prijsvraag worden vóór of op 15 Mei 1902, des namiddags te 2 uur, vrachtvrij ingewacht aan het adres van den Secretaris van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, den heer C. T. J. LOUIS RIEBER, Marnixstraat 402, te Amsterdam, vergezeld van een open brief, waarin een adres, om zoo noodig met den inzender te correpondeeren, zonder den naambrief te openen.

2. De in te zenden stukken moeten gemerkt zijn met een motto, en vergezeld van een gesloten naambrief, waarop aan de buitenzijde dat motto is herhaald, en van binnen bevattende de aanduiding van naam, betrekking en woonplaats van den inzender.

3. De teekeningen mogen niet opgerold worden ingezonden.

4. De Jury heeft het recht, wanneer geen antwoord ter bekroning kan worden voorgedragen, aan het Hoofdbestuur voor te stellen eene andere onderscheiding toe te kennen aan zulke antwoorden, die volgens haar oordeel daarop aanspraak hebben.

5. De bekroonde of gedeeltelijk bekroonde ontwerpen blijven gedurende een jaar ter beschikking van het Hoofdbestuur der Maatschappij, dat zich het recht voorbehoudt de ingezonden teekeningen in verschillende steden ten toon te stellen, en reproducties van de teekeningen in de werken der Maatschappij uit te geven.

6. De niet bekroonde ontwerpen kunnen na 1 Juli 1902 afgehaald worden aan het bureau van de Maatschappij te Amsterdam; de niet bekroonde ontwerpen van mededingers buiten Amsterdam wonende, zullen na 1 Juli 1902 aan de correspondentie-adressen worden teruggezonden.

7. De uitslag van de beoordeeling der Jury zal bij gelegenheid van de Algemeene Vergadering in Mei 1902 worden bekend gemaakt, en de tentoonstelling der ingekomen plannen zal tijdens die vergadering geopend worden.

8. De Prijsvraag is internationaal.

Amsterdam,
Januari 1902.

Het Hoofdbestuur van de Maatschappij
tot bevordering der Bouwkunst.

A. SALM G.BZN., Voorzitter.

C. T. J. LOUIS RIEBER, Secretaris.

Een internationale prijsvraag is uitgeschreven voor een winddruk-meter; prijzen 5000, 3000 en 2000 Mark, terwijl de uitvinder van het na langen proeftijd best bevonden instrument nog 3000 daarenboven ontvangt.

Het programma is kosteloos te verkrijgen op aanvraag aan de Geheime Registratuur D van het ministerie van publieke werken te Berlijn.

Uitslag der Prijsvraag voor eene Societeit aan het Noord-Bolwerk te Middelburg.

Gevraagd waren twee ontwerpen a. voor een gebouw zonder en b. voor een met bovenverdieping voor de kasteleinwoning.

Ingekomen voor a: 7 ontwerpen (bekroond met den prijs van f75.— het onder motto L. O. I. D. ingezonden plan van den heer A. L. J. GOETHALS), voor b: 9 ontwerpen (de prijs van f100 verdeeld tusschen de ontwerpen motto N. Z. S en Secundum, onderscheidelijk van de heeren A. L. J. GOETHALS en A. VAN DORST.)

Door het Nederlandsch Comité voor de 1ste Internationale Tentoonstelling van Moderne Decoratieve Kunst te Turijn is eene circulaire verspreid, waaraan wij het volgende ontleenen:

De tentoonstelling wordt gehouden van 15 April tot 1 November 1902; de inzendingbiljetten worden ingewacht uiterlijk 15 Januari 1902; de inzendingen zelf tusschen 25 Februari en 1 Maart.

De tentoonstelling omvat: de straat, het huis en de woning, terwijl slechts oorspronkelijke voorwerpen wier samenstelling met de moderne tijdsomstandigheden rekening houdt, worden toegelaten.

Inlichtingen aan het Bureau van het Comité: Mauritskade 81B, 's Gravenhage, op Dinsdag, Donderdag en Zaterdag van 2½ tot 4 uur.

Overigens verwijzen wij naar de lijst gegeven in het voorgaande nummer.

Bestendigde tijdelijkheden. In stede van de ontworpen monumentale trappen in het schip van het groote paleis van schoone kunsten, werd een tijdelijke houten trap gemaakt. Het noodige geld, 60.000 franken, was niet aanwezig.

Ook het thans afgebroken „Nijverheids-Paleis” had ruim veertig jaren achtereen zulk eene tijdelijke trap, van 1855 af tot zijn dood toe. Die trap was n.b. gehuurd voor 6000 franken per jaar. Een voordeelig zaakje dus!

Het Hôtel-Dieu, het groote Parijsche ziekenhuis, heeft, hoewel het gebouw overigens sinds dertig jaar voltooid is, nog altijd eene tijdelijke, ruw in elkaar getimmerde deur aan de Seine-kaai. Die tijdelijke deur wordt geregeld onderhouden en gerepareerd!

PERSONALIA.

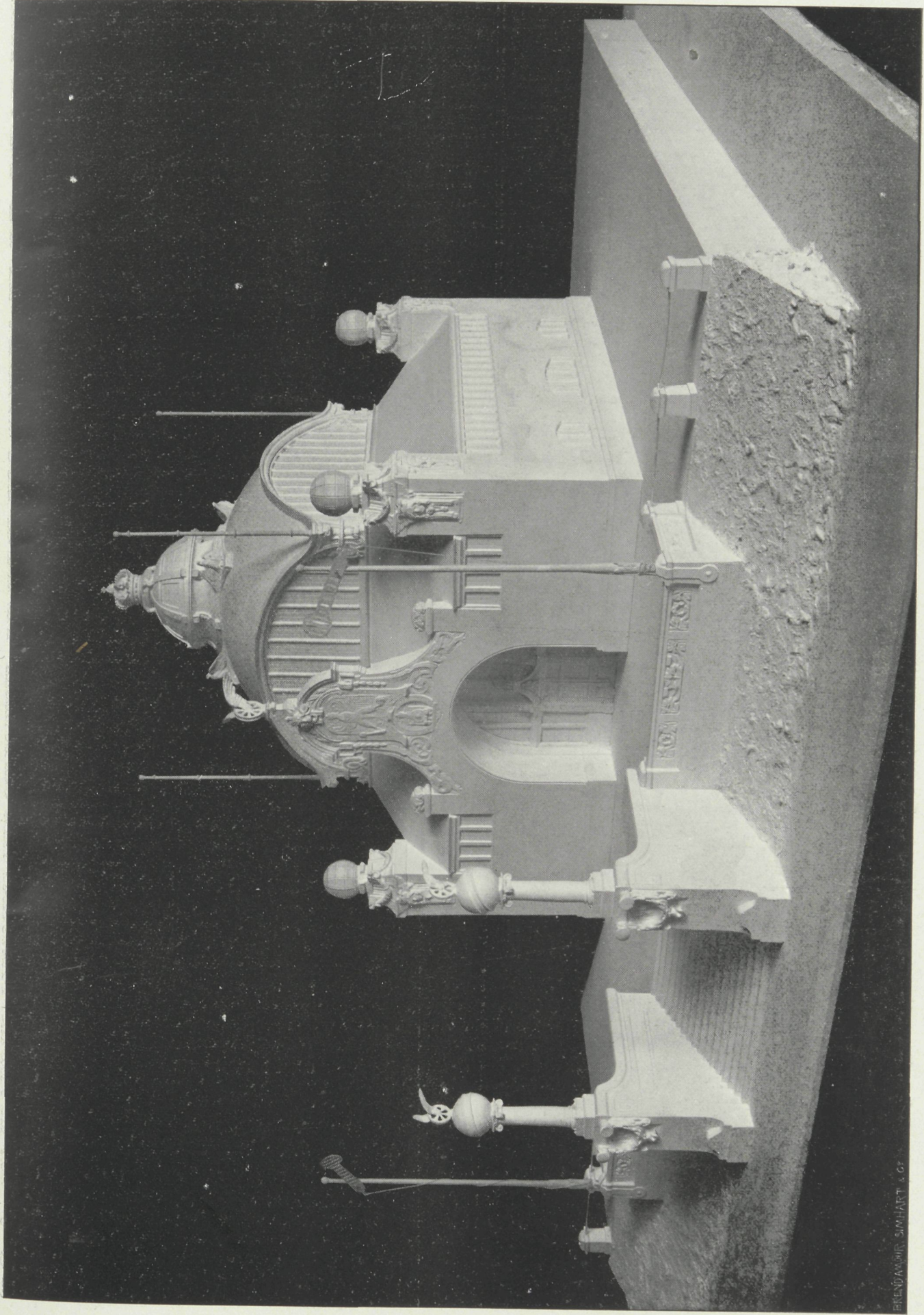
Een der grootste kenners van Jeruzalem is den dag voor Kerstmis aldaar overleden, de Duitsche architect Dr. VON SCHICK. Reeds in 1846 had hij zich in die stad gevestigd en heeft daar sedert dien verblijf gehouden, dus 55 jaren lang. Eerst als bouwmeester, later als onderzoeker ook van het ondergrondse Jeruzalem.

(Handelsblad).

27 December 1901 † FREDERIK STIELTJES, (zie levensbericht in de „Ingenieur” 1902 No. 2).

1 Januari 1902. † Prof. JOHANN EDUARD JACOBSTHAL (zie in de rubriek Boek en Tijdschrift).

† H. R. HENDRIKS (zie in de Rubriek Boek en Tijdschrift.)

ERLENBACH, SMITH & CO.

TENTOONSTELLING TE DUSSELDORF * * * * * 1902
PAVILJOEN VAN DE SPOORWEGDIRECTIE ELBERFELD
BLIJVOEGSEL VAN DE BOUWWERELD 1902 N°. 3. * * * * *

*

I
der
tijd
aar
om
gro
geb
war
toe
ter
E
de
gro
der
onz
wer
tot
D
oors
wer
vers
D
de
A
beel
D
de
Rhe
voor
imp
te v
vlak
insta
50 1

DE BOUWWERELD

Weekblad voor Theorie en Praktijk

REDACTIE:
D. H. HAVERKAMP,
J. H. W. LELIMAN.
AMSTERDAM.

INHOUD: De Tentoonstelling te Dusseldorf. —
A. W. WEISSMAN, De Vader der nieuwe Kunst. —
J. VAN DER BREGGEN, Civ. Ing., Ventilatie. —
Maatregelen tegen brandgevaar in Pruisen. —
Berichten en mededeelingen.

UITGEVER,
ADMINISTRATEUR:
F. VAN ROSSEN.
AMSTERDAM.

* * * *

DE TENTOONSTELLING TE DUSSELDORF.

* * * *

(Vervolg.)

Het voornaamste en het eenige blijvende bouwwerk der tentoonstelling is het Kunstpaleis. Reeds langen tijd hadden de Dusseldorfsche kunstenaars, die bij gebrek aan geschikte lokaliteiten niet in de gelegenheid waren om, zooals hunne Berlijnsche en Munchensche collega's, groote tentoonstellingen te houden, naar een dergelijk gebouw reikhalzend uitgezien. Allerlei moeilijkheden waren echter steeds tusschen beide getreden die echter, toen bij de Nijverheids-tentoonstelling het plan nogmaals ter sprake kwam, werden opgelost.

Een prijsvraag werd uitgeschreven. Van den winnaar, de architect A. BENDER werd evenwel slechts de plattegrond overgenomen en de uitvoering met de levering der verdere ontwerpen opgedragen aan de ook ten onzent welbekende firma PHILIPP HOLZMANN & Co. Deze wendde zich toen voor het architectonische gedeelte tot den bouwmeester RÜCKGAUER.

Deze ontwierp een bouwwerk in néo-barok-stijl. De oorspronkelijk toegestane bouwsom van 800.000 mark werd met de helft overschreden terwijl buitendien ter versiering nog belangrijke giften werden ontvangen.

De firma HOLZMANN schonk o.a. de zandsteen voor de oorspronkelijk in pleisterwerk gedachte middenhal.

Anderen gaven de middelen om de voorgevel met beeldgroepen te versieren.

De voornaamste partikuliere paviljoens zijn die van de groote ijzerfabrieken. De Gutehoffnungshütte, de Rheinische Maschinen- en Metallwaren-Fabrik hebben voor hunne installaties geene kosten gespaard. Zeer imposant schijnt het paviljoen van het Hoerder-Verein te worden: een groote koepelbouw op vierkant grondvlak, met vier massieve pylonen op de hoeken. KRUPP installeert zich in een soort vesting waarboven, in een 50 M. hooge gevechtmast — wijzend op de aan KRUPP

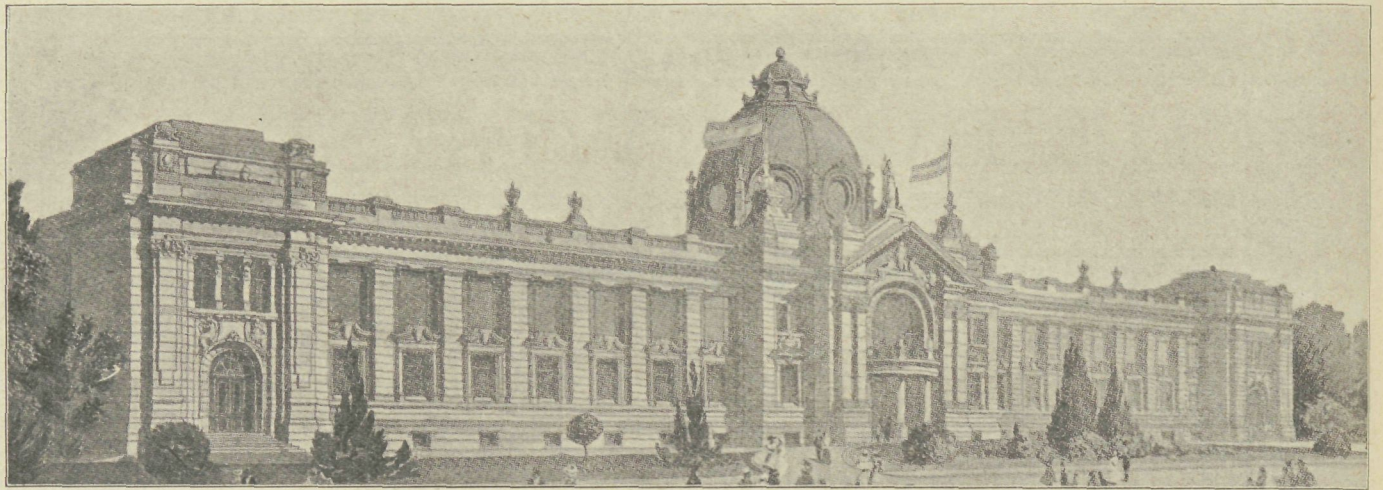
behoorende Germania-werf te Kiel — een machtige schijnwerper geplaatst wordt. De Bochumer-Verein exposeert in een gebouw, dat door een slanke toren in Deutsche-Renaissance stijl van verre de aandacht trekt. Ook sommige takken van staatsdienst bouwden afzonderlijke tentoonstellings-gebouwen bijv. de Eisenbahn-Direktion Elberfeld het monumentale paviljoen dat een der beste der geheele tentoonstelling kan worden en naar het gips-model waarvan onze groote afbeelding genomen is.

* * *

Zal de tentoonstelling te Dusseldorf een succes wezen?

Wij worden overvoerd met tentoonstellingen. Nog heeft de eene hare poorten niet gesloten of eene andere en niet minder belangrijke wordt ingewijd. De eene noemt zich een jubileum-, de tweede een vak-, de derde eene wereld-tentoonstelling. Hier duiken ze op ongevelde tijden op als min of meer speculatieve ondernemingen, elders op gezette tijden, bijv. in Frankrijk, dat nu reeds vier tentoonstellingen telkens met eene elfjarige tusschenpooze had. De Grieken verdeelden hunne tijdrekening in Olympiaden, de vierjaarlijksche perioden die tusschen de nationale wedstrijden te Olympia verliepen. Zal de tijd nog eens komen dat de groote tentoonstellingen worden aangenomen als de vaste punten, nu niet voor tijdsbepaling maar om de ontwikkeling van kunst, wetenschap of nijverheid te kunnen nagaan?

Het doet goed als men leest dat reklame alleen het succes van eene tentoonstelling blijkbaar niet verzekert. Van de vier tentoonstellingen die in den zomer van 1901 gehouden werden, zegt de leider der Dusseldorfsche propoganda-commissie, maakten die te Glasgow en te

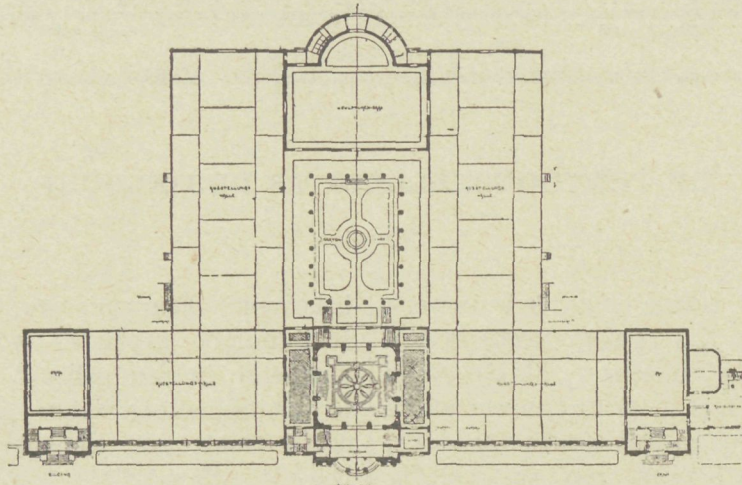

** DUSSELDORF **

Riga bijna geene reclame in vergelijking tot die van Buffalo en Darmstadt, en toch was hun finantiëel resultaat gunstiger.

Men kan dus er op vertrouwen dat in Dusseldorf met alle krachten gestreefd is naar eene groote innerlijke waarde.

Al zal deze voornamelijk behooren tot het gebied van den werktuigkundige, ook de bouwvakbeoefenaars zullen bij het tentoongestelde zeker veel wetenswaardigs o.a. de inzending der cement-industrie aantreffen.

** KUNSTPALEIS. **

Voegen wij daarbij dat Dusseldorf eene zeer schoone en niet minder plaisantelijke stad is, wier ligging het daarenboven mogelijk maakt ze op te nemen in talrijke overigens geheel verschillende reisplannen, dan gelooven wij stellig dat vele land.

genoten dezen zomer de tentoonstelling aldaar zullen bezoeken. Wij voor ons zullen dat althans zeker doen en nemen ons voor dan op een en ander terug te komen.

R.

DE VADER DER NIEUWE KUNST DOOR A. W. WEISSMAN.

(Vervolg.)

De schrijver heeft den titel „de Lamp der Macht” gekozen, omdat hij wil nagaan, op welke wijze in de kunst grootschheid tot uitdrukking kan komen. Na een korte inleiding, waarin een vergelijking gemaakt wordt tusschen de macht, de majesteit der natuur en die van het werk der menschen, bespreekt Ruskin de macht, die zich toonen kan door groote afmetingen.

„Zelfs de bouwmeester kan niet met de verheven scheppingen der natuur wedijveren. Het zou dwaas zijn, Egyptische piramiden in het dal van Chamounix te gaan oprichten. De St. Pieterskerk te Rome lijdt er onder, dat zij op de helling van een onbeteekenenden heuvel geplaatst is. Maar stel u dit gebouw eens voor in de Noord-Italiaansche vlakte geplaatst, of als de

Superga bij Turijn, als la Salute te Venetië! Het besef van de grootte, zoowel bij het aanschouwen van voortbrengselen der natuur als van die der bouwkunst wordt den mensch bijgebracht door zijn verbeelding, en niet door meten met het oog. Het valt den mensch gemakkelijk, de verhevenheid der natuur te doen verdwijnen. Er is niet veel voor noodig, om een berg klein te doen schijnen. Een enkele hut is soms al genoeg. Ik kan nooit uit het dal van Chamounix naar den Col de Balme zien of ik erger mij aan het logement, dat op den top staat en door welks helder witte muren de indruk ten eenenmale verloren gaat.

„Een enkel huis bederft soms een geheel landschap, een gansche reeks van heuvelen. De Acropolis te

Athene, met het Parthenon en de overige gebouwen lijkt kinderspeelgoed, nu er een paleis aan zijn voet verrees.

„Men moet niet vergeten, dat, ofschoon groote afmetingen alleen een slecht ontwerp niet kunnen redden, toch steeds grootheid een zekeren adel in zich sluit. Wie bouwen gaat dient daarom te overwegen of hij in de eerste plaats schoonheid dan wel verhevenheid verlangt. Wenscht hij de laatste, dan mag hij zich niet te veel om de onderdeelen bekommeren, daar deze, te zeer uitgewerkt, de grootschheid zouden doen verloren gaan. De indruk van verhevenheid ontstaat pas, wanneer levende wezens, met het gebouw vergeleken, kleiner schijnen dan zij in werkelijkheid zijn.

„Het is het ongeluk van onze hedendaagsche bouwwerken, dat dit alles bij hunne stichting niet in het oog werd gehouden. Wij besteden een deel der bouw-som aan schilderwerk, een ander aan verguldsel, aan behangerswerk, aan gekleurde vensters, aan torens, aan volerlei versierselen. En toch is dit alles niets waard.

„De bouwmeester, die verlangt, dat zijn werk indruk zal maken, dient alle versierselen weg te laten, en alleen aan de massa van zijn gebouw te denken. Hij mag niet vragen, of zijn kapiteelen niet beter zouden doen, als zij gebeeldhouwd waren — hij late ze als groote blokken. Hij kan zijn bogen ongeprofileerd laten — mits hij ze zoo wijd mogelijk spant. Een meter meer breedte van zijn groote zaal moet hem meer waard zijn, dan een mozaiekvloer daarin. Een meter meer hoogte van zijn gevels behoort hij te verkiezen boven een heirleger van bekronende pinakels.

„Ik voor mij houd er van, als een gebouw door zuivere loodlijnen begrensd wordt en die strakheid slechts van boven door een voorspringend gedeelte, als door een fronsen van het voorhoofd, gelijk bij het Palazzo Vecchio te Florence, wordt afgebroken. De dichters kennen dit strenge karakter wel aan rotsen toe; in werkelijkheid hangen rotsen maar zelden zoo over. Maar toch hebben de dichters gelijk, want de voorsprong van boven heeft iets dreigends, dat een trotschen indruk maakt. Daarom vind ik de bekroningen van het Palazzo Vecchio en de kathedraal te Florence veel grootscher dan die der Grieksche tempels.”

In deze uitingen van RUSKIN herkent men de beginselen, waarvan de bouwkunst in onzen tijd uitgaat. Ware het hem gegeven geweest, de voltooide Amsterdamsche beurs te zien, hij zou er veel van zijn idealen verwezenlijkt hebben gevonden.

Maar niet alle. Want later zegt hij: „Wanneer grootsche eenvoud schoon zal zijn, dan moet de stof, waaruit zij bestaat, schoonheid bezitten. Daarom moeten wij de bouwmeesters van het noorden, die in veelheid van versierselen hun heil zochten, niet te haastig veroordeelen. Want wij dienen ons te herinneren welk een onderscheid er is tusschen een muur geheel vlak in den steen van het noorden opgetrokken en eenzelfde muur van marmer in twee kleuren gebouwd.

Waar Genua en Carrara hun groen en wit mengen, is het alsof serpentijnsteen door sneeuw wordt afgewisseld.”

RUSKIN acht echter marmeren gevels, hoe veel hij er van houdt, toch niet bepaald noodzakelijk. „Macht en majesteit”, zegt hij, „komen slechts door breedheid van behandeling tot uitdrukking. Daarom moeten de muren door niets gebroken worden, of zij van gebakken steen of van jaspis zijn gemaakt. De menschelijke geest is zóó, dat hij aan geen bouwstof of wijze van werken meer denkt, wanneer hij voor zeer groote vlakken komt. Hij herinnert zich dan slechts de vreugde, die het aanschouwen van lage landen of wijde zeeën hem gaf. Wanneer wij met onze gehouwen of gebakken steen kunnen bereiken, dat een muur zich als onmetelijk aan den beschouwer voordoet, dat zijn bovenlijn als een gezichtseinder tegen de lucht afsteekt, dan vinden wij er een genoeg in, op te merken, hoe het wisselende licht op het groote vlak speelt, hoe tijd en weder daarop hunne stoute teekeningen, tinten en schaduwen weten aan te brengen.”

Onze hedendaagsche bouwkunst poogt dit voorschrift te volgen, dat RUSKIN na het bestudeeren der Romaansche werken van Italië meende te mogen opstellen. En zoo kan het ons dan ook niet verbazen, dat de architecten van onzen tijd, bewust of onbewust, de werken welke RUSKIN zoo liefhad, tot voorbeeld nemen.

Dat RUSKIN niet als eisch stelt, dat de constructie van een gebouw in ieder geval in het gezicht moet blijven, zagen wij reeds. Toch keurt hij het goed, waar het met beleid geschiedt.

„Een muur” dus betoogt hij „moet onvermijdelijk uit een opeenstapeling van kleine stukken bestaan. Door groote kunstvaardigheid kan men het wel is waar zoo ver brengen, dat de voegen haast onzichtbaar worden, doch ik vind het onverstandig en oneerlijk, dus te handelen. De voegen mag men laten zien en ik meen dat, met enkele uitzonderingen, juist bij kleine gebouwen groote stukken gebruikt moeten worden, om de muren samen te stellen. Want als een gebouw slechts geringe afmetingen heeft, dan is dit voor een ieder zichtbaar en baat het niet of men door het gebruiken van kleine stukken het grooter wil doen schijnen. Maar wanneer wij zulk een bouwwerk uit groote stukken steen oprichten, dan kunnen wij het een zekere grootheid verleenen. Er kan geen majesteit zijn in een huis van gebakken steen gemaakt; maar wanneer het, zooals in Wales, Cumberland of Schotland, uit ruwe groote blokken wordt opgetrokken, dan is verhevenheid aanwezig. Als wij maar beseften, welk een waardigheid in ruwe blokken te vinden is, dan zouden wij ze niet vlak gaan hakken, of nauwsluitende voegen willen maken. Wij zouden onze gebouwen meestal heel wat hooger hebben kunnen optrekken, als wij de steenen maar gelaten hadden zooals ze uit de groeve kwamen. Maar wij moeten rekening houden met den aard der bouwstoffen die wij gebruiken, en daarvoor eerbied toonen. Het is bekend, dat marmer en kalksteen gemakkelijk te bewerken zijn. Als wij die dus

ruw laten zal de beschouwer denken, dat wij ons geen moeite hebben willen geven. Daarom doen wij goed, gebruik te maken van de betrekkelijke zachtheid der stof, en in ons ontwerp effen vlakken en fijne versieringen op te nemen. Als wij echter graniet moeten bezigen, is het dwaasheid, dit vlak te gaan maken, doch doen wij wel, als wij de blokken ruw laten. Ik ontken niet, dat er pracht en kracht kan aanwezig zijn in gepolijst graniet. Dat zulk een harde stof zich heeft moeten voegen naar den mensch, is een overwinning. Maar ik ben van oordeel, dat in de meeste gevallen het polijsten slechts tot vermorsen van tijd en geld heeft geleid.

„Er is een majesteit in de natuurlijke breukvlakken van den steen, die door geen kunstbewerkingen te verkrijgen valt. Wie zou willen, dat de steenen van het Palazzo Pitti te Florence gelijk werden gehakt?”

Hier in Nederland, waar de gehouwen steen niet gevonden wordt, waar hij dus ook maar zeer spaarzaam kan worden gebruikt, zou het opvolgen van Ruskin's voorschriften tot groote moeilijkheden aanleiding geven. De architecten van de Vereenigde Staten, waar allerlei soorten van steen in overvloed beschikbaar zijn, hebben echter naar des schrijvers lessen geluisterd. Vooral te Chicago is het gebruiken van gehouwen steen in ruwe blokken algemeen geworden, en het valt niet te ontkennen, dat er een zeer gelukkig resultaat door bereikt is.

In het bijzonder wijst Ruskin er op, dat de bouwmeester alleen door licht en schaduw zijn effecten kan verkrijgen. „Het versieren der wanden door schaduwen” zegt hij „was in de middeleeuwen zoowel bij de bouwmeesters van het noorden als bij die van het zuiden algemeen. Maar het geschiedde op verschillende wijzen. De meesters van het zuiden hadden marmer tot hun beschikking, zij kenden de klassieke werken en brachten uitmuntende plantaardige en andere fijne versierselen aan. De architecten van het noorden kenden de klassieke werken niet, zij hadden geen fijne bouwstoffen om te gebruiken, daarom maakten zij meetkundige figuren op hun muren ten einde krachtige schaduwen te verkrijgen. Er is veel over compositie en inventie geschreven, echter zonder eenig nut, want men kan niemand leeren te componeeren of te inventeeren. Deze beide elementen van de macht laat ik dus onbesproken. Slechts wil ik er op wijzen, dat de majesteit der gebouwen afhangt van de zwaarte hunner massa's. Groote vlakken van licht, groote vlakken van schaduw, groote vlakken van kleur zijn noodig. Het doet er niet toe, welke middelen gebruikt worden om schaduw te verkrijgen — een overstekend dak, een inspringend portiek, een balcon, een nis, een waterspuwer, een kanteeling, alles kan hiervoor dienst doen.

„Men moet eerst op schaduwen bedacht zijn, dan

komt het overige van zelf. Onze bouwmeesters moesten niet in steden wonen. Hun verbeelding is daar ingemetseld. Zend een bouwmeester naar een land met heuvelen; daar kan hij zien, wat de natuur verstaat onder een steunbeer, onder een koepel. De gebouwen die ik het hoogst stel, de paleizen van Florence, danken hun ontstaan aan de oproeren van het volk. Ik zou niet willen, dat ooit in ons Engeland zulk een oorzaak tot het gebruiken van groote steenen, tot het smeden vanorsch ijzerwerk zou nopen. Doch wij kunnen uit andere bronnen putten. Wij kunnen onze motieven zoeken en vinden in onze trotsche kusten, in onze blauwende heuvelen. Daar schuilt een macht, zuiverder en niet minder klaar dan de geest der kluzenaars, die hun witte kloosters tusschen de pijnboomen der Alpen deden verrijzen, die van de woeste rotsen hooge klokken-torens vormden aan de zee der Noormannan, die aan de kerkportalen de diepte en de duisternis van Elia's grot op den berg Horeb gaven, die, in de bevolkte steden, eenzame grauwe torens deden oprijzen, welke slechts door de stille lucht omspoeld, door de krijschende vogels omzwermd worden.”

Zoo eindigt het hoofdstuk dat de „Lamp der Macht” heet. In de noten van 1880 heeft Ruskin zijn werk op zeldzaam onpartijdige wijze beoordeeld, waar hij zegt: „Ik heb vele zinnen geschreven, die uiterst eenzijdig zijn, of die mijn bedoeling slechts onvolkomen weergeven; die zinnen misleiden den lezer, als hij ze neemt zooals ze zijn, en niet let op wat ik elders verbeterde of aanvulde.”

Het slot van dit hoofdstuk behoort onder die gedeelten. Want de krijtrotzen en de heuvelen van Engeland kan men slechts onder voorbehoud als bronnen van inspiratie voor den bouwmeester erkennen. Bepaalde motieven leveren zij niet op. Slechts dit kunnen zij den ontwerper leeren, dat hij, als de natuur, met groote lijnen moet werken.

Het hoofdstuk is een van de meest belangwekkende welke het boek bevat. Ruskin's pleidooi voor majesteit, macht en verhevenheid in de bouwkunst is te merkwaardiger, omdat het in 1849 reeds gehouden werd. De schrijver oordeelt dat bij sommige gebouwen van Italië de hoogste verhevenheid, waartoe de bouwkunst in staat is, bereikt werd. Voor hem is de middeleeuwsche kunst van dat land de meest bewonderenswaardige die ooit bestaan heeft. Voor gebouwen, hoe fraai ook overigens, die in Renaissancegeest ontworpen zijn, heeft Ruskin geen oog. Ook het nationale, dat aan kunst eigen is, ontgaat hem. De gebouwen van Italië zijn in dat land als het ware uit den bodem gegroeid, zij zouden elders misplaatst zijn. Wie in andere landen van dezelfde beginselen zou willen uitgaan bij het ontwerpen als de oude Italianen, zou toch iets anders verkrijgen dan zij.

(Wordt vervolgd).

VENTILATIE, DOOR J. VAN DER BREGGEN, CIV. ING.

Op eene vergadering van deskundigen te Mannheim van 12—14 Augustus 1901 gehouden, hield de civiel-ingenieur O. H. ERICH eene belangwekkende voordracht over bovengenoemd onderwerp, waarvan wij in deze regelen een kort resumé, met eenige daaraan vastgeknoopte beschouwingen, willen geven.

Een gezonde geest kan slechts in een gezond lichaam wonen. Het kan ons daarom niet verwonderen, dat velen zich aangetrokken voelen tot de hygiëne, als zijnde de onderzoekster naar die omstandigheden, waaronder het best ziekten voorkomen worden en die aan de algemeene gezondheid ten goede komen.

De eerste levensvoorwaarde voor den mensch is lucht en wel die lucht, welke zuiver is, een voldoende zuurstofgehalte bezit en vrij van alle stoffen is, die, hoewel zij niet direct als gevaarlijk voor de gezondheid zijn te beschouwen, toch het zuurstofgehalte der lucht verminderen.

Bij afwezigheid van lucht kunnen wij geen minuut leven, wel een bewijs, dat zij den voornaamsten factor onzer levensvoorwaarden uitmaakt. Van hoeveel belang moet daarom dan ook de verschaffing en instandhouding van zuivere lucht in woonplaatsen en woonhuizen der menschen beschouwd worden. Doch hoe treurig is het daarmede over het algemeen nog gesteld! Niet alleen, dat het grootste deel der menschheid zich al zeer weinig, of bijna in het geheel niet, bekommert over de lucht, die het den meesten tijd van zijn leven heeft in te ademen, maar ook het contingent dergenen, die hun stem verheffen tegen de voortdurende ongezonde toestanden, gevolg van verontreiniging der atmosfeer, is nog zoo klein, dat van hun goede streven in de eerste tijden nog weinige verwachtingen gekoesterd kunnen worden. Welk een bedorven lucht wordt soms in werkplaatsen ingeademd, waarvan ziekelijke toestanden een gevolg zijn. Een opgewekter geest zal onder dat werkvolk heerschen, dat in gezonde werkplaatsen arbeiden moet. Het zijn in eene bedompte omgeving maakt ons ziekelijk en droefgeestig.

Wat geschiedt nu in het algemeen om aan die ongezonde toestanden een einde te maken? Eerlijk moeten wij bekennen, zoo goed als niets. Wel wordt soms bij het bouwen van grootere gebouwen met de zoo noodig voortdurende luchtversching rekening gehouden, maar zeldzaam of liever in het geheel niet, geschiedt dit voor de woonhuizen, waarin wij een groot deel van ons leven doorbrengen.

In alle landen bestaat het gelukkige streven om heerschende volksziekten te onderdrukken. Internationale congressen van geleerden en practici worden daarvoor gehouden, overal worden sanatoria en herstellingsoorden gebouwd, voor kinderen worden vacantie-kolonies georganiseerd en ongehoorde sommen worden uitgegeven voor de herstelling der ademhalings-organen van personen, die gedoemd zijn te leven in vertrekken, die een verderf zijn voor hunne gezondheid, hoofd-

zakelijke een gevolg van luchtverontreiniging, doch aan het uitroeien van het kwaad zelve wordt nog zoo heel weinig gedaan. Van onze „woningwet” is in dat opzicht iets goeds te verwachten. In eenige gemeenten bestaan verordeningen voor den bouw van woningen, waardoor voor een minimum luchtinhoud per hoofd gewaakt wordt, doch van weinig belang is dit te achten, zoo niet van overheidswege gezorgd kan worden, dat door overbevolking van zulke vertrekken het goede doel onbeantwoord blijft.

Ongetwijfeld moet de uitbreiding der industrie voor een deel verantwoordelijk gesteld worden voor de luchtverontreiniging in steden. Daarentegen worden pogingen in het werk gesteld, om hierin verbetering te brengen, maar dat is niet het zwaartepunt — want regen en wind heffen voor een deel dergelijke misstanden weder op. — Toch moet het streven van hygiënisten en technici dusdanig wezen, dat de rook- en roetplag zoo gering mogelijk worde, maar vooral moet dit streven van overheidswege uitgaan, om aan dergelijke misstanden een einde te maken. Dat dit niet het geval is, moet toegeschreven worden aan onverschilligheid van sommige personen, die daarop een bepaalden invloed ten goede zouden kunnen uitoefenen en aan het verzet der door zulke maatregelen te treffen industrieelen.

Wat nu de luchtversching in onze woonvertrekken aangaat, zoo is deze met de nieuwe stookinrichtingen en het meerdere gebruik van steenkolen er niet beter op geworden. De open vuurhaarden, die vroeger meestal met hout, turf en dergelijke minderwaardige brandstof gestookt werden, waren tevens goede ventilatie-apparaten. De huizen worden meer dan vroeger in de hoogte opgetrokken, doordat de grond duurder wordt, hetgeen ten koste gaat van lengte- en breedte-afmetingen m. a. w. van den ruimte-inhoud per vertrekken. Wel schrijven vele bouwverordeningen een minimum maat voor de hoogte der vertrekken voor, maar geen voor de inhoudsruimte, wat van grooter belang zou zijn te achten.

Behalve dat de afmetingen van het vertrek direct van invloed zijn op de meer duurzame goede samenstelling der daarin aanwezige lucht, zijn er vele andere omstandigheden, geheel van den wil der bewoners afhankelijk, die daarop van slechten invloed kunnen zijn. Vergelijken wij eens eene moderne petroleumlamp met de nog voor 40 jaren algemeen gebruikte olielamp, zoo is de verlichting daardoor, drie- tot viervoudig verbeterd; dat echter daardoor een twee- tot drievoudige luchtverontreiniging is ingetreden, wordt niet in aanmerking genomen. Stellen wij het gemiddelde aantal personen eener familie op vijf, twee volwassenen en drie kinderen, zoo bedraagt de koolzuur-toename door uitademing ongeveer 75 L. per uur. Bijna juist zooveel produceert eene petroleumlamp, namelijk ongeveer 55 tot 75 L. koolzuur. De uitwerking der petroleum-

lamp is dus dezelfde, alsof het aantal personen zich verdubbeld heeft. De oude olielamp produceert daarentegen 25 tot 20 L. koolzuur, dus ongeveer zooveel als twee personen. Nog erger is het gesteld met petroleumkachels, die 100 tot 200 L. koolzuur per uur ontwikkelen. Beschouwen wij nu eens een vertrek, dat 3 tot 3,5 M. lang, 3 M. breed en 3 M. hoog is, dus dat hoogstens 31,5 M³. bezit. Uit een gezondheidsoogpunt mag het koolzuurgehalte niet meer dan 2 0/0 bedragen, voor het door ons aangenomen geval dus hoogstens 60 L. Wij zien dus dat reeds binnen het uur de samenstelling der lucht zoodanig geworden is, dat zij voor de gezondheid een gevaar oplevert.

Nemen wij nog in aanmerking, voor hoeveel andere doeleinden dikwijls zoo'n vertrek gebruikt wordt, als b. v. voor het koken van eten, het wasschen van goed enz., dan kan het niet anders, of voor vele gevallen is de toestand van de atmosfeer als hoogst verderfelijk voor de gezondheid te beschouwen. Nu is hiervan het hooge koolzuurgehalte niet direct oorzaak, ware niet, dat hiermede eene afname van het zuurstof- en waterdampgehalte gepaard ging. Bij eene aanwezigheid van 100 L. koolzuur vermindert het zuurstofgehalte met ongeveer 1,6 0/0 der kamerruimte, eene afname grooter dan wenschelijk voor de gezondheid is. Wel heeft een aanvoer van frissche lucht door de niet hermetisch gesloten deuren en vensters in het vertrek plaats, maar toch weten wij uit ervaring, hoe gering deze is, wanneer er geen gelegenheid voor den afvoer der bedorven lucht bestaat.

Evenwel volgt uit het bovenstaande, dat de aanvoer van frissche lucht van tijd tot tijd zeer gewenscht is. Dit kan geschieden door het openzetten der ramen. Doch ons volk van deze groote wenschelijkheid te doordringen, lijkt ons eene onmogelijkheid. Reeds het dure stookmateriaal veroorzaakt de zuinige huisvrouw niet, tot dezen hygiënischen maatregel over te gaan; daarenboven hechten zeer weinigen aan hygiënische wenken. Zelfs de meer ontwikkelden zien er geen bezwaar in, om uren lang in vertrekken te zitten, die opgevuld zijn met ongezonde lucht. Toch waakt men beter voor zijne gezondheid door ook 's winters het raam eens flink open te zetten, dan dat men dit nalaat, bang zijnde om koude te vatten, waardoor men uren lang in eene verpestende atmosfeer vertoeft, wat zeker grooter gevaar voor onze gezondheid oplevert. Zorgt men ervoor om niet in den trek te gaan zitten, of gedurende en eenigen tijd daarna het vertrek te

verlaten, dan zal het koude vatten vrijwel een fictie blijken te zijn.

Behalve in onze woonvertrekken, is het al niet beter gesteld in kantoren, winkels enz.

Het behoeft zeker wel geen betoog, dat verbetering van de toestanden zeer wenschelijk is. Het is hier niet de plaats, om eene beschrijving te geven van verschillende hulpmiddelen, welke ons daarvoor ten dienste staan, maar die helaas niet algemeen noodig gevonden worden, om in te voeren. Men is nog te weinig doordrongen van het gevaar, dat verbonden is aan het verblijf in een aan zuurstof arme atmosfeer. Aan het persoonlijk initiatief tot het nemen van afdoende maatregelen is geen waarde te hechten en stuit trouwens ook op vele bezwaren af. Een huurder van een huis zal niet licht tot het maken van onkosten voor ventilatie-inrichtingen overgaan, die voor hem bij het verlaten van het huis van geenerlei waarde meer zijn. Weinige verhuurders van huizen worden aangetroffen, die tot zulke uitgaven overgaan, wanneer zij daartoe niet gedwongen worden. En daarom is alleen heil te zoeken in het geven van voorschriften van overheidswege. B. v. kan in bouwverordeningen of bouwpolitie-voorschriften de bepaling opgenomen worden, dat ieder vertrek, dat dient voor het verblijf van personen, voorzien moet zijn van een luchtafvoerkanaal, welks doorsnede eene zekere verhouding moet bezitten ten opzichte van den ruimteinhoud van het vertrek. Verder een verbod voor alle kachels, kook- en stookinrichtingen zonder afvoerleiding. (De personeele belasting op haardsteden werkt juist deze ongezonde verwarmingsmiddelen in de hand.) Voor bestaande gebouwen wordt het een lastiger probleem, doch niet onoplosbaar. Welke de beste oplossing is, valt moeilijk te zeggen. Dit hangt te veel van locale omstandigheden af.

Onze overtuiging is, dat het vraagstuk van noodzakelijke luchtversching voor vertrekken, waarin menschen zich moeten ophouden, nog te weinig overwogen is.

Uit bovenstaande beschouwingen blijkt duidelijk, dat werkelijk de atmosfeer, waarin wij soms uren lang vertoeven, bepaald schadelijk voor de gezondheid is. Mochten deze regelen in „De Bouwwereld” velen opwekken om aan dit belangrijk onderwerp, het treffen van zulke maatregelen, waardoor beschreven misstanden het best op te heffen zijn, meer dan tot nu toe het geval is hun aandacht te schenken. Daarmede zal dan zeer zeker een grooten dienst aan de algemeene volkswelvaart bewezen worden.

VERORDENINGEN TEGEN BRANDGEVAAR IN PRUISEN.

Door den Minister van Binnenlandsche zaken in Pruisen is dit jaar voor geheel Pruisen geldende bepalingen gemaakt onder den titel „Verordeningen voor gebouwen, welke geheel of gedeeltelijk tot bewaring van eene groote hoeveelheid brandbare stoffen bestemd zijn” (als pakhuizen, magazijnen, handelsgebouwen, enz.) Deze verordeningen gelden ook voor bestaande inrichtingen doch met dien verstande dat aan de Regeeringspresidenten bij rondschrijven, toegestaan is voor het doorvoeren dezer verordeningen in bestaande gebouwen een weinig de hand te lichten. Ook voor nieuw te bouwen inrichtingen kunnen uitzonderingen worden toegestaan, zoodat de scherpte en last welke deze verordeningen kunnen veroorzaken, zoo veel mogelijk zullen verzacht worden. Hieronder laten wij de voornaamste bepalingen volgen:

Met betrekking tot het benuttigen van ruimte wijst de verordening er bijzonder op dat zoowel de kelders als de zolders, niet tegen de voorschriften der Bouw-politie tot voortdurend verblijf van menschen mogen gebruikt worden. Deze bepaling slaat op winkels, magazijnen, ateliers, kantoren, keukens, werkplaatsen, enz. Wanneer de voorschriften op kelder- en zolderverdiepingen streng gehandhaafd worden, dan zullen zij bijna niet voor vertoevend personeel in eene zaak gebruikt mogen worden en zou dit van grooten invloed zijn op den bouw van zulke perceelen.

Voor kelderverdiepingen worden voorgeschreven vuurvaste (en bij bestaande kelders onbrandbare) afsluiting van de parterre-verdieping, waarbij echter toegelaten worden tot den kelder reikende winkelramen, die tegen de binnenruimten door onbrandbare materialen moeten worden afgesloten. Mede moeten lokalen, alwaar machines of verwarmingstoestellen opgesteld zijn, door vuurvaste wanden, afgescheiden worden. Verder moet de kelder verdeeld worden in vakken van ongeveer 500 M², door brandmuren van minstens 0.25 M. dikte. Deze afdelingen der kelders moeten 2 uitgangen hebben, die uitkomen moeten op een met brandmuren omgeven lokaal, op een niet overdekte open plaats of op de straat. De keldertrap mag niet met andere trappen in verbinding staan. Oeningen toegang gevende tot het parterre, moeten vuurvast en rookdicht afgesloten kunnen worden.

Voor de zolderverdieping gelden dezelfde bepalingen. Zij mag geene onmiddellijke verbinding met de lokalen der lagere verdiepingen, alwaar de zaak uitgeoefend wordt, hebben en moet van de trappenhuizen door brandvrije muren afgesloten worden, waarvan eventuele oeningen vuurvast en rookdicht afgesloten moeten worden.

Wat verder de inrichting van den bouw van zulk een gebouw betreft, wordt het volgende verordend: vuurvaste ommanteling van alle zich binnen het gebouw bevindende ijzerconstructies. De vloeren en zolderingen moeten vervaardigd worden uit vuurvaste bouwstoffen. Daarbij mogen die vloeren doorbroken worden door kleine oeningen voor lichtkokers, die echter in de bovenste afdekking eene luchtafvoer-inrichting moeten hebben. Verder vuurvaste en rookvrije afsluiting van voorraadmazijnen, van de lokalen, alwaar de zaak uitgeoefend wordt. Verdeeling van laatstgenoemde lokalen door des avonds te sluiten brandvrije deuren, rolluiken, of met asbest gedrenkte afsluitingen of wel door een in het plafond ter dikte van 1.00 M. doorhangende, vuurvaste afscheiding. Ramen moeten den bovendorpel hebben op een afstand van 0.30 M. onder het plafond. De wand daarboven moet ter hoogte van 1.00 M. mede van brandvrije bouwstoffen zijn. Voor grootere hoog gelegen ramen moeten bijzondere voorzorgsmaatregelen tegen het springen genomen worden. In lokalen alwaar gewerkt wordt, moeten minstens $\frac{1}{3}$ van alle vensters openslaande ramen hebben. Liggen boven de lokalen van de zaak, werkplaatsen, woningen, enz., dan moeten tegen het overslaan van de vlammen, ver uitspringende lijsten van onbrandbaar materiaal aangebracht worden.

Deze bijzondere verordeningen voor de winkelramen en bovengenoemde lijsten, zullen zeker op het uiterlijk van groote magazijnen of kantoorgebouwen, invloed uitoefenen.

Voor trappen en deuren gelden navolgende bepalingen. De trappen moeten van ieder punt in een gebouw op ten hoogste 25 M. afstand te vinden zijn. De trappenhuizen moeten brandvrij van de lokalen voor de zaak bestemd, afgesloten zijn (vrijstaande trappen in de magazijnen zelf, rekenen dus niet mede). Zij moeten van sterke luchtafvoer-inrichting voorzien zijn. Tusschentrappen moeten vuurvast afgesloten worden, doch zij zijn verboden naar de zolders en de kelders in nieuwe gebouwen. Naar woningen en werkplaatsen moet in nieuwe gebouwen een bijzondere inrichting van een trap zijn, die, wanneer de lokalen en hunne trappen door brand verwoest zijn, deze trap nog zeker dienst kan doen. Alle deuren moeten naar buiten openslaan en van binnen gemakkelijk te openen zijn. Zij mogen, wanneer zij openstaan, het verkeer in de gangen en trappen niet belemmeren.

Voor verlichting is petroleum in de winkels of magazijnen verboden. Bij gasverlichting mogen geen beweegbare armen aangebracht worden en de gasleiding moet van buiten af te sluiten zijn. Electriche verlichting is nog onderworpen aan bijzondere voorschriften naast de „zekerheids-voorschriften van de vereeniging van Duitsche electrotechnikers”. Gloeilampjes moeten in de nabijheid van licht brandbare voorwerpen van beschuttingklokjes voorzien zijn. Onder booglampen moeten borden hangen tot het opvangen van gloeiende stukken kool. In winkelramen moeten de gloeilampjes ook die beschuttingklokjes en de leidingen moeten eene bijzondere omhulling hebben. Bij winkelramen die niet vuurvast aan de binnenzijde afgesloten zijn, moeten de verlichtingsdeelen en de geleidingen nog door een dikke glasplaat afgesloten worden. De electriche aanleg moet telken jare door een deskundige onderzocht worden.

Wat de verwarming aangaat worden ijzeren kachels bij uitzondering toegelaten. Zoogenaamd porseleinen kachels en van metselsteen vervaardigde, moeten in den regel aan de buitenzijde te stoken zijn. Gaskachels mogen niet geplaatst worden zonder vergunning van de bouwpolitie. Zij moeten met vaste pijpen aan de gasleiding aangesloten worden. De heetelucht-kanalen moeten door brandvrije materialen omgeven zijn en van stof gereinigd kunnen worden. Ook moet de centrale verwarmingsinrichting jaarlijks door een deskundige beproefd worden.

Verder komen nog verordeningen voor omtrent veiligheid, blusch- en reddingsmiddelen, omtrent de vrijhouding van trappen, gangen, enz., omtrent de hoogte van opstapeling van goederen.

In het kort zijn hier alle mogelijke bepalingen in opgenomen die in de groote steden van Duitschland, voornamelijk in Berlijn door de bouwpolitie, door de politie voor de verkeerswegen en door de brandweer aan de praktijk ontleend zijn.

Zij zullen, in verband met de zoo scherpe bepalingen op het bouwen in Berlijn, den bouwmeesters nog meer moeilijkheden veroorzaken.

Beschouwen wij in verband met deze verordeningen, welke beperkende bepalingen de Berlijnsche bouwverordeningen reeds den bouwers oplegt en waarover reeds den vorigen winter te Berlijn door afgevaardigden van de vereeniging Berlijnsche Architecten, door handelsmannen en door eene grondbezitters-vereeniging beraadslagingen gevoerd hebben. In de nieuwe bouwverordening van Berlijn van 15 Aug. 1897 komt namentlijk eene bepaling voor omtrent lokalen voor voortdurend verblijf van menschen (zum dauerenden Aufenthalte von Menschen bestimmte Räume) Nu is de kwestie hoe is dit „dauerd” op te vatten. De Berlijnsche rechtbank heeft hieromtrent in 1900 uitspraak gedaan en beslist dat het de bedoeling der bouwpolitie is, dat in lokalen, die niet voor voortdurend verblijf van menschen bestemd zijn, elke uitoefening van werkzaam-

heid of van eenige industrie verboden is, hetzij deze eene voortdurende is of slechts gedurende eenige kwartieren duurt. Op grond van deze beslissing heeft de bouwpolitie te Berlijn maatregelen in die zin genomen, zoodat dergelijke lokalen die niet voor verblijf van menschen bestemd zijn, eigenlijk doelloos zijn. In deze lokalen mogen namentlijk geene werkzaamheden geschieden: als het in- en uitpakken, het afwegen, het expediteeren, het inschrijven in de magazijnboeken, het verpakken der goederen, het fotografeeren, enz. Ook mogen die lokalen niet bezocht worden door een klant of een kooplustige, daar zich hierbij eene handeling voordoet die met het koopen verbonden is. Zelfs is het verboden wachten in die lokalen te hebben, wat ten gevolge heeft, dat uitgebreide en kostbare magazijngoederen, garderobes en waardepapieren in safes of kluizen, zonder voldoende opzicht of bewaking blijven en zodoende aan brand- en inbreekgevaar blootstaan.

Kelders en zolders zijn door deze bepalingen voor de geoorloofde bewaring van magazijngoederen bijna onbruikbaar geworden, wanneer het verboden is, in- en uit te pakken, ze op te schrijven, te sorteeren, enz. Zou men te Berlijn kelders bouwen, welke hoogstens 0.50 à 1.00 M. boven den grond kwamen, en die daardoor, volgens de bouwverordeningen, wel tot verblijf van menschen dienen mogen, dan zouden die kelders voor vele bedrijven toch onbruikbaar zijn. Er zijn waren of goederen, afgezien nog van bier, wijn en brandewijn, welke wanneer zij niet in diepgelegen kelders bewaard worden, bedervan of aan verkoopwaarde verliezen.

De geheele lederhandel in Berlijn moet in diepliggende kelders geschieden, verder moeten kokosloopers, sponzen, verschillende levensmiddelen en sommige gewezen stoffen steeds in lokalen met een bepaalde vochtigheidsgraad bewaard of opgestapeld worden en vindt men dit alleen in diepgelegen kelders.

Op gelijke wijze hebben wederom belangrijke industriën en werken van kunstenaars hooggelegen lokalen noodig met bijzonder goed licht dat vrij van alle reflex is en in ruimen mate toestroomt. Hiervoor zijn de zolders als aangewezen.

Ook zal de Directie der bouwpolitie moeten toegeven dat

op hygiënische gronden, de kelders en zolders van winkel- en kantoorgebouwen, ten opzichte van vroeger, eene groote verbetering ondergaan hebben, door de bijna algemeene invoering van electrisch licht, de kunstmatige ventilatie-inrichtingen en de centrale verwarming, zoodat de eischen voor bedoelde lokalen wel verminderd mochten worden.

Door de groote ontwikkeling van Berlijn, bijna tot handelsmiddenpunt van het rijk, is het centrum aldaar, bijna geheel in een handelswijk veranderd. Hiermede diende door de bouwpolitie rekening gehouden te worden.

Het is ook duidelijk dat aan lokalen, welke voor dagverblijf van menschen dienen, geringere eischen gesteld kunnen worden, dan aan die, welke voor dag- en nachtverblijf gebruikt worden. Doch daar de duur van den werktijd door de wetgeving verminderd is, zoodat bijna geen misbruik daarvan meer mogelijk is, zou het billijk zijn dat ook hiermede door de overheid rekening werd gehouden. Met den tijd zal de hoofdstad, betere bepalingen te dien opzichte, ook niet kunnen ontberen.

Het zou dus wenschelijk zijn, dat in de bouwverordeningen de onzekere bepaling „lokalen voor voortdurend verblijf van menschen” veranderd werd in de duidelijker bepaling: „lokalen voor dag- en nachtverblijf van menschen”.

In lokalen, welke alleen tot dagverblijf van menschen dienen, duurt dat verblijf gewoonlijk 8—9 uur en daarvan gaan nog wel onderbrekingen voor schaft- en rusttijden af. Voor lokalen die voor dag- en nachtverblijf dienen, kan men dan hogere eischen tegen brandgevaar, enz. stellen.

Wij zijn benieuwd later te vernemen in hoever de overheid in Duitschland aan de wenschen van bovengenoemde commissie is tegemoet gekomen.

Dit alles geeft ons misschien een voorproefje van de nieuwe bouwverordeningen die ten onzent in wording zijn, als een gevolg van de woningwet.

De bezwaren der Berlijnsche bouwpolitie tegen het verblijf van personen in kelderruimten, alwaar men verhinderd wordt goederen na te zien, te boeken, enz. komen ons ten minste vrij willekeurig voor.

GEMENGDE BERICHTEN.

Een wonderbaarlijk toeval. In No. 2 van „Het Bouwvak” — verschenen 14 Januari 1902 — vinden wij in de rubrieken Gemengd (binnenland en buitenland) en Diversa een zevental artikels, die niet slechts woordelijk, maar zelfs kommalijk en puntelijk, gelijk zijn aan eenige berichten in nummer 2 van „De Bouwwereld” — verschenen 8 Januari 1902.

Het merkwaardigste is dat eene vrije bewerking van eene mededeeling in de „Wiener-Bauindustrie Zeitung” door ons — met vermelding van de bron — opgesteld, ook woordelijk die is der Redactie van „Het Bouwvak”.

Inderdaad, wonderlijk en onberekenbaar zijn de wegen van het toeval! Mocht echter de onderstelling eens waarheid bevatten dat bedoelde artikelen door de redactie van „Het Bouwvak” waren ontleend aan „De Bouwwereld”, dan verzoeken wij onze geachte kollega ons voorbeeld te volgen, en steeds de bron harer kennis te noemen. Het verzoek is zeker niet onbescheiden.

AMSTERDAM. Nieuwe bouwverordening. Eerlang zal aan den Gemeenteraad van Amsterdam eene nieuwe bouwverordening worden aangeboden. Dit is nog niet de nieuwe bouwverordening, welke in werking zal treden tegelijk met de nieuwe woningwet. Deze nieuwe verordening is het gevolg van de gemeentewet, volgens welke iedere verordening om de 5 jaar herzien moet worden en de laatste bouwverordening is van 1897. In de nieuwe verordening is weinig veranderd doch

het nieuwe art. 8 dat luidt: „Het is verboden te bouwen op plaatsen, waar, naar het oordeel van B. en W., geen voldoende gelegenheid bestaat tot afvoer van huis- en bedrijfswater of van drekstoffen” zal wel later tot moeilijkheden aanleiding geven.

Een klein foutje is en blijft altijd in de bouwverordening ingeslopen, nl. in het oude artikel 310 alwaar men leest dat eene opening moet zijn in eene privaatriimte van ten minste 0.0144 M² oppervlakte of 0.12 M. middellijn. Nu zijn die 2 cijfers met elkaar in strijd, want een buis van 0.12 M. middellijn heeft minder oppervlakte dan 0.0144 M².

Wanneer de bouwverordeningen aangenomen zijn, komen wij er later op terug.

AMSTERDAM. De commissie over de kerkgebouwen enz. der Nederlandsch-Hervormde Gemeente roept finantiëelen steun in voor de restauratie der beroemde, gekleurde ramen in de Oude Kerk. Die restauratie — begroot op f 15000 — is voistrekt noodzakelijk, gelijk blijkt uit een uitvoerig rapport door deskundigen over den toestand der ramen uitgebracht en waarin wordt verklaard dat een storm, zeer noodlottige gevolgen zou kunnen hebben.

AMSTERDAM. Bij TIERIE en KRUYT alhier verscheen de beloofde uitvoerige uiteenzetting der Binnenhuisquestie in brochurevorm: Een uiteenzetting der oorzaken die geleid hebben tot het ontslag nemen der medewerkers aan „het Binnenhuis”.

ROTTERDAM. Vrijdag 24 Januari 1902 zal op het terrein der gasfabriek Oostzeedijk beproefd worden eene loopbrug van 30 M. overspanning in gewapend beton (systeem HENNIBQUE). De Heer HENNIBQUE heeft tot bijwoning van deze beproeving aan technici op ruime schaal uitnoodigingen gericht.

AMSTERDAM. Het „Handelsblad” weet mede te deelen, dat de moeilijkheden tusschen de heeren DERKINDEREN en BERLAGE in zake de beschilderingen, door den eerste voor de nieuwe Beurs, door de arbiters — de heeren VETH en PIT — zijn bijgelegd, nadat over en weer eenige toegevendheid was betoond.

Nederlandsche afdeeling der eerste Internationale Tentoonstelling voor Decoratieve Kunst te Turijn. De indeeling en de decoratie van de collectieve afdeeling werd door het Nederl. Comité vastgesteld en belooft zeer belangrijk te worden. Van verschillende Kunstenaars en Industrieelen werd de toezegging tot deelname reeds ontvangen. Zeer gunstig gelegen tusschen Frankrijk, Hongarije en Amerika heeft de Nederl. afdeeling een viertal ruime toegangen — waarvan eene in den voorgevel van het hoofdgebouw — die haar met de afdeelingen van genoemde landen verbinden, terwijl flinke wandelpaden haar doorkruisen.

De distributie van het grondplan zal medewerken tot het verkrijgen van een schoon décoratief geheel, dat vanaf de verschillende ingangen zal kunnen worden overzien. Tegenover de groote zaal, wier grondplan \pm 15 M. in het vierkant meet, alwaar voornamelijk de keramische producten zullen worden ondergebracht, bevindt zich een vertrek welks grondplan \pm 9 M. in het vierkant heeft, dat door één der inzenders op degelijke wijze zal worden ingericht, betimmerd en van meubelen voorzien, bovendien zijn er nog een aantal grotere en kleinere vertrekken voorhanden, die deze beide zalen met de buitenlandsche afdeelingen verbinden. Bij de algemeene decoratie zal er naar worden gestreefd, eenvoud en degelijkheid met gezelligheid te vereenigen.

Het benedengedeelte der wanden zal rustig worden gehouden en in mauve tint worden bekleed, waartegen de tentoongestelde voorwerpen goed uitkomen. Het bovengedeelte, dat met een stof van zachtroode tint zal worden voorzien, wordt met een rondlopend, eenvoudig fries met het benedengedeelte verbonden. Tevens zullen gemakkelijke rustbanken de bezoekers tot een langer verblijf uitnoodigen.

Voor de produkten der graphische kunsten en de bouwkunstige teekeningen werd eene afzonderlijke benedengalerij met bovenlicht van 10 M. lengte aangevraagd, die bij het geheel aansluit.

Het Nederlandsch comité dezer Tentoonstelling roept in eene circulaire de geldelijke hulp in van belangstellenden voor de uitvoering harer taak.

Terecht noemt het comité het eene nationale zaak, dat Nederland op deze tentoonstelling goed vertegenwoordigd is; dit is van het grootste belang „zoowel om zijn artistieke naam te handhaven, als om zijne handelsbetrekkingen uit te breiden en de intellectuele en materiële kracht van het land te doenuitkomen.”

De Tweede Kamer heeft, deze gedachte deele, reeds een subsidie van f 10.000 toegestaan, maar dit bedrag, dat vermeerderd is door eenige toezeggingen van particulieren, is echter nog onvoldoende.

Het comité immers heeft zich voorgenomen aan bekwaame, Nederlandsche kunstenaars het inzenden hunner werken zoo gemakkelijk mogelijk te maken — vermoedelijk in de overweging dat bij artisten de inhoud van hoofd en van beurs slechts zelden recht evenredig zijn. Tevens behoort alles in het werk gesteld te worden om de ons aangewezen plaatsruimte degelijk en artistiek in te richten (hetgeen geschieden zal onder de reeds op de beide laatste Parijsche wereldtentoonstellingen beproefde leiding van den heer SLUYTERMAN) en daardoor Nederland op waardige en eervolle wijze te vertegenwoordigen.

Aangezien niet aan ieder belangstellende eene circulaire kan worden toegezonden, vestigen wij met nadruk de aandacht onzer lezers op het verzoek van het comité, welks penningmeester is de heer E. A. VON SAHER, directeur van het Museum en de School voor Kunstnijverheid te Haarlem.

..... geeft allen wat.

En geeft wat veel, gij, rijken!

zeggen wij bij deze gelegenheid TOLLENS na.

Inventarizeering der Nederlandsche monumenten. Aan het plan van den Ned. Oudheidkundigen Bond, om de nog aanwezige monumenten van bouwkunst in Nederland te beschrijven, zal zeer waarschijnlijk in 1903 gevolg worden gegeven.

Het bestuur van den bond, dat bij den minister van binnen. zaken op audiëntie is geweest, ontving van dezen de toezegging dat hij daarvoor op de Staatsbegrooting van 1903 een post zou uittrekken, terwijl hij het bestuur aanraade een memorie betreffende dezen post in te dienen tegen den tijd, dat bedoelde begrooting wordt opgemaakt. (N. C.)

ANTWERPEN. Onze correspondent schrijft ons: Bij koninklijk besluit is benoemd tot Professor in de Bouwkunst aan de Akademie te Antwerpen, de Heer FRANS VAN DIJK, architect te Antwerpen.

De openbare gezondheidsraad heeft in haar verslag over de werkzaamheden der Vereeniging voor het bouwen van arbeiderswoningen o. m. een terrein bestemd voor 104 woningen als ongezonder voor dat doel afgekeurd.

BRUSSEL. Van onzen correspondent ontvangen wij het volgend schrijven:

Het was in September 1901 dat de naamlooze Sociëteit voor werkmanswoningen te St. Josse ten Noorden (voorstad van Brussel) een concours uitschreef voor het bouwen van een werkmanswoning voor meerdere huisgezinnen tusschen Belgische architecten.

Er waren 38 ontwerpen ingezonden vormende tezamen 137 teekeningen. Zooals u ziet mankeert 't in Brussel ook niet aan concoursjagers en aan lui die meer tijd te veel hebben dan te weinig, vooral daar voor de deelneming nog al werk gevorderd werd en de prijzen maar klein waren.

Behalve voor het bekroond ontwerp, dat zal uitgevoerd worden en waarvan de ontwerper de leiding zal hebben voor 5% waren er slechts drie prijzen, ieder van frcs. 250 voor den 2, 3 en 4 prijs.

Ieder ontwerp moest geteekend worden op schaal 2 cM. per meter en bestaan uit alle grondplannen, doorsneden en gevels en zooveel mogelijk nog voorzien zijn van details ter opheldering en verder een breed uitgevoerde en nauwkeurige begrooting.

Ieder ontwerp moest drie verdiepingen hebben en tenminste acht huisgezinnen kunnen logeeren, hebbende ieder twee of drie vertrekken en zooveel mogelijk geïsoleerd.

Door deze overtalrijke deelneming was de Jury dan ook genoodzaakt geweest, de publieke tentoonstelling der ingekomen ontwerpen drie weken uit te stellen, want die had reeds plaats moeten hebben in het laatst van December 1901.

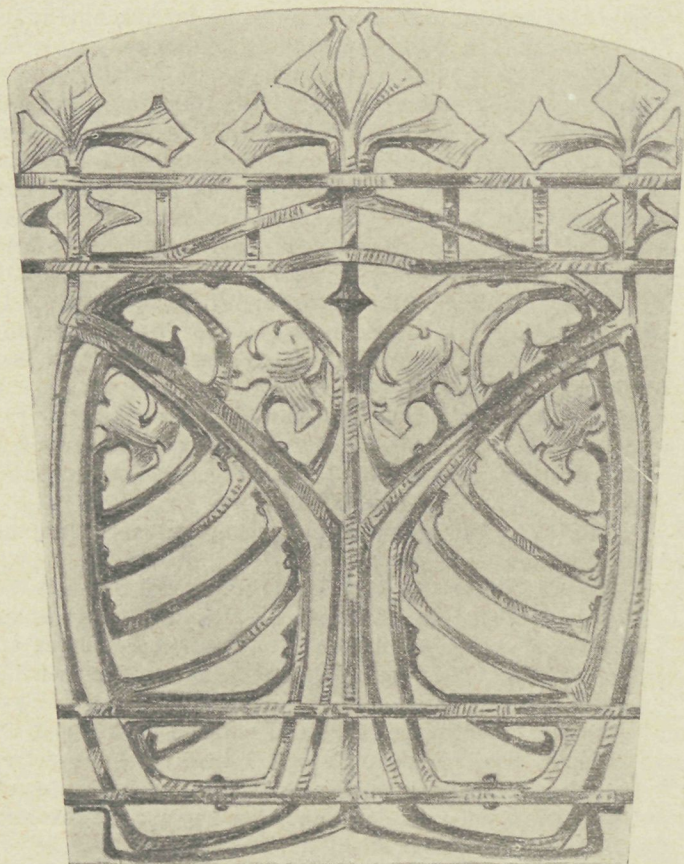
Ofschoon er geen ontwerp was dat eigenlijk geheel en al aan de voorgeschreven bepalingen beantwoorde, heeft de Jury het toch goed gevonden, de uitgeloofde prijzen toe te kennen. Het eerst bekroonde ontwerp is van den Leuvenschen architect VAN DER VEKEN.

Wat de indeeling van dit plan betreft, mag men zeggen dat er eenige goede gedachten in zijn, maar over het algemeen gesproken, hoop ik wel dat dit nooit uitgevoerd mag worden, alvorens veel veranderingen te ondergaan. Over het esthetique van den gevel zal ik maar heelemaal zwijgen en slechts zeggen dat wij zulks in Holland huis- tuin- of keukenarchitectuur zoude noemen zonder het minste gevoel van eenvoud en schoonheid. Van de overige bekroonde ontwerpen zijn de ontwerpers niet bekend en is het eene niet veel meer waard dan het andere.

Heidelberger Slot. Het schijnt dat wij van de belofte in No. 2 gedaan betreffende de restauratie van het Heidelberger Slot, gemakkelijk afkomen. De „Frankfurter Zeitung” immers weet mede te deelen dat de regeering van het Groothertogdom Baden geene voorstellen bij de volksvertegenwoordiging in deze zitting zal indienen.

Zij is dus blijkbaar terug geschrikt voor den storm die in kunstkringen tegen hare restauratie-plannen was opgestoken.

Als dit nu maar niet blijkt te zijn een: reculer pour mieux sauter. Daar de Badensche Landdag slechts om de twee jaar

* * SMEEDIJZEREN HEK, ONTWORPEN DOOR * *
K. CRAMER * * * * * DELFT.

vergadert, is de beslissing dus in elk geval tot 1904 uitgesteld.

De „Deutsche Bauzeitung”, die ook in zake de Hoh-Königsburg, welke in eind 1900 en begin 1901 de architecten bezighield, even als thans zeer restaureering-gezind was, zal wel op haar neus kijken; gelijk trouwens ook het „Centralblatt der Bauverwaltung” (eene uitgave van het Pruisische Ministerie van openbare werken), dat nog in haar nummer van 18 Januari het restauratie-plan warm aanprijst.

Een navolgingswaardig voorbeeld gaf Rothenburg aan de Tauber door, in het belang van hare oude bouwkunst een artistiek-raadgever aan te stellen. Als zoodanig zal nu, volgens het tijdschrift „Die Denkmalpflege”, optreden de architect FISCHER, sinds kort Professor te Stuttgart.

Geen enkele Deutsche stad heeft haar schilderachtig, oud karakter beter bewaard dan Rothenburg, waar men zich in de 16e of 17e eeuw zou kunnen verplaatst wanen. Treffend kwam dit vooral uit toen eenige jaren geleden in Rothenburg een groot gekostumeerd „Festspiel” werd gehouden. De stad, schilderachtig op eene hoogte gelegen, is in het vrij wel ongeschonden bezit van hare vroegere vestingwerken. De straten leveren met hunne oude gevels, waarvan het zogenaaamde „Huis van den Bouwmeester” — waarmede men bedoelt den bouwmeester van het stadhuis — een der fraaiste is, eene rijke afwisseling van de meest pittoreske stadsgezichten, terwijl het statige stadhuis, als een der meesterwerken der Deutsche Renaissance bekend staat.

Het is dus voorzeker een verblijvend verschijnsel, dat Rothenburg toont haar karakter te willen handhaven en genegen is daarvoor ook geldelijke offers te brengen.

Ten opzichte hunner oude bouwkunst hebben vele kleinere Deutsche steden belangrijke verdiensten.

Brunswijk offert een honderd-duizend Mark om den gevel van het Demmlersche Huis voor vernietiging te bewaren. Trier koopt voor een belangrijk bedrag het „Rothe Haus” aan. En de wijze waarop Halberstadt en Hildesheim, om uit velen slechts

deze beide te noemen, waken voor de oude houtbouwkunst, kan menig Hollandsch gemeentebestuur met schaamte vervullen.

Dubbele glasoverdekking voor bovenlichten. De bouwonderneming C. H. ULRICH te Charlottenburg heeft eene nieuwe wijze van constructie van glasoverdekkingen voor bovenlichten toegepast, die tegemoetkomen aan de vele bezwaren aan zulke overdekkingen verbonden. Het doordruppelen van regenwater, het afdruppelen van tegen het glas gecondenseerde dampen, de lastige hitte in den zomer en de dure verwarming des winters, zijn zoovele gebreken die glazen bovenlichten aankleven. Daar de 3 m M. dikke glasplaten geen genoegzame beschutting tegen het weder in ons klimaat aanbieden, gebruikt de firma 2 glaslagen zoodanig dat de buitenste glasplaten op de bovenste flens van I ijzeren liggers en de binnenste glasplaten op de onderste flens daarvan bevestigd worden. Tusschen die beide glasplaten is dan eene holle ruimte, overeenkomende met bijna de hoogte van den ijzeren ligger. De buiten glasplaten worden met kit (zeker stopverf) bevestigd en liggen schubvormig. Nadat deze glaslaga bevestigd is, wordt de ijzerconstructie geveerd en dan de binnen-glasplaten aangebracht. Dit kunnen gekleurde glazen zijn, zij grijpen even zoo over elkaar heen en worden zoodanig bevestigd, dat eventueel gebroken ruiten gemakkelijk te vervangen zijn of gereinigd kunnen worden. De langsnaden worden met gepolijste houten lijstjes overdekt en alle voegen stofdicht gemaakt. De voordeelen aan deze constructie verbonden zijn volgens de „Deutsche Bauzeitung” de volgende: dat glas met glas overdekt wordt, dat aan gelijke temperatuurwisselingen onderhevig is. De naden of voegen zijn zeer smal, zoodat die niet open kunnen werken; de ijzerconstructie is geheel met glas overtoegen en kan daardoor niet roesten. Dit buitenvlak is geheel vlak zoodat alle sneeuw er dadelijk afvalt; de isoleerende laag tusschen de glasplaten verhindert het zweeten der ruiten en er kan dus geen condensatiewater afdruppelen; ook houden zij de koude en de warmte beter tegen.

Vragenbus en Correspondentie.

Bestaat er eene handleiding voor zelfonderricht om bouwkundige teekeningen in perspectief te leeren teekenen?

Zoo ja, waar en tegen welken prijs te bekomen?

Wij willen allereerst den geachten vrager er op wijzen dat zelfs eene „handleiding” der perspectief vrij uitvoerige theoretische beschouwingen moet laten voorafgaan aan de toepassingen. Dat ligt in den aard dezer wetenschap. Ons zijn bekend de volgende werken:

J. W. SCHAAP. Architectuur-perspectief. F. Lz. BERGHUIS. Perspectief. J. VERSLUIS. De Perspectief,

terwijl voor speciale gevallen eene zeer handige methode gegeven wordt in KOLBENHEIJER Die Vogelperspektive, dat eenige jaren geleden bij ERNST WASMUTH te Berlijn is verschenen. De prijzen dezer werken kan elke boekverkooper opgeven.

BOEK EN TIJDSCHRIFT.

Architectura No. 3. In het verslag der genootschapsvergadering van 15 Januari komen eenige aanmerkingen voor betreffende de tentoonstelling te Turijn: de korte termijn van inzending; de schadeloosstelling van f25.— per M² als men niet aan zijne toezegging voldoet; de verzekering door de exposanten zelf te betalen. Gevraagd werd waartoe dan de Staats-subsidie diende. Voorgesteld werd te zamen met de Mij. tot Bev. der Bwk te protesteeren. Technisch gedeelte V. D. K. noemt eenige: Verkeerde Besteksbepalingen, bij de levering van portland-cement ten behoeve van de B. O. W., de genie en de marine in Nederl. Indië. Gewapend beton, vrij gevolgd naar Christophe's Beton armé, door T. J. VAN W. ROSSUM (eerste stuk). P. DE CLERCQ leidt in: De medewerking van

den ambachtsman in zake coöperatief bouwen. Hij zegt daar: De oorzaak van het vele slechte bouwen en tal van gebrekkige inrichtingen is evenwel niet voornamelijk aan de beoefenaars van de bouwvakken te wijten, doch schuilt in de eerste plaats bij de bewoners zelf. Deze immers willen voor alles goedkoop wonen. „Het bouwen van huizen en de goede inrichting ervan zijn twee geheel afzonderlijke zaken, die daarom mijn bedunkens in geheel afzonderlijke handen moeten blijven.” Het „hoe” van deze questie zal in de vervolgstukjes nader uiteengezet worden.

Bulletin van den Oudheidkundigen Bond. Het laatst verschenen 3e nummer van den 3en jaargang bevat in de rubriek Oude Monumenten eenige mededeelingen van den heer ADOLPH MULDER aangaande: De toren aan de Kerk der Ned. Hervormde Gemeente te Sprang (N.-Br.). Die toren is merkwaardig door een groot gat, „een gapende bres” die zich aan de Westzijde bevindt en ontstaan zou zijn door eene — duidelijk zichtbare — verzakking in de fundeering. De volksmond schiep echter de volgende legende: „de bres is ontstaan, nadat de kerk in 1609 formeel voor de Katholieken gesloten werd. O. L. Vrouw zou toen door die opening zijn uitgevlogen en de duivel daardoor binnen gekomen, reden waarom het gat niet meer is dicht te maken.” De ware reden van het niet herstellen zal echter, zooals de heer S. opmerkt, wel de armoede der gemeente geweest zijn. De konklusie van het stuk luidt, dat tot restauratie — geraamd op f 6000 — dient te worden overgegaan. Van de overige der medegedeelde vele bijzonderheden nemen wij slechts over dat de toren gebouwd werd na 1464; dat is ingestort het Zuid-Westelijk gedeelte, bestaande uit bijna de helft van den Westgevel, de Zuid-Westelijke contrefort en den aan de Zuidzijde gelegen trap-toren, welke plaatsing de heer S. zeer ongelukkig noemt wijl het verband in den hoek er door verbroken werd.

Afmetingen: hoogte van het metselwerk (de toren is onvoltooid; inwendig bijv. zijn de gewelven nooit uitgevoerd, slechts de kassen ervoor zijn aanwezig) 24 M.; inwendige maten 5,23 (van Noord naar Zuid gemeten) en 5,70 (van Oost naar West); muurwaarte gelijkvloers 1,84 M., boven de 1e buitenversnijding 1,74 M. en boven de 2e 1,52 M. (binnenversnijdingen komen niet voor); de overhoeks geplaatste contreforten meten ter begane grond 1,64—1,35 M. Bij de uitvoering, in metselwerk met natuursteenbanden, is opmerkelijk de ruime toepassing van nissen, vooral inwendig.

Zeer uitvoerig bericht de heer H. PORTHEINE JR. over: Het graf, de graftombe en het beeld onder den baldakijn van Hertog KAREL VAN EGMOND in de St. Eusebius- of Groote kerk te Arnhem en Mr. HATTINK over de in den tuin der Roomsche pastorie te Almelo opgegraven doopvont.

Verder mededeelingen aangaande de voorgenomen of uitgevoerde restauraties van: Groote Kerk te Dordrecht; het „Olde Rechthuys” te Groningen; het kerkje te Wilsum, de Liberie van het voormalig Dominicaner Klooster te Zwolle.

Van den overigen inhoud stippen wij als het voornaamste aan de om- en beschrijving der aanwinsten van het Rijksmuseum voor Schilderijen en van de afdeling Textiele Kunst in het Nederlandsch Museum.

Bouwkundig Weekblad No. 3. A. W. WEISSMAN zet zijne causerie naar aanleiding van: Het nieuwe Museum te Budapest voort. Afbeelding van een: Winkel en bakkerij te Haarlem, ontwerper J. LONDON, welk huisje in Juli 1901 werd bekroond in de Haarlemsche gevelprijsvraag.

De Ingenieur N°. 3 bevat een artikel over de overschrijding van de begroting van het Akademisch Ziekenhuis te Groningen hetgeen moet geweten worden aan het feit dat, tegen de oorspronkelijke bedoeling dit ziekenhuis nu een eigen centrale verwarming, een eigen elektrische verlichting en eene eigene inrichting heeft tot zuivering van vuil water. In een volgend artikel komen de heeren L. BIENFAIT en H. BAUCKE op tegen de Nota over de oprichting van een bureau voor technische adviezen in Nederland. Door hen wordt zulk een bureau overbodig geacht en gevreesd dat het zal afbreuk doen aan het

* * SMEEDIJZEREN HEK, ONTWERPEN DOOR * *
K. CRAMER * * * * * DELFT.

plaatsen van aankomende ingenieurs, die tegenwoordig veel bij kleine fabrieken en industriën aangesteld worden, en die minder aldaar noodig zouden zijn indien er zulk een bureau bestond. Ook de positie van den Secretaris van zulk een bureau, achten deze heeren, en terecht, een groot bezwaar en meenen dat deze niet onpartijdig kan zijn.

Opmerker No. 3. Nogmaals is „Zorgvliet” twistpunt tusschen „Nieuwe Courant” en „Opmerker”. Onder het opschrift Penningen, worden een tweetal medailles — van de beeldhouwers ZIJL en JUNGER — beoordeeld en afgekeurd.

Oud-Holland. Een uitvoerig stuk, van den Rijksbouwmeester C. H. PETERS handelt over Protestantsche kerkgebouwen, waarin de Zuider-, Wester-, en inzonderheid de Noorderkerk te Amsterdam zullen worden behandeld en tevens een bijdrage geleverd tot de geschiedenis van het fabriekambt aldaar. Interessante dingen komen in dit stuk voor, o. a. over Hendrick de Keyser. (Hbd.)

Wij komen hierop nader terug.

Technisch Weekblad N°. 3. Pijpweiboring (vervolg). Automatisch toestel voor het sluiten van gaskranen. Het tariefstelsel (over het aannemen van bouwwerken.)

Berliner Architecturwelt. Afl. 10. De berlijnsche stadspoorweg-viaduct als kunstwerk (slot). Dit artikel geeft in vele duidelijk uitgevoerde platen een beeld van dit kunstwerk in Berlijn. Vele architecten hebben voor verschillende deelen daaraan medegewerkt. Van daar dat in de architectuur veel verscheidenheid heerscht en dus het eentoonige van dergelijke, zich zoo dikwijls repeteerende vormen, hier niet voorkomt. Ook de stations in deze viaduct getuigen van veel smaak en zijn ook door verschillende berlijnsche architecten van naam ontworpen, onder wie wij BRUNO MÖHRING, GRISEBACH & DINCKLAGE, CREMER & WOLFFENSTEIN en A. GRENANDER noemen. Het volgend artikel bevat een beschouwing over het RICHARD

WAGNER monument, waarvoor op 1 Juni 1901 een prijsvraag onder Duitsche beeldhouwers was uitgeschreven, waarop 61 antwoorden inkwamen. Hiervan werden 10 beeldhouwers tot een tweede wedstrijd uitgenoodigd. De 1e prijs werd toegekend aan professor EBERLEIN, wiens ontwerp voor uitvoering (in de Diergaarderstraat te Berlijn) bestemd is. In dit artikel wordt verder betoogd de wenschelijkheid van de samenwerking voor dit soort prijsvragen van den architect met den beeldhouwer, waardoor men tot betere oplossingen van zulke monumenten komt. De gewone monumenten-vorm — een postament waarop een beeld — dat zoowel in het groot als monument op een plein en in het klein als een piece de milieu op een tafel uitgevoerd kan worden. Een echte passe-partout vorm noemt de schrijver, ERNST SPINDLER, het. Komt zulk een beeld hoog te staan dan ontwerpt de beeldhouwer daar nog omheen eenige figuren of beelden, die den beschouwer nog duidelijker de bedoeling van het standbeeld begrijpelijk maken.

En van dit bijwerk is nu door verschillende beeldhouwers zoowel in de 1e als in de 2e prijsvraag het onmogelijkste geleverd. In vele ontwerpen kwam dat bijwerk in zoo groote massa en aantal voor, dat men de hoofdfiguur zoeken moest. Wij zagen o.a. een ontwerp waarvan het postament overladen was met dooreen gestrengelde armen en beenen en verdere menschelijke ledematen, zoodat men meende een inelkaar gedrongen overzicht van het pergamonsche altaar te zien. Zouden daarmede wellicht de door elkander zwevende melodiën en motieven van de Wagneriaansche muziek aangeduid worden? Bij het eerste ontwerp EBERLEIN zit de figuur van WAGNER vóór het postament van zijn monument en op dat postament troont het beeld van de muziek, zoodat men den meester, wien het monument geldt, eerst zoeken moet. Dat vele der monumenten figuren bevatten van TANNHÄUSER, SIEGFRIED, BRUNNHILDE, enz. enz. spreekt van zelf. Aan het slot betoogt de schrijver dat de medewerking van den architect, het ontwerp van den beeldhouwer slechts ten goede kan komen. Hij bejammert het dan ook dat dit niet geschied is met de monumenten in de Siegesallee te Berlijn. Had men de geheele Siegesallee in een architectonische lijst gevat, die zeer eenvoudig had kunnen zijn en dan de enkele standbeelden naar voren geplaatst, dan had men een beter effect gehad, dan dat men nu de 32 monumenten naast elkaar ziet.

Verder bevat het nummer nog eenige villa's, landhuizen van eene bouwmaatschappij, eene verzekeringsbank, een kinderasyl en kleinere opstellen, alle rijk geïllustreerd.

Deutsche Bauzeitung van 15 Jan. De wederherstelling van het Heidelberger Slot (slot). Bebouwing van een groot terrein te Elberfeld. Met illustraties.

Deutsche Bauzeitung van 18 Jan. De prijsvraag voor een Bismarck-gedenkteeken te Hamburg. Aan deze prijsvraag, waaraan een som van 400.000 mark besteed mag worden, namen nog meer deelnemers deel dan aan die te Berlijn, waartoe ook zeker de bepaling medewerkte, dat het plan bestond de met den eersten prijs bekroonde, ook de uitvoering van het monument op te dragen. In het geheel kwamen in 219 ontwerpen, waarvan de 1e prijs van 10.000 mark werd behaald door den beeldhouwer HUGO LEDERER en den architect E. SCHAUDT te Berlijn.

Het plan bestaat het gedenkteeken op te richten in het Elbepark, tusschen Hamburg en Altona, alwaar het reeds van verre zichtbaar zal zijn van af de schepen die de Elbe op- en afvaren, daar het op een heuvel zal komen te liggen. Op een geweldig steenen terras, met trappen, staat een zwaar rond voetstuk met beelden versierd en daarop staat het beeld van BISMARCK in middeneeuwsch costuum met een groot zwaard recht voor zich, waarop de handen steunen. Vele illustraties geven een duidelijk beeld van dit grootsche monument.

Construction Moderne 11 Jan. 1902. Een merkwaardig monument is de in dit nummer afgebeelde kathedraal van Fort-de-France op Martinique. Met het oog op de vele aardbevingen heeft de ontwerper, de architect H. PROU, geen massief steenen bouwwerk kunnen maken. Kerk en toren, met

open splits, zijn opgetrokken als een ijzeren vakwerk, met zichtbare regels en stijlen, dat gesloten is door bepleisterde baksteenwanden; de kerk is gedekt met gegolfd plaatijzer, waarvan de golven, de beste afleiding vormen voor de enorme regenmassa's, die gedurende drie maanden van het jaar vallen. Ook het inwendige, bestaande uit een middenschip met twee zijbeuken, een dwarsschip en een polygonaal gesloten koor, vertoont de ijzerkonstruktie; ze is gedekt door een houten tongewelf. Dat het geheel een monumentalen indruk maakt, kan men niet zeggen.

VERSLAGEN VAN VERGADERINGEN.

Mij. t. Bev. d. Bouwkunst. Afd. Arnhem. Woensdag 15 Jan. 1902.

Tot afgevaardigde naar de Mei-vergadering van de Mij. werd benoemd de heer G. VERSTEEG.

Inzake het oprichten van een gemeente-museum werd een adres aan den Raad gezonden.

Na een bespreking van de motie der Amsterdamsche patroons-vereeniging over het vraagstuk „Aannemen van Bouwwerken, naar aanleiding van een schrijven van het H. B. der Mij. werd besloten:

1°. De tegenwoordige manier van aanbesteding is niet goed te keuren. Beter is 't onderhands of zoo 't niet anders kan publiek aan te besteden maar dan er voor gezorgd: dat de aannemer bekwaam is in zijn vak en zijn aannemingsom van dien aard dat er uit afgeleid kan worden dat het werk voor dat bedrag uitgevoerd kan worden. Zoo de laagste inschrijver(s) niet aan deze twee voorwaarden voldoet, doet men immoreel ze het werk op te dragen, men zal dan een van de hoogere inschrijvers het werk moeten opdragen.

2°. Dat het reeds bij de gunning bekend maken van de namen der onderaannemers veel bezwaren heeft. Vooral als het groote werken betreft, het is echter gewenscht een, van wege de directie, nauwlettend toezicht op de keuze van de onderaannemers uit te oefenen.

3°. Het is voor de Directie onmogelijk de onderaannemers voldoende garantie te geven voor de betaling door den hoofdaannemer, daar het ongewenscht is dat de directie zich mengt in het fianantieel beheer van den aannemer.

Bij voldoening van het in 1 en 2 beschrevene zal dit ook overbodig zijn.

4°. Dat indien Gemeente, Rijk, of een ander Openbaar lichaam tot openbare aanbesteding verplicht zijn, (dit is volstrekt niet altijd het geval) dan is het gewenscht dat het in 1 en 2 bepaalde in toepassing wordt gebracht.

De kunstbeschouwing van den heer MAANDAG, decoratieschilder te Arnhem gaf op decoratief gebied, uitstekend werk te zien; van de HH. A. R. FREEM en G. VERSTEEG teekeningen van uitgevoerde bouwwerken en foto's.

De heer CROLLAER had ter vergadering een door hem samengestelde graphische tabel om de afmeting van houten balken te bepalen, dit is een heel gemakkelijk praktische manier. Den leden die reproducties van deze tabel ontvingen, heeft de heer CROLLAER zeer aan zich verplicht.

Prijsvragen, Examens en Tentoonstellingen.

Prijsvragen der Mij. tot Bevordering der Bouwkunst: zie „Bouwwereld” No. 1.

Internationale Eere-prijsvraag der Mij. tot Bevordering der Bouwkunst zie: „Bouwwereld” No. 3.

Prijsvraag Afd. 's-Gravenhage der Mij. tot Bevordering der Bouwkunst zie: „Bouwwereld” No. 1.

Examen voor Bouwkundig opzichter zie: „Bouwwereld” No. 2.

Tentoonstelling moderne Dekoratieve Kunst te Turijn zie: „Bouwwereld” No. 3. Termijn van inzending verlengd tot 26 Januari 1902 (Bureau der Commissie: Mauritskade 81B. Den Haag.

ERRATA.

In het „Ingezonden stuk” in Nr. 3 komen twee drukfouten voor, die wij ons haasten te herstellen: hypaetros moet zijn hypaethros en Perrault moet zijn Perault.)

DE BOUWWERELD

Weekblad voor Theorie en Praktijk

REDACTIE:

D. H. HAVERKAMP,
J. H. W. LELIMAN.
AMSTERDAM.

INHOUD: J. H. GALLÉE, Het Boerenhuis in Nederland. — A. W. WEISSMAN, De Vader der nieuwe Kunst. — Berichten en mededeelingen.

UITGEVER,

ADMINISTRATEUR:
F. VAN ROSSEN.
AMSTERDAM.

* * * *

HET BOERENHUIS IN NEDERLAND.

* * * *

Aan de Redactie van de „Bouwwereld”.

In antwoord op uw verzoek een resumé te geven van hetgeen door mij in de jaarvergadering der Vereeniging tot onderzoek van Taal en Volksleven in het oosten van Nederland, op Donderdag 26 Dec. l.l. te Deventer, werd medegedeeld over den bouw der boerenhuizen in Nederland, heb ik de eer u het volgende voor uw blad aan te bieden.

Uit Romeinsche en Grieksche schrijvers is ons het een en ander over de volken, die omstreeks het begin onzer jaartelling deze streken bewoonden, bekend geworden. Welke de lotgevallen dezer stammen waren, zal ik hier stilzwijgend voorbijgaan en er mij toe bepalen aan te stippen dat de stam, omtrent wier woonplaats wij de meeste zekerheid hebben, de stam der Friezen is, die zich, wat ons land betreft, van het noorden van Groningen, over Friesland en N.-Holland en verder langs de zeekust tot zuidelijk van de Schelde uitstreckte. Waarschijnlijk waren ook de streken om het meer Almeri, waar thans de Zuiderzee te vinden is, door bewoners van Friesche afkomst bewoond.

De landschappen van Drenthe tot de Waal benevens het midden van het land (Zuid-Holland en Utrecht) hadden een oorspronkelijk Frankische bevolking, die nog al van plaats gewisseld heeft, vooral toen door de Saksische veroveringsoorlogen tusschen de eerste en de vierde eeuw na CHRISTUS, een deel van het land, n.l. Overijsel en de latere graafschap Zutphen, onder Saksische overheersching kwam. Eene groote massa Franken is toen van de IJselstreken zuidwaarts getogen en heeft zich door de vroeger Keltische streken van Maas en Waal, Brabant en Limburg naar het noorden van Frankrijk begeven ¹⁾.

¹⁾ Vergelijk hierover: Dr. O. Bremer Ethnographie der Germanischen Stämme, Strassburg, Trübner, 1900.

De wisselingen der stammen en de overheersching door de Saksen hebben in dit deel van het land de oorspronkelijke eigenaardigheden in volkstyphen en volksgewoonten moeilijk herkenbaar gemaakt. Dit komt ook uit bij onderzoekingen naar den woningbouw dier streken, want hier is noch die eenheid noch die sterke typeering, die wein het Friesch gedeelte van het land aantreffen.

De hoofdeigenaardigheid in het Friesche land is dat korn en andere veldgewassen, evenals ook hooi (dit vooral in de zuivelstreek) binnenshuis in ééne groote ruimte geborgen worden. Reeds in de tijden der Romeinen was dit zoo, naar STRABO in zijne Geographie berichtte. PYTHEAS, die omstreeks 300 v. J. C. daar kwam, was reeds getroffen door de groote schuren, waarin alles werd gedorscht en bewaard.

Twee typen van hoeven vindt men er: het huis met de lange schuur en het stulphuis. De lange schuur had verschillende vakken; ieder vak of vierkant werd gevormd door vier zuilen met dwarsbalken van boven verbonden (het rem). Naar het aantal vakken werd vroeger het huis afgemeten en er waren huizen van 9—12, zelfs tot 18 vakken; thans zijn zij nog langer; men kent de 100-meter schuren uit Groningerland.

Het woonhuis is er thans meestal mede verbonden; in Zeeland staat hier en daar het woonhuis nog van de schuur gescheiden; op de Zuidhollandsche eilanden is het met de schuur verbonden, maar niet onder één dak er mede.

Naast het lange huis staat een andere vorm, die in het westen van Friesland en in Noord-Holland zeer veel voorkomt, n.l. het stulphuis. Dit bestaat uit een middenvak, waarin de hooibergplaats is, omgeven door koestal, paardenstal, dorschvloer, melkkamer en woon-

vertrekken, een vierkant vormende onder een puntig dak, in Duitschland niet ten onrechte wel eens het hooiberghuis genoemd. Dit huis werd vroeger ook hier en daar in Delftsland gevonden; thans is het er door het Zuidhollandsche huis vervangen.

In het oosten van ons land, met name in Twenthe en Zuid-Drenthe en hier en daar in Gelderland, oostelijk van Groenlo, komt een zeer ouderwetsch huis voor, n.l. het huis dat uit ééne ruimte bestaat, waarin zoowel het woonverblijf der menschen als de stalling van paarden en vee, benevens onder de balken, (waarboven de korenbergplaats,) de dorschvloer is. De bergplaats voor het hooi is meestal in eene hooisluur. Sommige grootere hoeven hebben nog een afzonderlijke koornschuur, spiker genaamd. Ook hier heeft men de indeeling in vakken, of, zooals men daar nu zegt, in gebinten. Vroeger sprak men van een huis van zes vakken, maar ook van zes gebunden.

Naast dit huistype vindt men van het noorden van Drenthe tot in het zuiden van het land een soort langhuis, dat met het hiervoor genoemde in zooverre overeenkomt, dat het woonruimte en deel eerst later gescheiden heeft; het wijkt er echter van af daar op de deel eerst een dorschvloer, daaraan een potstal en daarachter een bergplaats van hooi en veldgewassen is. Dit type vindt men b.v. in Staphorst, bij Hilversum en bij Nijkerk aan de Zee, en ook in Brabant. Bij dit huis komt maar zelden een afzonderlijke hooiberg voor.

Dit is geregeld het geval bij een ander huistype, dat overigens maar weinig van dat van Twenthe verschilt. Oorspronkelijk was dit ook een zoogenaamd los huis. Thans is hierin bijna overal een scheidsmuur aangebracht tusschen deel en woonvertrek, welke beide in elkaars verlengde liggen; soms is er een kamer ter zijde er voor gebouwd. Het komt nog overeen met het Twentsche huis in inrichting van deel, met koe- en paardestal aan weerszijden, maar verschilt in zijne inrichting voor hooiberging. Men vindt dit huis in Salland, de graafschap Zutphen, de Lymers, in het oosten van Utrecht en op de Veluwe.

Wat de inrichting van deel en stalling betreft, komt hiermede het zoogenaamde T-huis overeen, welks voor-

huis, waarin het woonhuis, breeder dan het achterhuis en hiermede niet zoo eng verbonden is. Men zou om de inrichting haast vermoeden, dat het oorspronkelijk er niet mede verbonden was. Dit T-huis vindt men vooral langs den IJssel, in de Betuwe, verder in het zuiden van Utrecht en in Brabant, vooral in het noorden en westen.

Beide, dit en het vorige huis, komen in de Betuwe, Zuid-Holland, Utrecht en de Midden en Zuid-Veluwe veel voor met een zoogenaamd zomerhuis of bakhuis er naast gebouwd. Hierin wordt des zomers gewoond en gekookt, ten einde de bij den haard gelegen bedsteden koel te houden. Overal vindt men hierbij de vier- en vijfroedeshooiberg. Nog ver naar het zuiden, tot over onze grenzen, in het noorden van Frankrijk treft men dit type aan.

In het zuiden van Nederland, in Limburg, komt een niet germaansch type veelvuldig voor. Hierbij liggen woonvertrekken, bergschuren, koe- en paardestallen en dorschschuur in een vierkant om een open ruimte, de mestvaalt, omgeven door een gang, de luif genaamd. Het geheel is binnen een muur besloten, die één ingang heeft, onmiddellijk naar de luif en de mestvaalt voerend. Deze inrichting der hoeve is ontleend aan de oude villa der Romeinen, welke invloed ook buiten onze grenzen, langs den Rijn en de Main, en in Frankrijk te zien is in tal van hoeven en buitengoederen, die in hoofdzaken met de hier beschrevene overeenkomen.

De woningen der zeebevolking en der veenkolonies liet ik buiten bespreking. Wat ik omtrent dialectische eigenaardigheden in de benamingen van de onderdeelen der huizen mededeelde, zal uwen lezers minder belang inboezemen, ik laat dit dus terzijde. Evenzoo moet ik doen met de beschrijving der huizen in streken, waar verschillende typen aan elkaar grenzen; hier doen zich zoo verschillende kleine afwijkingen en eigenaardigheden voor, dat deze alleen aanschouwbaar zouden kunnen gemaakt worden door een groot aantal plattegronden te doen afdrukken, waarvoor de ruimte in dit weekblad te beperkt is.

Utrecht, Januari 1902.

J. H. GALLÉE.

DE VADER DER NIEUWE KUNST DOOR A. W. WEISSMAN.

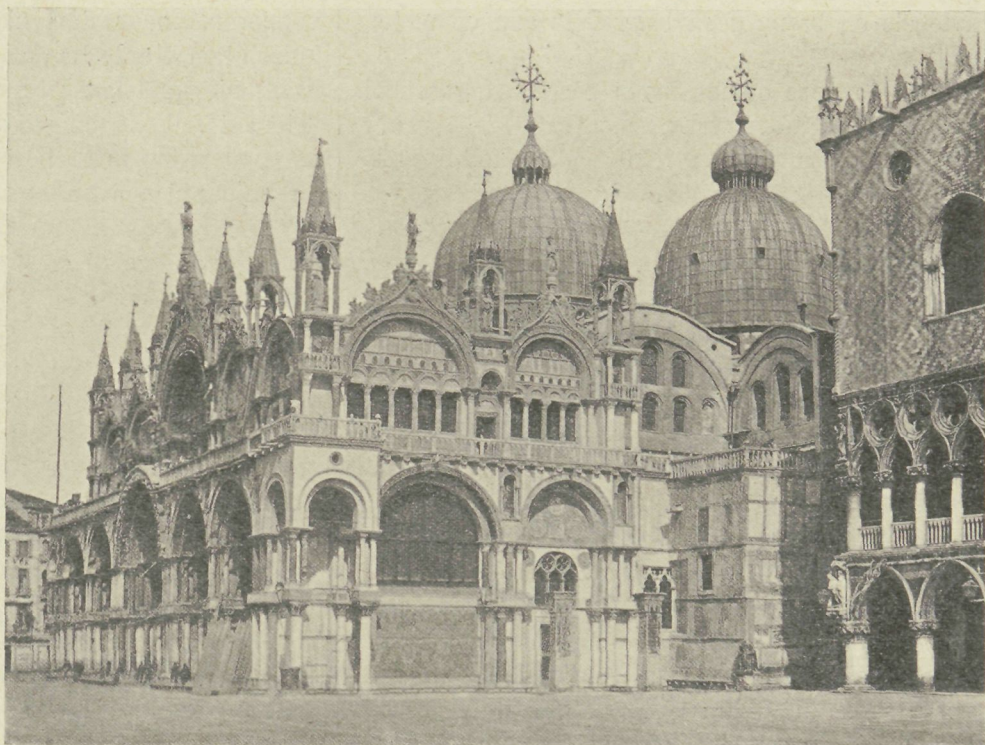
(Vervolg.)

Zijn liefde voor Italië maakt RUSKIN onbillijk tegenover de kunst van andere landen. De wereld zou er niet bij gewonnen hebben, indien men in de bouwkunst overal de Italiaansche voorbeelden uit de middeleeuwen had gevolgd. De schoonheid zoo goed als de verhevenheid kan zich op zeer verschillende wijzen toonen.

RUSKIN's beschouwingen over de waarde van eenvoud en groote lijnen hebben echter op de bouwkunst in onzen tijd grooten invloed gehad.

De „Lamp der Schoonheid” is een der belangrijkste. RUSKIN wil niet nagaan, waarin het wezen der schoonheid bestaat. Hij verzoekt den lezer te willen aannemen, dat schoonheid iets volkomen subjectiefs is. Maar hij stelt voorop, dat de schoonheid in de bouwkunst berust op de navolging der natuur.

Een zoo stoute stelling had bewijs van noode gehad. Maar de schrijver levert dit niet, omdat hij dan te wijdoopig zou moeten worden. Hij verzoekt daarom den lezer, de stelling maar als bewezen te willen

DE SAN. MARCO TE VENETIË.

Behoort bij het tweede ver-
volg van: De vader der moderne
kunst. (Bouwwereld No. 2.)

beschouwen. Dit is zeker niet wetenschappelijk; Ruskin verlangt evenwel, dat de lezer hem op zijn woord zal gelooven. Maar dit is te veel gevegd, als de schrijver onmiddellijk laat volgen, dat de stelling het schibboleth vormt, waarnaar beoordeeld zal worden, wat al of niet versiering is.

Ruskin meent, dat alle versieringen natuurlijk moeten zijn en dat in het bijzonder datgene op natuurlijkheid aanspraak mag maken, wat de mensch iederen dag om zich heen ziet. En zoo komt de schrijver tot een tweede stelling, even stout, maar evenmin bewezen als de vorige. Zij luidt: „Wat veelvuldig voorkomt is schoon en omgekeerd. Weten wij dus, dat iets algemeen is, dan mogen wij daaruit afleiden, dat het ook schoon is. Maar het moet zichtbaar wezen; want wat in den schoot der aarde of in dierlijke lichamen verborgen ligt, werd door den Schepper niet gemaakt met de bedoeling, dat de mensch het zou zien.”

Bij deze stelling voegt Ruskin, in 1880, een noot, waarin hij verklaart, er trotsch op te zijn, dat hij toen reeds inzag, hoe gevaarlijk de ontleedkunde voor de beoefening der beeldende kunst is.

Deze noot is karakteristiek voor den man. Hij ziet geheel voorbij, dat de ontleedkunde den kunstenaars groote diensten heeft bewezen, en redeneert haar, met een enkele pennestreek, weg, omdat zij niet in zijn kraam te pas komt.

Er zijn in dit hoofdstuk meer zonderlinge gedeelten. Sommige Grieksche versieringen worden „monsterachtig” verklaard, de eierlijst daarentegen geprezen.... omdat eieren zoo veelvuldig in de natuur gevonden worden! De geheele wapenkunst wordt veroordeeld, omdat zij niet natuurlijk genoeg is, spreukbanden en draperiën, die van BOTTICELLI uitgezonderd, worden verworpen en zelfs de bloemen en festoenen der

Renaissance vinden geen genade in des schrijvers oogen.

Maar ook veel treffends is in de „Lamp der Schoonheid” te vinden. Hiertoe behoort de waarschuwing, om geen versierselen te maken, waar zij niet op hun plaats zijn.

„Veronderstel”, zegt Ruskin, „dat in een tijd, dat gij met ernstig werk bezig zijt, een uwer vrienden aanhoudend een uwer lievelingsgedichten voor u opzegt. Gij zoudt er tureluurs bij worden en reeds spoedig zoudt gij nog slechts eenige geluiden hooren, zonder dat de beteekenis van het gedicht u iets meer schelen kon. Later zoudt gij moeite hebben, de verzen weer als voorheen te genieten. De taalmuziek, hoe schoon ook, zou u bij uw werk gehinderd hebben; haar oude bekoring zou daarna ten deele voor u te loor zijn gegaan. Denk nu eens, hoeveel indrukken uw oog voortdurend verkrijgt. Het is dikwijls volkomen stil om u heen en dan heeft uw oor rust. Maar uw oog is altijd bezig. Als het mooie vormen te zien krijgt op oogenblikken, dat gij daar niet om geeft, omdat uw geest zich met iets anders moet bezighouden, dan hinderen die vormen u slechts. Later zult gij ze nooit meer goed kunnen genieten, omdat hunne frischheid onherroepelijk verloren ging. Daarom is het een algemeene wet, een wet van eenvoudig gezond verstand, een wet, die in onzen tijd van bijzonder belang is — versier niets, wat van het haastig en bezigleven onzer dagen onafscheidelijk is. Versier slechts daar, waar gij rusten kunt; waar geen rust is, daar kan ook geen schoonheid zijn. Versiering zoo min als spel kan met zaken samengaan. Werk eerst en rust dan, werk eerst en beschouw dan — maar gebruik geen gouden ploegscharen en tooi de banden uwer kantoorhoeken niet met email. Gebruik geen gebeeldhouwde

dorschvlegels en breng geen bas-reliefs aan op molensteenen."

Er schuilt in deze opmerkingen zeer veel waarheid. Maar toch overdrijft RUSKIN, zooals hij zelf erkent, waar hij in zijn noot van 1880 zegt: „Het beginsel om geen voorwerpen van dagelijksch gebruik te versieren, toont, hoe eenzijdig ik toen was; zijn waarde is twijfelachtig. Ik heb weder gefaald, door al te veel gezond verstand te willen toonen."

In 1849 begonnen de Londensche winkeliers reeds, om de aandacht der voorbijgangers te trekken, hun puien en gevels te vernieuwen en te versieren. Maar RUSKIN is daar slecht over te spreken.

„De winkels van kruideniers, van komenijsbazen, van kleedermakers worden nu van versierselen, in hout of cement uitgevoerd, voorzien. Maar begrijpen deze neringdoenden dan niet, dat zij slechts klanten kunnen lokken door goede thee, goede kaas, goed laken te verkoopen? De menschen komen bij hen, omdat zij eerlijk en vlug bediend willen worden, maar zij geven niets om lijsten boven puien of om vergulde letters of gevels. Heerlijk zou ik het vinden, als ik door tooverkracht de winkelfronten en opschriften van Londen kon doen verdwijnen. Ik zou de macht willen hebben, om den winkeliers de gelden terug te geven, die zij aan dit alles hebben besteed. En eindelijk zou ik hen op een voet van eerlijke gelijkheid willen stellen, door ieder een eenvoudige houten pui te geven. In die pui zou ik kleine ruitjes willen maken, opdat geen voorbijganger in de verzoeking zou komen, door het ingooien van een spiegelruit vrij logies te verkrijgen. Den naam van den winkelier zou ik in zwarte letters boven zijn deur willen doen schilderen, en niemand zou dien meer van zijn bovenverdiepingen mogen uitschreeuwen. Dit zou veel beter voor allen zijn. Zij zouden zich gelukkiger gevoelen, zij zouden wijzer handelen, nu zij alleen op hun eerlijkheid moesten bouwen en niet op de dwaasheid hunner klanten. Zonderling is het, en weinig streelend voor onze vaderlandsche voorzichtigheid en rechtschapenheid, dat onze neringdoenden uitgaan van het denkbeeld, dat de menschen naar een winkel gelokt moeten worden als de motten naar een kaars. Nu zult gij zeggen, dat vele der beste middeneeuwsche snijwerken juist aan winkelpuizen voorkomen. Maar dit is niet waar; toen was de winkelpui geen afzonderlijk iets, zooals tegenwoordig. Zij maakte een deel uit van den gevel en werd niet afzonderlijk versierd. In die dagen leefden de menschen niet slechts door hun winkels, maar ook boven hun winkels; iets anders konden zij zich niet voorstellen. Met die winkelhuizen, die hun paleizen en kasteelen vormden, waren zij gelukkig. Daarom versierden zij hun woning en maakten de bovenverdieping, waar zij woonden, het rijkst. De eigenlijke winkelpui beschouwden zij als iets meer ondergeschiks. Als onze Londensche winkeliers weer boven hun winkels gaan wonen, en er niet langer de voorkeur aan geven, op buitentjes te verblijven, mogen zij hun gevels weer

versieren, maar dan naar vaderlandschen en echt-huiselijken trant. In onze groote steden woont echter haast niemand meer bij zijn zaak. Als dan de woning elders is, dient de winkelier zich te herinneren, dat er geen reden meer bestaat tot versieren, en behoort dus zijn pui eenvoudig te blijven."

Toen RUSKIN dit schreef was de reclame pas in haar kindschheid. Hoe zou hij niet getoornd hebben, als hij gezien had, hoe meer en meer de bouwkunst zich in dienst der reclame stelt! Bij de winkelpuizen zijn nu de verzekeringsgebouwen gekomen als zoovele kaarsen om motten te lokken.

Dat de kunst hare paarden niet voor de zwijnen moet werpen, is een stelling, die in dit hoofdstuk breedvoerig ontwikkeld wordt. Zoo vindt RUSKIN het versieren van spoorwegstations dwaasheid.

„In een station", zegt hij, „mist de mensch de stemming, die noodig is, om iets schoons te genieten. In een station kunnen wij aan geen rust of behaaglijkheid denken. Wij vragen van den bouwmeester niets anders, dan dat het weggkomen ons zoo gemakkelijk mogelijk gemaakt wordt. Wie met de spoor reist heeft haast en doet het niet voor zijn genoegen. Hij, wiens schoonheidsgevoel reeds aan het station bevredigd wil worden, gaat niet, in een trein, door ingravingen en tunnels reizen. Hij wandelt liever op zijn gemak over heuvelen en tusschen hagen. Wie in de spoor gaat, kan geen tijd missen; hij reist niet meer, doch wordt vervoerd. Hij heeft afstand gedaan van zijn beste eigenschappen, om maar snel van de eene plaats naar de andere te kunnen komen. Vraag hem niet, iets onderweg te bewonderen. Hij wil slechts veilig vervoerd worden en zoo kort mogelijk in den trein zitten. Meer begeert hij niet. Wees daarom niet zoo dwaas, den reizenden mensch door schoonheid te willen behagen, want hij lacht u uit. Het fraais, dat gij aanbrengt maakt op hem den indruk van een vlag op een modderschuit. Leg de spoorlijnen aan in de leelijkste streken die gij kunt vinden, geef grif toe, dat iedere spoorweg iets afschuwelijks is, maar zorg dat men er veilig en vlug mede vervoerd kan worden. Betaal het personeel goed, opdat het voor zijn taak geschikt kan zijn, bestel alles in eerste fabrieken, geef veel geld aan kundige ambtenaren; laat het ijzer taai, het metselwerk zwaar, de rijtuigen sterk zijn. Dit kost reeds genoeg, en is niet gemakkelijk te bereiken. Maar geef uw geld aan niets anders uit, dat zou gekheid zijn. Begraaf het liever, dan dat gij er versierselen voor gaat koopen om de stations mede op te smukken. Geen reiziger wil meer voor zijn kaartje betalen, omdat de zuilen van het South Western station te Londen met motieven uit Ninive zijn bedekt. Die versierselen maken slechts dat men de ivoren uit Ninive in het Britsch Museum met onverschilligheid aanziet."

RUSKIN haatte al wat spoorweg is met een groote haat. Hier maakt hij zich ongetwijfeld aan overdrijving schuldig. Maar er ligt wel waarheid in zijn oordeel.

Welk reiziger herinnert zich wat van de stations?

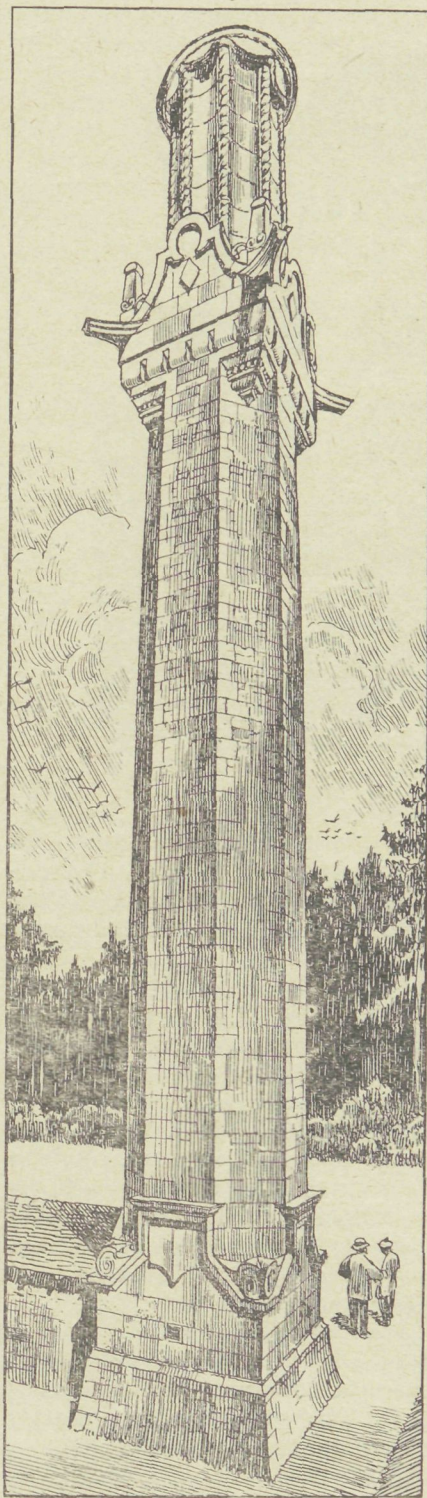
De verdere gedeelten van dit hoofdstuk zijn minder belangrijk en passen niet bij wat voorafging. Met zijn gewone openhartigheid erkent Ruskin dit in 1880: „Ik heb mijn stof niet goed geordend, ik ben te haastig geweest en moest voortdurend zorgen dat mijn zeven Lampen er niet acht, negen of meer werden en zo^o in een rij van gewone tooneelvoetlichten veranderden.’

Ofschoon nu het slot van de „Lamp der Schoonheid’ lezer zoowel als schrijver niet geheel kan bevredigen, bevat het toch heel wat, dat de aandacht verdient. Ruskin verkondigt, dat de schoonheid slechts daar op haar plaats is waar de gelegenheid bestaat, er rustig van te kunnen genieten. En dit brengt hem er toe, de vraag te stellen, of, als men dit als juist erkent, het wel geoorloofd is, dat ook de voorwerpen van het dagelijksch leven schoonheid toonen. Hij beantwoordt die vraag bevestigend, doch maakt toch eenig voorbehoud.

„De schoonheid”, zoo betoogt hij, „mag nooit een masker worden waarachter de voorwerpen zóó wegschuilen, dat men niet meer weet, met welk doel zij eigenlijk gemaakt werden. De schoonheid behoort in de kamer, niet in de werkplaats. Iedereen voelt, welke grenzen hier bestaan, maar de meesten onzer leggen dit gevoel het zwijgen op. Wij weten best wanneer schoonheid ons genoeg doet; wij moeten om haar vragen, doch zij mag ons niet opgedrongen worden. De menschen die London Bridge overgaan geven niets om den vorm der bladeren, waarmede de bronzen lantaarnpalen versierd zijn. Maar breng die zelfde versierselen, verkleind, eens op een melkkan aan en vraag aan den man, die de kan bij zijn ontbijt krijgt, hoe hij haar vindt. Hij zal u zeggen dat zij heel mooi is. Evenwel, omdat bronzen bladeren op London Bridge van een slechten smaak getuigen, volgt daarom nog niet, dat zij ook op den Ponte della Trinità te Florence zouden misstaan. Het zou dwaasheid zijn, de gevels in een drukke winkelstraat te gaan versieren; maar als men de huizen van een rustige provinciestad verfraait, verdient dit lof. Het was goed gezien, dat de gevels van het oude Venetië zoo rijk werden gemaakt, want nergens zit men zoo rustig als in een gondel.”

Deze denkbeelden zijn een ernstige overweging wel waard. Onze hedendaagsche architecten en kunstnijveren trachten Ruskin's voorschriften te volgen, en bepalen hun versieringen tot slechts zeer enkele onderdeelen. Misschien gaan zij wel verder, dan de schrijver bedoeld heeft, en krijgt hun werk daardoor iets nuchters.

(Wordt vervolgd).

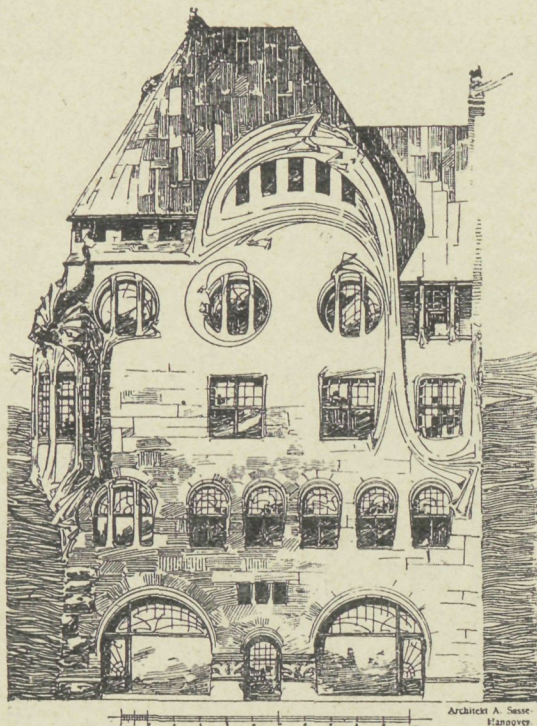

SCHOORSTEEN VAN
DE WATERLEIDING
* TE CLEVEDON *
(ENGELAND. GRAAF-
SCHAP SOMERSET).
H. DARE BRYAN,
* ARCHITECT. *

GEMENGDE BERICHTEN.

AMSTERDAM. Naar aanleiding van een loongeschil is eene staking uitgebroken van de opperlieden. De Metselaars-patroons zullen met alle ten dienste staande middelen gesteund worden door de Bond van patroons-vereeningen in bouw- en aanverwante vakken, Amstels Bouwvereening, de Aannemers-sociëit „Amsterdam”, de afd. Amsterdam van den Nederl. Aannemersbond.

Is de staking Donderdagavond niet geëindigd dan zal de Metselaars-patroons-vereening overgaan tot eene uitsluiting over al hare werken.

Hollandsche (Sic!) moderne bouwkunst. Als „Een voorbeeld van Hollandsche bouwkunst” presenteert de Redactie van „The british Architect” haren lezers de hierbij gevoegde afbeelding, en merkt op dat die afbeelding den gevel zou voorstellen van een gebouw door een Hollandschen architect ontworpen.

Hoewel de redactie van oordeel is dat bedoeld gebouw vrij goed is van silhouet, oordeelt zij, en terecht!, dat de verhoudingen en de onderdeelen afschrikwekkende lessen zijn, voorbeelden van de verschrikkelijkste excentriciteit.

Gelukkig dwaalt de Redactie echter in één opzicht: de bewuste gevel is niet ontworpen door een Hollander, maar door A. SASSE, architect te Hannover — 't geen N.B. er duidelijk onder vermeld staat. Aan de gebrekkige kennis, die de Engelschen over het algemeen, vooral op geografisch en taalkundig gebied, aan den dag leggen, dankt Holland vermoedelijk dat Hannover tot zijn territorium werd gerekend.

Zou die gevel echter wel ernstig bedoeld zijn?

Volkshuisvesting te Amsterdam. Op initiatief van het Centraal-Bureau voor Sociale Adviezen is in Amsterdam eene vereeniging opgericht genaamd: „Amsterdamsche Woningraad,” en beoogd: verbetering der volkshuisvesting in die stad en hare naaste omgeving. Dit doel wil zij bereiken door:

a. steun en voorlichting te verlenen aan hen, die tot verbetering der woningtoestanden willen medewerken, o.a. door het zoeken naar geschikte terreinen, het maken van plannen en het bijeenbrengen van de noodige fondsen.

b. samenwerking met de openbare besturen tot verbetering der volkshuisvesting;

c. verspreiding van kennis, door vergaderingen en geschriften omtrent hetgeen voor verbetering van woningtoestanden kan worden gedaan.

Het Bestuur, thans samengesteld uit Mej. L. WENT, Prof. Mr. D. P. D. FABIVS, P. L. TAK, Prof. Mr. M. W. F. TREUB, Dr. J. TH. DE VISSER, Mr. W. S. J. VAN WATERSCHOOT VAN DER GRACHT en Dr. J. W. JENNY WEIJERMAN (Sekretaris), zal door vaste en tijdelijke commissies worden terzijde gestaan terwijl de Vereeniging zooveel mogelijk verband zal zoeken met die gemeente-ambtenaren, die bij het woningwezen betrokken zijn.

DELFT. Eene Commissie bestaande uit studenten aan de Polytechnische school heeft zich tot den Min. van B. Z. gewend met het verzoek om voortaan de examens B, B₁ of B₂, die

slechts eenmaal per jaar afgenomen worden, voortaan tweemaal per jaar af te nemen. Zooals nu de regeling is, kunnen de aspiranten, die niet geslaagd zijn voor een dezer examens, dit pas over een jaar overdoen, waardoor te veel tijd verloren gaat.

DEN HAAG. Ter leening der werkeloosheid heeft het Haagsche Vakcomité (waarbij 22 vereenigingen zijn aangesloten) in een adres den Raad verzocht 1°. f 10.000 te willen verdeelen onder de werkloozen, 2°. ten spoedigste de volgende gemeentewerken te doen uitvoeren: de doortrekking van het Laakkanaal, het bouwen van een stoomgemaal aan de Lijnbaan, het voltooien der rioleeringswerken.

LEIDEN. Met het oog op het te verwachten spoedige inwerking treden der woningwet stellen B. en W. aan den Raad voor f 600.— beschikbaar te stellen ten einde de krachtige en onmiddelijke tenuitvoerlegging der wet voor te bereiden.

MIDDELBURG. De onderhanden zijnde restauratie van het stadhuis te Middelburg is thans zoover gevorderd dat de stelling aan den linkervleugel is weggenomen. Volgens een ooggetuige komt thans dit bouwwerk veel beter voor dan het nog ongerestaureerde gedeelte. Vier nieuwe en prachtig uitgevoerde beelden van Hollandsche graven, zijn in de nissen geplaatst, in plaats van de oude verweerde beelden. Zeer aantrekkelijk zal het stadhuis zijn als de restauratie geheel gereed zal zijn. Zooals men weet is dit stadhuis een monument van oud-Hollandsche kunst, gebouwd door de Mechelsche architecten KELDERMANS.

PARIJS. In de Notre-Dame is onlangs eene nieuwe reuzen-calorifere in werking gesteld; zij is 25 M. lang en heeft 11 vuurhaarden, waarvan er 7 steeds branden, de 4 overige daarentegen al naar gelang het meer of minder koud is, in werking worden gesteld. Het verwarmingstoestel heeft eene ruimte van 130.000 M³. op temperatuur te houden, waarbij men nog moet in aanmerking nemen dat de buitenwanden feitelijk geheel uit glas bestaan: drie rijen vensters boven elkander.

Reeds omstreeks 1870 had VIOLLET-LE-DUC een verwarmingstoestel gebouwd in de groote krypta onder het schip. Deze krypta, 35 M. lang, 7 breed en 4 hoog, werd van 1765—1767 gegraven door de kanunniken FRANÇOIS GUILLOT DE MONTJOYE en JEAN BERNARD DE VIENNE, fabriekmeesters der Notre-Dame. Zij was in vieren verdeeld, bestemd voor de begraafplaatsen der kanuniken, der kapelaans en der koorknapen. De rust dier dooden werd aldus verstoord.

Onder het koor bevindt zich nog eene krypta met 15 grafsteden van aartsbisschoppen, terwijl in een 16e kist, de losse beenderen vereenigd zijn, die in de kelders gevonden werden.

(Naar een bericht in de „Echo de Paris”.)

WEENEN. De restauratie van de St. Stephanus, de Domkerk, zal nu spoedig geheel voltooid wezen. Onder leiding van FRIEDRICH VON SCHMIDT werd de consequent doorgevoerde restauratie begonnen. Hij herstelde den slanken toren, en maakte ook de overige plannen o.a. die voor de Westfaçade waarin de zoogen. Reuzenpoort, naar de oude ontwerpen. Deze poort was eertijds een rijk portaal in Romaanschen stijl.

Bij den kerkbrand van 1258 werd het zwaar beschadigd en bij de herstelling heeft men er zich toe bepaald om het halfvernieelde prachtwerk door een muur aan het oog te onttrekken. Nu alle overige gedeelten van de kerk en ook van den Westgevel reeds zijn hersteld, zal het portaal volgen.

De Weener „Secession” heeft tegen dit voornemen der Weener Dombouwvereeniging eene memorie bij den betreffenden minister ingediend. Zij zal vermoedelijk weinig succes daarmee hebben, 1o is het noodige geld reeds voorhanden en 2o heeft de „keizerlijk-koninklijke Centrale Commissie voor de bescherming van kunstwerken” zich eenstemmig ten gunste der restauratie uitgesproken.

ZWITSERLAND. Een hotel in het water. Ongeveer in het midden van het meer van Neufchâtel bevindt zich een onderzeesche berg, wiens top slechts 7 M. onder den meerspiegel ligt. Een Zwitsersche ingenieur heeft het brutale denkbeeld opgevat om op dien berg een groot hotel te gaan bouwen. Een Amerikaansch plan!

VERONA. Piazza d'Erbe. Het „Handelsblad” ontleent aan het „Berl. Tageblatt” de mededeeling dat de Italiaansche regeering bevel heeft gegeven om de Piazza d'Erbe, over wier voorgenomen vernieling wij in No. 1 berichtten, ongeschonden te behouden.

Normaalprofielen van ijzer en staal in Engeland. Op het voetspoor van Duitschland is in Engeland eene commissie benoemd, bestaande uit leden van het Institute of Engineers, de vereenigingen van machine-ingenieurs, van scheepbouwmeesters en van de ijzer- en staalvereeniging, die de vraag over het aanschaffen van normaalprofielen in alle richtingen willen onderzoeken. Zoodat men weet heeft Engeland zijne eigene profielen voor liggers, rails, hoek- en andere ijzers, en schijnt men nu toch ook tot de conclusie te komen, dat het gewenscht is, ook daarin normaalprofielen te hebben. Het is te verwonderen dat dit niet eerder geschied is, omdat voor ettelijke jaren reeds Engeland daarin voorgegaan werd voor de schroevenfabrikage voor welke door JOSEF WHITWORTH het eerst normalen werden opgesteld, die bijna overal zijn aangenomen. En nu wat b.v. rails aangaat, heeft elke fabriek zijne eigene profielen, zoodat menige kleine spoorweg zijne bijzondere rails heeft. Door den invloed van het buitenland ziet Engeland zich nu genoodzaakt zijne profielen te veranderen en zal het wel het doel zijn die te doen overeenkomen met die van Duitschland.

Op het gebied van gegoten buizen heeft ook de invloed van het buitenland reeds in Engeland gewerkt. De profielen der hoofdbuizen, die vroeger alleen in afgeronde engelsche duimen vervaardigd werden, zijn nu ook in enkele maten der duitsche normaalprofielen van gegoten gas- en waterleidingpijpen in Engeland te verkrijgen.

Elastische cementmortel. Bij den bouw van waterreservoirs heeft FERD. M. MEIJER meermalen bemerkt, dat in het metselwerk van den bodem in zulke reservoirs, welke onder water vervaardigd waren, het cement niet verhardde, doch week bleef, zoodat de indruk van een vinger, die er een indruksel in liet, na eenige uren niet meer te zien was. Meerdere onderzoekingen toonden bij verschillende soorten cement dezelfde verschijning, zoodat door het tijdelijk uitpompen van het water en het daarna weder vullen, het metselwerk bij afwisseling door lucht en water doortrokken werd. Daaruit besluit men, dat men bij het maken van beton onder water, het pompen niet moet onderbreken. Het is wel van belang vast te stellen of ook door anderen, dergelijke gevallen bemerkt zijn geworden en hoe dit te verklaren is. (Centralblatt der Bauverwaltung).

Maatregelen tegen brandgevaar in Londen. Door den Londenschen Gemeenteraad zijn twee besluiten genomen als maatregelen tegen brandgevaar in schouwburgen en dergelijke lokalen.

1°. dat aan het einde van de voorstelling het publiek steeds de zaal moet verlaten door de nooddeuren. Nu toch hebben wel dergelijke lokalen nooddeuren, maar zij zijn altijd gesloten. Nooddeuren nu, die niet altoos gebruikt worden, worden in oogenblikken van paniek vergeten. Dikwijls zijn zij door weinig gebruik moeilijk open te krijgen, of ligt er aan den buitenkant iets tegenaan.

2°. dat het vuurvaste scherm ten minste eenmaal gedurende elke voorstelling wordt nedergelaten. De moeite en tijd hiervoor benodigd, worden ruimschoots vergoed door de zekerheid dat alles in orde is en in geval van nood onmiddellijk kan worden gebruikt.

BOEK EN TIJDSCHRIFT.

Door het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap is uitgegeven eene keurig-uitgevoerde brochure „Stedenschennis”, bevattende de twee bekende lezingen naar aanleiding van de Reguliersgracht-kwestie indertijd door D. C. MEYER JR. en JAN VETH gehouden, en waarin in vlamme taal geprotesteerd wordt tegen eene eventueele demping dier gracht van wier schilderachtigheid eenige photo's een denkbeeld geven.

Bij **Emile Thérard** te Dourdan (Seine et Oise) die van het uitgeven van bouwkundige werken, zijne specialiteit maakt, is verschenen een Atlas van 108 platen (formaat 45 × 33) over: **l'Architecture Moderne à Paris**, Concours de Façades de 1901 (53 gevels in phototypie en 55 plannen en doorsneden in heliogravure). Prijs voor de eerste intekenaars 75 franken. Na 1 Februari 1902 wordt de prijs verhoogd.

Architectura. N. vermeldt de uitgave der Binnenhuis-brochure en dringt er op aan dat nu ook de Directie van het „Binnenhuis” het verloop der feiten zal toelichten. De kwestie is belangrijk genoeg om de meest volledige toelichting te wenschen. Vervolgens de mededeeling dat de ex-medewerkers van het „Binnenhuis” gedurende drie maanden van af 1 Februari a.s. hun werk zullen exposeeren in het Gemeente-Museum te Amsterdam. Technisch gedeelte. Voortzetting van: Gewapend Beton, vrij gevolgd naar CHRISTOPHE'S Beton Armé. Slot van: De medewerking van den ambachtsman, inzake coöperatief bouwen door M. P. DE CLERCQ. Schrijver wil dat een architect volgens de wenschen van den eigenaar een volledig ontwerp maakt en dat dan het bouwen der huizen uitsluitend het werk van den ambachtsman zij. Aanbesteden acht hij niet gewenscht, maar hoe dan eigenlijk wel dient gehandeld te worden is uit het onduidelijke stuk niet af te leiden.

Bouwkundig Weekblad No. 4. In het eerste stuk wordt er aan herinnerd hoe den 26sten Januari de Mij. van Bouwkunst haren 60sten verjaardag herdenkt ter wier viering eene eereprijsvraag kon worden uitgeschreven, dank zij eene ontvangen gift. A. W. WEISSMAN Het nieuwe museum te Budapest (slot) met afb. Dit museum wordt in streng-klassieke vormen gebouwd volgens de door den heer W. omgewerkte plannen van SCHICKEDANZ en HERZOG.

De Opmerker No. 4. Het Slot te Heidelberg naar aanleiding der voorgenomen, thans opgeschorte restauratieplannen, die scherpe afkeuring vindt (met een plaat naar een oude gravure het Slot in welstand voorstellende). Vervolgens wordt de Binnenhuis-questie, aan de hand der daarover verschenen brochure der voormalige medewerkers, besproken: De Directie wordt danig aan de kaak gesteld, en van de pogingen der uitgedreven medewerkers om een tweede „Binnenhuis” te stichten, verwacht „De Opmerker” niet veel. De conclusie van het stuk luidt: De strijd in het „Binnenhuis” heeft althans dit goede gevolg gehad, dat de buitenwereld nu zien kan, wat kunstambacht is. Mochten wij nu spoedig eens ambachtskunst krijgen!

Technisch Weekblad, No. 4, Pijpwelboring (vervolg), Verslag van een bezoek aan de werf „Conrad” te Haarlem. Het tariefstelsel (slot).

Deutsche Bauhütte No. 4. Onder den titel „Fürst und Künstler” komt in deze afl. een flink geschreven stuk voor van GERHARD HEYDEN, waaruit wij het volgende citeeren: Met hen, die tegen beter in den Keizer als een groot kunstenaar en als een hervormer der duitsche kunst prijzen, behoeven wij ons niet bezig te houden, zij vooral dragen de schuld dat de klove die bijna het geheele volk scheidt van den keizer en zijne hofkunstenaars, dagelijks breeder wordt. Vervolgens wordt dezen hofkunstenaars — met name aan den beeldhouwer REINHOLD BEGAS — flink de waarheid gezegd en hen, die steeds geneigd zijn hunne kunstopvatting op te offeren aan den wil van den Keizer, gewezen op het antwoord dat FREDERIK DE-GROOTE eens ontving van zijn kapelmeester, wien hij lessen wilde geven: „In mijne partituur ben ik koning”.

Voor MICHEL ANGELO beefde zelf de Paus, die toch ook geen zwakkeling was en alleen zulk eene persoonlijkheid kan geweldige werken scheppen. Het optreden van de Hofkunstenaars van keizer WILHELM, wettigt dezen echter in hen slechts medewerkers te zien, die 's keizers opdrachten naar zijne aanwijzingen uitvoeren. Eene kunst die op de achting van toekomstige tijden aanspraak wil maken, die met de Italiaansche Renaissance of met een anderen bloeitijd ook maar in de verste verte wil vergeleken worden, heeft mannen noodig, die eerder met eigen

hand hun werk in stukken slaan, dan hunne overtuiging offeren. Wie de artistieke vrijheid erkent, kan geene andere meening huldigen en de „Deutsche Bauhütte” zal haar verdedigen zonder aanzien des persoons, want tegenover de kunst beteekent een vorst niet meer dan een ander mensch.

Deutsche Bauzeitung van 22 Jan. De prijsvraag voor een BISMARCK-gedenkteeken te Hamburg (vervolg) met afbeeldingen van andere ingezonden ontwerpen van Prof. BRUNO SCHMITZ te Berlijn en Prof. CHR. BEHRENS te Breslau en van den architect WILHELM KREIS te Dresden.

Deutsche Bauzeitung van 25 Jan. De prijsvraag voor een BISMARCK-gedenkteeken te Hamburg (vervolg). Eene verdere bespreking der ingekomen ontwerpen, met illustraties van meerdere ontwerpen. Het bouwwezen in de pruisische Staats-huishouding voor 1902. Dit artikel geeft eene opsomming van de verschillende bouwwerken in aanbouw of ontworpen, aanstelling van nieuwe onderwijskrachten voor technische doeleinden. In het gemengde nieuws wordt er op gewezen, dat er ten opzichte van het BISMARCK-monument in Hamburg reeds verdeeldheid heerscht over het voorstellen van BISMARCK. In het eerst bekroonde ontwerp is hij voorgesteld als ideaal figuur (ROLAND), terwijl vele stemmen opgaan om hem voor te stellen in zijne ware gedaante, zooals men hem kende. Zij komen er toe te beweren dat de BISMARCK-figuur duidelijk in zijn ware gedaante moet worden voorgesteld voor het nageslacht en men hem niet moet voorstellen als een beeld uit het voorgeslacht.

Zeitschrift für Bildende Kunst. Januari 1902. HERMANN WINNEFELD geeft eene uitvoerige en geïllustreerde beschrijving van het Pergamon-Museum te Berlijn, dat einde 1901 geopend werd. De „Eerste tentoonstelling van kunst in het handwerk”, die verleden jaar in Munchen gehouden werd, geeft tot eene uitgebreide en zeer gunstig luidende, kritische beschouwing aanleiding van de ingezonden werkstukken: ameublementen van RICHARD RIEMERSCHMID, BRUNO PAUL, BERNHARD PANKOK; verder: diverse beeldhouwwerken van HERMANN OBRIST, met name fontein en grafmonumenten, waarbij als zeer geslaagd moet genoemd worden een aschurn, die zich uit een ruw blok als voetstuk ontwikkelt.

VERSLAGEN VAN VERGADERINGEN.

Vergadering Arti et Industriae te 's-Gravenhage op 25 Jan. In deze overigens geheel huishoudelijke vergadering werd tot voorzitter herkozen de heer J. MUTTERS Jr., tot bestuursleden de heeren VAN BOVEN en J. J. BELINFANTE en tot secretaris de heer P. E. VAN LEEUWEN.

De Friesche Bouwkring. Leeuwarden vergaderde op 16 Jan. Plaatsgebrek belet ons thans verslag te geven van de voordracht van den heer G. KOLDIJK over: Nikolaas Stortebeker de Zee-roover en de kerk te Mariënhave, een tafereel uit de historie der oud-Friesche bouwkunst.

Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst Afdeling 's-Gravenhage.

In de 23 Jan. gehouden vergadering van deze afd. werd de motie besproken die het vorige jaar te Amsterdam in een gecombineerde vergadering van verschillende vakpatroonsverenigingen behandeld is geworden, nopens het aanbesteden van bouwwerken. Die motie vindt men in de „Bouwwereld” No. 1 (blz. 11). De gewone bezwaren voor en tegen werden te berde gebracht. Het werd erkend dat de vakpatroon als onderaannemer vaak lijdt onder de wijze van de tegenwoordige aanbestedingen maar het in de motie aangegeven geneesmiddel werd wat te kras geacht en onbillijk tegenover den aannemer. Ook verwachtte men veel gehaspel tusschen aannemer en onderaannemers en tusschen laatstbedoelden onderling. Meer zag de voorzitter, de heer METZELAAR, in de vereeniging der vakpatroons om zelfstandiger te worden.

Bouwkunst en Vriendschap. De vergadering dezer vereeniging den 15en Jan. te Rotterdam gehouden, had een geheel

huishoudelijk verloop. Uit het jaarverslag bleek dat het ledental 145 bedroeg. In het bestuur werden verkozen de heeren H. KLOOT en W. T. OVEREIJNDE, terwijl tot voorzitter en 1e secretaris herbenoemd werden de heeren HENRI EVERS en C. N. VAN GOOR. Een voorstel werd aangenomen tot het doen opnemen of fotografeeren van belangrijke fragmenten van oude gebouwen te Rotterdam.

Technische Vakvereeniging Afdeling Amsterdam. Den 23en Jan. hield de heer T. SANDERS eene voordracht verduidelijkt door kaarten, voor een talrijk gehoor, over de vele in de laatste jaren ontworpen plannen ter verbetering en ontwikkeling van het snelverkeer en buurtverkeer in Noord- en Zuid-Holland, tusschen Amsterdam en Rotterdam. Na eerst de verhouding tusschen de resultaten van spoorwegen en tramwegen in cijfers te hebben vastgesteld, behandelde de spreker achtereenvolgens de onderscheidene aangevraagde concessien: 1°. de elektrische tram Amsterdam—Haarlem, annex een spoorwegceintuur voor Amsterdam; 2°. de Zuid-Hollandsche elektrische spoor Rotterdam—den Haag—Scheveningen; 3°. de stoomtrams voor de Haarlemmermeer, uitgestrekt over Noord- en Zuid-Holland, met de lijnen Amsterdam—Leiden; Amsterdam—Alfen; Haarlem—Nieuwersluis; 4°. de nieuwe lijn door de Haarlemmermeer via Leiden en den Haag naar Rotterdam; 5°. de centrale lijn Amsterdam—Alfen—Koudekerk—Zegwaard—Rotterdam.

De eerstbedoelde concessie en die der Zuid-Hollandsche Electriche Spoorwegmaatschappij zijn, gelijk men weet, opgekocht door de H. IJ. S. M. De spreker gaf de voorkeur aan de centrale lijn Amsterdam—Alfen—Koudekerk—Rotterdam, waardoor de afstand van Amsterdam tot Rotterdam bekort kan worden tot een tijdsbestek van 45 minuten.

Ten slotte ontvouwde spreker nog de jongste plannen tot aanleg van sporen rondom Amsterdam met een station aan den zuid-rand der stad, reeds uitvoerig gepubliceerd in het weekblad „de Amsterdammer” van 4 Jan.

PRIJSVRAGEN EN TENTOONSTELLINGEN.

Overeenkomstig een besluit van het laatste woningcongres te Parijs in 1900 zal het Vide Internationale Woningcongres plaats vinden te Dusseldorf van 16—19 Juni 1902. Het lidmaatschap is 10 Mark.

De talen van het congres zijn Duitsch, Fransch en Engelsch. Algemeen secretariaat, Prof. Dr. H. ALBRECHT, Berlin-Gross-Lichterfelde, Schillerstraat 11.

De te behandelen onderwerpen zijn gerangschikt in drie hoofdstukken.

Hoofdstuk I. De afhankelijkheid van de woninghuur van grondprijs, bouwkosten en belasting. *a.* de invloed van grondprijs, bouwkosten op de woninghuur, *b.* grondbelasting, gebouwenbelasting, overgangsrechten en „Wertzuwachssteuer” en hun beteekenis op het woningvraagstuk.

Hoofdstuk II. De coöperatie op het gebied van het woningvraagstuk. *a.* wettelijke grondslagen voor de coöperatie in verschillende landen; *b.* ontwikkeling, toestand en beteekenis van de coöperatie in de verschillende landen (Baugenossenschaften, Associations coöperatieves, Building- and Loan-Associations, etc.)

Hoofdstuk III. Bouw van kleine woningen door staat, gemeente en openbare lichamen. *a.* die Bedeutung der Subventionierung des Baues kleiner Wohnungen für die gemeinnützige Bauhätigkeit; *b.* die Rückwirkung der Subventionierung der gemeinnützigen auf die gewerbsmäßige Bauhätigkeit. (Om misverstand te vermijden laten wij de laatste twee onderwerpen onvertaald.) (Ing.)

DE BOUWWERELD

Weekblad voor Theorie en Praktijk

REDACTIE:

D. H. HAVERKAMP,
J. H. W. LELIMAN.
AMSTERDAM.

INHOUD: Invallen. — Over Cementijzer. — Mr. Dr.
H. S. VELDMAN, Sociaal-Economische Kroniek. —
Berichten en mededeelingen.

UITGEVER,

ADMINISTRATEUR:
F. VAN ROSSEN.
AMSTERDAM.

* * * * *

INVALLEN.

* * * * *

Gelijk wij in het voorgaande nummer van „De Bouwwereld” vermeldden, heeft het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap eene brochure getiteld: „Stedenschennis” uitgegeven. Toegelicht door een drietal illustraties, zijn hierin vereenigd de twee voordrachten welke de heeren D. C. MEYER Jr. en JAN VETH hielden (respectievelijk 13 October 1901 in de Vereeniging Amstelodamum en 28 October 1901 in het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap) over de Reguliersgracht, welke met demping bedreigd wordt. Die kwestie is — voorzoover eene kwestie waarbij de kunst betrokken is dat zijn kan — van lokaal belang.

Het feit echter, dat uit die brochure eene neiging bleek om de doelmatigheid ondergeschikt te maken aan een behoudend schoonheidsgevoel, verleent aan dit boekje eene meer algemeene en principiële beteekenis. Immers, hoe men ook oordeelt over het belang der Reguliersgracht-kwestie zelve, zij moet allen interessant worden als men de lust waarneemt bij hare oplossing de eischen van het verkeer op den achtergrond te zien gedrongen.

De brochure gaf mij daarom aanleiding tot eenige op-, zoo men wil zelfs aanmerkingen, die in het „Handelsblad” (ochtendblad van 2 Februari) eene plaats vonden, en die ik hier niet wil herhalen.

* * *

De heer VETH — en hij staat hier niet alleen — uit de meening, dat „vele praktische lieden” de opvattingen van hem en zijne geestverwanten-medestrijders voor het behoud der Reguliersgracht aldus zullen omschrijven: „de gevoelens van goedaardige monomanen, die hun ziel en zaligheid veil hebben voor een morsig hoekje, een minder welriekend grachtje of een schilderachtig in elkaar zakkend geveltje.”

Zeer zeker zijn er „artisten”, die vrijwel beantwoorden aan het hier — zij het ook met eenige overdrijving — ontworpen beeld, maar wie om naar hen den kunstenaar in het algemeen beoordeelde, zou eene grove onbillijkheid begaan. Er zijn evengoed zeer artistieke naturen die toch begrip hebben van de vaak harde noodzakelijkheden der realiteit als — en dit wordt slechts te dikwijls over het hoofd gezien — „technici” met een fijn ontwikkeld kunstgevoel.

Behouden van wat schoon en goed is, is eene loffelijke taak, — zoo zegt in de brochure de heer MEYER — maar deze stelregel zou in zeer vele gevallen het streven naar het schoonere en het betere uitsluiten en leiden tot eene vereering van het werk onzer voorvaderen, die zeker niet in hun bij uitstek praktischen geest zou vallen.

Waar rees, hoe vaak de moker klonk
Iets schooners op dan wat er zonk,

vraagt JAN VETH met POTGIETER, en in de toon van die vraag ligt besloten hun beider antwoord: Nergens.

Het moderne werk verkeert, wanneer wij het vergelijken met dat van eertijds, in eene ongunstige konditie, want het mist dien geheimzinnigen, eerbiedwekkenden invloed die uitgaat van alles wat een verleden of eene traditie bezit.

Met de kunst gaat het soms al niet anders dan met de persoon van den kunstenaar. Menig beoordeelaar kan op zich toepasselijk verklaren het rijmpje, dat, al stond het in de „Fliegende Blätter” niettemin van groote ernst is:

Gestrenger Kritikus, dich freut
Das Alte nur allein.
Bevor du einen Künstler lobst
Muss er gestorben sein.

Het schoone en het goede is in menig opzicht relatief. Bij de wisseling der tijden komt een oogenblik waarop iets dat eens schoon was en goed, zulks alleen blijft als het gezien wordt in het licht der historie. Midden in eene nijvere stad van meer dan een half millioen inwoners kan niet een gedeelte als onder een stolp wordt afgezonderd, wanneer inderdaad verkeers-eischen zich daartegen verzetten. De schilder-archaeoloog kan niet straffeloos de grenzen van zijne kunst overschrijden.

Straat, weg en gracht, niet aangelegd om eens een recht schilderachtig stadsgezicht in het leven te roepen, maar ontstaan uitsluitend door en ter wille van het verkeer, moeten in het algemeen belang tegelijk daarmee worden gewijzigd. Een toestand, meesterlijk berekend voor de dagen dat het verkeer te water aanzienlijker was dan dat te lande, dat men bij het eerste hooggebouwde vaartuigen, bij het tweede draagstoel of sleetje benutte, zulk een toestand kan niet bestendig worden nu het geldt een baan voor electriche trams te vinden. De droefenis, aan een mooi stadsgedeelte de hand te moeten leggen, zij zal verzacht worden door de hoop, die uit zal gaan van het vaste voor-nemen er een voor in de plaats te scheppen dat zij het ook van anderen aard, toch van minstens gelijke waarde is. Dat daarvoor in casu inderdaad alle gelegenheid bestaat zal mij toegeven ieder, die de Reguliersgracht en de aanliggende huizen — hoe schilderachtig een geheel ze ook vormen — niet overschat.

Practische en artistieke schoonheid te vereenigen; aan de doelmatigste oplossing een kunstrijk gewaad te geven, moet bij de Reguliers- en bij elke andere

gracht te Amsterdam of waar ook, het doel wezen. Maar ook hier geldt het Catsiaantje:

Het is voorwaer een kunstigh man
Die 't elck te passe maken kan.

* * *

De mogelijkheid van zulk eene oplossing neemt toe als bij „artisten” en „technici” — is het niet treurig-eigenaardig dat ooit twee zulke eerenamen door de wederzijdsche dragers elkander in smalenden zin konden worden toegevoegd? — de neiging ontstaat elkander te gaan begrijpen, ik zeg te gaan begrijpen, omdat nog altijd op menig hoofdpunt de onderlinge verstandhouding zooveel te wenschen overlaat.

De bouwkundige is tot bemiddelaar aangewezen. De voorliefde van den met het oog genietenden schilder-achtigheids-vriend zal hij deelen, althans begrijpen. Aan den anderen kant heeft de bouwmeester ook aanrakingspunten met de techniek — die streng is in hare eischen maar toch niet zoo onverbiddelijk als sommigen gaarne haar afschilderen — en hare beoefenaars.

Den laatsten kan hij zoo noodig herinneren hoe de wereld niet leven kan alleen van het brood hunner kunde, den eerste echter bij gebleken eenzijdigheid aan de werkelijkheid, door hem voor te houden het gezegde van den jongen DUMAS:

„De kunstenaar verdient dien naam eerst dan als hij een vorm geeft aan de geestelijke dingen, een ziel aan de materiële; wanneer in één woord hij verwezenlijkt het ideaal dat hij in zich voelt en idealiseert de werkelijkheid, die hij ziet.”

L

OVER CEMENTIJZER.

De instorting verleden jaar van een nieuw gebouwd huis te Bazel welks bouw hoofdzakelijk bestond uit beton met ijzerwerk, naar het systeem HENNEBIQUE, heeft het Bouwdepartement aldaar genoopt om inlichtingen te vragen over de ondervinding in andere steden met dit systeem opgedaan. Daartoe heeft de Regeeringsraad H. REESE zich gewend tot de bouwpolitie-besturen van een aantal Zwitsersche en Duitsche steden, en tot deze de volgende verkorte vragen gericht:

I. Worden in uw stad beton-ijzerconstructies uitgevoerd, a) volgens het systeem HENNEBIQUE, b) volgens een ander systeem?

II. Worden met betrekking tot de uitvoering van zulke constructies door de bouwpolitie, a) bijzondere voorschriften opgesteld, b) de uitvoeringen speciaal door deze nagegaan?

III. Hebben in uwe stad de HENNEBIQUE-constructies

zich goed gehouden, en zijn zij volgens uw oordeel als goede constructies te beschouwen?

Vraag Ia) werd bevestigend beantwoord door de steden: Bazel, St. Gallen, Genève, Lausanne, Zurich, Dusseldorf, Frankfort a/M., Freiburg i. B., Hamburg, Karlsruhe, Keulen (slechts voor een zoldering-systeem), Leipzig, Maagdenburg, Mainz, Mulhausen i. E. Neurenberg, Stuttgart en Straatsburg i. E. en ontkennend beantwoord door de steden: Berlijn, Bremen, Breslau, Dresden, Elberfeld, Hannover, Kassel, Mannheim en Wiesbaden.

Vraag Ib) werd bevestigend beantwoord door Bazel (systeem KOENEN en LUIPOLD), Bern, St. Gallen (systeem KOENEN), Zurich, Dusseldorf, Frankfort a/M., Freiburg i. B. (systeem MONIER en RABITZ), Hamburg (systeem KOENEN, MULLER-MARX-MONIER), Hannover (syst. MONIER, KOENEN, MULLER-MARX), Leipzig, Mainz (syst. KOENEN).

SPECIAAL OPNAME VOOR
„DE BOUWERELD”.

JAN LUYKENSTRAAT.
AMSTERDAM.
KUIPERS. ARCHITECT.

Straatsburg i. E. en Stuttgart; ontkennend beantwoord door: Berlijn, Bremen, Breslau, Dresden, Elberfeld, Maagdenburg en Wiesbaden.

Vraag IIa) werd door de meeste ontkennend beantwoord. Enkele steden als b.v. Stuttgart, Mainz, Karlsruhe, Hannover melden, dat somtijds voor de uitvoering statische berekeningen verlangd en nagegaan worden. Frankfort a/M. en Straatsburg i. E. schrijven na de voltooiing der bouwwerken eene proefbelasting voor; Zurich verlangt de uitvoering met duurzame bouwstoffen en maakt bij twijfelachtige constructies, een nadere statische berekening van de constructie en heeft in de bouwverordening in § 76 de bepaling: „Alle muren en overige constructiedelen moeten naar gelang van hunne bestemming de noodige sterkte bezitten.” Bijzondere voorschriften hebben Dusseldorf, Dresden, terwijl Hamburg en Hannover die in voorbereiding hebben.

De politie-president in Berlijn deelde mede dat vloerconstructies volgens het systeem HENNEBIQUE voor zekere spanwijdten geoorloofd zijn, doch dat de voor te schrijven bepalingen, welke afhangen van te verrichten proeven, nog niet zijn vastgesteld. De stad Keulen verbindt aan de goedkeuring van zulke constructies, de bepaling, dat bij de opname van een perceel in „Rohbau” (in Deutschland geschiedt nl. de eerste opname van een gebouw als het van binnen en van buiten nog niet afgewerkt is, als het nl. onder dak is) een proefbelasting zal plaats hebben van 1500

K.G. per M². vloer en stelt deze stad bepalingen voor, die nog moeten opgemaakt worden door het Koninkl. mechanisch-technisch proefstation.

Vraag IIb) werd algemeen ontkennend beantwoord; alleen Neurenberg deelt mede, dat bij één enkel nieuw gebouw, alwaar op groote schaal deze constructie-wijze was aangebracht, door de bouwpolitie bijzonder zorgvuldig was nagegaan.

Op vraag III antwoordden de steden: Bazel, Bern, St. Gallen, Genève, Lausanne, Zurich, Frankfort, Freiburg, Dusseldorf, Maagdenburg, Mainz, Mulhausen i. E., Neurenberg, Straatsburg i. E. in gunstigen zin. Zij verklaren deze bouwwijze als zeer goed en betrouwbaar, doch eenige steden met de verklaring dat de zekerheid van deze constructie aan statische berekeningen getoetst moet worden, dat er goede bouwstoffen gebruikt moeten worden en daarmee eene zorgvuldige uitvoering gepaard moet gaan. In Hamburg was de constructie met deze bouwwijze bij een pakhuis van 4 verdiepingen niet betrouwbaar gebleken, tengevolge van gebreken bij de uitvoering, doch wordt ook daar deze bouwwijze volgens bovenstaande eischen met goede materialen en zorgvuldige uitvoering, wel voor betrouwbaar gehouden.

In Stuttgart is de bouwwijze als dragende constructie, slechts bij één nieuw gebouw toegepast, doch te zwak bevonden. Bij het einde van dit jaar zal die constructie nog eens beproefd worden om te zien of zich ongerechtigheden vertoonen. Als vloer-constructie is dit systeem

meermalen uitgevoerd, zonder dat iets nadeeligs bekend is geworden. In één geval had voor een keermuur van groote afmetingen naar het systeem HENNEBIQUE vervaardigd, zich het geval voorgedaan, dat deze te zwak was, en naderhand versterkt moest worden, ofschoon volgens de statische berekening de muur sterk genoeg was.

In Wiesbaden werd de goedkeuring niet verkregen op den bouw van een fabriek, waarvan de binnenmuren, de pijlers en de vloeren, volgens het systeem

HENNEBIQUE vervaardigd zouden worden, op grond van onvoldoende zekerheid en ook met het oog op de voorschriften der bouwverordening.

Een oordeel over deze bouwwijze zal zeker later beter verkregen worden, wanneer, zooals men in de Duitsche en Zwitsersche steden van plan is, meer proeven met deze constructies door de bouwpolitie genomen zullen worden.

(Naar „Centralblatt der Bauverwaltung“.)

SOCIAAL-ECONOMISCHE KRONIEK, DOOR Mr. Dr. H. S. VELDMAN.

III.

Woningpolitiek in Gladbach.

Reeds is door het Ministerie de eerste stap gedaan als uitvloeisel van de Woningwet, zoodat wel spoedig verwacht mag worden de volledige inwerking-treding dezer wet. Dan zal het woningvraagstuk in zijn volle omvang onder de oogen worden gezien, ten einde het zoo goed mogelijk tot eene oplossing te brengen. Daarom moeten wij zooveel wij vermogen, ter schole gaan bij anderen om uit hetgeen door hen verricht is, leering te trekken. Zoo geloof ik ook, dat het zijn nut kan hebben aan de hand van het interessante weekblad „Soziale Praxis“ na te gaan op welke wijze in Gladbach, waar veel industrie bestaat, de woningpolitiek wordt gedreven.

De door het bloeien der industrie snelle toevoer der bevolking in Gladbach, maakte reeds in de jaren van 60—70 van de vorige eeuw de vraag naar verbetering der woningtoestanden dringend. De private bouwlust had met deze verbazende aanwas — het getal inwoners steeg van 18675 in 1864 tot 23322 in 1868 en tot 58000 in 1901 — geen gelijken tred gehouden. Daarom kwamen op 18 October 1868 een aantal industrieelen bijeen en besloten een bouwonderneming met een aandeelenkapitaal van 90.000 Mark te stichten. Dit kapitaal werd voor het grootste deel door de industrieelen bijeengebracht. Het doel der onderneming was de stichting van goedkope, gezonde, goed ingerichte en gezellige woningen voor de weinig bemiddelde bewoners van Gladbach. Eerst werd begonnen met den bouw van kleine woningen met toepassing van het cottage-systeem. Twee of drie woningen werden aan elkaar gebouwd, omgeven door een tuintje, waarbij echter iedere woning van de andere was afgescheiden en een eigen gedeelte van het tuintje had. Met inachtneming van de ligging der werkplaatsen werden deze woningen in verscheidene gedeelten der stad gebouwd. Tot dusver zijn gebouwd 591 huizen met 2 woningen om te verkoopen en 31 grootere huizen met 245 woningen om te verhuren. De bouwkosten met inbegrip van den prijs van den grond bedragen 3.075.000 Mark. Van de huizen bestemd om te verkoopen zijn 589 verkocht

of verhuurd met aanspraak op koop. Door de koopers is afbetaald 1.575.000 Mark, welke som moeilijk bespaard zou zijn, indien niet het vooruitzicht een eigen huis en hof te bezitten een sterke prikkel ware geweest. Geheel afbetaald zijn 366, gedeeltelijk 223 huizen. Het aandeelenkapitaal is in den loop der tijden gebracht op 330.000 Mark.

Ook de reeds oude bouwonderneming waarvan het aandeelenkapitaal 240.000 Mark bedraagt, in Rheydt, eveneens gelegen in het industrie-centrum van Gladbach, heeft veel op dit gebied verricht. In de door haar gebouwde 182 huizen bevinden zich 337 woningen met 1197 kamers. De bouwstijl der huizen is in den laatsten tijd tamelijk afwisselend geweest. Van de huizen waarvan de kosten in het geheel bijna 1.030.000 Mark bedragen, zijn 89 slechts verhuurd, terwijl 93 verkocht of met recht op koop verhuurd zijn. De gemiddelde koopprijs voor een huis voor één gezin bedraagt 3600 Mark, voor dat voor 2 gezinnen 6000 M. en voor dat voor 3 gezinnen 10.000 M. Tot dusver werd door de koopers afbetaald 190.000 M.

Merkwaardig is eveneens de in 1898 met een kapitaal van 105.000 M. opgerichte bouwonderneming in Odenkirchen, die in den korten tijd van haar bestaan reeds 31 huizen met 64 woningen heeft gesticht. De volledige bouwkosten bedragen ongeveer 200.000 M. Zoowel uiterlijk als innerlijk zijn de huizen comfortabel gebouwd. De koopprijs van een huis met 2 woningen, bevattende ieder 2 kamers met dakkamer, stal, kelder bedraagt 6100 M.

Het spreekt van zelf, dat bij deze 3 ondernemingen bijna alleen welgestelde personen, namelijk industrieelen, de geldschietters zijn. De huurders of koopers zijn echter bijna uitsluitend arbeiders of met deze gelijk te stellen lieden. In den laatsten tijd zijn nog 2 bouwondernemingen ontstaan waarvan naast werkgevers ook vele arbeiders aandeelhouders zijn: bedoeld zijn hier de spaar- en bouwverenigingen in Gladbach en Rheydt. Terwijl de eerste ongeveer aan 60 gezinnen woningen heeft verschaft, is de laatste nog niet in werking getreden.

De ondernemingen, die de huizen verkoopen, hebben

maatregelen getroffen ten einde er voor te zorgen dat het streven de huizen alleen door arbeiders of door hen, die met deze op ééne lijn kunnen gesteld worden, te doen bewonen zoolang mogelijk effect sorteert. Zoo komt de onderneming in Gladbach met de koopers o.a. overeen: De onderneming behoudt gedurende de eerste 5 jaren een recht op wederaankoop. Hetgeen aan- en bijgebouwd wordt, mag slechts ééne verdieping bevatten, terwijl de opbouw alleen wordt toegestaan met goedvinden van de onderneming en den eigenaar der woning, die met de betreffende een dubbelhuis vormt. Verkoop van geestrijke dranken is niet geoorloofd. Deze beperkingen worden als persoonlijke dienstbaarheden in het grondboek ingeschreven en zoowel ten gunste van de bouwverordening als van — met uitzondering van het recht op wederaankoop — de stad Gladbach. Dit laatste uit overweging, dat de stad eveneens belang heeft bij het instandhouden van het karakter der woningen en straten en dat deze waarborg gewenscht is voor het geval dat de onderneming mocht ontbonden worden.

Het dividend belooft bij alle ondernemingen hoogstens 4 pCt.

Aangezien de bouwondernemingen slechts met een beperkte winst werken en bij het bepalen van huur- of kooprijzen alleen een geringe som voor administratie in rekening brengen, beweegt de huur- en koopsom zich binnen bescheiden grenzen. De Odenkirchener onderneming berekent den gemiddelden huurprijs per kamer op \pm 40 M., die te Rheydt op 45 tot 50 M.; de onderneming in Gladbach vraagt voor een huis met 5 kamers 216 M. en voor dat met 5 kamers plus 2 zolderkamers 280 M. Daarbij vergete men niet, dat bij bijna al deze huizen bij de 3 ondernemingen voor denzelfden huurprijs een tuintje ter beschikking ligt.

Van de zijde der gemeenten worden de ondernemingen flink gesteund. In Rheydt en Gladbach zijn niet alleen faciliteiten verleend bij den aanleg van straten, maar waarborgen de gemeenten ook het opnemen van gelden tot een bedrag van 200.000 tot 300.000 M. De stedelijke spaarbank te Gladbach heeft aan de onderneming aldaar een bedrag van 248.750 M. geleend tegen een percentage van $3\frac{1}{2}$. De gemeente Odenkirchen heeft zelve voor

een bedrag van 50.000 M. aandeelen genomen en de garantie van 250.000 M. hypotheek aanvaard.

Het stichten van goede en billijke woningen wordt in deze streek nog gesteund door andere oorzaken. In Gladbach het eerst werd een woningvereniging gesticht, welke, naar de Statuten vermelden, ten doel heeft:

- 1°. Zuwendung von Darlehen und Miethszuschüssen,
- 2°. Hergabe von Betten und anderen Hausmöbeln,
- 3°. Vermittelung von Mietherwohnungen, sowie Anmieten solcher seitens des Vereins cum Weitervermiethen an Familien,
- 4°. Ermittlung der Beschaffenheit von Wohnungen durch geeignete Organe,
- 5°. Errichtung von Miethszinssparkassen und Bekämpfung des Kostgängerwesens.

In het jaar 1900/1901 werd alzo 12.502 M. uitgegeven, terwijl de totale uitgaven sedert 1878 beloopten rond 50.000 M. van welke som 8000 M. werd terugbetaald door de ondersteunden. Ten einde families met talrijke kinderen onder dak te brengen, heeft de vereniging eenige huizen gehuurd. Het getal der gezinnen bij welke door huurbijslag en verschaffing van bedden betere woningtoestanden zoowel in hygiënisch als in zedelijk opzicht zijn ontstaan, bedraagt 829. In talrijke gevallen werden bij longziekten bedden verschaft ten einde de besmetting te beperken.

Dat de arbeid van deze ondernemingen op de woningtoestanden der geheele streek een beduidenden invloed heeft, behoeft geen nader betoog. De Gladbacher onderneming verschaft alleen reeds aan 5000 personen onderdak. Zoo blijkt duidelijk, dat door samenwerking en het voeren van een verstandige woningpolitiek de toestanden zoo oneindig veel verbeterd kunnen worden.

De straks in te voeren woningwet geeft aan de Gemeenten en aan bouwondernemingen, die aan bepaalde voorwaarden voldoen, genoeg ruimte van beweging en een voldoende macht om ook ten onzent met betrekking tot het woningvraagstuk een politiek te drijven hetwelk in zekeren zin een oplossing kan brengen niet alleen tot heil der onmiddellijk daarbij betrokken personen, maar evenzeer tot heil der geheele gemeenschap.

Kampen.

GEMENGDE BERICHTEN.

Gaarne nemen wij goede nota van de mededeeling der Redactie van het „Bouwvak” dat door een vergissing van zetter of corrector onder de van ons overgenomen artikeltjes — zie het 1^e bericht in ons No. 4 — de „Bouwwereld” niet als bron vermeld is.

AMSTERDAM. Alhier doet zich een eigenaardig geval voor. Het Sarphatipark ligt te midden van de daarom heen gebouwde huizen als in een kom. Daar het Park veel lager ligt dan de omliggende straten, is daarvoor een eigen bemaling noodig, teneinde het droog te houden. Door het stoomgemaal

wordt echter tevens het grondwater onder de huizen weggezogen. Daardoor zijn de fundeeringen der huizen gedeeltelijk bloot komen te liggen waardoor het hout rotten gaat, hetgeen natuurlijk groot gevaar voor de perceelen oplevert.

Nu is indertijd gebouwd volgens de voorschriften van de bouwverordeningen. De gemeente had, volgens diezelfde verordeningen, het recht gehad een diepere fundeering te gelasten, als zij dit had noodig geoordeeld doch men was overtuigd dat een diepte van 0.50 M. — A. P. voldoende was en meende, dat de tusschengelegen straat zou dienst doen als dijk en een ondoordringbare afscheiding vormen tusschen het grondwater en het water van het Park. Men heeft zich daarin vergist. Op twee manieren kan in den toestand verbetering gebracht worden; 1^e. door het leggen van een kleidam rondom het Park 2^e. door ophooging van het Park, zoodat dit gelijk met de straat komt

te liggen. Het laatste middel is het duurste (f125,000) en zal zeker schadelijk zijn voor het mooi van het Park. De kleidam zal ongeveer f13,000 kosten.

Indien de eigenaars der omliggende huizen de kosten voor hunne rekening nemen, stellen B. en W. voor die kleidam te laten maken. In den Gemeenteraad meenden enkele leden dat op billijkheidsgronden ook de Gemeente hier moest bijbetalen. Eene beslissing is nog niet genomen.

ALKMAAR. Alhier hebben eenige heeren het societeitsgebouw „de Unie” in de Koorstraat aangekocht met het doel om dit verbouwen tot een schouwburg en concertzaal.

GRONINGEN. Museumgebouw. De tentoonstelling voor schilderijen van levende meesters welke van wege het kunstlievend genootschap „Pectura” om de drie jaar gehouden wordt, zal dit jaar geopend worden op den 16e Maart.

Deze tentoonstelling welke in het vorige jaar had moeten plaats hebben moest tot dit jaar worden uitgesteld omdat de lokalen daarvoor niet beschikbaar waren tengevolge van eene verbouwing van het Museum van oudheden dat ook voor het houden van deze tentoonstelling is bestemd.

Zooals men weet is dit museumgebouw indertijd onder leiding van den rijksbouwmeester PETERS opgericht. Evenwel met weglating van den oostelijken vleugel, omdat geen voldoende kapitaal beschikbaar was voor den geheelen bouw.

In den loop van het vorige jaar kwamen de nog ontbrekende gelden, door de ijverige bemoeiingen van den rijksarchivarius FEITH, bij elkander en kon de ontbrekende vleugel worden aangebouwd.

De bouwmeester PETERS nam nu ook weder de leiding belangeloos op zich zoodat, wanneer straks de tentoonstelling wordt geopend, het museumgebouw zich in zijn ware grootte zal vertoonen.

Het **Museum van Kunstnijverheid** te Haarlem, werd gedurende de maand Januari bezocht door 286 belangstellenden, terwijl uit de aan het Museum verbonden boekerij 196 boeken plaatwerken naar verschillende plaatsen van ons land verzonden werden.

ANTWERPEN. In het leeraarscorps der Antwerpsche Academie zijn de volgende wijzigingen gekomen:

Bij kon. besluit van 24 Januari ll. is aan den heer GOEMAERE eervol ontslag verleend als professor d'histoire, de costume et d'antiquités aan de academie te Antwerpen en in diens plaats benoemd de heer ALFRED VAN HESTE, terwijl de klasse van wijlen de heer PIERRE DENS in twee afdelingen is verdeeld met BILMEYER als hoofd- en CHARLES DENS als bijleeraar.

De heer TOBIE CLAES ingenieur te Antwerpen is benoemd tot professor d'hygiëne in plaats van wijlen den heer WITTEVRONGEL.

Architecten aan duitse Polytechnische scholen:

Aken. Op een totaal getal van 698 studenten — waaronder 49 Nederlanders, — zijn voor de bouwkundige afdeling er 62 ingeschreven.

Berlijn: Aan de Technische Hoogeschool te Berlijn zijn onder de 3375 van dezen winter ingeschreven studenten 475 die de vakken voor architectuur volgen. Nog 1250 zijn ingeschreven, die gedeeltelijk verschillende colleges bijwonen. Onder de ingeschreven studenten zijn er 9 uit ons land afkomstig.

Dresden. In het geheel werd de hoogeschool bezocht door 895 studenten en 151, die gedeeltelijk de colleges volgen. Voor de architecten-afdelingen bedragen die cijfers respectievelijk 115 en 34. Volgens de opgaven waren hieronder geen studenten uit ons land.

Hannover. Aan de Polytechnische school zijn in het geheel 1701 studenten ingeschreven en daarvan behooren 253 tot de bouwkundige faculteit.

Karlsruhe. De Pol. school wordt in dit winter-semester door 1819 ingeschrevenen bezocht, waaronder 314 de architectonische lessen volgen,

München. Aan de Technische Hoogeschool aldaar waren dezen winter ingeschreven 2804 studenten, waaronder 325 voor de architecten-afdeling, benevens 115 die gedeeltelijk de colleges

daarin volgen. Onder de ingeschreven studenten zijn er 4 uit ons land afkomstig.

Stuttgart. Op 914 studeerenden telt de bouwkundige afdeling er 212.

PARIJS. Een miljoenen-rede. De „Construction Moderne” deelt mede dat de Algemeene Raad van het Seine-Departement het rapport ontving betreffende de leening van 300 miljoen franken, bestemd om de onmiddellijke uitvoering mogelijk te maken van eenige groote werken in en om Parijs. Wij noemen: een oude-mannenhuus voor 6 miljoen; voor krankzinnigen-gestichten is 12 miljoen uitgetrokken; verbetering der verkeerswegen verslindt het grootste deel van de leening: straten en boulevards worden verbreed, verbeterd of nieuw aangelegd; de Boulevard Haussman schijnt eindelijk doorgetrokken te worden; de Boulevard Raspail wordt met een kosten van 7 miljoen verlengd; bij de Munt komt een nieuwe Seinebrug (de pont de la Monnaie) die de verlengde rue de Rennes verbinden zal met de rue du Louvre en aldus een geheel nieuwe verkeersweg dwars door het hart van Parijs scheidt; (waartegen de Archaologen bij monde van de Commissie van Oud Parijs protesteerden) voor hygiënische maatregelen is 10 miljoen bestemd; de vergrooting der centrale markthallen is geraamd op 1 miljoen, de vrijlegging en voltooiing van het Paleis van Justitie op 8 miljoen.

LONDEN. De nieuwe regeeringsgebouwen roepen hier eene soortgelijke kwestie in het leven als de voorgenomen bouw van een nieuwe ministerie van oorlog te Weenen: de architecten komen er tegen op dat deze gebouwen zullen worden uitgevoerd door de bouw-ambtenaren van den Staat. De engelsche regeering had eerst de architecten YOUNG en BRYDON elk een opdracht gegeven. Nu beiden echter overleden zijn, zal, niettegenstaande het protest van het Institute of British Architects, de voltooiing der werken worden opgedragen aan den eersten Rijksbouwmeester HENRY TANNER.

Zweedsche houthandel. In zake de voorgestelde verhooging van het Duitse Toltarief is door de Zweedsche houthandelaren een adres tot hun Koning gericht, wijl bewerkt hout aan zoo hooge rechten zou worden onderworpen, dat het gelijk staat met een verbod van invoer. Het „N. v. d. D.” waaraan wij deze mededeeling ontleenen, teekent er bij aan dat de helft van den Zweedschen houtuitvoer naar Duitschland is.

ROME. De basiliek S. Cecilia in Trastevere. Kardinaal MARIANO RAMPOLLA, wien de toestand van zijne titulair kerk S. Cecilia ter harte ging, besloot in 1899 deze uit eigen middelen te doen restaureeren.

Dit geschiedde onder leiding van den Romeinschen architect BATA GIOVENALE, die zich door de herstelling van de kerk S. Maria in Cosmedin naam had gemaakt.

Den 21sten November is dit werk door de plechtige wijding ten einde gekomen. Bij den aanleg van luchtkanalen werden de overblijfselen ontdekt van het huis der CECILIA, waar de door RAFAEL verheerlijkte Heilige den marteldood onderging en waarboven paus URBANUS de eerste, omstreeks 230 gewijde kerk bouwde (Behalve de Santa Caecilia vertoont ook de Giovanni e Paolo in haar onderbouw een antiek woonhuis). Hierna liet de Kardinaal verdere ontgravingen doen.

Gevonden werden met de sarkofaag van de Heilige CAECILIA twee andere, welke de asch van CAECILIA's echtgenoot, de H. VALERIANUS en van haar zwager, de H. TIBERTIUS en het overschot der pausen URBANUS en LUCIUS bevatten, verder mozaïekvloeren, diverse architectonische fragmenten, een fresco uit de VIIIde eeuw en een heidensch huisaltaar met Minerva-relief van zeer hoogen ouderdom.

De kerk had twee krypten: eene middeleeuwsche van half-ronden vorm onder de koorabsis en eene oudere — eene gang van 1.50 M. breed en 2.30 M. hoog — onder het middenschip. Vóór deze laatste en ongeveer in de lengte-as der kerk werd eene groote Aula ontgraven, die door Kardinaal RAMPOLLA werd vergroot en, evenals de halfronde krypta, rijk versierd.

De nieuwe krypta heeft 18, met emblemata en engel-figuren op azuurfond gedekoreerde gewelfvelden, die rusten op 12

vrijstaande en 18 wandzuilen. Zij is door kostbare marmer-soorten, Cipollino en Rosso Antico en prachtige mozaïken, voorstellende de kuisheidsgelofte en den marteldood der kerk-patronesse, versierd en elektrisch verlicht. Een gracieus door Madema gebeiteld beeld der Heilige, in de houding waarin haar lichaam op het kerkhof van Sint-Calixtus werd gevonden, is onder het hoogaltaar opgesteld. (Naar mededeelingen in Centralbl. der Bauverw., Frankf. Zeit. en Le Temps.)

De berg Athos. De dagbladen berichtten onlangs dat een der vele op den berg Athos — een geweldig voorgebergte van Oost-Europa in de Ionische Zee — gelegen Grieksch-Katholieke klooster was verbrand en wel het in byzanthyschen stijl gebouwde St. Paulsklooster.

De berg Athos brengt ons een geniaal plan van ALEXANDER DEN GROOTE in herinnering waarvan hij de uitvoering aan den bouwmeester DEINOKRATES had opgedragen. Hij wilde den berg Athos laten verhakken tot een menschelijke reuzen-figuur, die in de ééne hand een stad droeg en in de andere eene schaal, waaruit de vereenigde bergstroomen zich in zee zouden storten. Men denkt hierbij onwillekeurig aan een soortgelijk idee van MICHEL—ANGELO om van den marmerberg van Carrara een beeld te maken, dat als weleer het beeld der Athena Promachos op de Acropolis van Athene, zeevaarder en reiziger, van verre zou tegenschitteren.

BOEK EN TIJDSCHRIFT.

De Aannemer van 28 Jan. Ontwerp Administratieve Bepalingen van den „Ned. Aannemersbond”. De motie van de R. K. Patroonsvereniging over de bekende motie over aanbestedingen.

Architectura No. 5. (Zie verslagen van vergaderingen.) Technisch gedeelte. De bouwmaterialen der toekomst, naar aanleiding van een vraaggesprek dat de vertegenwoordiger van een Amerikaansch vakblad had met EDISON, den grooten uitvinder.

EDISON spreekt als zijne meening uit dat cement in verbinding met staal het bouw materiaal der toekomst is. De huizen zullen dan naar bepaalde standaard-modellen, waarvan elk aannemer er een stuk of 20 à 30 bezit, in vormen gegoten worden, en uit een beton, waarvoor EDISON de beste samenstelling noemt; 1 cement, 3 zand, 5 steenstukken. (In een noot bij het stuk wordt melding gemaakt van een nieuwe beton-samenstelling — patent van Mr. L. A. BROWN te St. Louis — uit rivierzand, cement, zwavel en verfstof. (Huizen en woningen geheel uit beton vervaardigd zijn toch reeds vele jaren geleden gemaakt!)

Gewapend Beton (2e vervolg.)

Bouwkundig Weekblad No. 5. Het hoofdkantoor der levensverzekering-maatschappij te Utrecht door J. VERHEUL Dzn. te Utrecht met platen. Boekaankondiging van den in 1895, dus voor 7 jaar verschenen, 3en druk van SCHAROWSKY's Musterbuch für Eisen-Konstruktionen.

Bouwkundig Tijdschrift. Deel 19, stuk 4. De neventempels van Tjandi Sewoe door J. W. IJZERMAN. Een door vele platen, zoowel opstanden als plattegronden, verduidelijkt beschrijving met historische bijzonderheden op Midden-Java van dezen tempel.

De Ingenieur van 1 Febr. bevat een 1e gedeelte van een stuk door W. COOL over de loopbrug in gewapend beton te Rotterdam over de Lusthofstraat, met afbeeldingen.

Opmerker No. 5. De nieuwe Hoogere Burgerschool te 's Gravenhage (ontworpen door A. SCHADÉE) met afb. Ambachts-kunst eene ridiculiseerende beschouwing over het „kunst-ambacht”. Beeldhouwkunst, waarin beschreven eenige werken van HENDRIK DE KEYSER, — die onder den titel „stads-steenhouwer en beeldsnijder” tevens de vermaardsche Amsterdamsche bouwmeester van zijn tijd was, terwijl van zijne veelzijdigheid ook getuigen het door hem ontworpen glasraam dat Amsterdam aan de kerk van Gouda schonk (1597) en de beker van het Brouwersgilde te Haarlem (1604) — en van eenige andere aan JOOST JANSZON gezegd BLHAMER, den bouwmeester van de oude kerktoren te A., toegeschrevene beeldhouwwerken van het aan de K. voorafgaande tijdperk. De K.'s oudste werk

in A. is het fries boven de poort van het Rasphuis op den Heiligenweg (1595). Misschien zijn ook van de K. de gevelreliefs (thans in het Rijksmuseum) van het Huiszittenhuis, waar hij evenals in de gevelsteenen van de Bank van Leening, Rasphuis en Spinhuis in realistische tafereelen, „even juist bespied als getrouw weergegeven” het doel van het bouwwerk symboliseert.

Naar alle waarschijnlijkheid is het Grafmonument van Admiraal HEEMSKERK in de Oude kerk te Amsterdam van DE K.'s hand. Zijn beroemste werk op dit gebied is echter de graftombe van WILLEM DE ZWIJGER in de Nieuwe kerk te Delft, waarover de schrijver van het artikel „Beeldhouwkunst” slechts woorden van lof vindt.

Waardig is het liggende marmeren beeld van den Prins; meesterlijk de Faamfiguur die de bazuin blaast; met smaak uitgevoerd is het heraldieke en ornamentale bijwerk; in fraaie harmonie met de sculptuur is het architectonische gedeelte, eene rijke overhuiving die zich over de beelden welft.

Technisch Weekblad van 30 Jan. Pijpwboring (slot). Spijkers zonder punt. Deze schijnen beter te zijn in hard materiaal, dan spijkers met punt.

Deutsche Bauzeitung van 29 Jan. Over de vraag tot wederherstelling van het Heidelberger Slot. Illustraties van ingekomen ontwerpen van de prijsvraag voor een BISMARCK-gedenkteeken te Hamburg.

Deutsche Bauzeitung van 1 Febr. De prijsvraag voor een BISMARCK-gedenkteeken te Hamburg (slot). Landhuis bij Berlijn met afbeeldingen.

VERSLAGEN VAN VERGADERINGEN.

Architectura et Amicitia Amsterdam 29 Jan.

De Heer J. L. M. LAUWERIKS hield eene voordracht getiteld: Beschouwingen over het Schoone, waarvan wij het volgende verslag ontleenen aan het Genootschapsorgaan.

„Als inleiding verklaarde de spreker, dat hij zich voorstelde dat de kunst der oudheid, die aan de Grieksche Kunstontwikkeling voorafging, tot zekere resultaten gekomen was, die door de Grieken werden overgenomen en voortgezet en dat de stroom der kunstontwikkeling langs Klein-Azië Griekenland bereikte om van daaruit als uit een middenpunt zich te gaan verspreiden over het Westen. De Grieken, die dezen stroom der kunstontwikkeling ontvingen, stelden zich de taak, dië zij ook volvoerden, om de kunst verder te ontwikkelen in hoofdzaak uit een oogpunt der schoonheid. Deze opgave, die door de Grieksche kunstenaars werd uitgewerkt, werd wijsgeerig teruggegeven door de Grieksche filosofen en daarom vinden wij dan ook bij PLATO denkbeelden, die evenzeer van schoonheid doortrokken zijn als dit het geval was met de Grieksche kunstwerken.

„PLATO heeft het onderwerp van het schoone voornamelijk behandeld in drie samenspraken:

10. In de „Grootte Hippias” geeft hij de alledaagsche denkbeelden over het schoone, zooals die door de meerderheid der menschen worden te berde gebracht, doch die hij aantoonde geheel verkeerd te zijn. Hij bewijst dat het schoone niet verward moet worden met schoone voorwerpen, grondstoffen, maatschappelijke instellingen, met schoone gedachten of begrippen, doch dat het schoone iets is, dat op zichzelf staat en van al deze dingen is afgescheiden.

20. In een gedeelte van „Phedrus” behandelt PLATO verscheidene wijzen van verrukking, begeestering of inspiratie o. a. die van den kunstenaar en toont aan dat ieder mensch de ware schoonheid gezien heeft, doch dat wij niet allen in staat zijn ze ons duidelijk te herinneren. Iemand die geïnspireerd is herinnert zich de schoonheid die hij eenmaal gezien heeft en zijne ziel groeit of krijgt vleugelen, verheft zich zodoende boven het aardsche en komt met het hoogere in aanraking.

30. In het „Gastmaal” behandelt PLATO de liefde als onderwerp en geeft zeven verschillende aanzichten der liefde en

komt tot de slotsom, dat liefde is de liefde tot het schoone en goede teneinde het voortdurend te bezitten en daardoor gelukkig te worden.

„Ten slotte geeft PLATO den weg aan, dien men moet bewandelen om tot de schoonheid te geraken en schetst de voordeelen die daaraan verbonden zijn.”

Naar aanleiding van het voorstel van BAALEN (zie „Bww.” No. 2 pag. 23 in het resumé van: Architectura No. 1) wordt besloten een proef te nemen met een der kleinere prijsvragen voor 1902 uit te schrijven. Vervolgens werd bekend gemaakt dat de Heer LAUWERIKS als verantwoordelijk Redacteur van het Weekblad zal optreden.

De Friesche Bouwkring. Leeuwarden. (Resumé naar de verslagen in Opm. en Arch.) In de vergadering van 16 Jan. 11. hield de heer S. KOLDIJK eene door teekeningen en photo's toegelichte voordracht met den romantischen titel: Nikolaas Stortebeker de Zeeroover en de kerk te Mariënhave.

Mariënhave, een marktplek in Oost-Friesland, was eens in het bezit van eene zóó beroemde kerk dat de kroniek van EMMIUS omstreeks 1590 getuigde dat zij alle tusschen Eems en Elbe gelegen kerken in pracht en verhevenheid overtrof. Aan de geschiedenis van deze kerk is nauw verbonden die van de Victualiën-broeders of Likedeelers. Deze, oorspronkelijk aangesteld om het belegerde Stockholm van leeftocht te voorzien werden later beruchte zeeroovers, die, getrouw aan de leuze: „Gods vriend en aller menschen vijand,” niemand ontzagen. Een hunner aanvoerders was Nikolaas Stortebeker, die dezen naam dankte aan zijne vaardigheid in het drinken. Toen in 1395 de vrede tusschen Zweden en Denemarken geteekend was werden de zeeroovers door de vloot der Hanzesteden uit de Oostzee verdreven. Hen werd toen door KENO TEN BROEKE, die destijds meester van Broekmerland, als toevluchtsoord Mariënhave aangewezen.

Volgens de overlevering hebben deze Victualiën-broeders, om den toorn des Hemels af te wenden, de kerk, die kort te voren door brand beschadigd was, hersteld en vergroot. Daar zij slechts 5 jaren in Mariënhave, bleven, hebben zij vermoedelijk hun werk niet voltooid; de voltooiing van den toren wordt bijv. toegeschreven aan Graaf ULRICH in 1459.

Vermoedelijk werden tijdens het verblijf der zeeroovers de muren van het schip der kerk doorbroken en de zijbeuken er tegen aan gebouwd. Alles wijst er op dat deze laatste van jongeren datum zijn dan het middenschip. Bijv. schijnt het beeldhouwwerk aan de daklijst der zijschepen vroeger een plaats gehad te hebben onder langs de lichtramen van het middenschip.

De kerk had in grondvlak oorspronkelijk den vorm van een Latijnsch Kruis. Ten Oosten was het koor met eene halfronde absis gesloten; dergelijke absiden waren tegen den oostmuur van het kruiswerk uitgebouwd. Het schip had zeven traveeën.

De totale lengte der kerk bedroeg 201 vt., de breedte over de zijbeuken 78 vt., over het dwarsschip 114 vt., (uitwendig gemeten in Groninger voetmaat). De muur van het hoofdgebouw was 63 vt. hoog; de nok lag op 95 vt. Het muurwerk van den toren (in grondvlak 46 × 46 vt.) had vroeger een hoogte van 175 vt, waarboven eene spits van 64 vt.

Spreker beschreef vervolgens de gemetselde gewelven — met graadbogen in het middenschip, *zonder* in de zijbeuken — waarvan die in het middenschip, met borstbeelden van vorsten uit het O. T. versierd waren. In de zijmuur van het middenschip, zoomede in de buitenmuren van de zijschepen waren zoogen. Monniksgangen uitgespaard, ± 50 cM. breed en toegankelijk van uit de ronde traptorens, die tegen de zijschepen waren aangebouwd. Toren en kerk waren opgetrokken van zware baksteen (± 30 × 15 × 9 cM.) doorgewerkt met lagen tufsteen, die vermoedelijk afkomstig was van de vroegere kerk, die omstreeks 1000 ter plaatse zou zijn gesticht. Het dak was voor de afbraak aan de eene zijde met koper, aan de andere zijde met lood gedekt, het eene zijschip met lood, het andere met leien. Tot dank voor eene ontsnapping aan de Hamburgers wilden de zeeroovers den toren met zilver bedekken.

De stijl van het tegenwoordige gebouw is die van den overgangsstijl van romaansch op gothisch; flauwe spitsboog en rondboog-ramen en nissen wisselen elkander af, hetgeen als stichtingsjaar omstreeks 1250 doet vermoeden.

Merkwaardig waren de taltijke beelden, friezen en bas-reliefs zoowel van Heiligen en bijbelsche voorstellingen, als van zoogen. spotbeelden, waarvan spreker verschillende beschrijvingen gaf. Zij waren door een meesterlijke hand uitgevoerd. Sommigen waren zeer oud en de oud-Noorsche kunst had op verschillende zijn stempel gedrukt.

Van dit alles rest niet veel meer. De beelden zijn weggenomen, de besten vonden eene plaats in het museum te Embden. In 1819 viel de koorabsis in. De toren, die in 1820 door den bliksem van de spits beroofd werd, werd in 1829 16 M. ingekort. Toen werd ook de kerk op een gedeelte — drie traveeën van het middenschip — na afgebroken.

Zoo waarschuwt dit treurig overblijfsel van een grootsch bouwwerk andere plaatsen die belangrijke oude monumenten bezitten, om tijdig in het onderhoud te voorzien.

De hoofdpersoon van zijne lezing, de zeeroover STORTEBEKER, niet vergetende, had spreker door zijne voordracht eene geschiedenis gevlochten, waarin deze beruchte persoon in zijn leven en daden beschreven werd en hoe hij eindelijk te Hamburg onthoofd werd met zóóvele van zijne makkers, dat volgens de overlevering de beul tot zijne enkels in het bloed stond.

(Wij herinneren hier aan het volgende verhaal. Toen de Hamburgsche Raad aan den beul liet vragen of hij na zoo zwaren arbeid niet vermoeid was, antwoordde deze, nog over genoeg kracht te beschikken om de geheele vroedschap te onthoofden, welke brutaliteit op stel en sprong met den dood gestraft werd. Het jongste Raadslid moest het vonnis voltrekken. L.)

Nog heden ten dage bedreigt de moeder hare kinderen als ze ongezeglijk zijn met het dreigwoord: STORTEBEKER komt. En nog altijd staat daar de zware nog ruim 50 meter hooge toren van Mariënhave, als een gedachtenis aan den hoofdman der zeeroovers, nog is hij reeds ver in zee zichtbaar, al is het niet meer die reusachtige bouw uit de dagen, toen de vloot der Victualiën-broeders zich richtende op koper- en loodzijde van het kerkdak met buit beladen de haven binnenviel!

Verlagen Technische Vakvereniging.

Afdeeling Enschede—Hengelo. Vergadering van 22 Januari 1902. Na afdoening van huishoudelijke zaken hield de heer PILLARD een kunstbeschouwing over de inrichting van een gasfabriek naar de nieuwste eischen des tijds, met duidelijke verklaring van de tentoongestelde teekeningen; een en ander werd met belangstelling gevolgd.

De vragenbus bevatte 3 vragen en wel:

1°. Mag een boekhouder bij een aannemer als lid der T.V.V. worden toegelaten?

2°. Welke is de beste menging der specie voor het in 't ruw zetten en voor 't afwerken van plafonds en latten muren?

3°. Komen in den handel ook voor, scheerstukken van ver-glaasde pannen voor kilkepers?

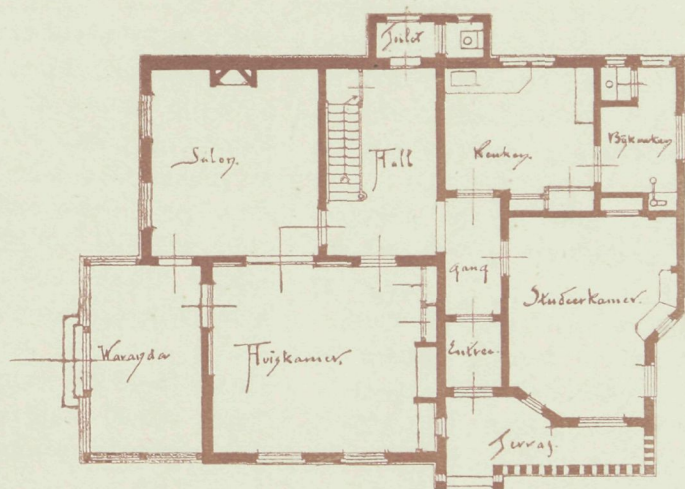
De eerste vraag werd toestemmend beantwoord, voor 't geval dat de persoon in kwestie tevens technicus was als in de statuten omschreven.

Wat de tweede vraag betreft werd schelpkalk en rivierzand het best geacht voor den eersten grond, ook Maaskalk was aan te bevelen en voor 't afwerken was het beste, dit aan den stucadoor over te laten.

Of in den handel scheerstukken voorkwamen als bedoeld in de derde vraag werd betwijfeld, omdat de helling der daken te verschillend is om daarvoor een vaste maatstaf aan te nemen.

Afdeeling Haarlem. De vergadering van 22 Januari 1902 had een geheel huishoudelijk verloop.

Afdeeling Utrecht. Vergadering van 17 Januari 1902. De heer C. DE WEERDT hield eene voordracht over inhoud en strekking der Woningwet. Verder kwamen slechts huishoudelijke zaken aan de orde.

VILLA TROMPENBERG TE HILVERSUM. * * *
 * * * * G. VAN ARKEL. ARCH. * * * *
 BIJVOEGSEL „DE BOUWERELD” 1902, N°. 6.

DE BOUWWERELD

Weekblad voor Theorie en Praktijk

REDACTIE:

D. H. HAVERKAMP,
J. H. W. LELIMAN.
AMSTERDAM.

Uit Antwerpen. Een stad in twee jaren. — A. W. WEISSMAN, De Vader der nieuwe Kunst. (Vervolg.) — Berichten en mededeelingen.

UITGEVER,

ADMINISTRATEUR:
F. VAN ROSSEN.
AMSTERDAM.

UIT ANTWERPEN. EEN STAD IN TWEE JAREN.

Nabij het dorp Capellen, de om zijn gezonde en schoone ligging zoozeer geliefde zomerverblijfplaats der Antwerpenaren, ligt op 15 K.M. afstand van Antwerpen, het plaatsje St. Mariaburg. Voor een paar jaar nog een dor heideveld met hier en daar een schamele hut en thans een badplaats in optima forma.

Als bewijs wat energie en kapitaal vermogen, is het niet onbelangrijk ook niet onleerzaam, de wordings-geschiedenis van deze plaats eens even in 't kort na te gaan, misschien zou het tot navolging kunnen leiden in een land als Holland waar energie en kapitaal zoo ruim voorhanden zijn.

Na vooreerst een proef genomen te hebben op kleine schaal, kocht de levensverzekering-maatschappij „Antverpia” op initiatief van haren bekwamen directeur dit uitgestrekte heideveld met de daaraangrenzende spartenbosschen, met het doel hierop woningen te stichten en deze tegen zeer matige rente te verhuren. Vooral de lage huur, de geriefelijke indeeling dezer woningen en de bij uitstek gezonde situatie, hebben er veel toe bijgedragen om tot een spoedige uitbreiding te geraken.

Op de 130 H. A. terrein waarover de Maatschappij thans beschikt, zijn reeds 160 villa's, eenige hotels, badhuis, winkels, een kerk, kantoorgebouwen, een school, gasfabriek, etc. opgericht.

Moge de architectonische waarde dezer scheppingen soms aan bedenking onderhevig zijn, men gelieve niet uit het oog te verliezen dat het ook niet zoozeer mijne bedoeling is over het architectonisch schoon dan wel over het „grandiose” dezer onderneming een paar woorden te schrijven.

Toen dan het terrein gekocht en betaald was, de notarissen hadden afgedaan en de vreugde van de verkoopers die voor een slecht stuk grond een goede prijs ontvangen hadden wat bedaard was, begon men

volgens een vooruit vastgesteld plan het terrein door avenues van gemiddeld 10 meter breedte met twee rijen boomen, een ijweg in het midden en ter weerszijde een wandelweg, in verschillende deelen te verdeelen en toen dan ook de landmeter de notaris was gevolgd, kwam de architect en bouwde er een . . . kerk. Oh een heel klein kerkje, eigenlijk maar een kapelletje (dat nu ook alweer vergroot is) en gaf het middelpunt van het dorp aan. Rondom deze kapel die op een plein, dat tevens als markt moest dienst doen, gelegen is, waren de dorpstraten aangelegd met op de hoeken winkelhuizen, estaminets en het café St. Mariaburg; daarnaast en daar tusschen eenvoudige woonhuizen en daar er nu een kerk en een kroeg, een winkel en een woonhuis bestond, was hiermee het eigenlijk dorp gesticht en begon men met het bouwen van een dertigtal villa's op verschillende punten der reeds genoemde avenues, en op oordeelkundige plaatsen ietwat verscholen in de spartenbosschen een drietal hotels op te richten.

Daar dit alles heel spoedig verhuurd was, dank zij de geringe intrest waarmee de Maatschappij zich voorloopig tevreden stelde en de slimme combinatiën en voorrechten welke zij den bewoners wist te verschaffen, was er weldra behoefte aan meerdere woningen. Zij opende toen de gelegenheid enkele terreinen en villa's te koopen welk voorstel wederom andere speculanten aanlokte hun geluk ook eens te beproeven en toen dan twee jaar geleden de Maatschappij Antverpia besloot er ook hare importante kantoorgebouwen op te richten en daar ook de woningen voor hare employe's te bouwen, benevens een sierlijke villa voor den directeur, was voor goed alle moeilijkheid overwonnen en de trek in vollen gang.

De volijverige directeur de heer VAN DEN WIJNGAERT aan wie het welslagen dezer onderneming voor een

zoo groot deel te danken is en die nog steeds voortgaat met meerdere uitbreiding, heeft ook van een door dit terrein stroomend bergbeekje weten gebruik te maken om er een badhuis met bassins, etc. benevens hotel en feestzalen te doen bouwen en St. Mariaburg door middel van een electriche tram met de nabijgelegen plaatsen te verbinden, terwijl er ook gepasseerde zomer een gasfabriek en een school zijn gebouwd en een groote openbare plaats van circa 1 H. A. voor alle doeleinden is aangelegd. Hoewel dit alles waarlijk niet zonder critiek is tot stand gekomen, moet nu toch iedereen bekennen dat het een werkelijk geslaagde onderneming is en dat het doel om goede en goedkope woningen te verschaffen aan minder met pecunia bevoorrechte menschen, even grootsch als humanitair te noemen is.

Als architect toch mag ik dit artikel niet sluiten alvorens ook even op een schaduwzijde te hebben

gewezen en wel deze, dat het jammer is dat de Maatschappij zich niet voldoende aanstonds door meer bekwame architecten heeft doen voorlichten. Met de architectonische waarde, zou de aantrekkelijkheid dezer stichting ongetwijfeld gewonnen hebben.

De bouwmeester welke nu met de leiding was belast was blijkbaar, en dit is zeer natuurlijk, niet bij machte een zóo enorme hoeveelheid werk in zóo korten tijd naar behooren te bestudeeren en uit te voeren. Ik zou echter onbillijk zijn wanneer ik niet toestemde dat hierin thans veel verbetering is waar te nemen.

Eidoch, moge dan ook de architectonische waarde op enkele punten aan bedenking onderhevig zijn, de onderneming zelf blijft desalniettemin „grandiose”, en het ware, uit vele oorzaken, te wenschen dat meerdere kapitalisten, hetzij dan maatschappijen of particulieren, ten algemeenen nutte, tot een zoo practische en niet minder voordeelige plaatsing van hun geld wilden besluiten.

DE VADER DER NIEUWE KUNST DOOR A. W. WEISSMAN.

(Vervolg.)

RUSKIN hecht groote waarde aan verhoudingen. Hij is van oordeel, dat er tusschen onderdeelen van gelijke waarde geen verhouding bestaat. Daarom verwerpt hij iedere opeenstapeling van even hooge verdiepingen. „Hoed u voor zulk een gelijkheid”, zegt hij, „laat die over aan de kinderen, die kaartenhuizen maken. Gelijkheid is tegen de wetten der natuur, tegen de rede van den mensch. Gelijkheid is zoowel in de kunst als in de politiek iets onmogelijks. Er is in Italië, naar mijn oordeel, slechts één leelijke toren, die te Pisa. Hij heeft gelijke verdiepingen.”

Met **RUSKIN** is onze nieuwe kunst het in dit opzicht niet eens. De beurs te Amsterdam in aanbouw zou met haar gelijke venster-openingen des schrijvers goedkeuring zeker niet hebben weggedragen.

Maar **RUSKIN**'s liefhebberij voor het primitieve deelen velen onzer bouwmeesters, beeldhouwers en versierders. „Alle kunst kan”, zoo lezen wij, „als zij begint slechts enkele hoofdtrekken van haar voorbeelden nabootsen. Zij brengt dan ingewikkelde tot hoogst eenvoudige lijnen terug en laat veel over aan symboliek en conventie. Deze eerste kunst van alle groote volken gelijkt op werk van kinderen en onwetenden; de gedachtelooze beschouwer lacht er dan ook om. De boomen der beeldhouwwerken uit Ninivé gelijken op die, welke men op merklappen ziet; de gezichten, die op vroegste Italianen schilderden, hebben veel van karikaturen. Maar als de kunst later krachtiger geworden is, houdt zij nog lang, uit vrijen wil, zich aan de kinderlijke vormen van vroeger. Dit verschijnsel vertoont zich in alle zuivere beeldhouwkunst, schilder-kunst en bouwkunst.”

RUSKIN geeft dan als zijn overtuiging te kennen, dat dit primitieve vooral waar het versierende kunst

geldt groote waarde heeft. In het bijzonder bij de rol, die het beeldhouwwerk in de bouwkunst heeft te vervullen, staat hij uitvoerig stil.

„Onder zekere beperkingen”, meent hij, „kan volmaakt beeldhouwwerk slechts met architectuur samengaan. Maar meestal is de volmaaktheid van het beeldhouwwerk gevaarlijk. Want zoodra de bouwmeester veel zorg aan de gebeeldhouwde versierselen daarvan overschatten en meer waarde gaan hechten aan de onderdeelen, dan aan het geheel. Als de architectuur evenwel niets meer is, dan een omlijsting van fijn beeldhouwwerk, heeft zij geen zin. Het beeldhouwwerk zou in een museumzaal beter uitkomen.”

Men begrijpt dat **RUSKIN**, zoo oordeelende, de Italiaansche Renaissance moet afkeuren. Hier vertoont zich dus schrijvers eenzijdigheid. Hij meent, dat er geen andere weg tot bereiking van de schoonheid is, dan hij gevonden heeft.

Aan het slot van zijn hoofdstuk bespreekt hij Giotto's klokkentoren te Florence, als een der schoonste bouwwerken van de wereld.

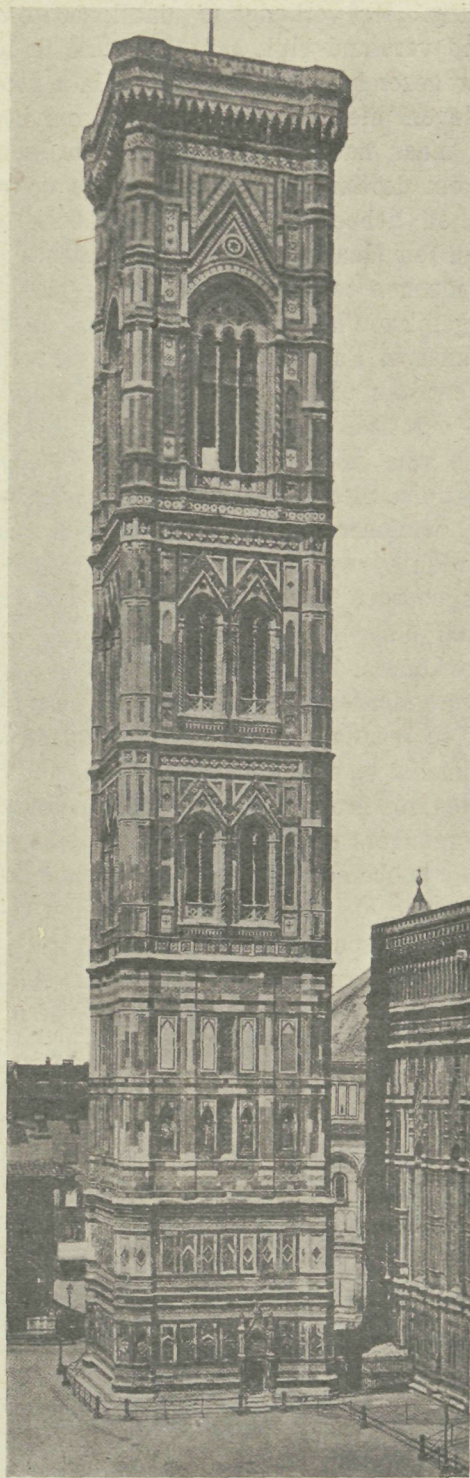
„Ik weet nog, hoe ik in mijn jeugd dien Campanile als te zoet, te gelikt verachtte. Maar sedert heb ik langen tijd bij den toren gewoond, ik heb hem uit mijn venster gezien bij zonnenschijn en bij maanlicht; ik zal nooit vergeten, hoe somber en ruw ik, na mijn terugkeer in het vaderland, onze Engelsche kathedralen vond. De tegenstelling is treffend. Hier grijze muren uit een groen grasveld oprijzend, als donkere kale rotsen uit een meer, hier ruwe zuilen en vensters, met vogelnesten als eenige versiering; ginds een heldere zonnige, gladde oppervlakte, als van gloeiende jaspis, ginds zuilen en traceeringen als door feeën gebeiteld.

zoo wit, zoo zacht, zoo kristallijn, dat zij zich nauwelijks afteekenen tegen de bleekheid van den oorsterhemel, tegen het helder albast der bergen, gekleurd als een uchtendwolk, gevormd als een zeeschelp. En wanneer deze toren nu zulk een voorbeeld van volmaakte bouwkunst is, kan dan het leven van den bouwmeester ons niet veel leeren? De macht van den menschelijken geest groeit in de wildernis. De schoonheid wordt onderwezen, waar den en spar tieren. Niet binnen de muren van Florence, maar op de verre velden tusschen leliën en rozen wies het kind op, dat de schoonheid boven alle torens der stad zou doen uitsteken. Denk daarom aan Giotto's geschiedenis, herinner u de heilige gedachten, waarmede hij het hart van Italië vervulde. Hij was in waarheid een koning onder de menschenkinderen. Op zijn kroon kon als op die van DAVID staan: Ik heb U genomen uit de schaapskooi, van achter de schapen."

Zoo eindigt het hoofdstuk, dat de „Lamp der Schoonheid" heet, met een verheerlijking van Giotto en zijn klokkentoren. Ieder, die te Florence geweest is, zal dit bouwwerk, dat vooral in zijn details zoo belangwekkend is, hebben bewonderd. Maar men moet RUSKIN zijn, om dezen campanile als het schoonste bouwwerk ter wereld te beschouwen.

In het vijfde hoofdstuk, „De Lamp des Levens", wordt de stelling ontwikkeld, dat in de kunst de meerdere of mindere adel der voortbrengelen afhankelijk is van de volheid des levens die zij bevatten.

„Ook voor de Bouwkunst", zegt RUSKIN, „geldt deze regel. Wel zijn haar werken samengesteld uit dingen, die op zich zelf geen leven bezitten, — terwijl de muziek en de schilderkunst door de liefelijkheid van geluiden en kleuren in gunstiger omstandigheden verkeerden — doch bij haar hangt de indruk, die zij maakt geheel af van het geestelijk leven, dat bij haar schepping werkte. Over wat leven in den eigenlijken zin is kan geen verschil bestaan. Al hebben dieren en planten zoo weinig leven, dat men het haast niet bespeurt, geen mechaniek of galvanisme kan het vervangen. De mensch scheidt er behagen in, voorwerpen, die eigenlijk doode dingen zijn, als levend voor te stellen. Dan brengt hij wat van zijn eigen leven in hen over, doet wolken dreigen, golven juichen en rotsen spreken. Maar het leven van den mensch is van tweeërlei aard. Het eigenlijke leven is de kracht, waarmede hij de natuur beheerscht, waardoor hij zich voedsel en werktuigen maakt uit wat hem omgeeft. Het andere leven is slechts datgene, wat de gewoonte en de omstandigheden als gevolgen met zich brengen. Anders weer is het leven der volken. Eerst vloeit dit helder en snel als een lavastroom, dan langzamer onder de gestolde korst en eindelijk is er nog slechts weinig beweging in de hard geworden stukken, totdat alle leven ophoudt. Dit laatste tijdperk is treurig om te zien. En ook in de bouwkunst gaat het zoo. Er is niets zoo droevigs om te aanschouwen als een doode architectuur. De zwakke jeugd was vol belofte en alle belangstelling

** DE CAMPANILE TE FLORENCE. **

waard, frissche kracht vulde daarna aan, wat er aan wetenschap ontbreken mocht, maar eindelijk kwamen de onmacht en de starheid des ouderdoms. Kon men maar weer alle wetenschap, op ervaring steunende, weg doen, kon men maar weer terugkeeren tot een onbeholpen jeugd! Maar zulk een terugkeer is onmogelijk. Kindsheid kan niet in kinderlijkheid veranderen, wij kunnen de verloren levenskracht niet terugkrijgen. De beweging die zich sedert eenige jaren in de bouwkunst openbaart, wekt bij sommigen groote verwachtingen; ik hoop, dat zij vervuld zullen worden, maar ik vind in die beweging iets ziekelijks."

Hier maakt RUSKIN in 1880 een zeer karakteristieke aantekening. „Het verheugt mij, dat ik zoo vroeg reeds, van gezond verstand blijk gaf. Maar had ik toen nog maar meer gezond verstand bezeten! Dan zou ik mijn krachtig leven niet verwoest hebben, om boeken te schrijven, maar had ik het kunnen gebruiken om te teekenen, om de San Marco en Ravenna op te meten. De menschen hebben mijn ongelukkig boek herdrukt willen zien en daaruit maak ik op dat zij er wat goeds uit meenen te kunnen leeren. Maar ik zie niet in, hoe dit mogelijk zou wezen. Er is nogslechts één werkelijk levende kunst in Engeland — die van geld verdienen.”

RUSKIN zet dan uiteen, waarom, naar zijn meening, de kunst der 19e eeuw dood was. Zij volgde de bouwwijzen van vroegere tijden na, zij leende, zonder rente te betalen. Slechts dan acht de schrijver navolging geoorloofd, wanneer de motieven tot een zelfstandig geheel worden verwerkt.

„De Longobarden”, zegt hij, „een ruw en kinderlijk volk, waren omgeven door de overblijfselen van een edele bouwkunst, die zij bewonderden en navolgden. Maar zij veranderden en schikten alles naar hun eigen zienswijze en wisten zoo het ontleende om te scheppen tot een volmaakt en oorspronkelijk geheel. Het vuur van dit volk was zoo groot, dat het de gestolde lavablokken, door de voorgangers achtergelaten, weder deed smelten.”

Inderdaad hebben de Longobarden, ofschoon op hunne manier pogende, de vormen der Romeinen te volgen, een eigen stijl geschapen.

Zóó volgt men na in tijden van levende kunst. Maar ook een zekere onregelmatigheid, of misschien beter ongelijkmatigheid geldt bij RUSKIN als een teeken van leven. Als voorbeeld noemt hij den predikstoel in Sant' Andrea te Pistoja, door NICOLO PISANO in de 13e eeuw gemaakt. Hier zijn de wanden met rijke reliefs bedekt, die tafereelen uit de gewijde geschiedenis voorstellen en waaraan de beeldhouwer zijn uiterste zorg heeft besteed. Maar de omljstingen dier reliefs zijn zoo slordig bewerkt, dat men nergens scherpe lijnen ziet. Om strakheid of om wiskundige zuiverheid bekommerde ANDREA zich niet, en hierin ziet RUSKIN een bewijs van krachtig leven.

De schrijver wijst er verder op, hoe, als men oude gebouwen opmeet, allerlei maten, die gelijk behoorden te zijn, min of meer groote verschillen toonen, en hoe zelfs de loodlijnen en waterpaslijnen niet volkomen zuiver blijken. RUSKIN noemt dit „levende” bouwkunst en de lezer kan met die benaming vrede hebben. De vraag rijst echter, of in deze betrekkelijk geringe afwijkingen van wat blijkbaar de oorspronkelijke bedoeling der bouwmeesters was, wel zoo groote verdienste schuilt. Wanneer de gebouwen, die wij bewonderen, geen andere aanspraken op schoonheid zouden kunnen doen gelden dan zulke verschillen, die zich eerst bij opmeting vertoonen, dan zou die bewondering niet van langen duur zijn.

Al wat door handwerk verkregen wordt, vertoont zulke onvolkomenheden. „Men kan aan deze fouten”,

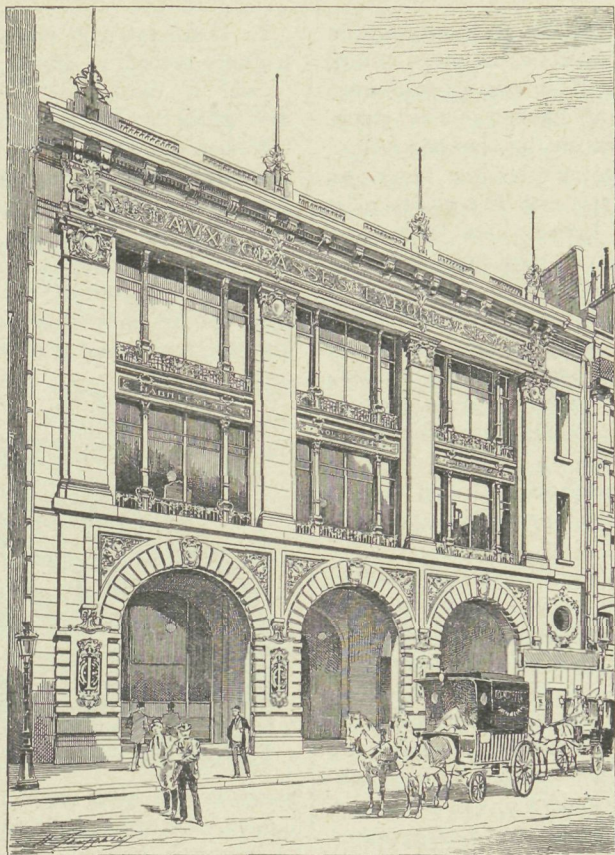
zegt RUSKIN, „zien of iets handwerk is; machinewerk vertoont ze nooit. Helaas, het is mogelijk ook van menschen machines te maken; wat zij dan voortbrengen staat even laag als wat de machine levert. Maar zoolang een mensch werkt als een mensch, zoolang hij zijn ziel legt in wat hij doet, zoolang hij alles zoo goed mogelijk verricht, komt het er niet op aan, of hij groote bedrevenheid bezit. Want er ligt dan in zijn werk iets, wat voor geen geld te verkrijgen is. Als men zulk werk met aandacht beschouwt ziet men gedeelten, waaraan de vervaardiger met blijkbaar genoeg werkte, andere waar hij minder zorg aan besteedde of waar hij vluchtig over heen gleed. Hier raakte de beitel met kracht, ginds heel zachtjes, soms zelfs aarzelend. De stemming van de ziel wordt overal teruggevonden. Vergelijkt men nu een zelfde voorwerp, door een machine of door een menschenhand gemaakt, dan is het of men eerst een piano-orgel hoort en daarna een pianist. Er zijn menschen, die van het onderscheid niets merken; maar wie gevoel voor muziek heeft, zal zich ergeren, als hij een mooie melodie door een machine hoort verknoeien.”

Onder machinaal maaksel verstaat de schrijver niet slechts dat, wat werkelijk door een machine wordt voortgebracht, maar ook al wat door herhaling van een zelfde motief verkregen is, of wat gelikt en glad zich vertoont.

„Men vergeet meestal, dat bijvoorbeeld beeldhouwen niet is het hakken van bepaalde vormen uit steen. Wezenlijke beeldhouwkunst wil door haar werk bij den beschouwer een bepaalden indruk teweegbrengen. Als een beeldhouwer de werkelijke vormen aan het marmer zou geven, zou dit een geheel auder effect maken, dan men zich voorstelt. De beeldhouwer werkt met licht en schaduw en maakt verhevenheden of diepten, niet omdat hij ze zoo bij zijn model ziet, maar om licht of schaduw te verkrijgen. Schoone voorbeelden van zulk schilderen met den beitel zijn de werken van MINO DA FIORENTINO, een beeldhouwer der vijftiende eeuw. Hier is het hoogste bereikt door schijnbaar ruwe beitelslagen. De lippen van een der kinderfiguren op een tombe van de Badia-kerk te Florence lijken onaf, als men ze dichtbij ziet. Maar als men zich op den behoorlijken afstand plaatst is het effect prachtig en overtreft het dat van alle beeldhouwwerk, wat mij bekend is. Slechts MICHELANGELO's beelden in de sacristie van SAN LORENZO komen MINO's werk nabij. Ook hier berust het effect op het schijnbaar onafgewerkte van sommige deelen. Beeldhouwwerk, dat gebouwen moet versieren, vereischt zulk een breede behandeling. De fijne afwerking gaat door den tijd spoedig verloren.”

Dat deze meening van RUSKIN door onze jongere kunstenaars volkomen gedeeld wordt, bewijzen de gebeeldhouwde versierselen onzer nieuwste gebouwen. Maar de afstand tusschen MICHELANGELO en ZIJL blijft toch groot.

(Wordt vervolgd).

GEVELWEDSTRIJD PARIJS 1901.

** BEKROONDE GEVEL. **
 * FAUBOURG ST. MARTIN. *
 J. HERMANT, ARCHITECT.

Naar: Construction Moderne.

GEMENGDE BERICHTEN.

AMSTERDAM. De Reguliersgracht-kwestie. Naar aanleiding van eene bespreking door den heer J. H. W. LELIMAN in het „Handelsblad” van 2 Febr. 1902 der over de Reguliersgracht-kwestie handelende brochure MEYER-VETH antwoordt de heer JAN VETH in het „Handelsblad” van 8 Febr. Dit antwoord is echter slechts eene aaneenschakeling van grof persoonlijke hatelijkheden met volkomen voorbijgang der door den heer L. gemaakte opmerkingen. De heer VETH schijnt abusievelijk te hebben gemeend dat de heer L. per se de demping voorstond, terwijl deze inderdaad, onder waarschuwing de beteekenis der Reguliersgracht niet te overschatten, slechts had aangedrongen op eene meer praktische bewijsvoering door de tegenstanders der demping, zonder welke bewijsvoering dezen het recht ontzegd werd aan de afdeling Publieke Werken eene „Steden-schennis” te verwijten. Terecht zegt in „Architectura” van 8 Febr. juist een dier tegenstanders, de heer WALENKAMP, naar aanleiding van de bewuste brochure: „We dienen voor alles praktisch te zijn; wat geeft het of we schoone vertoogen geven en een behoud bepleiten, als we niet tevens het bewijs leveren dat dit behoud ook mogelijk is”.

Ziedaar een degelijker uitgangspunt voor bevredigende gedachtenwisseling dan, eerst de mooie maar onpractische volzinnen van den heer VETH en later diens schelden en verdachtmaken. De heer VETH schijnt niet te begrijpen dat over eene vraag betreffende de verkeerswegen van een groote stad niet uitsluitend moet geoordeeld worden van zijn eenzijdig, schilders- en archaeologen-standpunt.

Het nieuwe Rijks-Landbouwproefstation te Wageningen waarvan wij naar eene ons door den Directeur, Prof. MAYER, welwillend afgestane fotografie, eene afbeelding geven, werd 1 Februari officieel geopend.

Het gebouw — gelegen op een door de gemeente Wageningen geschonken terrein aan de Mennonietenbuurt — is ontworpen

door den Rijks-bouwkundige J. VAN LOKHORST en uitgevoerd onder toezicht van J. DE QUACK en kostte in totaal ongeveer f 85.000 (Aannemer H. VAN ECK te Nijmegen.)

Het gehouwen is verdeeld in twee gescheiden gedeelten: het

WAGENINGEN. RIJKS-LANDBOUWPROEFSTATION.

*** J. VAN LOKHORST. ARCHITECT. ***

Rijks-Landbouwproefstation op de eerste verdieping — toegankelijk over de overdekte hardstenen buitentrapp — en het Proefstation voor Zaad-controle op de tweede. In het sousterrein bevinden zich de verwarmingstoestellen.

Inwendig moet het gebouw op de meest praktische wijze zijn ingericht. Elke afdeling heeft als voornaamste ruimten een groot laboratorium, een werkkamer voor den Directeur en verder vertrekken voor het doen van microscopische waarnemingen en voor de balanssen. De 1e verdieping heeft nog eene polariseerkamer en het zoogen. Ruw-laboratorium.

PARIJS. Het nieuwe gebouw van de Rekenkamer in de rue Cambon te Parijs (architekt MOYAU, lid van het Instituut) wordt gebouwd van oude steenblokken, afkomstig uit de groeven van Coutarnoux. NAPOLEON I had ze laten hakken voor het paleis, dat hij op de heuvels van Passy, waar nu het Trocadero staat, wilde bouwen voor zijn zoon, den koning van Rome. De val van het keizerrijk belette echter de uitvoering dier plannen. De steenblokken bleven geruimen tijd liggen. Vele jaren later gebruikte VIOLLET-LE-DUC een deel er van voor het herstel der kathedralen van Sens en Auxerre; thans dient de rest voor de nieuwe Rekenkamer. Naar het gebouw in de rue Cambon zullen worden overgebracht een deel van de archieven, die uit het paviljoen Marsan, (een der hoekpaviljoens van het Louvre), moesten verwijderd worden, nu dit gebouw aan de centrale bond van decoratieve kunsten voor haar in dit voorjaar te openen museum werd afgestaan.

Een nieuwe Technische Hoogeschool zal door de verschillende Thüringsch-Saksische Staten, vermoedelijk in Jena, gesticht worden.

De Straatsburger Dom. De bond van Duitsche architecten en ingenieursverenigingen heeft zich tot den Duitschen Rijksdag gewend, om te wijzen op het gevaar dat den Dom van Straatsburg dreigt. De wensch van hen, die het bouwwerk gaarne voltooid zagen, moet geheel en al wijken voor dien van hen, die het voor verval willen behoeden. Niet alleen de versiering loopt gevaar, maar ook de constructie van dak en muren. Voor betere afwatering en versterking van de constructie moet in de eerste plaats gezorgd worden. De kosten van de heele herstelling zullen, volgens den Dom-architect Arntz 2,250,000 mark bedragen, welke som de bond aan den Rijksdag vraagt, te willen toestaan over twintig jaar verdeeld.

(Hbd.)

De Dom te Meissen. In de „Illustrierte Zeitung” van j.l. Zaterdag is het ontwerp afgebeeld dat OBERBAURAT SCHÄFER uit Karlsruhe (dezelfde die de van de agenda afgevoerde restauratieplannen van het Heidelberger-Slot maakte) indiende voor de voltooiing van den Dom te Meissen. Hij en Prof. LINNEMANN uit Frankfort waren indertijd uitgenoodigd hunne reeds vroeger ingediende plannen te herzien met inachtneming van enkele opmerkingen. Toen deze herziene ontwerpen waren ingediend, heeft Prof. LINNEMANN zelf verklaard dat het ontwerp-SCHÄFER met een geniale blik het onmogelijke mogelijk had gemaakt.

Dit werd ter uitvoering aangewezen, echter niet zonder debat waarin allereerst de oude vraag ter sprake kwam, of in de westgevel oorspronkelijk twee torens — gelijk in het ontwerp-SCHÄFER voorkwam — of drie bedoeld waren.

Prof. GURLITT (die ook in de Heidelbersche restauratie-kwestie de steen tegen Prof SCHÄFER aan het rollen bracht) wilde dat in het algemeen geene vernieuwingen aan oude bouwwerken zouden ondernomen worden, tenzij een bepaalde behoefte daarvoor bestond; onderhoud en niet voltooiing van den Dom moest het doel wezen.

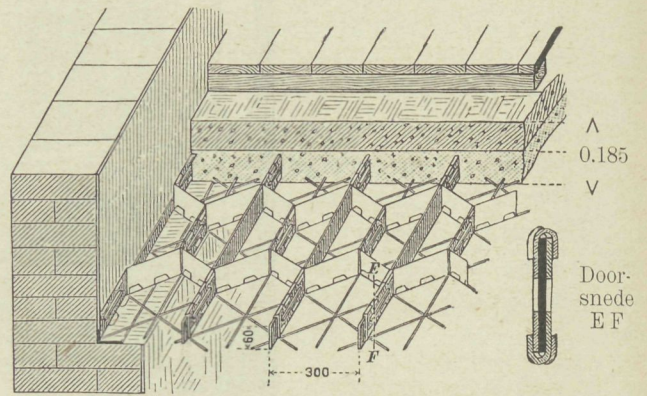
AMERIKA. Volgens een rapport van de „Commissioner of Education” (de commissaris van onderwijs) uitgebracht na de Pan-Amerikaansche tentoonstelling, verleden jaar te Buffalo gehouden, zijn er in Amerika 110,000 studenten in de vrije kunsten en de toegepaste wetenschappen, tegen slechts 40,000 in het recht, de geneeskunde en de theologie.

Asphalttegels. Een fabriek in Hannover vervaardigt sedert een 5 tal jaren asphaltplaten of tegels, welke op eene nieuwe wijze vervaardigd worden. Zij worden nl. sterk verhit en met een bindmiddel tot een vast lichaam gemaakt. Onder een druk van 1200 atmosfeeren wordt de massa in tegels van 0.20×0.20 M. zijde en verschillende dikten geperst. De bovenzijde wordt van ribben of figuren voorzien. De beproeving dezer tegels door het proefstation te Charlottenburg bewees dat er geen holle ruimten in voorkwamen, dat geen wateropname plaats vond en dat zij niet bevroren onder een temperatuur van -12° Celsius.

In Dortmund zijn deze tegels sinds 1898 op rijwegen en op trottoirs gelegd, in dikten van 2 en van 2.5 cM.

Daar zij hard zijn, geven zij geen slijk af en worden dus niet glibberig. De prijs van 1 M². tegels, dik 2.5 cM. op een betonbed dik 8 cM. bleek te zijn 7.50 Mark.

Gewapende betonvloer. Een nieuw patent is voor een gewapenden betonvloer aangevraagd door J. WEISS te Altona. De wapening van dezen betonvloer bestaat uit hoogkantige, aan de langsranden voorzien van ombuigbare strooken van plaat- of bandijzer, die zoodanig in den veelhoekvorm gebogen zijn, dat zij met elkander verbonden een figuur als cellen of als een honiggraat vormen. De verbinding der plaatijzers

strooken geschiedt door het om den anderen ombuigen der lappen, waarbij aan de onderzijde, zowel in de rechte als in de diagonale richting, ijzerdraden mede ingebracht worden, die de trekspanningen van den vloer opnemen. In plaats van ijzerdraden in de rechte richting worden bij vloeren van groote spanwijdten, vlakke ijzeren staven ingebracht. De hierbij staande figuur verduidelijkt een en ander. Op het ijzerwerk wordt de beton gestort, waarover tegels of een houten vloer op houten leggers kan worden aangebracht.

TROYES. Aan de Jury van eene door deze fransche stad uitgeschreven prijsvraag voor een circus-ontwerp was als adviseerend lid toegevoegd . . . een circus-direkteur. Zeer juist gezien!

Waarom echter niet een stap verder gegaan en dezen deskundige ook stem in het kapittel gegeven?

Eene interessante rechtsquestie. In Parijs is door het gerechtshof een beslissing gegeven in een zaak die van veel belang is voor eigenbouwers en dikke heeren.

De heer RUDET, een Parijsch koopman die 106 K.G. woog, had verleden zomer een villa gehuurd te Vaucottes bij Fécamp. Hij hield er van 's avonds op het balkon te zitten en voorover leunende te staren in de verte over de zee, want men kan ook al weegt men 106 K.G. poëtisch van natuur zijn. Eens werd zijn zachte droomerij, terwijl hij in het oneindige blikte, wreed verstoord doordien het balkon plotseling krakend en splinterend ineen stortte. Hij viel één verdieping omlaag maar voor iemand van zijn gewicht was dit een zware val en hij bezeerde zich erg. Den eigenaar der villa sprak hij om schadevergoeding aan. Deze weigerde. Vandaar een proces. De eigenaar beweerde dat balkons alleen met oog op lieden van normaal gewicht gebouwd werden. Maar de rechter verklaarde dat een dikke huurder evenveel recht heeft om van een balkon overzee uit te zien als een magere. En de heer RUDET ontving zijn schadevergoeding. („Hbd.”)

Vragenbus en Correspondentie.

In het pruisische geheime Staatsarchief vond ik het navolgende historische dokument: een brief van Keurvorst FREDERIK WILHELM VAN BRANDENBURG gericht aan

zijn Amsterdamschen agent MATTHIAS DÖGEN en gedateerd: Kleef den 26sten September 1652. De onder-teekenaar van den brief is intusschen niet de keurvorst maar zijn Kleefschon stadhouder, toenmaals Graaf JOHAN MAURITS van Nassau-Siegen, de bouwheer van het „Mauritshuis” in Den Haag, over wiens talrijke betrekkingen met den grooten keurvorst en de brandenburgsch-pruisische landen ik in 1893 een boek uitgaf (Frankfort a/d Main, uitgave van HEINRICH KELLER).

De bouwmeester echter van wien in bedoeld schrijven sprake is, is niemand anders dan JAKOB VAN CAMPEN (1598—1657) architect van het „paleis” te Amsterdam en ontwerper der voormalige tuinen van de „Neue Thiergarten” bij Kleef. Het schrijven luidt aldus:

„FRIEDRICH WILHELM CHURFÜRST.

Unsern gnädigen Grusz zuvor. Raht undt lieber getreuer. Nachdem wir von Architecto VAN CAMPEN zwey Schachspiele vohr undt ümb 200 Rijksthrl. erhandeln lassen, Alss wollen wir in gnädigsten befehl hiermit an euch solche zwey hunderdt Rthlr. forderlichst unseret wegen Dafür zu bezahlen, und ihme VAN CAMPEN einzulieffern. Auch haben wir obgedachten VAN CAMPEN gnädigste commission ertheilt, den neulich alhier von unss gehaltenen of zug¹⁾ aldort²⁾ in Kupfer stechen zu lassen. Wollem demnach gleichsfuls in gnädigsten befehl hiemit an euch dass ihr most dem VAN CAMPEN mit dem Kupferstecher, der diese arbeit fertigen würde, darüber beiderseits vergleicht undt sobaldt eine Plat aussgearbeitet ist, dieselbe bezahlet, undt Dann nebst dem VAN CAMPEN beschaffet, damit gedachter aufzug ungesumbt getrucket undt aussgelassen werden müge. Etc. . . .”

Mijn vraag is nu: Kent iemand deze door keurvorst FREDERIK WILHELM bestelde, door JAKOB VAN CAMPEN ontworpen en onder zijn toezicht uitgevoerde uitgave van eenen feestelijken intocht in Kleef? Kent iemand den naam van den bovenbedoelden kopergraveur en eene verzameling welke het bewuste werk bezit?

Berlijn-Charlottenburg, 2 Febr. 1902.

Prof. Dr. GEORG GALLAND.

¹⁾ Aufzug.

²⁾ d. i. te Amsterdam.

BOEK EN TIJDSCHRIFT.

Te laat om het nog in het vorige nummer te vermelden ontvingen wij de nieuwe uitgave die bij den uitgever G. VORMER te 's Gravenhage is verschenen: Methode voor teekenen-onderrwijs in de bouwvakken met 55 teekenvoorbeelden en opgaven, vormende een cursus voor den timmerman en voor den metselaar door J. H. A. MIALARET.

De 55 platen bevatten duidelijk geteekende voorbeelden van allerlei soorten timmerwerken en metselwerken, alle omlijst door een aardig geteekende rand, waarin vragen en spreuken te vinden zijn en waarvan de eerste volgens de voorrede een tekst vormen, die den weg aanwijst door het onderrwijs te volgen. Hier en daar zijn constructies aangegeven, slechts in schets, met het doel die door den leerling te laten afteekenen. Deze teekenvoorbeelden zijn bestemd tot leidraad bij het

onderrwijs, om de voorbeelden op grooter schaal over te brengen, met wijziging der afmetingen, dus zonder direct te copieeren.

De Aannemer van 4 Febr. Ontwerp Administratieve Bepalingen v/d Ned. Aannemersbond (vervolg).

Architectura No. 6. H. WALENKAMP, de brochure „Stedenschennis” besprekend, wijst de leemte aan, die deze brochure heeft: zij toont niet aan dat het behoud der Reguliersgracht mogelijk is. Schrijver vraagt wat schoone vertoogen tot behoud van het oude geven, als niet tevens bewezen wordt dat het gewenschte te bereiken is. Het betoog van den Heer VETH had men „bijv. met hetzelfde recht aan het einde der Middeleeuwen hebben kunnen houden om het behoud te bepleiten van den vorm der woonverzamelingen van toen. Toch hebben de Burgers zich daaraan niet gestoord en door de veranderingen in de Maatschappelijke ontwikkeling van toen ontstonden onze steden.” Het essentiele verschil van toen en nu komt schrijver voor te zijn dat toen men voor hetgeen verdween wat beters in de plaats gaf, wat z. i. nu niet het geval zou zijn.

De geschiedenis van de menschelijke woning (18e vervolg) Technisch gedeelte: Grondprijzen voor ijzer. Gewapend beton. (3e vervolg).

Bouwkundig Weekblad No. 6. Bericht dat op de 1e prijsvraag der Mij.: Café restaurant met hotel, 8 antwoorden zijn ingekomen. Op de 2e prijsvraag: Blok van 4 arbeiderswoningen 9 antwoorden en op de 3e prijsvraag: Bodega en lunchroom 2 antwoorden.

Duitsche literatuur over het woningvraagstuk.

Door en in Normandië door J. D. LOOLJEN.

De Ingenieur van 8 Febr. bevat een 2e gedeelte van de loopbrug in gewapend beton te Rotterdam door W. COOL.

Opmerker No. 6. Beeldhouwkunst (vervolg). Dat DE KEYSER met de graftombe van den Prins van Oranje werd belast (in 1616) is het beste bewijs van de achting die zijne tijdgenooten hem toedroegen. Bij het overlijden van DE K. in 1621 was de tombe nog niet voltooid. Ingevolge de bepaling van het testament der weduwe heeft HENDRIK'S zoon PIETER de tombe afgemaakt. In datzelfde testament wordt melding gemaakt van het standbeeld (het oudste in ons land) van ERASMUS te Rotterdam, door HENDRIK DE K. gemodelleerd ter vervanging van een steenen beeld van den geleerde, dat de Spanjaarden vernield hadden. Dit beeld, hoewel geen meesterstuk, verdient meer waardeering dan het gewoonlijk vindt. Het is daarenboven een der eerste pogingen een historisch getrouw beeld te geven, aangezien DE K. het Holbeinsche portret van ERASMUS volgde, ook wat het kostuum betrof.

Na eenige aan HENDRIK DE K. vermoedelijk ten onrechte toegeschreven werkstukken besproken te hebben, herinnert schrijver aan de zoons van HENDRIK, PIETER en WILLEM, die ook beide beeldhouwers waren (van PIETER is de graftombe van PIET HEIN in de Delftsche Oude Kerk, van WILLEM de zeeslag op het monument van TROMP in dezelfde kerk).

De beide broeders raakten op den achtergrond toen in 1650 ARTUS QUELLIJN, die in Vlaanderen reeds een grooten naam bezat, naar Amsterdam werd beroepen. De Zuid-Nederlandsche kunst, veel decoratiever dan de Noord-Nederlandsche, leende zich uitnemend voor de antieke en mythologische onderwerpen, die de geest des tijds toen wenschte en die aan QUELLIJN de gelegenheid schonken de volheid van zijn gaven te toonen. QUELLIJN'S meesterstukken acht de schrijver de frontespiesen van het voormalig Raadhuis aan den Dam, herinnerend aan het werk der latere Grieksche kunstenaars, zooals dat van PERGAMON (thans te Berlijn). De marmerwerken in de vierschaar en de Godenbeelden der galerijen werden al van ouds de schoonste gevonden. Ook de bronzen Atlas op den achtergevel is een prachtig werk.

Er wordt op gewezen dat QUELLIJN'S beitel alleen de ontzaglijke hoeveelheid beeldhouwwerk niet kan gemaakt hebben. Als zijne helpers worden genoemd — zonder dat daaromtrent evenwel zekerheid bestaat — SIMON BOSBOOM, WILLEM DE KEYSER, ROMBOUT VERHULST. Het plaatwerk over het Stadhuis, door HUBERT

QUELLIJN (een broer van ARTUS) geeft geene zekere oplossing.

Zelfs van de modellen in gebakken klei van sommige beeldhouwwerken, thans in het Rijks Museum te Amsterdam bewaard, bestaat geen zeker bewijs dat zij door ARTUS QUELLIJN zelf zijn geboetseerd. Slechts de meesterlijke uitvoering van sommigen — breed opgevat, goed gecomponeerd, levendige actie vertoonend, — wettigt het vermoeden. „Kracht meer dan bevalligheid spreekt uit de figuren, die eerder naturalistisch dan idealistisch zijn opgevat.” De qualiteiten der beste modellen vindt men echter slechts zelden in de marmerwerken terug.

(Slot volgt.)

Dekorative Kunst. De juist verschenen Februari-aflevering opent met eene beschouwing van ERICH HAENEL over den architect THEODOR FISCHER, die na in Munchen, waar hij verbonden was aan het stedelijke bouw bureau, zich door tal van gebouwen en ontwerpen zich een goeden naam te hebben gemaakt, beroepen werd als Hoogleraar aan de Pol. school van Stuttgart.

Een aantal afbeeldingen van bouwwerken en details geven van zijne richting een denkbeeld. Hieruit blijkt voor alles een streven naar eenvoudige, vlakke oplossingen, die echter aan de werking van hunne welverdeelde massa toch een groot effect danken. Afgebeeld zijn allereerst een paar landhuizen te Starnberg en te Pasing bij Munchen; verder eenige ontwerpen voor steenen bruggen te Munchen en een aantal monumenten als een fontein in de Voorstad-Au, de Winthir-bron te München-Neuhausen en de Bismarck-toren aan het Starnberger-meer. Het zijn deze laatste werken, die evenals de zeer treffend van karakter zijnde Protestantsohe Verlosserskerk te Schwabing bij Munchen, zich op vrije wijze aansluiten bij de Romaansche kunst, die trouwens in Duitschland van grooten invloed is.

Als de best geslaagde werken van FISCHER worden zijne voor de stad Munchen gebouwde scholen geroemd: met name die aan de Elisabethsplatz, eene ambachtsschool en eene groote meisjesschool. Den meesten opgang door de origineele versiering maakte zijne school te Schwabing.

Welke gedachten FISCHER over schoolbouw koestert, vertelt hij zelve in een volgend artikel. Hij wijst daarin op het saai aanzien dat de schoolgebouwen in den regel zoowel in- als uitwendig vertoonen. Hierin dient verandering te komen: trappenhuis en aula (een onvermijdelijk onderdeel van de duitsche school) moeten met goede, op het kinderleven toepasselijke kunstwerken versierd worden. De binnenplaats, voor de verpoosing der kinderen bestemd, moet door eene met liefde ontworpen bron of fontein, bank of beeld versierd worden en gaarne zag FISCHER daartoe zelfs aangewezen voorwerpen uit musea of verzamelingen. Hen, die wijzen op de kosten van dit streven, dat zij aanzien als overbodige weelde, herinnert FISCHER hoe reeds dikwijls uiteengezet is dat kunst en weelde niets gemeen hebben. Te velen echter denken nog dat alleen dure dingen mooi zijn en omgekeerd, dat het goedkoope altijd weinig beteekent.

„Als echter, zoo besluit FISCHER, natuurlijkheid en eenvoud van denken nog eens de overwinning behaalt op onzen gedrilden geest, dan zullen wij eene waardige en huiselijke school bouwen, waaruit de kinderen de behoefte naar schoonheid in de familie overbrengen, en, als later de jongens volksvertegenwoordigers zijn geworden, ook in het openbare leven”.

Wel interessant is wat BENNO RÜTTENAUER mededeelt onder den titel: Darmstadt na het feest over de uiteenspatting van de kunstenaars-kolonie, die te Darmstadt door den Groot-hertog van Hessen was bijeengeroepen. Zoolang deze vuur en vlam was voor de onderneming, ging alles goed, maar toen hij verflauwde — schrijver wil zwijgen over de redenen hiervan — veranderde de toestand. De regeerings-bureauekraten, die allerlei moeilijkheden maakten, hadden vrij spel. Den dag na de sluiting der tentoonstelling eischten zij ontruiming van een der gebouwen, het „Ernst Ludwig Haus” gedoopte ateliergebouw. Hals over kop moest dit ontruimd en de inhoud in een loods opgeborgen worden. Hierin ontstond brand en vele kunstvoor-

werpen gingen verloren. De kunstenaars schijnen verwacht te hebben dat op de tentoonstelling, welke zij verleden jaar organiseerden, hun beschermer veel meer gekocht had, terwijl zij tevens bij de Darmstadtsche bevolking niet het gehoopte kunst-enthousiasme vonden. Toen de Staat van den Groot-hertog had overgenomen de betaling der traktementen — „eetraktementen” noemt de schrijver ze omdat ze niet groot waren (wij herinneren ons echter in de „Deutsche Bauhütte” eens gelezen te hebben dat OLBRICH, de architect der kolonie, een traktement kreeg dubbel zoo groot als een Professor aan de Academie te Weenen) en den kunstenaar als eenige verplichting oplegden in Darmstadt te wonen — toen wilde de Staat eens weten wat de kunstenaars hadden uitgevoerd. Een enkele weigerde, maar de opgaven van de anderen werden onvoldoende geoordeeld en de heeren werden uitgenoodigd plannen voor de toekomst over te leggen. Dit had nieuwe weigeringen ten gevolge en de leden der kolonie, die, gelijk de „Frankfurter Zeitung” wist te berichten ook onderling sinds lang oneenigheden hadden, ten gevolge van de heerschzucht van OLBRICH, verspreidden zich.

Deutsche Bauzeitung van 5 Febr. De vraag over de wederherstelling van het Heidelberger-Slot. met eene afbeelding van dat Slot uit 1603. Afbeeldingen van 2 kerken bij Hamburg, gebouwd door den architect W. LORENZEN.

Deutsche Bauzeitung van 8 Febr. Het gebouw van de Versorgungs-Anstalt te Karlsruhe met afbeeldingen.

Kunst und Handwerk. Heft 5. Artistieke prentenboeken. Teekeningen van kunstnijverheids-voorwerpen van nieuwe kunst. Aanzicht en plattegronden der Duitsche afdeling van de tentoonstelling te Turijn.

Gazette des Beaux Arts. Februari 1892. PIERRE DE NOLHAC, de conservator van het paleis te Versailles en het daarin gevestigde museum opent eene reeks artikelen over de wordingsgeschiedenis van het reusachtige bouwwerk, dat aan zijne nasporingen reeds zooveel verplicht is. De reeks is getiteld: Het Versailles van MANSART. JULES HARDOUIN MANSART, wiens bouwkunst even statig was als zijn persoon — volgens het portret waarop hij, in een sierlijk geplooid mantel is afgebeeld, het scherpe, aristokratische gelaat door een lakkige pruik omgolfd — MANSART was de aangewezen bouwmeester om de grootsche gedachten van den koning LODEWIJK XIV in de prachtigste en meest weidsche vormen te verwezenlijken. In 1677 waren uitvoerige bouwplannen gemaakt maar eerst in 1680 zijn de ontwerpen van MANSART definitief vastgesteld blijkens de toen geslagen penning.

Groote vleugels omgeven aan alle kanten het oorspronkelijk jachtslot van LODEWIJK XIII, dat, zij het ook in verfraaiden vorm, ingevolge de piëteit van den zoon voor het werk van zijn vader, de kern moet blijven van het nieuwe slot. Uiterlijk in 1684 betrok de koning het paleis, maar nog na dien datum gelijk er voor, heeft LODEWIJK miljoenen na miljoenen — De NOLHAC ontleent aan de oude rekeningen bijzonderheden — aan het gebouw en de omgeving ten koste gelegd.

Niet ten onrechte dus werd de „Prachtlievendheid” te Versailles door een beeld gesymboliseerd dat in een hand eenige kostbare voorwerpen houdt en in de andere een bouwplan. Deze opvatting is kenmerkend voor den, de bouwkunst zoo gunstig gezinden geest van het tijdperk.

TENTOONSTELLING.

In de Rotonde van het Museum van Kunstnijverheid te Haarlem zal aanstaande Zondag geopend zijn eene zeer belangrijke Tentoonstelling op decoratief gebied. Een groot aantal decoratieve ontwerpen, zeer interessant, zoowel van kleur als van teekening, welke vervaardigd werden door den heer MANSVELD te 's Gravenhage, zullen in het Museum eenigen tijd te bezichtigen zijn voordat ze naar de Tentoonstelling te Turijn worden gezonden.

DE BOUWWERELD

Weekblad voor Theorie en Praktijk

REDACTIE:

D. H. HAVERKAMP,
J. H. W. LELIMAN.
AMSTERDAM.

INHOUD: A. W. WEISSMAN, De Vader der nieuwe Kunst. (Vervolg.) — J. VAN DER BREGGEN, Civ. Ing. Bouwhygiëne. — Over Huiszwam. — Berichten en mededeelingen.

UITGEVER,
ADMINISTRATEUR:
F. VAN ROSSEN.
AMSTERDAM.

DE VADER DER NIEUWE KUNST DOOR A. W. WEISSMAN.

(Vervolg.)

RUSKIN wijst er op, dat het oude ornamentwerk zoo mooi is, omdat het met liefde werd gemaakt. De vervaardiger gevoelde zich gelukkig, toen hij aan zijn werk was. Dan beschouwt de schrijver een 19e eeuwse kerk, in Gothischen stijl opgetrokken.

„De details”, zegt hij, zijn rijk, met smaak ontworpen; de architect heeft de oude werken met ijver bestudeerd. Maar alles is zoo dood, als bladeren in December. Er is geen teedere toets aan het gansche gebouw. De menschen, die aan het hakken werden gezet deden dat zonder genoeg, alleen omdat zij moesten; zij waren blij, toen alles af was. Toch hebben zij geld genoeg verdiend; het leven is echter niet voor geld te koop. Als af en toe een beeldhouwer eenig talent toont, dan stuurt men hem gauw naar de academie. Zoo gaat de invloed, die hij op zijn medewerklieden zou kunnen hebben, geheel te loor.”

Het hoofdstuk eindigt met een beschouwing, die onder het beste gerekend mag worden, wat het boek bevat.

„Alle ijzerwerken, alle gegoten ornamenten, alle nabootsing van brons of van kostbare houtsoorten, alle soortgelijke vindingen van onze veel geprezen nijverheid, alle goedkope en gemakkelijke wijzen om iets te doen, wat vroeger met moeite, maar daarom ook met eere gedaan kon worden — het zijn slechts hinderpalen op onzen toch reeds niet breeden weg. Zij zullen ons niet gelukkiger of verstandiger maken, zij zullen ons oordeel niet scherpen, ons genot niet verhoogen. Zij zullen slechts oppervlakkigheid in ons begrip, kilheid in ons hart, zwakheid in onzen geest brengen. En dit kan niet anders. Want wij zijn niet op deze wereld gekomen, om werk te doen, waarin wij onze ziel niet kunnen leggen. Wij moeten werken voor ons brood, en dat met ijver; maar wij moeten ook werken voor ons genoeg, en dan van harte.

Wij moeten nooit iets ten halve doen. Wat zulk een inspanning niet waard is, deden wij beter, na te laten.”

„Misschien is alles wat wij doen niets dan een oefening van verstand en hart, zoodat het dus geen eigenlijk gezegd nut heeft. Het past niet aan onzen onsterfelijken geest, zijn gemak te nemen, daar dit niet met zijn hooge roeping bestaanbaar is. Daarom mogen geen andere werktuigen tusschen dien geest en de dingen, die hij beheerscht, gesteld worden, dan die strikt noodzakelijk zijn. Wie meent, wat zijn ziel geschapen heeft, met iets anders dan zijn handen tot tastbare werkelijkheid te kunnen maken, zou zeker, als hij kon, de engelen in den hemel draaiorgels willen geven, opdat zij hun muziek gemakkelijker ten gehore konden brengen.”

„Wij hebben te weinig oogenblikken van wezenlijke bezieling, dan dat het noodig zou zijn, die door het aanwenden van een mechanisme te bederven. Zelfs het leven van de besten onder ons is slechts een damp, die gedurende korten tijd zichtbaar is, en dan verdwijnt. Laat die damp dan een wolk zijn aan den hoogen hemel; laat zij niet de zwarte rook wezen, die hangt boven de hoogovens en de sombere fabrieken.”

Dit warm pleidooi voor het goed recht van het handwerk tegenover het fabriekswerk vond in 1849 nog nergens gehoor. Maar langzamerhand verkreeg Ruskin enkele aanhangers, die poogden, het ambacht weer, als van ouds tot een kunstvak te maken. Vooral toen WILLIAM MORRIS zoo door zijn geschriften als door zijn voorbeeld bezielend werkte, herleefde de ambachtscunst in Engeland. MORRIS zoowel als RUSKIN zijn slechts de wegbereiders voor wat men thans nieuwe kunst noemt, geweest. Zij hebben, als MOZES, het beloofde land wel gezien, doch het niet betreden. Verder dan tot meer of minder gelukte nabootsing van middeleeuwsche

werken brachten zij het niet. Pas later kwamen de menschen, die zich verder waagden. Zonder RUSKIN hadden zij den weg echter nooit gevonden.

Het zesde hoofdstuk heet „De Lamp der Gedachtenis”. De aanhef hiervan behoort onder de schoonste bladzijden, die RUSKIN schreef.

„Onder de uren mijns levens, waaraan ik steeds met bijzondere dankbaarheid zal denken, omdat zij mij groote vreugde of heldere leering gaven, is er een, dat ik eenige jaren geleden, tegen zonsondergang mocht doorbrengen in de Jura, te midden van de donkere dennenbosschen die, boven het dorp Champagne, het riviertje de Ain omzoomen. Hier heeft de natuur al de plechtigheid, doch niet de woestheid, welke aan de landschappen in de Alpen eigen is. De aarde begint hier pas haar kracht te toonen; zij heft de lange heuvelreeksen op in stille majesteit en kroont ze met dennenloof. Hier hoort men de inleiding tot de machtige symphonie die de trotsche en woeste Alpen straks zullen uitvoeren. De kracht openbaart zich hier echter nog niet in al haar volheid; slechts reeksen van lage bergen volgen elkander op, als de breede deining, die over stille wateren gaat, wanneer het, ver weg, stormt. Er is iets innigs, iets teeders in deze eentoonige oneindigheid. Niets doet hier denken aan den trotschen ernst, die zich in het hoogere gebergte uit.”

„Geen gletschers hebben hun weg geploegd door de weiden der Jura, geen steile bergkammen verheffen zich achter de slanke dennenbosschen, geen troebele, wilde stroomen bruischen hier tusschen rotsen. Rustig vloeien de groene beekjes langs hun stille oevers. In de kalmte der ongerepte wouden ontluikt ieder jaar een rijke schat van blijde bloemen. Het was lente; die bloemen vormden festoenen zóó liefelijk, alsof de liefde zelve ze gewonden had. Er was ruimte genoeg, doch de bloemen stonden dicht op elkander en strengelden haar blaadjes dooreen. Daar was de boschanemoon, wier sterren een waren melkweg vormden; daar stond de oxalis, wier plantjes als processies in de maand van MARIA zoo maagdelijk wit, iedere spleet van den kalksteen vulden; daar slingerde zich de klimop, zoo licht en bevallig als wijnloof. Daar groeiden blauwe viooltjes en veelkleurige sleutelbloemen, geurige kamperfoelie en azuren klokjes van gentiaan. Op het zachte, warme, amberkleurige mos waren wilde aardbeziën uitgestrooid.”

„Ik kwam aan den rand van een ravijn; beneden mij ruischte de stroom, op de dennentakken zongen lijsters. Aan de overzijde, waar de kalksteen steil omhoog rees, vloog een valk op wiens vederen de schaduw der boomen speelde, rakelings langs de rotsen. Beneden vloede de groene rivier met kleine draaikolkjes, wier schuim wit opspatte.”

„Het tafereel had al den ernst en de schoonheid, die aan eenzame plekken eigen zijn. Maar hoe veranderde alles, toen ik mij voorstelde, dat ik mij nog in een maagdelijk woud der nieuwe wereld bevond!”

„Een huivering overtoog mij. De bloemen verloren haar licht, de rivier haar muziek, de heuvelen werden woest en somber, de dennenbosschen hadden niets belangwekkends meer. Wat alles, wat ik zag, voor mij zoo indrukwekkend gemaakt had, was iets anders dan de heerlijkheid van de onvergankelijke, zich telkens vernieuwende schepping, het was de gedachtenis der menschen. Deze ieder jaar ontluikende bloemen, deze kabbelende beekjes waren eens gekleurd geweest door donker bloed, dat een volhardend, dapper en deugdzzaam volk daar vergoot. De kruinen der heuvels, die zich tegen den avondhemel afteekenden, kregen pas hoogere wijding, omdat zij de muren van Joux en den vierkanten toren van Granson beschaduwden.”

RUSKIN wil hiermede zeggen, dat dit landschap, hoezeer op zich zelf reeds schoon, eerst dan den beschouwer den juisten indruk geeft, wanneer hij zich herinnert, hoe hier op 3 Maart 1476 de Zwitsers het overmachtige leger van KAREL DEN STOUTEN versloegen.

Zoo meent hij ook, dat een gebouw, hoe fraai het overigens moge zijn, toch eerst beteekenis krijgt als het een gedenkteeken is, een gedachtenis levendig houdt. Hij denkt hier niet in de eerste plaats aan geschiedkundige herinneringen. Ieder gebouw kan zulk een monument zijn.

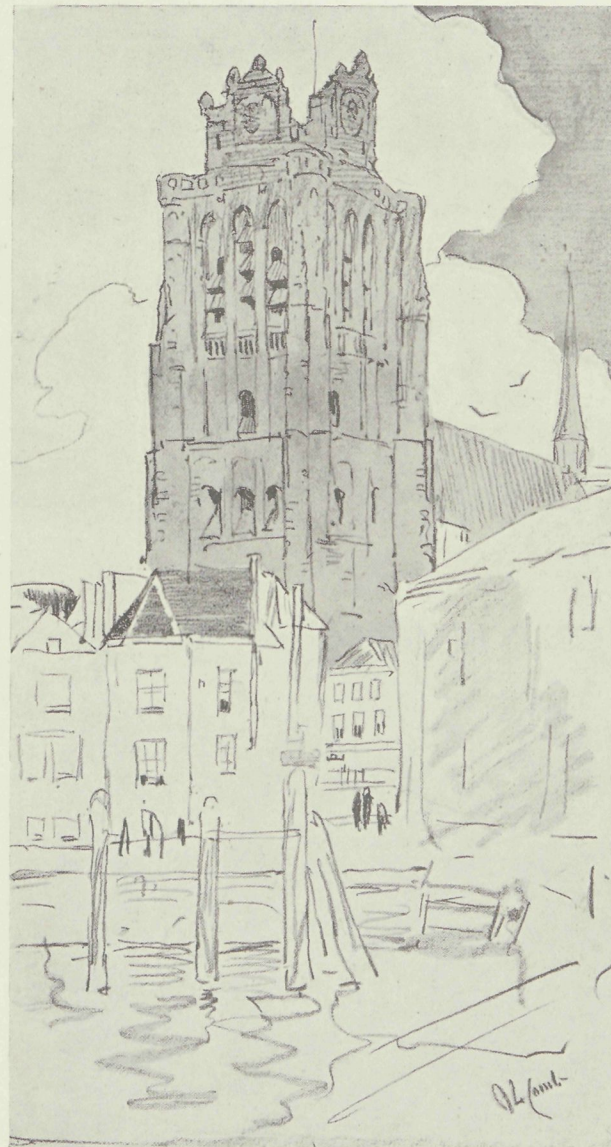
„Een volk, dat huizen bouwt, die niet langer dan één menschenleven kunnen duren, neigt ten ondergang. Het huis, door een goed mensch gesticht, heeft een heiligheid, die verdwijnt, wanneer anderen het vernieuwen. Wie aan het einde van een achtbaar, welbesteed leven gekomen is, moet droevig gestemd worden, als hij bedenkt, dat de plaats waar hij heeft gewoond, die zijn vreugd en zijn leed gezien, ja medegevoeld heeft — dat zijn huis, met alle herinneringen die het bewaart, met al zijn bezit, met alles, waarop hij zijn stempel gedrukt heeft — dat dit alles zal verdwijnen, zoodra hij zijn oogen voor goed gesloten heeft. Het moet hem verdrieten, dat zijn huis niet geëerbiedigd zal worden door zijn kinderen, omdat die daarvoor niets voelen en zullen meenen, genoeg gedaan te hebben, als zij een zerk op zijn graf doen stellen. Ieder goed mensch zal zoo denken; geen zoon die het hart op de rechte plaats heeft, zal zijn vaderlijk huis zóó mishandelen. Waren de menschen wezenlijk menschen, dan moesten hunne huizen tempels zijn — tempels die niemand durfde schenden — tempels, die hen, die daarin later mochten wonen, tot een leven van heiligheid zouden brengen.”

RUSKIN's denkbeelden omtrent wat de woning van een mensch moet zijn, worden tegenwoordig door velen gedeeld. Men streeft er naar, huizen te zetten, liefst buiten, die, ofschoon eenvoudig, toch een karakter hebben, dat ze van anderen onderscheidt en dat als uitdrukking van de persoonlijkheid des bewoners kan gelden. Men heeft een afschuw van de banale huizen die de speculanten in de nieuwe buurten doen verrijzen.

Ook hierin volgt men RUSKIN, die zich zeer afkeurend

GORKUM.

DORDRECHT.

STUDIES DOOR A. LE COMTE.

o
ze
Z
hi
ve
hi
De
De
ru
A
vo
zij
er
va
on

ee
zij
he
eer
ko
ge

ool
ha
na
we
me
I
Ru
„A
den
het
alle
het
ter
zal
bes
om

geef
naar
den
W
van
naar
gelic
Voo
acht
die
het
rede
niet
Ze
zijn

over deze nieuwe wijken uitlaat. „Wie daar wonen”, zegt hij, „denken er niet aan, in hun huis te blijven. Zij willen hooger op; over hun vroeger leven of over hun voorouders hooren zij niet gaarne spreken. Het verledene geeft hun slechts ergernis. Zij hopen steeds, hun huizen te kunnen verlaten en betere te betrekken. De heiligheid, die het tehuis kan hebben, is hen onbekend. De huizen der nieuwe wijken met haar zwoegende en rustelooze bevolking verschillen van de tenten der Arabieren en Zigeuners slechts daardoor, dat zij minder voor licht en lucht toegankelijk, minder gunstig gelegen zijn. Deze bevolking offert haar vrijheid op, maar vindt er geen rust voor in de plaats; zij verandert telkens van woning, en toch ontbreekt het haar aan afwisseling, omdat alle huizen hetzelfde zijn.”

RUSKIN wijst er op, hoe geheel anders men in vroegere eeuwen deed. Toen werd geen huis gezet, of het kreeg zijn gevelsteen, waarop de stichter liet aanbrengen wat hem goed dacht, een wapen, een spreuk, een jaartal, een zinnebeeld. Dit gebruik behoort weer in zwang te komen, opdat onze woonhuizen, als voorheen, weer gedenkteeken worden, meent de schrijver.

En dan toont hij aan, hoe in den goeden ouden tijd ook aan openbare gebouwen ieder detail zijn beteekenis had. Die gebouwen, door vroegere geslachten aan ons nagelaten, behooren wij ongeschonden aan het nageslacht weer over te leveren. Wij hebben het recht niet, daarmee te handelen naar ons goeddunken.

Die vroegere geslachten bouwden voor de toekomst. RUSKIN zou wenschen, dat ook wij dat weer deden. „Als wij bouwen”, zegt hij, „laat ons daarbij dan denken dat wij het voor de eeuwigheid doen. Laat het niet zijn voor ons genoeg, voor ons gebruik alleen; laat ons werk tot stand brengen, waarvoor het nageslacht ons zal danken. Laat ons bedenken, terwijl wij steen op steen stapelen, dat er een tijd zal komen, wanneer men die steenen als gewijd zal beschouwen. Dan zullen de menschen verheugd zijn om wat hun vaders voor hen verrichtten.”

(Slot volgt.)

ONZE LOSSE PLAAT

geeft de kerktorens van Gorkum en Dordrecht weer, naar de met vlugge hand vervaardigde schetsen van den heer A. LE COMTE.

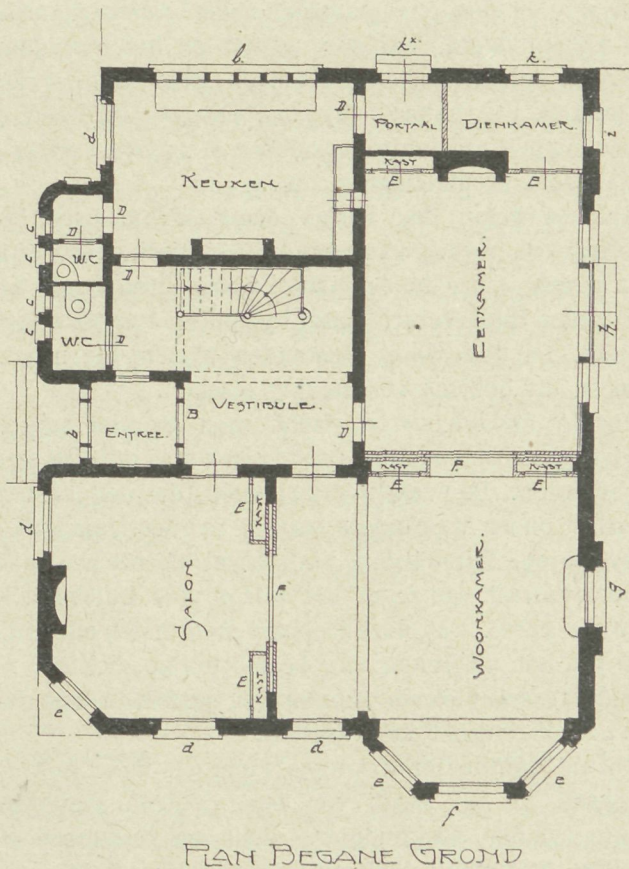
Wij hopen de aldus aangevangen reeks stadsgezichten van binnen- en buitenland te vervolgen door reproducties naar teekening of fotografie al of niet door tekst toegelicht. Aan stof zal het ons daarbij niet ontbreken. Vooral ons vaderland immers is nog rijk aan de schilderachtigste hoekjes, al zijn er ook reeds vele verdwenen, die wij noode en met weemoed missen, ook dan als het gezond verstand ons zegt dat werkelijk overwegende redenen — bijv. van hygiëne of verkeer — hun verdwijnen niet slechts wettigden, maar zelfs wenschelijk maakten.

Zeide niet reeds SALOMO: „steen verstrooien heeft zijn tijd en steen vergaderen heeft zijn tijd?”

AMSTERDAM. VILLA IN DE PAULUS POTTERSTRAAT.

* * A. L. VAN GENDT & ZONEN, ARCH. * *

BOUWHYGIËNE, DOOR J. VAN DER BREGGEN, CIV. ING.

I.

Naar aanleiding van een verzoek van de redactie, wil ik gaarne onder deze rubriek van tijd tot tijd een artikel ten beste geven.

Al eischen verschillende bouwconstructiën uit een hygiënisch oogpunt verbetering, toch zal men in menig opzicht moeten bekennen, dat de architect meer dan vroeger hiermede rekening houdt. Wat een veel vrijer en gezonder indruk geven ons de woningen in de nieuwere gedeelten van verschillende steden, dan die wij nog in het oude stadsgedeelte meermalen aantreffen. Wij zeggen dit geenzins met het doel om onze voorvaderen te verwijten, dat zij geen oog voor breede straten en goed verlichte woningen zouden gehad hebben, daar wij zeer goed weten, dat zij onder geheel andere omstandigheden geleefd hebben.

De groote steden in de oudheid toch, vormden meestal vestingen. Buiten de vestingmuren was van uitbreiding der stad geen sprake, zoodat met eene betrekkelijk kleine bouwruimte gewoekerd moest worden. Daardoor waren de huizen klein van oppervlak, van lucht en licht verstoken, dus in één woord ongezond te noemen. Van stadsreiniging was geen sprake. Afval, waarmede men binnenshuis geen weg wist, werd op straat gedeponeerd. De vaste stoffen vormden op het laatst bergen vuil. Eene rioleering voor den afvoer der vloeibare afvalstoffen ontbrak, waardoor deze zoo goed en zoo kwaad als dat ging, hun weg in den ongeplaveiden bodem moesten zoeken. De bodem werd daardoor verpest en het verwondert ons dan ook niet, dat menigmaal epidemische ziekten uitbraken, nu thans de hygiëne ons geleerd heeft, dat verschillende epidemische ziekten een gevolg van zulk een bodemverontreiniging zijn.

In het begin der vorige eeuw kwam eerst eene keering ten goede; van eene systematische verbetering kan evenwel pas in de laatste vijftig jaren sprake zijn. Wij zullen thans verschillende hygiënische verbeteringen nagaan en tevens op toestanden wijzen, die nog zoo zeer in dit opzicht verbetering eischen.

In de middeleeuwen dacht men er niet aan, om gelden voor den aanleg van drinkwaterleidingen te besteden. De watervoorzieningen, die een kostbaar erfstuk onzer voorouders waren, werden aan hun lot overgelaten. Bijna iedere stad bezat slechts een enkele bron, waaruit een ieder het water voor huishoudelijk gebruik putte. Dat deze toestand meermalen aanleiding gaf tot het uitbreken van besmettelijke ziekten, verwondert ons niet, in aanmerking nemende, hoe licht zoo'n bron besmet kan worden.

In de laatste jaren komen meer en meer onze gemeenten in het bezit van eene centrale watervoorziening onder deskundig toezicht en daarmede zijn cholera- en typhus-epidemiën sporadisch geworden. Ter plaatse waar dit niet het geval is, maakt of het regenwater of het grondwater de watervoorziening uit,

afhankelijk van locale omstandigheden. De constructie van regen- en welput laat over het algemeen nog veel te wenschen over. Maakt het regenwater de watervoorziening uit, dan dient men op de volgende hygiënische wenken te letten: De dakbedekkingen, die in geen geval uit riet of stroo mogen bestaan, moeten zoodanig ingericht zijn, dat al het daarop vallende water naar de regenbakken kan afgeleid worden; de regenbakken dienen opgetrokken te worden in regenbakklinkers en sterken tras, van binnen met dergelijken steen of met verglaasde tegels in dezelfde specie beklampt; in de nabijheid van den regenbak mogen geen privaten, urinoirs, mestvaalten of andere bergplaatsen van onreinigheden aangetroffen worden.

Daar men bij weinig neerslag soms gebrek aan water heeft, zal men dus daar, waar het grondwater voor de watervoorziening ten dienste staat, dit boven regenwater prefereeren. Te dien einde wordt dit langs kunstmatigen weg naar boven gebracht. Over het algemeen verwondert men er zich over, hoe soms de welput maar neergeplakt wordt. Vooral ten platte lande spot men in dit opzicht nog met alle hygiënische regels. Alsof er voor geen gevaar te duchten is, wordt veelal woning, stal, beerput, zinkput, welput en mestvaalt in elkaars onmiddellijke nabijheid aangelegd. De bodem om den welput wordt dus in sterke mate verontreinigd en het behoeft geen betoog, dat na verloop van eenigen tijd op zuiver water geen staat meer te maken is.

Het optrekken van het metselwerk bij open welputten boven den beganen grond, voorkomt wel is waar het opnemen van verontreinigingen van de hem omgevende bodemoppervlakte, doch door hunne open ligging zijn zij geenzins beschut.

Daar deze putten meestal zijdelings het grondwater opnemen, is de kans voor het opnemen van verontreinigingen uit nabijgelegen putten volstrekt niet uitgesloten.

In ieder geval verdient het z.g.n. stapelen van welputten alle afkeuring. Krijgt de welput van onderen zijn water, dan moet de zijwand in waterdicht metselwerk opgetrokken worden, aangezien het ongewenscht invloeden van slecht en het uitvloeien van goed water daardoor te voorkomen is. Zijn de welputten van onderen door een betonlaag afgesloten, zoo moet ter opname van het grondwater alleen het benedengedeelte van den wel gestapeld worden.

Het ongewenscht invloeden van slecht en het uitvloeien van goed water is voor abessinische bronnen (putten), of ook wel Norton-pompen geheeten, uitgesloten en daarentegen zijn zij goedkooper in aanleg dan de gemetselde putten. Uit een hygiënisch oogpunt zijn zij dan ook boven de gemetselde welputten te verkiezen.

Wat nu de plaatsing van den welput betreft, zoo moet deze buiten elk centrum van vervuiling komen

te liggen. Vrijwel als vaststaande mag men aannemen, dat de strooming van het grondwater zoodanig is, dat zij naar in de nabijheid aanwezige watergangen gericht is. Wil men meerdere zekerheid erlangen, dan kan dit door waterpassing van den grondwaterspiegel in enkele bestaande welputten spoedig uitgemaakt worden. Plaatst men nu den welput ten opzichte van den grondwater-

stroom bovenwaarts den beerput en andere stapelplaatsen van onreinheden, dan voorkomt men zooveel mogelijk eene besmetting van het drinkwater, mits evenwel het grondwater geen verontreinigingen van verderaf gelegen plaatsen kan medevoeren, hetgeen door een chemisch en bacteriologisch onderzoek na te gaan is.

OVER HUISZWAM.

In Koningsbergen hield Prof. Dr. LUERSSSEN eene voordracht over huis- of houtzwam, waaraan zeker eene langjarige en diepe studie voorafgegaan was.

De spreker betoogde eerst dat de houtzwam oorspronkelijk en, ofschoon wel zelden, tegenwoordig toch nog levend in de bosschen voorkomt, daar de aansteking nog voortgaat door den wind, die de sporen er van verspreidt en van het zieke op het gezonde hout overbrengt. In metselwerk kan de huiszwam niet verder gaan. Het heeft voor voedsel het hout nodig. Door de zwam wordt water op grooten afstand aangehouden, zoodat ook de daarmede in aanraking komende bouwdeelen vochtig worden. Op deze manier worden droge wanden nat. Vooral voor hout is dit nadeelig, omdat ziek hout het water snel aantrekt en verder leidt en gezond hout dit niet doet. De zwammen hebben toch ook lucht nodig, want om te groeien hebben zij zuurstof nodig en koolzuur ademen zij uit. Droge en bewogen lucht beschadigt hen en koude doodt hen.

Wanneer de oudere paddestoelen afsterven, ziet de massa er grijs of aschgrauw uit, met een glans als zijde of grijsgeel tot bruin. Aan deze kleur kan men de huiszwam reeds met het ongewapende oog van andere paddestoelen onderscheiden. De zwammen en paddestoelen hebben geen licht nodig om te groeien. De huiszwam heeft eerst geen onaangename lucht. Eerst dan als zij sterft, ontstaan rottende stoffen door de eiwitstoffen, die slecht ruiken, vooral wanneer vocht en onvoldoende luchtdoorstroming daarbij komen. Reeds vóór de rotting verpest de huiszwam de lucht, daar zij niet als de luchtverbeterende planten koolzuur in- en zuurstof uitademen, doch omgekeerd, zooals boven gezegd is. Het inademen van die door de huiszwam bedorven lucht veroorzaakt bij de bewoners ziekte-verschijnselen.

Ten slotte komen door de zwammen in het hout eene verdunning der houtcellen voor en een droge brand met

geelachtige tot donkerbruine kleur. Het hout verliest daarbij aan massa, het krimpt en er komen scheuren in, zoodat de planken, welke cellen aan den onderkant vernietigd worden, krom trekken, daar zij aan de bovenzijde nog gezond zijn.

Uit de voordracht bleek dat de door zwam aangepaste bouwdeelen zoo grondig mogelijk gezuiverd of verwijderd moeten worden, daar de kiemen lang kunnen blijven zitten en later toch nog kunnen opkomen. Overigens zijn de aanbevolen middelen tegen huiszwam, zooals een luchtlaag of holle ruimte onder de vloeren met luchtopeningen in de buitenmuren om daardoor droogte en een luchtstroom te verkrijgen algemeen bekend. Evenzoo weet men dat afval of puin van afbraak, daar deze ook kiemen van zwammen kan bevatten, niet tot vulling tusschen balklagen gebruikt mag worden en doelmatig door grint of zand vervangen kan worden. Ook werden cokes onvoldoende bevonden, omdat deze het water langzaam verliezen en alkali bevatten. Voor het gebruik van oud hout bleek het beste te zijn dit te doen indringen met steenkoolteerolie (niet de teer zelf) of met carboïneum, waardoor de kiemen van de zwammen vernietigd worden.

Verder deelde de spreker nog mede, dat de koop van een huis vervallen is, indien na één jaar bleek dat huiszwam aanwezig was (dit schijnt in Pruisen het geval te zijn). Voor zulk een onderzoek wordt dan een geneeskundige voor mikroskopische onderzoekingen geraadpleegd. Want de techniker of bouwkundige kan gewoonlijk de vraag: „is dit nu huiszwam of niet en wat moet er gedaan worden”, niet beantwoorden. Daarom moeten wij ons, zeide de spreker, met de kentekenen van de huiszwam vertrouwd maken om deze vraag te kunnen beantwoorden en om de middelen tegen dit kwaad te kunnen toepassen.

(Naar „Centralbl. der Bauverw.”)

GEMENGDE BERICHTEN.

AMSTERDAM. Sluiting van eene gasfabriek. De dagbladen vermelden dat op bevel der Justitie de watergas-fabriek van het Linnaeuspark gesloten is, wijl reeds eenige gevallen van gasvergiftiging — gedeeltelijk met doodelijken afloop — waren voorgekomen. Deze gasfabriek is eene partikuliere onderneming, opgericht

door de Maatschappij die het Linnaeuspark exploiteert, eene nieuwe wijk, die even buiten de grens van Amsterdam in de Watergraafsmeer is aangelegd. Watergas, waarvoor in den laatsten tijd in verschillende gemeenten van ons land concessie werd aangevraagd, wordt bereid door stoom over gloeiende kolen te laten strijken. Het watergas zelf is reukeloos en moet dus, tenzij men het met gewoon lichtgas vermengt, „geparfumeerd” worden, wil men lekken in de leidingen kunnen bemerken.

Het nadere onderzoek dienen uit te maken waar de schuld van de ongelukken ligt.

AMSTERDAM. De Reguliersgracht-kwestie wordt meer en meer van het aangewezen standpunt bekeken. De tegenstanders van demping zullen nagaan op welke wijze, aan den verkeerseisch — indien deze eens erkend wordt — zou kunnen worden voldaan zonder tot demping of brugverlaging over te moeten gaan.

De schrijver der „Gemeentebelangen” in het „H.blad” van 17 Febr. ontkenet echter het bestaan van dien verkeerseisch; voor hem en zijne geestverwanten is de zaak dus eenvoudig: men handhave den status quo.

Een gelukkig verschijnsel is dat over het algemeen de neiging ontstaat de zuiver aesthetisch-archalologische gedachtegang der brochure „Stedenkennis” door eene praktischer argumenteering te vervangen, en dat men inziet hoe in eene kwestie als deze, andere motieven den doorslag geven dan die welke tot nog toe tegen eene mogelijke demping ingebracht werden.

Zij, die overtuigd zijn hoe eerst na rijp overleg een dempingsplan van gemeentewege in studie zal zijn genomen, en dat iemand, die zooveel voelt voor het schoon van Amsterdam, als de Directeur van Gemeentewerken, natuurlijk de demping niet onafwendbaar noemde aler hij andere oplossingen minder geschikt had bevonden, zien ongetwijfeld vol verwachting de voorstellen der anti-dempings partij te gemoet.

Als deze voorstellen, die oude „kunst” en moderne „praktijk” beide dienen te bevredigen, openbaar gemaakt zijn en als tevens de afdeling Publieke Werken, 't zij in eene memorie bij eene eventueele dempingsvoordracht, 't zij op andere wijze hare plannen heeft toegelicht, dan kan men afdoen de op de zaak zelve terugkomen en de vraag beantwoorden of het aantasten der Reguliersgracht zou zijn een daad van vandalisme — gelijk, echter niet op alleszins steekhoudende gronden, sommigen nu reeds een dergelijk voornemen betitelden — of wel een besliste noodzakelijkheid.

Eer dat geschieden kan, zal naar alle gedachten echter nog heel wat water door de Reguliersgracht stroomen!

Het Jury-rapport der Parijsche gevel prijsvraag dat dezer dagen werd openbaar gemaakt, merkt op dat de bouwmeesters gedwongen worden om de ruimte, zoowel in het oppervlak als in de hoogte tot het uiterste te benutten. De Jury wenschte hen vrij te zien van dergelijke overwegingen van finantieelen aard, waardoor het artistieke karakter der stad zeker zou stijgen.

Wat de gevels betreft, wijst de Jury er op dat men niet zoozeer in de onderdeelen, maar wel in de compositie van het geheel naar afwisseling moet zoeken; zij nam echter juist het omgekeerde waar.

Het is te hopen dat de Parijsche architecten deze wijze opmerking ter harte zullen nemen.

Wij zullen in een volgend nummer nog van een der bekroonde gevels eene afbeelding geven. Ter vervanging van het bericht in „De Bouwwereld” N°. 3 (pag. 27 onderaan) diene dat bekroond werden:

Een partikulier woonhuis in de Rue Octave Feuillet (Arch. ARNAUD); Rue Dauton 3 (Arch. PERRONNE); Rue Monsieur 21 (Arch. Goy); Rue du Faubourg Saint-Martin 85 en 87 (Arch. J. HERMANT); Rue de la Convention 170 (Arch. LEGRIEL); Avenue Malakoff 81 (Arch. LE VOISVENEL).

De Vallianosche Bibliotheek te Athene is eene stichting van den onlangs overleden koopman PANAYOTTE VALLIANOS, die aldus een deel van zijn op 60 miljoen geschat vermogen besteedde tot nut en tevens tot verfraaiing van zijne vaderstad. De bibliotheek werd door THEOPHIL VON HANSEN ontworpen bij wijze van pendant tot zijne Akademie en uitgevoerd van 1887—1895 onder leiding van HANSEN's leerling E. ZILLER.

Het gebouw verrijst boven een hoogen, gesloten onderbouw. De middenpartij van den met beeldhouwwerken rijk versierden gevel is een zes-zuilige dorische tempel, tot wiens portiek dubbele, halfronde buitentrappen leiden. Door een voorzaal betreedt men de langgestrekte, eveneens van boven verlichte leeszaal, wier plafond steunt op 20 zuilen, (2 × 8 in de lengte, 2 × 4 in de

breedte der zaal) die een omgang vormen, waarin twee galerijen met boekenrekken. Links en rechts van de leeszaal bevinden zich door binnenplaatsen ervan gescheiden — de magazijnen; aan de achterzijde de Loofdtrap en de vertrekken voor den dienst.

HANSEN, een Deen van geboorte, vertegenwoordigde in de Oostenrijksche bouwkunst van voor dertig jaar den Grieksch-klassieken geest.

Nergens heeft HANSEN, gelijk trouwens begrijpelijk is, deze kunstopvatting zuiverder toegepast dan in zijne voor Athene ontworpen bouwwerken, waarvan de Bibliotheek (Zie „Allgemeine Bauzeitung” 1891) ontegenzeggelijk het pronkstuk is.

Spaansche toestanden! De gemeente-architect van Valladolid zou verklaard hebben dat niet minder dan 420 huizen in die stad dreigen in te storten. De oorzaak van deze ramp vonden wij evenwel niet bij het bericht vermeld.

Een Fransch dagblad spreekt de hoop uit dat door een seinfout het ongeval zoo grooten omvang aannam en dat misschien blijken zal dat niet 420 maar 42 bedoeld was.

Een groot plan. Eenige afbeeldingen in Harpers Weekly van 1 Februari 1902, geven een denkbeeld van een kolossaal plan tot verfraaiing der stad Washington, dat opgemaakt werd door eene Staats-commissie, samengesteld uit Mc. KIM, BURNHAM, OLMSTEDT en ST. GAUDENS.

In de as van het Kapitoel is een 100 M. breede avenue ontworpen, die onderverdeeld is door rijen boomen en groote vierkante grasvelden als het tapis-vert te Versailles. Voor het Kapitoel komt een plein, waarop te midden van een streng-architectonische verdeeling, geheel in den stijl van Le Notre, standbeelden gedacht werden. De groote obelisk, geplaatst aan het tegenovergestelde einde der avenue, dient als point-de-vue. Zij is, ten gevolge van de glooiing van het terrein, geplaatst op een terras aan welks voet een tuinaanleg met waterpartijen zich tot aan den Potomac uitstrekt, terwijl uit de bogen van den onderbouw van het terras, watervallen zich omlaag storten.

Het feit dat een half dozijn groote gebouwen — als het hoofdkantoor, het Landbouw-ministerie, het Pennsylvania-station, het Smithsonian-Institute, het Nationale Museum — aan het ten uitvoer leggen van het plan in den weg staan, werd van geen overwegend bezwaar geacht.

Zij zullen alle worden afgebroken; eene reeks monumentale prachtgebouwen voor musea en ministeries bestemd, zal de nieuwe avenue omzoomen, en een tempel, aan LINCOLN gewijd, haar afsluiten.

Ongetwijfeld zal dit plan, ondanks de enorme kosten nu of later tot stand komen. Een machtig argument is dat WASHINGTON zelve, toen hij met L'ENFANT den aanleg der stad opmaakte, reeds een soortgelijke, zij het ook waarschijnlijk minder grootsch uitgewerkte gedachte heeft gehad.

Maar ook zal vermoedelijk een prikkel wezen de wetenschap, dat het hier een werk geldt, zóo grootsch opgezet, als in Old-Europe wel niet zou kunnen worden verwezenlijkt.

Hoe nietig, hoe klein zullen de Parijsche avenue Nicolas, de Berlijnsche Siegesallee, de Weener Ringstrasse wezen in vergelijking met de toekomstige Mall te Washington!

Moderne Pakhuisbouw. Door den heer L. A. SANDERS, alhier, werd te Rotterdam in eene vergadering der Vereeniging tot bevordering van Fabrieks- en Handwerksnijverheid eene lezing gehouden over modernen pakhuisbouw.

Het maken van geheel brandvrije pakhuizen is nog niet opgelost, want zelf ijzerconstructies zijn, zooals bekend is, niet brandvrij. Zij zetten door de hitte uit en door de bespuiting met water springen vooral gegoten ijzeren kolommen, welke gloeiend geworden zijn. Ook beton-ijzer van MONIER laat bij besproeiing met koud water, blijkens proeven daarmede te Berlijn in 1892 genomen, los van het ijzer, zoodat men dan weder het onbeschermde ijzer heeft. Bij een grooten brand te Hamburg bleken asbestplaten het best te voldoen.

Een der ernstigste branden van den laatsten tijd was die te Antwerpen op 5 Juni 1901. Eene commissie uit den Raad kwam toen tot de slotsom, dat cement- of beton-ijzer het best voldeden,

doch zij kon aan geen stelsel de voorkeur geven. De Commissie adviseerde tot het uitschrijven van een internationale prijsvraag. Ook de fabriek, waaraan spreker zelf als ingenieur verbonden is, dong daarbij mede.

Met deze prijsvraag is het echter vreemd gegaan. Gegevens werden nagenoeg niet verstrekt. Er moest een borgtocht van 100.000 francs gestort, eenige duizenden aan kosten gemaakt worden, enz. Intusschen kwamen toch 16 antwoorden in, doch in plaats van de beoordeeling aan eene commissie op te dragen, geschiedde deze alleen door den Ingenieur van de Gemeentewerken. Deze oordeelde werkelijk het systeem-SANDERS het beste, doch gaf de voorkeur aan een ander, wiens systeem niet veel minder waarborgen bood, doch goedkooper was. Alzoo niet het beste, maar het goedkoopste werd gekozen.

Heel anders ging het bij prijsvragen in Rusland, waar niet alleen uitvoerige gegevens werden verstrekt, maar tevens ook prijzen van 12.000, 8000 en 5000 kronen werden uitgelooft, en verder de door de Regeering nuttig geoordeelde ontwerpen voor 2000 roebels werden aangekocht.

Onbegrijpelijk achtte spreker het, dat, terwijl het buitenland zulke ernstige waarschuwingen geeft, men hier te lande nog steeds op den ouden voet blijft voortgaan, getuige o. a. het Entrepôt te Amsterdam, waar men nog het systeem van gevulde kolommen met houten bekleedsel en houten balken en vloeren heeft gevolgd. Er zijn wel brandmuren aangebracht, maar de balken rusten daarin, en zoo bestaat het gevaar, dat, wanneer deze vernield worden, zij die muren in hun val medeslepen en alzoo aan de vlammen gelegenheid geven om zich ook naar de andere afdeelingen een weg te banen.

Zooals gezegd, is ook de cement-ijzer-constructie niet geheel brandvrij. Het hangt echter veel van de constructie zelve af. Het volume ijzer moet op een en dezelfde plaats zoo gering mogelijk zijn; want, hoe meer ijzer bij elkander zit, hoe grooter het gevaar is voor losspringen van het beton.

Spreker had intusschen verschillende middelen bedacht, welke het gevaar grootendeels kunnen voorkomen. Had hij deze echter ook bij de prijsvraag te Antwerpen toegepast, dan zou zijne begrooing nog een half miljoen hooger geweest zijn.

Na de pauze gaf de heer SANDERS eene uiteenzetting van den pakhuisbouw te Antwerpen volgens zijn ontwerp, en de middelen welke zijns inziens de beste waarborgen bieden.

In de eerste plaats moet elke zaal hermetisch afgesloten kunnen worden en het gebouw van een water-reservoir op het dak voorzien zijn; en verder was, naar zijn oordeel, het meest afdoende middel, alle moerbalken en kolommen met een water-reservoir te omgeven. Daardoor zullen deze, hoe hevige de hitte ook zij, daartegen volkomen beschut zijn, aangezien het water toch nooit een hoogere temperatuur dan 100 graden Celsius bereikt.

Bij de rondvraag meende de heer VAN DER PERK, dat het brengen van water in de pakhuizen niet zonder bezwaar is, en daarenboven eene isolatie door circuleerende lucht even voldoende is te achten als een water-isolatie.

Ofschoon de heer SANDERS dit ten deele erkende, bleef hij toch aan water de voorkeur geven, terwijl de vrees voor waterschade zijns inziens niet gegrond is, omdat het cement-ijzer volkomen waterdicht is.

BOEK EN TIJDSCHRIFT.

De Aannemer van 11 Febr. Ontwerp Administratieve Bepalingen van den Ned. Aannemersbond (slot).

Architectura No. 7. *Architectura et Amicitia*, heet het intreewoord van den heer LAUWERIKS, den nieuwen Redakteur van het orgaan, en waarin wordt uiteengezet wat het genootschap en zijn blad bedoelen en kunnen zijn. Verslag der vergadering van 12 Febr. 1902. De heer JOLING leidt in: Wijziging van het huidig stelsel van aanbesteding. Er zijn vier groepen bezwaren:

1°. van de hoofdaannemers, die tegen het feit hebben dat

algemeen aan den laagsten inschrijver wordt gegund, ook al heeft die geen vakkennis.

2°. van de onderaannemers, die geperst worden goedkoop werk te leveren dat toch aan den eisch der directie voldoet.

3°. van de architecten, die nood-gedrongen den toestand aanzien.

4°. van de bouwheeren, die nooit iets te goedkoop vinden, maar wel — en dan bij den architect — klagen als het werk niet deugdelijk blijkt.

Een en ander leidde tot de bekende motie van patroonsverenigingen (opgenomen in „De Bouwwereld” No. 1 in het vergaderingsverslag der Afd. Amsterdam van de Mij van Bouw. kunst). Spreker verwachtte dat het debat zou aanwijzen hoe de bezwaren uit den weg zijn te ruimen. De hr. WALENKAMP meent dat bij eene andere regeling de hoofdaannemers als tusschenpersonen zouden kunnen verdwijnen, de hr. VAN GENDT, dat door het opnemen van stelposten het bezwaar wordt opgeheven dat de aannemer niet genoeg vooruit kan berekenen.

Resultaat is: in een volgende bijeenkomst wordt de zaak nog eens besproken en daarbij zullen worden uitgenoodigd eenige aannemers en vakpatroons.

Buiten de agenda om kwam de Reguliersgracht-kwestie aan de orde: de hr. VETH, door den hr. WALENKAMP geïntroduceerd, dringt aan op het vormen van een comité, dat de zaak met de gemeente zou kunnen overleggen. Het Bestuur wordt in deze diligent verklaard. De hr. INGENOHL en anderen wijzen er op, dat vooral de kwestie niet alleen uit een aesthetisch oogpunt moet worden bezien. (Wij ontleenen aan het verslag dat in het „Handelsblad” van deze vergadering wordt gegeven dat de hr. VETH aanvoerde, dat Amsterdam de dupe wordt van eene uit het buitenland komende electriciteits-rage, een beweren dat de „N. R. C.” van 14 Febr. 1e Blad terecht geschikt noemt om de zaak belachelijk te maken, terwijl zij tevens des heeren VETH's debateertoon weinig geschikt oordeelt om sympathie voor zijne opvatting te wekken.)

Verrijzing van hedendaagsche monumenten(?) door A. VAN BAALEN, naar aanleiding der voordracht tot vergrooting der Universiteitsbibliotheek, heeft tot strekking een dringend adres aan den Raad te richten om voor hare gebouwen prijsvragen uit te schrijven. „Is het niet waar dat onze „monumentale kunst” — wèl eene parodie, om het woord te noemen! — grootendeels wordt opgedragen aan ambtenaren terwijl er kunstenaars rondloopen, die in staat zouden zijn schoone monumenten te doen verrijzen, maar die hiertoe niet in gelegenheid worden gesteld?” vraagt schrijver.

Technisch gedeelte: Gewapend Beton (4e vervolg). M. P. DE CLERCQ vervolgt: De medewerking van den Ambachtsman inzake coöperatief-bouwen.

Alles wat constructie en bouw van een huis aangaat behoort in handen van bevoegde ambachtslieden; de bewoner echter moet medewerken tot de gezonde, geriefelijke en aangename inrichting. Geschiedt dit, dan zal de arbeid van den eerstgenoemde meer gewaardeerd en dus ook beter beloond worden. Schrijver acht de medewerking van den ambachtsman inzake coöperatief-bouwen een weg tot verbetering, want hij acht het verkeerd wanneer de bouwver tevens als verhuurder optreedt.

Bouwkundig Weekblad No. 7. Centrale verwarming door v. E., over eene heete-luchtverwarming ingevoerd door de firma Wed. J. T. HUNCK & Zn., welke naar des schrijvers oordeel zeer goed voldoet en waaraan niet de bezwaren verbonden zijn van de gewone heete-lucht verwarmings-toestellen. Oude baksteen bouwwerken in Noord-Duitschland, met een tekening van wijlen den heer J. F. BUCHEL van het baptisterium te Doberan.

De Ingenieur, No. 7, bevat het vervolg van de beproeving van de loopbrug in gewapend beton te Rotterdam door W. COOL.

De Opmerker No. 7. A. W. WEISSMAN, zijne reisindrukken vervolgende, bespreekt P a d u a en als het voornaamste monument dier stad: de belangwekkende basiliek van den H. ANTONIUS, den terugbrenger der verloren zaken.

Beeldhouwkunst (Slot). Niet alle aan QUELLIJN toegeschreven beeldhouwwerken van het voormalig raadhuys te

Amsterdam zijn zoo mooi als de frontespiesen. Daar het echter toenmaals gewoonte was dat een kunstenaar kontrakteerde voor al het beeldhouwwerk aan een zeker gebouw en bij de uitvoering zich dan door leerlingen liet bijstaan, wil schrijver aannemen dat zulks hier ook geschiedde. De beste werkstukken zou men dan aan QUELLIJN zelf kunnen toeschrijven.

QUELLIJN was ook een uitstekend portretteur (borstbeelden van de Amsterdamsche burgemeesters HUYDECOOPER — dit door VONDEL bezongen — en DE GRAEFF) en heeft als zoodanig en door zijne kinderfiguren (de groep bij het Venusbeeld in het Amsterdamsche stadhuis wordt de beste geacht) grooter invloed uitgeoefend dan door zijne monumentale kunst.

Die portretkunst blijkt vooral uit de grafteekenen, die na 1660 de hoofdzakelijkste opdrachten aan de Nederlandsche beeldhouwkunst zijn.

De voornaamste meester op dit gebied was ROMBOUT VERHULST (1624—1698) die in zijn woonplaats Den Haag allerlei relaties maakte, die hem belangrijke opdrachten van partikulieren bezorgden en die tevens door de Staten-Generaal werd gekozen voor de monumenten, welke zij voor gesneuvelde zeehelden stichtten. Het schijnt zelfs dat VERHULST grafteekenen in voorraad maakte, waarop hij dan later de opschriften en blazoenen beitelde.

Het monument van TROMP in Delft en dat van VAN GALEN in Amsterdam behooren bij de vroegste werken (1654). De oude kerk te Amsterdam bevat twee monumenten uit later tijd voor VAN DER ZAAAN (1669) en ISAAC SWEERS (1674); het zijn opschriftplaten in toetsteen met eene rijke zuiver sculpturale ontlijsting in wit marmer en waarvan de waarde der compositie eerst recht blijkt bij vergelijking met het monument van VAN DER HULST — eveneens in de Oude kerk te Amsterdam — door ARTIS DE WIT (1666). Een soberder werk is het monument van JOHANNES VAN GHEEL te Spanbroek.

De tombe van DE RUYTER (1681) vertoont VERHULST niet meer in zijn kracht; alleen in het beeld van den zeeheld is nog veel dat aan des kunstenaars besten tijd herinnert.

ALBERT VINKENBRINK (1604—1664) is de houtsnijder van den beroemden predikstoel der Nieuwe kerk te Amsterdam. Mogelijk is het ontwerp gemaakt door JACOB VAN CAMPEN, die toen juist een toren voor die kerk had ontworpen en wel eveneens in gemengd Gothisch-Renaissance vormen. Misschien heeft, gelijk men ook waarneemt aan de orgelkast der Nieuwe kerk, bij den kansel tot voorbeeld gediend het oorspronkelijke gothische meubel, dat in 1645 bij den kerkbrand vernield was.

Was in de kunst van VERHULST met den tijd weinig verandering gekomen, BARTHOLOMEUS EGGERS ging met zijn tijd mede. Reeds in het grafteeken van WASSENAAR VAN OBDAM (1667) in de Haagsche St. Jacobskerk huldigt hij eene meer pompeuz opvatting. EGGERS genoot eene zoo groote reputatie, dat in 1687 hij naar Berlijn werd beroepen door den Grooten Keurvorst. Hij vervaardigde daar de marmeren beelden voor de Witte zaal van het slot, in welke werkstukken het theatrale zeer hinderlijk is. De waardige deftigheid die men toenmaals in Holland wenschte, heeft EGGERS niet, VERHULST echter wel weten te geven. De manier van den laatste werkte dan ook nog lang na. De 18e eeuw was voor de Hollandsche beeldhouwkunst een tijd van verval. Noch JAN BAPTIST XAVERY, noch ZIEZENIS zijn meesters van beteekenis geweest. Voor belangrijke werken roept men soms een vreemdeling; zoo althans maakte V. P. BAURSCHUIT, hofkunstenaar van den Keizer van het H. Roomsche Rijk, het weidsche mausoleum dat in het dorpskerkje van Oosthuizen (N. H.) den Hoornschen burgemeester FRANS VAN BREDEHOFF († 1721) verheerlijkt.

Deutsche Bauzeitung van 12 Febr. Over pensioneerding van bouwambtenaren.

Deutsche Bauzeitung van 14 Febr. Villa Pintsch van de architecten CREMER en WOLFFENSTEIN. De vergrooting van Stuttgart.

Technisch Weekblad van 13 Febr. Het gebruik van dynamiet bij pijpwboringen. Het onderzoek van bouwmaterialen vooral met het oog op den weerstand der bouwmaterialen tegen trek en druk.

VERSLAGEN VAN VERGADERINGEN.

Bouwkunst en Vriendschap. In de Woensdag 12 Februari gehouden vergadering der vereeniging Bouwkunst en Vriendschap trad als spreker op de heer E. VAN SAHER, directeur van het Kunstnijverheidsmuseum te Haarlem met het onderwerp: Hindoe monumenten op Midden-Java. De meest belangrijke monumenten, begon spreker, worden gevonden in een strook land loopende van Zuid naar Noord, van Djokjokarta naar Pekalangan. Wel worden ook oostwaarts daarvan eenige belangrijke en westwaarts slechts enkele bouwvallen gevonden, maar alle van minder waarde dan die van de genoemde streek. Omtrent den stichtingstijd dezer monumenten verkeert men in onzekerheid. Slechts omtrent enkele ervan geven gevonden opschriftplaten eenig licht en daaruit blijkt dat deze gesticht zijn omstreeks 778 n. Chr. De hooge waarde dier monumenten uit artistiek en technisch oogpunt wijzen op een beschavingsgraad hunner stichters, die onvergelykelyk hooger staat dan die terzelfdertijd hier in 't Westen heerschte. Het materiaal is andesiet, eene harde vulkanische steen van grauwe kleur. Hun oorsprong danken zij aan den eeredienst, 't zij de Brahmaansche, de Boedhistische of eene vermenging dezer beide. Spreker behandelt nu achtereenvolgens eenige der voornaamste monumenten-ruines, gemeenlyk Tjandi's genaamd, hoewel met dit woord eigenlyk slechts bedoeld wordt den steen, die eene grafplaats bedekt. Het woord Tjandi heeft echter burgerrecht verkregen ter aanduiding van alle bouwvallen en wordt als zoodanig algemeen gebruikt. De algemeene grondvorm der tempels is een grieksch kruis met vierkanten in de inspringende hoeken, zoodat de omtrek, door twintig zijvlakken gevormd, een rijk geaccidenteerd silhouet geeft. De tempel of tempelgroep is altijd op één of meerdere terrassen gebouwd, die den omtrek der tempels volgen en waarvan de keermuren rijkelyk met beeldhouwde voorstellingen, den eeredienst betreffend, bewerkt zijn. Bij belangrijke tempels worden op die terrassen reeksen van kleinere tempeltjes gebouwd. In het midden van den tempel bevindt zich de grootste cella, die het hoofdgodsbeeld bevat en in de armen van het kruis zijn kleinere cella's met kleinere godsdiensten aangebracht door een van welke de groote middencella bereikt kan worden. Een andere soort van gebouwen, waarvan Tjandi Said en Tjandi Plaasan voorbeelden zijn, zijn vermoedelyk kloosters, hebben een ander grondplan en zijn van eene verdieping voorzien.

Uit deze beide laatstgenoemde monumenten is den vorm gesproken voor het gebouw, dat op de wereldtentoonstelling te Parijs in 1900 is opgericht geworden.

Tot slot behandelt spreker den belangrijkste en uitgebreidsten bouwval op Java, den Boro boedoer, waarvan de hoofdaanleg uit vier terrasvormige omgangen bestaat, van welke de onderste 115 M. in 't vierkant meet en welker terrasmuren met een onnoemelyk aantal beeldhouwde voorstellingen zijn versierd. Op het bovenste terras rusten drie opeenvolgende ronde terrassen versierd met klokvormige, ronde à jour bewerkte torens elk een boeddhabeeld bevattende en in 't midden de eveneens klokvormige cella dragende, waarin het hoofdgodsbeeld geplaatst is, dat niet geheel is afgewerkt, ten einde de onmacht van 't menschelyk vermogen te symboliseren om het godsbegrip ten volle te omvatten. Onvergelykelyk is de rijkdom en de verscheidenheid der beeldhouwwerken, die de terrasmuren bedekken. Op de binnenzijden der balustraden op die terrasmuren is eene doorlopende voorstelling van het Mahayōna, de symboliseering van den eeredienst, beeldhouwd, die, ontwikkeld, eene lengte van 4000 M. heeft. Allertreurigst, zeide spreker, is de toestand waarin al deze bouwvallen verkeerden. De verwaarloozing en de schennis, waaraan deze monumenten hebben blootgestaan, is onbeschryfelyk. Vele zijn, zoo door inlanders als Europeanen, als steengroeven gebruikt, om er de materialen voor moderne werken uit te halen. Gelukkig dat in den allerlaatsten tijd door de overheid tenminste eenige zorg wordt besteed om het verdere verval zoo veel mogelijk tegen te gaan om te behouden wat behouden zal kunnen worden. Een belangrijke collectie photo's en teekeningen lichtte het gesprokene toe.

DE BOUWWERELD

Weekblad voor Theorie en Praktijk

REDACTIE:

D. H. HAVERKAMP,
J. H. W. LELIMAN.
AMSTERDAM.

INHOUD: Invallen. — A. W. WEISSMAN, De Vader
der nieuwe Kunst. (Vervolg en Slot.) — Berichten
en mededeelingen.

UITGEVER,

ADMINISTRATEUR:
F. VAN ROSSEN.
AMSTERDAM.

* * * * *

INVALLEN.

* * * * *

Met weinig begrippen hoort men zooveel schermen als met dat van „vandalisme”. Om de haverklap wordt iemand — heden is een kruidenier aan de beurt, morgen een minister — beschuldigd geestverwant te zijn van de horden, waaraan door hun aanvoerder GEISERIK — Carthago's Nemesis — in 455 n. Chr. Rome tot een veertiendaagsche plundering werd overgeleverd.

Wanneer het woord „vandalisme” in zwang kwam? Vermoedelijk met de Renaissance toen het verlies der klassieke kunstwerken eerst in den vollen omvang gevoeld werd.

Door veelvuldig gebruik ontstond de gelegenheid tot misbruik, tot averechtsche toepassing bijv. als gevolg van eenzijdige, op vooringenomenheid berustende opvattingen. Daarbij wordt blijkbaar wel eens vergeten, hoe, om van „vandalisme” te mogen beschuldigen, dient te worden aangetoond dat de vernietiging volstrekt noodeloos was of als eenig motief had het genoeg, dat woestelingen kunnen scheppen in het te gronde richten van iets moois.

Dit over het hoofd ziende, maakte men soms van het woord „vandalisme” een verkeerd gebruik, dat het gaandeweg zijn kracht deed verliezen en oorzaak is dat het met minstens evenveel wantrouwen wordt aan-gehoord als bijv. de „eisch van het verkeer”, die, na in vele gevallen inderdaad te zijn overdreven, nu bij enkelen in het geheel geen geloof meer vermag te vinden.

* * *

Voorals het de afbraak of de modernizeering van oude gebouwen betreft, wordt keer op keer de beschuldiging van „vandalisme” in het debat gebracht.

Bouwwerken verkeerden in een bijzonder geval. Schilderijen en beeldhouwwerken — verplaatsbare luxe-voorwerpen — kan de bewonderaar in een museum redden, maar eene verzameling van merkwaardige gevels of

huizen zou — al ware ze om de kosten of de plaatsruimte mogelijk — toch slechts onvolkomen te verwezenlijken zijn. Enkele pogingen in die richting zijn beproefd: een der aardigste mij bekend is wel het museum van Orleans. Menig oud huis dankt evenwel zijn opgang juist of althans hoofdzakelijk aan een toestand van verval, die niet voor bestendiging vatbaar is als men steen voor steen naar elders zou willen overbrengen. Het lot van huizen die oud en daarmee in den regel ook gevaarlijk werden is dus gewoonlijk dat zij worden afgebroken.

Er zijn om oude bouwwerken of stadsgezichten te beoordeelen twee standpunten: het eene is dat van den toerist of kunstenaar die er korten tijd van geniet en dan opgetogen verder reist en op het tweede stellen zich de bewoners, die gedwongen zijn in bedoelde huizen te leven en hun brood te verdienen.

Wat gaat nu, in geval er eene botsing eens niet te vermijden is, vóór: de oude schilderachtigheid of de eischen van gezondheid en praktische bruikbaarheid, anders gezegd wat is van meer beteekenis: een artistieke krullenbol of gezonde spijsverteringsorganen?

Mag men den bewoner van een oud perceel kortweg onder de „vandalen” rangschikken als hij — in zijn huis of in zijn stad — ruimte, lucht en licht verlangt en in zijn pui spiegelruitent zet, om ook zulk een opvallende etalage te kunnen maken als die, waaraan zijne concurrenten in nieuwe stadswijken hun debiet danken?

Men betreure vrijelijk de noodzakelijkheid van zulk een besluit, men schimpe naar hartelust op den tijdgeest die het noodzakelijk maakt, maar het gaat niet aan om — gelijk in dergelijke gevallen slechts al te vaak geschiedt — maar dadelijk en in het algemeen een zóó kras verwijt als „vandalisme” uit te spreken.

Men ontmoet soms lieden die zeggen: breek, zoo

dit noodig is, af wat ge wilt, maar geef wat beters in de plaats, en die dan hunne toestemming feitelijk intrekken door in één adem te vervolgen: er kan niets beters gegeven worden, dan wat ge wilt doen verdwijnen en ik ben toch niet te overtuigen van de noodzakelijkheid der verandering.

Hadden de voorgeslachten aldus gehandeld, hoe zou dan bijv. de klassieke kunst, of de middeleeuwsche de gelegenheid hebben kunnen vinden zich te ontwikkelen. Was men teruggeschrikt voor den afbraak van Romaansche kerkgebouwen, als men een rijkere of grootere kerk noodig had, menige Gothische kathedraal ware niet verrezen.

Niet altijd stond — om door een voorbeeld een algemeen verschijnsel toe te lichten — de nieuwe Gothische kerk even hoog in kunstwaarde als de Romaansche, die ten haren behoeve verdween. Maar de gelegenheid ontstond door oefening te leeren en de meesterwerken voor te bereiden eener nieuwe periode, waarbij de oude niet haalt. Eene nieuwe kunst ontstaat op de bouwvallen harer voorgangsters.

Laat ons niet vergeten dat er door alle eeuwen heen menschen geweest zijn, die bij voorkeur spraken van een goeden ouden tijd; die terug wenschten wat verdwenen was en het behoud bepleitten van wat bestond. Stelt men oude en nieuwe kunst ter vergelijking nevens elkander, dan is over het algemeen de laatste in min-gunstige omstandigheden. Niet alleen is ons oog nog niet met hare eigenaardige trekken vertrouwd maar tevens mist nieuwe kunst uit den aard der zaak de geheimzinnige macht, die ons er toe brengt alles wat een verleden en een traditie bezit, met eerbied te bejegenen, die onze kritiek bindt, ons met de eigenaardigheden wil verzoenen en die ons ingeeft met een gevoel van kinderlijke piëteit de tekortkomingen over het hoofd te zien.

Maar dat gevoel mag niet door overdrijving groeien tot eene romantisch-sentimenteele dweepzucht, onder wier invloed de voorstelling zou kunnen ontstaan, dat vroeger op de dorschvloer der bouwkunst niets dan koren, thans bijna uitsluitend kaf wordt bijeengegaard.

Men eere in het oude wat er schoon in is en goed, maar daarnaast erkenne men ook ruitelijk alle zwakke punten om daarin te voorzien.

Is dit niet rationeeler dan een behoud quand-même te bepleiten, uitgezonderd bij enkele bouwwerken van bijzondere beteekenis? Hoe immers kan men bij een publiek liefde verwachten voor eene kunstrichting en vertrouwen in hare beoefenaars, als het van hunne opvattingen voortdurend ongemak zou moeten hebben? Ligt het niet voor de hand dat, aldus geprikkeld, eene reactie ontstaat die in eens tabula rasa wil maken zonder iets te ontzien; dat aldus dan feitelijk „vandalisme” uitgelokt wordt.

* * *

Twee factoren bepalen de waarde van een kunstwerk in het algemeen, maar in het bijzonder van een gebouw: doelmatigheid en schoonheid. De eerste is overwegend objectief, de tweede voor een goed deel van subjectieven aard.

Bestaat bij het streven naar iets beters, dan men op zeker oogenblik heeft, de voor objectieve waardeering vatbare overtuiging, dat een doelmatiger toestand moet worden geschapen, laat men dan niet aarzelen de hand aan het werk te slaan en uit vrees dat ondanks de ernstigste pogingen — dat deze moeten worden beproefd in eene conditio sine qua non — de kunstwaarde zou achteruitgaan. Het nageslacht vindt dan althans een grondslag om op voort te bouwen en de kans is niet uitgesloten dat het anders en gunstiger zal oordeelen dan een pessimistische tijdgenoot.

„Wij bewijzen,” heeft MACAULAY gezegd, „wij bewijzen een betamelijken, een redelijken, een mannelijken eerbied aan onze voorouders, niet door ons op bijgelooovige wijze te houden aan hetgeen zij onder andere omstandigheden deden, maar door te doen, hetgeen zij in onze omstandigheden zouden gedaan hebben.”

Werd ook algemeen deze les van MACAULAY ter harte genomen, zij zou als eerste resultaat bij velen hebben eene verheffing van het zelfvertrouwen, een toename in het bewustzijn der eigen krachten en niet langer zou er eene neiging bestaan om — onder aanvoering van hen die overal „vandalen” in den neus hebben — het heden en daarmee ook de toekomst ondergeschikt te maken aan het verleden.

L.

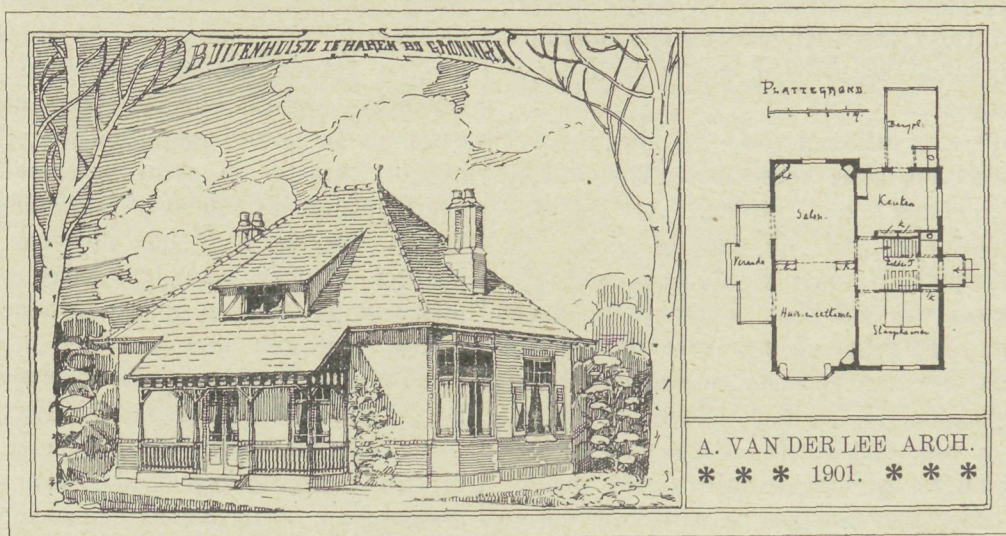
DE VADER DER NIEUWE KUNST DOOR A. W. WEISSMAN.

(Vervolg en slot.)

Waarin ligt de waarde van een gebouw? „Die roem is in zijn ouderdom; als muren bespoeld zijn door de voorbijgaande golven van vele geslachten, dan voelen wij, dat zij spreken, dat zij als wachters zijn, dat zij ons aantrekken, dat zij de daden der menschen hebben gezien, dat zij die hebben goedgekeurd of veroordeeld. Zij zijn blijvende getuigen, wier rust een scherpe tegenstelling vormt met het ver-

gankelijke leven. Zij zijn de schakels, die lang vergeten tijden aan toekomstige verbinden. En het zijn de gouden tinten, die het verledene aan de gebouwen gegeven heeft, die er pas waarde aan verleenen, die hen doen spreken en leven.”

Dat RUSKIN een vijand van alle zoogenaamde restauratie is, kan ons na het bovenstaande niet verbazen. Een groot gedeelte van het hoofdstuk is aan dit

onderwerp gewijd. Ruskin wijst op de onmogelijkheid, om in een stijl uit een lang vervlogen tijdperk te werken. Men kan wel iets maken, dat op het oude werk gelijkt, doch het blijft een vervalsching. „Wij hebben geen recht”, dus besluit de schrijver dit betoog, „aan de oude gebouwen te komen. Wij zijn de eigenaars niet. Zij behooren ten deele aan hen, die ze stichtten, ten deele aan de geslachten, die na ons zullen komen. De dooden hebben er nog steeds recht op; wij mogen niet datgene wegwischen wat spreekt van hun bekwaamheid, van hun godsdienstzin of van wat dan ook, dat zij voor alle eeuwen in hun werk wilden neerleggen. Millioenen menschen zullen ons in de toekomst verwenschen omdat wij zoo schandelijk en roekeloos met de werken van het voorgeslacht, die ons slechts in bruikleen waren gegeven, hebben omgesprongen.”

Zoo geeft ook het hoofdstuk, dat „De Lamp der Gedachtenis” heet, ons veel te overpeinzen. En dan komt, als het slot „De Lamp der Gehoorzaamheid”.

Dat er voor den mensch vrijheid of onafhankelijkheid zou bestaan wordt door Ruskin ontkend.

„Wat de menschen vrijheid noemen, is slechts een verraderlijk spook, het verraderlijkste van alle spoken. Als wij maar even nadenken, komen wij tot het besef, dat vrijheid nooit te bereiken is, daar zij tot de onmogelijkheden behoort. Nergens in het heelal vindt men haar en zij kan ook nergens zijn. De sterren zijn niet vrij, de aarde is niet vrij, de zee is niet vrij. Wat wij menschen als vrijheid beschouwen is slechts een karikatuur, ons als een zware straf opgelegd. Nu zal men mij antwoorden, dat onder vrijheid slechts dat verstaan moet worden, wat zich binnen zekere vooraf bepaalde grenzen beweegt. Maar waarom wordt het woord vrijheid dan altijd verkeerd gebruikt? Als gij onder vrijheid verstaat betugeling der hartstochten, tucht over het verstand, onderwerping van den wil; vrees voor het doen van onrecht, voor het begaan van kwaad; eerbied voor het gezag, welwillendheid tegenover minderen; waardeering voor wat goed is,

zachtmoedigheid jegens hen die kwaad doen, medelijden met zwakken; waakzaamheid over uw gedachten, matiging in uw genoegens, volharding bij uw werk — dan gebruikt gij het woord verkeerd. De schurk bezigt het ook, als hij steelt, de wellusteling als hij zich aan zijn hartstocht overgeeft; de dwaas stelt vrijheid met gelijkheid op één lijn, de booze pleegt geweld in naam der vrijheid, de eierzuchtige zegt de vrijheid na te streven, als hij alle wetten met voeten treedt.”

„Spreek daarom van geen vrijheid meer maar van gehoorzaamheid.”

Die gehoorzaamheid verlangt Ruskin ook van alle beoefenaars der bouwkunst. „De bouwkunst zal blijven kwijnen, zoolang zij niet aan de eischen van het gezond verstand gehoorzaamt, zoolang zij zich niet aan één bepaalde wijze van werken houdt.”

Over de eischen van het gezond verstand wijdt Ruskin niet uit. Wat de wijze van werken betreft beveelt de schrijver aan een keus te doen tusschen den Romaanschen stijl van Pisa, de Florentijnsche Gothiek, de Venetiaansche Gothiek en de Engelsche Gothiek.

Het is wel jammer dat Ruskin, die, wij zagen het reeds, zoo juist de beginselen wist te formuleeren, waarvan een nieuwe bouwkunst een halve eeuw later zou uitgaan, van die toekomst geen voorgevoel heeft gehad. Van een keuze uit de door hem bewonderde middeleeuwsche stijlen stelde hij zich veel voor. Hij verwachtte, dat het aannemen van één bepaalden stijl alle kunsten baat zou brengen.

„Wijze beperking zou ons de ware vrijheid geven. De bouwmeester, bevrijd van de moeilijkheid der keus, die altijd angst baart, bevrijd van de noodzakelijkheid om alle stijlen van verleden, heden en toekomst te bestudeeren, zou rustig al zijn kracht kunnen aanwenden om den algemeen aangenomen stijl te doorgronden.”

Ruskin verwachtte, werd zijn ideaal verwezenlijkt, nog veel meer. Broederschap onder de menschen, verdraagzaamheid, algemeene welvaart meende hij, dat de gevolgen zouden zijn.

In 1880 vond hij zich, wat die verwachtingen betreft,

geheel en al bedrogen. In een noot van dat jaar erkent hij dit en geeft hij zijn lezers den raad, als het eenigszins mogelijk is, niet te laten bouwen en in geen geval bouwgrond te verkoopen.

Maar in 1849 zien wij toch, aan het slot van het boek, den **RUSKIN** van later reeds om den hoek kijken.

„Er zijn vele wijzen”, zegt hij daar, „waarop men zijn geld kan uitgeven. Of die goed of kwaad zijn voor de maatschappij, daarnaar wordt nooit gevraagd. En toch mochten wij wel eens onderzoeken, of het niet mogelijk is, onze uitgaven zoo in te richten, dat de arbeiders daardoor aan gezonde en geschikte bezigheid worden geholpen. Het is niet voldoende, dat wij het volk werk geven. Wij moeten ook bedenken, welk werk wij door onze bestellingen noodzakelijk maken. Wij behooren onze behoeften zoo te beperken, dat de armen, door ons in die behoeften te helpen voorzien, niet slechts gevoed, maar ook veredeld worden. Ik twijfel er aan of wie op zulk een voet leeft, dat hij veel huisbedienden noodig heeft, zijn geld wel op nuttige wijze besteedt. Nog erger schijnt het mij toe, dat de jockeys en de stalknechts steeds talrijker worden; dit acht ik een averechtsche liefdadigheid. En bedenk dan eens, hoeveel menschen er door de beschaafde volken gebruikt worden als diamantslijpers! Hoeveel vaardigheid, hoeveel geduld, hoeveel vernuft wordt aangewend, alleen om een diadeem te doen schitteren! Die diadeem maakt haar draagster ijdel, wekt afgunst bij de toeschouwers; is daar nu vergoeding in te vinden voor het geestdoodende werk, dat de diamantslijper zich had te getroosten? Het ware voor hem gezonder en aangenamer geweest, als hij steenhouwer had kunnen worden; dan had zijn geest zich kunnen ontwikkelen. En ook voor vrouwen is het aangenamer, iets tot het stichten van een grootsch gedenkteeken te hebben bijgedragen, dan eenige diamanten op haar hoofd te voelen. Zou ik kunnen voortgaan, maar ik geloof, dat ik verstandiger doe, mijn verdere beschouwingen achterwege te laten. Herhaaldelijk heb ik kunnen wijzen op de machtige wetten, die alle menschen beheerschen. Want ieder is steeds bezig met bouwen; geen uur gaat voorbij, dat wij niet een steen aan het bouwwerk, dat ons leven heet, toevoegen. Ik heb dikwijls mijn pen terzijde

gelegd; ik heb heel wat al te krasse opmerkingen niet neergeschreven, omdat ik de gedachte niet van mij af kon zetten, dat alle bouwkunst ijdel is, met uitzondering slechts van die, welke niet door menschen ontstaat. De wetenschap, die nu zulk een hooge vlucht neemt, veracht de eeuwen, tusschen wier schoone overblijfselen wij hebben gewandeld. Maar ik moet lachen als ik hoor met hoeveel vertrouwen, met hoeveel vreugde de vlucht onzer wetenschap, die de uitkomst is van een geheel wereldsch pogen, begroet wordt. Wij zijn niet aan het begin der dagen. De dageraad, die men ziet, is de voorbode van een onweder. De zon ging op boven de aarde als **LOTH** te Zoar inkwam.”

Zoo eindigt **RUSKIN** zijn boek met een bijbeltekst. En hij wil daarmede zeggen, dat, naar zijne meening, de wetenschap, die in 1849 als een zon opging, de menschen wel verstandiger, maar niet beter zou maken. Zelfs groote rampen verwachtte hij. Want toen **LOTH** te Zoar was gekomen, „deed de Heere zwavel en vuur over Sodom en Gomorra regenen.” En dat de wetenschap vele menschen sedert ongelukkig gemaakt heeft, moet worden erkend.

Het boek van **RUSKIN** is een boek, dat den lezer veel te denken geeft. Men bemerkt overal, dat een man met een gevoelig hart de pen voerde. Het blijkt telkens, hoe **RUSKIN** het innige verband beseft, dat er bestaat tusschen een kunst en de omgeving, waarin zij beoefend wordt. Daarom begrijpt men niet, hoe hij er toe komen kon, de Engelschen aan te raden, voor hun 19e eeuwse bouwkunst een der stijlen van het zonnig Italië te kiezen.

Het is wel een der bedenkelijkste eigenaardigheden van de tegenwoordige nieuwe kunst, dat zij zich in het geheele beschaafde Europa onder vrij wel dezelfde vormen vertoont. Alleen in Engeland is zij uit zaad gegroeid; vandaar werd zij naar elders overgeplant zonder dat gevraagd werd, of op het vasteland de grond en het klimaat wel geschikt waren.

RUSKIN is de zaaier geweest. Als zoodanig verdient hij den eerbied en den dank van allen, die, met meer of minder gunstig gevolg, nu pogen, de vruchten te plukken. Maar men is met het oogsten te haastig; het ooft is nog groen en weinig smakelijk. Wie nog wat wacht, zal betere vruchten zien vallen.

GEMENGDE BERICHTEN.

AMSTERDAM. Een cursus in de bouwvakken wil het Bestuur der St. Josephs-Gezellenvereniging aan de reeds bestaande teekenschool verbinden. Eene commissie, die zich door ambachtsbazen heeft doen voorlichten, werkt het plan, dat de stichting beoogt van een dag- en avondcursus, thans uit.

AMSTERDAM. De directie van het „Binnenhuis” (de heeren **HOEKER** en **BERLAGE**) heeft ter wederlegging van de brochure

der voormalige „medewerkers” aan die inrichting een wederwoord gepubliceerd. (zie in rubriek Boek en Tijdschrift. „Opmerker” N°. 8).

De hoofdzaak van deze repliek is de mededeeling dat het „Binnenhuis” zal blijven bestaan; enkele der vroegere medewerkers zijn gebleven en door nieuwe krachten aangevuld.

De corporatie van voormalige medewerkers houdt thans, naar verluidt in afwachting dat zij een eigen verkoop-lokaliteit bezit, in het gewestelijk gemeente Museum een tentoonstelling van meubels, metaalwerken, battikfels en borduursels en verdere voortbrengsels der hedendaagsche toegepaste sierkunst.

Wij zagen daarbij sommige merkwaardige zaken, alle de

bekende richting vertoonende, vaak echter met eenige neiging het simpele en degelijke tot lompwordens toe op te drijven.

Wij hopen dat het dezen uitgetreden kunstenaars gelukken zal voor hunne stichting een voldoende afzetgebied te vinden in concurrentie met het bestaande „Binnenhuis”, dat op hen voorloopig het voordeel heeft een gevestigden naam en kapitaal te bezitten.

DELFT. Polytechnische School. Zaterdag 22 Februari bracht Z. E. de Minister van Binnenlandsche Zaken een bezoek aan de Gemeente Delft ten einde de over de geheele stad verspreide onderwijsgebouwen der Polytechnische school en de terreinen, die voor eventueele uitbreiding in aanmerking kunnen komen, in oogenschouw te nemen.

's **HERTOGENBOSCH.** Het orgel van St. Jan is na door Gebr. FRANSSEN te Roermond hersteld te zijn, ingewijd. Het heeft nu 130 registers en telt bijna 3800 pijpen, terwijl de nieuwste vindingen op het gebied der orgelbouwkunde werden toegepast, wier omschrijving ons echter op te speciaal gebied zou voeren.

Wij kregen van het bovenstaande te laat kennis om nog in dit nummer eene afbeelding te kunnen geven van de orgelkast, welke naast die van de Haarlemsche Grootte Kerk, tot de schoonste werkstukken van dien aard behoort.

Duitsche openbare werken. Gaven wij in „Bww.” No. 1 eenige posten, bouwwerken betreffend, aan de begroting van het Duitse Rijk ontleend, thans willen wij eenige cijfers noemen uit de Pruisische begroting, die den 9den Januari werd ingediend.

Voor verschillende werken is uitgetrokken de indrukwekkende som van 130.623.487 Mark. In dit bedrag zijn de Staatsspoorwegen met 88.679.500 Mark vertegenwoordigd, met als hoofdposten 5.000.000 Mark — dat is $\frac{1}{3}$ gedeelte van de totale raming — voor een nieuw station te Hamburg; en telkens 1 miljoen voor de, op 9 maal dat bedrag begrootte uitbreidingen der stations te Vohwinkel en te Mülheim a. d. Rijn; 10,5 miljoen zullen in het geheel aan het station te Wiesbaden, 5,4 miljoen aan dat te Hamburg verwerkt worden, ruim 8 miljoen aan dat te Kattowitz. Op 9 miljoen eindelijk zijn de nieuwe werken op het station te Darmstadt begroot. Deze bedragen betreffen ook de emplacementen.

Voor dienst- en huurwoningen voor ondergeschikte spoorwegbeambten in de Oostelijke provinciën, is dit jaar 1 miljoen Mark bestemd.

Aan de bovenstaande cijfers, die hoewel ze eene eenigszins droge lectuur vormen, het beste denkbeeld kunnen geven van de enorme openbare werken, die thans in Duitschland in gang zijn, willen wij nog toevoegen dat, begroot zijn de nieuwe gebouwen van de Pruisische Volksvertegenwoordiging te Berlijn op ruim 12,5 miljoen; dat in Potsdam een Regeeringsgebouw verrijst dat bijna 3 miljoen kost.

In de rij der departementen staat No. 2 het ministerie van Godsdienst, Onderwijs en Gezondheid met een bedrag van \pm 14 miljoen. Het nieuwe ministerie is in totaal begroot op 1.270.000 Mark. Grootte sommen worden ten koste gelegd aan de onderwijs- en museumgebouwen:

Het kunstnijverheidsmuseum te Berlijn wordt vergroot, 'tgeen 1.800.000 M. kost; aan de nieuwe kunstmusea te Berlijn wordt 6.000.000 besteed; aan een mechanisch-technisch en chemisch-technisch proefstation der Technische Hoogeschool van Berlijn 2.000.000. De Technische Hoogeschool te Danzig krijgt een nieuw hoofdgebouw van 3 miljoen en een chemisch Laboratorium van 460.000 marken.

Eene vroolijke tijdpassering is de lezing dezer opsomming allerminst, maar toch komt ze ons interessant voor, omdat ze ons van de werkzaamheid onzer oostelijke naburen op de hoogte houdt en er tevens uit blijkt op welk eene onbekrompen wijze in de behoeften voorzien wordt.

Wij voegen er dus aan toe dat Pruisen en Saksen gezamenlijk een nieuw centraal station te Leipzig zullen bouwen, waartoe Saksen alleen 55 milj. mark zal bijdragen.

MÜNCHEN. De Königsplatz. Zij, die München kennen, zullen zeker met belangstelling vernemen dat er wederom een plan tot verfraaiing van de Königsplatz is opgedoken. Het Koningsplein heeft aan drie zijden groote gebouwen in zuiver klassieke geest: links het gebouw voor Kunsttentoonstellingen, rechts de Glyptothek (het museum van beeldhouwwerken). Aan de derde zijde liggen de Propylaeën, een in grieksch stijl gehouden poortgebouw. Dr. H. BULLEN, daartoe geïnspireerd door een oud ontwerp dat de architect van het plein, von Klenze, had opgemaakt met koning LODEWIJK I, wil deze drie gebouwen door zuilengangen vereenigen en aldus een met beelden en fontein versierd plein in den trant eener griekse Agora (marktplein). Voor nadere bijzonderheden verwijst onze bron de „Kunstchronik” den belangstellende naar HUGO HELBING'S Monatsberichte über Kunstwissenschaft und Kunsthandel.

Kunst in de Berlijnsche school. In aansluiting aan het in ons proefnummer voorkomend artikel „Invallen” nemen wij uit het „Handelsblad” het volgende bericht over.

Te Berlijn is door de onderwijzers een vereeniging gevormd, welke ten doel heeft de school aan de kunst dienstbaar te maken. Niet door den jongen kinderen lessen in de schoonheidsleer te geven, maar o. a. door de versiering der wanden op een wijze, die het kunstgevoel bij de leerlingen opwekt en ontwikkelt. Een commissie is benoemd om tot uitvoering van dit denkbeeld voorstellen te doen.

DRESDEN. Dezer dagen is in Dresden eene inrichting gereed gekomen, die, wat op dit gebied op het vaste land van Europa is verricht, alles overtreft. Het is nl. de centrale verwarming van een aantal groote gebouwen in Dresden, welke van uit een afzonderlijk gebouw op 1200 M. afstand der te verwarmen en te verlichten gebouwen, gelegen is. In deze fabriek die de centrale verwarming van de gebouwen verzorgt is ook eene inrichting voor elektrische verlichting aanwezig. De gebouwen welke uit de verte door deze centrale verwarmingsinrichting „Fernheizwerk”, is de Duitse benaming, verwarmd en verlicht worden zijn het theater, het museum, het slot, het provinciaalgebouw (Ständehaus) en eene katholieke kerk. De „centrale” moet onder gunstige omstandigheden eene warmtehoeveelheid van 15,2 miljoen warmte-eenheden per uur afgeven. De inrichting is eene stoomverwarming met hooge spanning. Er zijn 2 leidingen aangebracht die elkander zoodanig aanvullen, dat een daarvan bij 7,5 atmosfeer aanvangspanning de benodigde warmte en bij 6 atmosfeer aanvangspanning voldoende warmte kan leveren, bij 5° buiten-temperatuur. De middellijn der leidingen is in het begin 250 mM. De grootste door den stoom af te leggen weg, die in ongeveer 23 seconden bereikt kan worden is 1240 M. Het neerslagwater wordt door eene afzonderlijke pijpleiding teruggevoerd. Al deze leidingen liggen in gemetselde kanalen onder de openbare straat.

Bovenstaande inrichting is eene groote schrede vooruit op het gebied der verwarming. Zij vermindert toch het brandgevaar van deze gebouwen en beschermt deze tegen de nadeelen van rook en roet, hetgeen vooral voor theaters en musea een groot voordeel is.

PARIJS. Eene ook voor elders navolgingswaardige maatregel heeft de Prefekt van het Seine-departement genomen om in de komende verkiezingsstrijd de openbare gebouwen te beschermen tegen de plakkaat-plakkers, die bouwwerk noch monument ontzien. Grootte borden zijn nu hier en daar aangebracht voor de verkiezings-biljetten, die, worden ze op andere plaatsen geplakt, geregeld zullen worden verwijderd.

PARIJS. Het voormalig Hôtel de Rohan zal, nadat de thans er in gevestigde Landsdrukkerij verplaatst is naar een nieuw fabrieksgebouw, ingevolge het besluit der Kamer, worden afgebroken, hetgeen is sommige kunstkringen heftige verontwaardiging doet heerschen. Zijne vroegere luister heeft dit paleis, dat eertijds aan de ROHAN'S, een der voornaamste families van Frankrijk, behoorde, reeds lang verloren. De laatste sporen er van, met name het naar zijne versiering gedoopte „Apen-Cabinet”, zijn aangevraagd ten behoeve van

het Museum der Union Centrale des Arts Décoratifs, dat in het a.s. voorjaar in het Paviljoen Marsan van het Louvre zal geopend worden.

PARIJS. De Sorbonne, de nieuwe met een kosten van ongeveer 30 miljoen franken gebouwde Universiteit, heeft zijne decoratie, waaraan reeds de eerste meesters als PUVIS DE CHAVANNES hadden medegewerkt, onlangs zien uitbreiden met een serie wandschilderingen van POLPOT.

Zij stellen voor beroemde bouwwerken of stadsgezichten ver-tegenwoordigende verschillende tijdperken en wel: De Cité van Carcassone; de Notre Dame te Parijs; het kasteel Chenonceaux; de place des Vosges te Parijs; de Leeuwenhof van het Alhambra te Granada; de St. Sophie te Constantinopel; de bouwvallen van het Forum Romanum; de tempels van Philae en het Parthenon.

Victor Hugo. Den 26sten Februari is met groote feestelijkheden de honderdste wederkeer herdacht van Victor Hugo's geboortedag. Misschien zullen vakgenooten hierin aanleiding vinden te lezen of te herlezen Hugo's roman „Notre Dame de Paris”, getuigend van 's schrijvers archaologische studiën.

Nog op hoogen leeftijd heeft Victor Hugo — echter te vergeefs — een lans gebroken voor den Mont Saint Michel, toen deze, op een eenzame rots in zee gebouwde kloosterburcht haar eigenaardig karakter zou gaan verliezen door een dijk, die haar met de kust verbond.

Proefnemingen met „Macks Feuer Schutzmantel” (oprolbare gipsplank D. R.—G.—M. H⁷ 156.299) hebben naar het „Centralbl. der Bauverwaltung” bericht, in het eind van het vorige jaar plaats gevonden in Stuttgart en Frankfurt a/M. Wij ontleenen aan het verslag van de proefneming te Stuttgart dat de Mack'sche „beschermingsmantel” onbeschadigd was, na gedurende drie kwartier te zijn blootgesteld aan een heftig vuur van tusschen 850° en 950° Celsius.

Het proefhuis te Stuttgart was een houten vakwerkgebouwtje van 9 M². grondvlak en 2,7 M. hoogte. In het inwendige waren twee houten en eene ijzeren zuil opgesteld, waarop een houten en een ijzeren bint (een dubbel-I-ijzer) rustten. Al deze constructie-deelen waren evenals het plafond en de wanden bekleed met den „mantel” (2 cM. dik) en daarenboven ter dikte van 1 tot 2 cM. bepleisterd. Het planken dak was belast met 1000 K.G. per M².

Bij het afkoelen werden de bekleede constructie-deelen bespoten, waarbij de mantel niet scheurde; alle hout- en ijzerdeelen van het huisje bleven onbeschadigd. De bescherming door den mantel was van dien aard, dat tusschen de beide I-ijzers waaruit het ijzeren bint was samengesteld geen hooger temperatuur dan 95° Celsius gemeten werd, terwijl de buitenwand van den mantel zelf toen handwarm was.

Een venster van Luxferprisma's, dat ter observatie in den buitenwand van het huisje was aangebracht, heeft zich eveneens uitstekend bestand getoond tegen het vuur.

„Mack's Feuer-schutzmantel” wordt door de bekende gipsplankenfabriek (Centraalbureau te Ludwigsburg in Wurtemberg) in den handel gebracht.

BOEK EN TIJDSCHRIFT.

Catalogus No. 266 van W. HIRSEMANN, Oude en Nieuwe Boekhandel te Leipzig, Königstrasse 3, is gewijd aan Bouwkunst en Dekoratie in Frankrijk, België en Holland.

Hoewel de catalogus verre van volledig is, en den indruk geeft van eene geheel toevallig bijeengekomen verzameling te zijn, zullen liefhebbers niettemin menig werk hunner keuze er in vermeld vinden. Het zijn niet uitsluitend oude boeken maar gedeeltelijk zelfs van zeer recenten datum.

Architectura No. 8. Een verblijdend teeken (de oprichting van den Amsterdamschen Woningraad, vermeld in „Bww.” No. 5 pag. 50) waarin de heer WALENKAMP de bouwkundigen oproept om door toe te treden maar vooral door mede te werken en de

jonge vereeniging: Amsterdamsche Woningraad te steunen (con-tributie minimum f5.—). De geschiedenis van de mensche-lijke woning naar VIOLLET-LE-DUC door H. W. MOL (vervolg).

Technisch Gedeelte: De medewerking van den Ambachtsman in zake coöperatiefbouwen, IV, door M. P. DE CLERCQ, zegt het een onbegonnen zaak te noemen om bij het gros der huurders belangstelling in het woningvraagstuk te wekken. Onder beroep op het spreekwoord dat ieder huis zijn kruis heeft, pleegt men maar te huren om van het vervelende zoeken af te zijn en dan bij een eventueel tegenvallen maar te verhuizen. De verhouding tusschen huurder en verhuurder is daarbij maar al te vaak een voortdurende strijd. De schuld werpt schrijver op de huurders die voortdurend allerlei verfraaiingen en gemakken wenschen totaal onevenredig aan den huurprijs.

Gewapend Beton (Ve vervolg). In de Correspondentie klaagt een Nederlandsch fabrikant van aarden buizen er over, dat vele architecten een terminologie in hunne bestekken volhouden die al voor jaren moest zijn afgeschaft. Door steeds voor te schrijven „Engelsche buizen” en „vuurvaste steenen van het merk Cowen” wordt aldus de Hollandsche nijverheid onverdiend van de levering van dergelijke materialen uitgesloten.

Bouwkundig Weekblad No. 8. De invloed der grondprijzen op het woningvraagstuk; eene beschouwing over de waarde der terreinen bij onteigening volgens het nieuwe artikel daarover in de onteigenings-wet.

De Ingenieur No. 8. Verbreding van de Wilhelminakade te Rotterdam door W. COOL, vermeldende een proef genomen met een plaat van gewapend beton of van cementijzer. Dit verslag eindigt met de aardigheid: Niet alleen bij de regeeringen heeft de Haagsche Vredes-conferentie weinig resultaten gehad, doch ook bij de bouwwerken, waarbij het gewapend beton meer en meer op den voorgrond komt.

Opmerker No. 8. De geschiedenis van het Engelsche Huis I. (Over dit interessant onderwerp heeft J. ALFRED GOTCH den 3den Januari 1902 eene voordracht gehouden in de Architectural Association: Huis-architectuur in Engeland van de XIIde tot de XVIIIde eeuw, opgenomen in „The British Architect” van 10 en 17 Januari 1902.)

Reisindrucken door A. W. WEISSMAN. Padua II.

In het artikel Het Binnenhuis wordt naar aanleiding van een verweerschrift der directie, in zake het bekende geschil, deze nogmaals onder handen genomen. „Na de beide partijen nu gehoord te hebben”, zegt de „Opm.”, „vinden wij geen reden, om onze vroegere uitspraak, dat de Directie van het Binnenhuis schuldig verklaard moet worden, te herzien. Had de Directie geen medewerkers van noode, dan had zij ze ook niet moeten vragen. Maar toen zij die medewerkers eenmaal had, ging het niet aan, hen buiten alles te houden”. (De „N. R. C.” nam uit de boeken van het „Binnenhuis” over dat voor ruim f18.000 aan de medewerkers is uitbetaald).

Vervolgens wordt er op gewezen hoe de „Nieuwe Beurs” te Amsterdam bij wier bouw met specie naar de voorschriften des heeren VAN DER KLOES bereid, werd gemetseld, zich zoo wit van uitslag vertoont, „als hadde de eerste de beste oude metselaar, in plaats van den Delftschen leeraar van raad gediend”, en den heer v. D. K. verzocht eene verklaring van dit verschijnsel te geven.

Technisch Weekblad No. 8. Het onderzoek van bouwmaterialen (vervolg.) Geschiedkundige bijzonderheden, vroeger verrichte beproevingen van bouwmaterialen ten opzichte van de spanningen der getrokken en gedrukte vezels. Nieuwere beproevingen van cement. Drinkwater-sterilisatie door middel van ozon.

Berliner Architecturwelt No. 11. Het Wolzogen-theater te Berlijn een zeer bont en modern theater — het überbrett! speelt er in! — dat in de binnenplaats of den open hof van een huurhuis is gebouwd. Verder nieuwe stationsgebouwen in de nabijheid van Berlijn. Prijsvraag van een kostschool te Wilmersdorf. Alle rijk geïllustreerd.

GEVELWEDSTRIJD PARIJS.

WOONHUIS. RUE DANTON.

* PERRONNE. ARCH. *

Naar: Construction Moderne.

Deutsche Bauzeitung No. 15. Eene academische studiereis naar Noord-Frankrijk door leerlingen der Technische Hoogeschool te Charlottenburg, met illustraties.

Deutsche Bauzeitung No. 16. De vergrooing van Stuttgart met vele beschouwingen over terreinwaarde in verband met het bouwen van groote huurhuizen of met woningen voor ééne familie, waarbij beweerd wordt dat het op eene 4e verdieping niet schadelijker voor de gezondheid is te wonen, dan in de verdieping gelijkstraats en dat het per slot aankomt op de grootte der kamers in verband met het aantal personen die er moeten verblijven.

Het Heidelberger Slot in de Badische kamer, alwaar menig woord en denkbeeld omtrent de voorgenomen herstelling gesproken werd, zonder dat er evenwel eene beslissing is genomen.

Zeitschrift für Bildende Kunst. Februari 1902. JOSEF STRZYGOWSKI doet verslag van: De nieuw ontdekte pracht-katakombe van Komes-Schougafa bij Alexandrië. Zij werd bij toeval gevonden bij het afgraven van een heuvel ten behoeve der havenwerken van Alexandrië.

Een werkman stuitte tegen de zoldering van een kamer. Hierin afdalende bleek men zich te bevinden in een monumentaal aangelegd complex van groote en kleine zalen. Het centrum van den oorspronkelijken aanleg — die later werd uitgebreid met eenige gangen, met nissen en met eenige kleinere vertrekken — was eene ronde zaal, wier zoldering steunde op zes, in een cirkel geplaatste zuilen. In de hoofdas van het plan mondt in deze ronde zaal de groote wenteltrap uit, die eertijds van den top van den heuvel naar de katakomben voerde.

Als antichambre — tusschen trap en rotonde — dient een groot portaal, dat in twee halfronde nissen een mannen- en een vrouwenbeeld, vermoedelijk voorstellende de bezitters van dit grootsche graf bevatte. Rechts tegenover de wenteltrap voert een andere trap benedenwaarts naar de voorhal van de eigenlijke grafkamer, een vierkant vertrek met drie nissen, waarin massieve sarkofagen zijn opgesteld.

Het merkwaardigste zijn evenwel de decoratieve onderdeelen, doordien zij bewijzen de buitengewone taaiheid der Egyptische kunst.

Alexandrië immers is eene stad van Griekschen oorsprong, gebouwd door ALEXANDER DEN GROOTE ± 3 eeuwen voor Chr. en de katakombe werd gemaakt — volgens de onderstelling van Dr. BISSING, die haar voor de Oudheidkundige Vereeniging van Alexandrië beschreef — ± 100 na Chr., tusschen de regeeringen der Keizers VESPATIANUS en HADRIANUS. Maar toch is de klassieke kunst, noch de Grieksche, noch de Romeinsche, er niet in geslaagd de oud-Egyptische buiten Alexandrië te houden.

Juist het omgekeerde neemt men waar: een paar graven die oorspronkelijk gedekoreerd waren in Pompejaanschen geest, werden later overschilderd geheel in oud-Egyptischen stijl.

Zoo ziet men trouwens steeds, merkt de schrijver op, hoe bij eene aanraking tusschen het Westen en het Oosten, het eerste verstikt wordt.

Voor nadere bijzonderheden verwijst de schrijver naar: „Société archéologique d'Alexandrie, Les bas-reliefs de Kom et-Chougafa” en Dr. BISSING „La catacombe nouvellement découverte de Kom et-Chougafa”.

(De catacombe is thans elektrisch verlicht, evenals de gangen van de groote Pyramide en de tempel van Karnak!)

Figaro Illustré. Januari 1902. Op een aantal — deels gekleurde — platen van dit steeds prachtig uitgevoerde tijdschrift zijn afgebeeld de wandschilderingen die de heer GORGUET uitvoerde voor de gothische zaal in het stadhuis der Noord-Fransche stad Douai. Zij stellen voor de Blijde Intocht van koning JAN binnen Douai op 4 Mei 1355, een buitengewoon dankbaar onderwerp doordien het zeer weelderige hof van dien vorst den schilder de gelegenheid bood om in eene reeks kleurenrijke tafereelen een schitterend beeld van middeleeuwsche pracht te geven.

Als een hoofddeugd van deze wandschilderingen wordt genoemd de historische juistheid. De schilder heeft zich daarvoor de grootste moeite gegeven door uitgebreide studiën in de archieven en andere verzamelingen, ten einde in de voorstelling de kostumes en wapens de gebeurtenis zooveel mogelijk naar waarheid te reconstrueeren.

Op het eerste tafereel zien wij aan den voet van een met kranen getooide vestingstoren, de magistraat der stad den koning

tegemoet treden. De ernstige poorters, gekleed in donkere met hermelijn-kragen voorziene tabberden, vormen een groep die in eene groote en werkzame tegenstelling staat tot het volgende tafereel, waarop de koning zelf is voorgesteld, voorafgegaan door den aartsbisschop van Rouaan, die te voet in groot ornaat voortschrijdt.

De koning is gekleed in volle wapenrusting, slechts is hij blootshoofd, de eigenaardige haardracht vertoonend waarbij de haren vanuit de kruin als een kapje over het hoofd zijn gekamd. Het witte paard dat koning JAN berijdt is geheel omhuld door een lang ahangend kleed van blauwe kleur, waarop gouden leliën zijn geborduurd.

Ook 's konings gevolg — op het derde paneel afgebeeld — is in het harnas gestoken en bij hunne blanke ijzermassaas geeft een sierlijke vrouwengroep eene dubbel aangename afwisseling.

Op het vierde tafereel zien wij uit een poort te voorschijn komen het escorte, voorafgegaan door een banierdrager, en dat door zijne eenvoudige wapenrustingen de pracht van den hofstoet zelve eerst recht doet uitkomen.

Deze serie tafereelen roept een der laatste glansdagen van koning JAN in het geheugen, want een jaar na de Blijde Intocht, viel in den slag bij Poitiers, de bloem der Fransche ridderschap en geraakte koning JAN in Engelsche krijgsgevangenschap.

VERSLAGEN VAN VERGADERINGEN.

Afd. Arnhem der Mij. tot Bev. der Bouwk. Woensdag 19 Februari 1902. De voorzitter de heer V. G. A. BOSCH, hield een causerie over Spaansche en Portugeesche Architectuur, aan de hand van een uittreksel van het werk „Die Baukunst in Spanien und Portugal“.

Een oorspronkelijk Spaansche architectuur heeft nooit bestaan, niettegenstaande dit heeft Spanje zeer belangrijke bouwwerken aan te wijzen.

De eerste bouwkundige gedenkteekeningen zijn de Keltensteenen, die veel gelijken op onze Hunnebedden.

De kerk Santa Cruz te Congas heeft, in de Krypta ingebouwd, nog een dergelijk monument.

Door Tyrsche kooplieden werd Cadex gesticht Van de oorspronkelijke bewoners van het Schiereiland, Iberiëers, is als bouwwerk nog overgebleven de stadsmuur van Taragossa. 500 jaar voor onze jaartelling vestigden zich de Kelten in Spanje. Zij vermengden zich met de Iberiëers.

Tegelijkertijd werd door KARTHAGO in Spanje een koloniaal rijk gesticht, de prachtige Koningsburgt te Karthagena is wereldberoemd. Later werd Spanje een van de machtigste provinciën van het Romeinsche rijk. TRAJANUS en HADRIANUS waren geboren Spanjaarden.

De brug Alcantara over de Taag, het aquaduct van Segovia de tempel van DIANA te Evora enz. en vele utiliteitswerken zijn in de Romeinsche periode tot stand gekomen.

De bekeering tot het Christendom wordt toegeschreven aan JACOBUS, zijn graf is de Bedevaartplaats van het schiereiland. Van de Christelijke bouwwerken uit de IVe eeuw is weinig overgebleven.

De Gothen stichtten Barcelona, later werd Toledo hun hoofdstad. Zij waren steeds in verschillende oorlogen gewikkeld, dit was een oorzaak van verzwakking van het rijk. Een krachtige boerenstand ontbrak en verarming trad spoedig in.

De Arabieren die de Gothen verdrongen kwamen in ongelooflijk korten tijd tot hooge kunstontwikkeling.

ABDARAHMAN III gebruikte $\frac{1}{3}$ van de staatsinkomsten voor bouwwerken. Uit dien tijd dagteekenen het Alcazar te Sevilla en de groote Moskee te Cordova (gebouwd uit restes van Romeinsche bouwwerken.)

Granada werd later de hoofdstad van de Arabieren, en een brandpunt van kunst en wetenschap.

Merkwaardig is het dat, in een rondom door vijanden omringden staat, op de resten der oude vesting Granada een prachtwerk als het Alhambra kon gesticht worden. Dit monument is het meest volmaakte wat de Arabische kunst heeft voortgebracht. Een kruitontploffing in 1590 en een brand in 1890 hebben veel er van vernield en KAREL V heeft er veel aan verknoeid. In 1492 werd Granada door FERDINAND en ISABELLA ingenomen. Door de Arabieren werden in hoofdzaak moskeën, paleizen en vestingen gesticht; behalve Bibliotheken, Academies, Bazars en Markthallen kwamen geen openbare gebouwen voor. Vordering op constructief gebied heeft deze geheel op zichzelf staande bouwstijl, die geen verband hield met de gelijktijdig in 't overig Europa beoefende middeleeuwsche kunst, niet gemaakt. In de gedeelten van het schiereiland die niet aan de Mooren onderworpen werden, ontstonden verschillende onafhankelijke rijken, steeds onderling in oorlog doch in den strijd tegen de Mooren waren zij steeds eensgezind.

Omstreeks 1250 bestaan in 't Westen Portugal, in 't Noord-Westen Arragon met Catalonië, in 't Oosten Navarra en 't Noorden en Centrum Castilië.

De Mooren zetelden toen in 't Zuid-Oosten. Deze verdeling duurde tot het einde van de Moorsche heerschappij op het Schiereiland.

De geestelijkheid had in de Christenstaten een macht grooter dan in eenig ander land. Kerken en kloosters zijn dan ook de voornaamste bouwwerken. In de steden ontstond prachtige profaanbouw. De adel woonde niet op het platte land zooals in het overig Europa, doordat een krachtige boerenstand ontbrak.

Bekwame werklieden en architecten ontbraken, en werden geïmporteerd, de eerste uit het Moorsche rijk, de laatsten uit Duitschland.

De Romaansche en Gothische Bouwstijl van de kerkgebouwen toont Moorsche invloed in de details.

De groote Cathedraal van Burgos is gebouwd door JAN VAN KEULEN.

De grondvorm van het Latijnsche kruis was in het begin bij den kerkbouw algemeen. Later ontwikkelden zich hieruit 2 richtingen. De eene, bv. in de St. Jago de Compostella omstr. 1100, met kapellen om de eindiging van de hoofdbeuk en de tweede — meer in de Gothiek gebruikelijk — was een grondvorm zonder dwarsschip en de zijschepen om het koor geprojecteerd (Kathedraal van Toledo 1425).

De Cathedraal van Sevilla, een der laatste Goth. bouwwerken toont een overheerschend Arabischen invloed, (veelzuilige hallen in de binnen-architectuur). Evenals in de Nederlanden hebben de oudste kerken houten gewelven, dan tongewelven en eerst daarna Goth. kruisgewelven.

De daken zijn meestal vlak, karakteristiek zijn de horizontale gekanteelde kroonlijsten.

Het fraaiste bouwwerk uit de latere periode is het klooster St. Juan de los Reges, in Toledo 1480.

Wat de profaanbouw betreft, merkwaardig is het dat in het Noorden van het Schiereiland de straten betrekkelijk breed zijn, en zij naar het Zuiden in breedte afnemen.

Balkons en erkers komen veel voor, die in 't Noorden zijn met glas afgesloten; beroemd is het geometrisch ornament van de Moorsche houten tralievensters.

De voorname huizen hebben een vestingachtig voorkomen; de afdekking van deuren en ramen is halfcirkelvormig of klaverbladvormig. Een groot wapenschild boven den ingang is veelal het eenige sieraad.

De inwendige inrichting van den profaanbouw herinnert met hare binnenplaatsen (patio's) in hoofdzaak aan Romeinschen invloed.

(Tegen

Ong
van Br
die tot
de poo
behand
is zij sir
van 12
de Ezel
d'Osten
gegever
kunnen
Toen
ontman
reeds i
beteeke

DE BOUWWERELD

Weekblad voor Theorie en Praktijk

REDACTIE:

D. H. HAVERKAMP,
J. H. W. LELIMAN.
AMSTERDAM.

INHOUD: De Ezelpoort te Brugge. — Mr. Dr. H. S. VELDMAN, Sociaal-Economische Kroniek. — Een en ander over Theorie van Bouwconstructiën. — Berichten en mededeelingen. — Met twee afbeeldingen in den tekst en een losse plaat.

UITGEVER,
ADMINISTRATEUR:
F. VAN ROSSEN.
AMSTERDAM.

DE EZELPOORT TE BRUGGE.

(met drie tekst-afbeeldingen en een losse plaat.)

DE EZELPOORT TE BRUGGE.

(Tegenwoordige toestand met tijdelijk drooggelegde gracht.)

Ongeveer in 1297, tijdens GUIDO VAN DAMPIERRE graaf van Vlaanderen was, werd bij de vergrooing van Brugge hare omwalling uitgelegd tot de grachten, die tot in 1897 haar gebied afperkten. Toen werd ook de poort gebouwd welke deze beknopte monographie behandelt. Feitelijk aan den Heiligen JAKOBUS gewijd, is zij sinds onheugelijke tijden — reeds in stadsrekeningen van 1282 — algemeen bekend als de Porta asinorum, de Ezelpoort of de Porte des Baudets. De naam „porte d'Ostende”, haar officieel in het laatst der 18e eeuw gegeven, heeft bij de Vlaamsche bevolking geen ingang kunnen vinden.

Toen in 1782 een dekreet van keizer JOSEF II de ontmanteling van Brugge beval, was de Ezelpoort, die reeds ingrijpende veranderingen ondergaan en hare beteekenis als fortifikatie door de veranderde manier

van oorlogvoeren reeds lang verloren had, tot verdwijnen gedoemd. Alleen de voorpoort zou bij wijze van barrière behouden blijven; op verzoek echter van de gemeente vond de regeering goed het eigenlijke poortgebouw deze meer fiscale afsluitingsfunctie te doen verrichten.

Zoo bleef de Ezelpoort, althans het verminkte stuk dat er van was blijven staan, tot den huidigen dag in wezen. Zich afspiegelend in het kalme watervlak der voormalige vestinggracht, werd zij, met hare door den tijd met een patina overtogen muren en daken, een dier schilderachtig-poëtische plekjes, welke schier nergens dan in de stille steden van Holland of België zijn aan te treffen. Maar in de bouwkunst draagt helaas al te dikwijls schilderachtigheid een kiem van het verval in zich. Wordt dan ook het herstel van de poort niet ter hand genomen, dan zal binnenkort de omschrijving: vervallen een beter denkbeeld van de werkelijkheid geven dan: schilderachtig.

In het juiste begrip dat eene dergelijke toekomst moest worden afgewend met het oog op de beteekenis die ééns de Ezelpoort had, maakte CHARLES DE WULF, Brugge's welbekende stadsbouwmeester, een ontwerp tot herstel in den oorspronkelijken staat.

Tegen dit voornemen openbaarde zich — gelijk men trouwens mocht verwachten met de ervaring voor oogen van hetgeen in dergelijke gevallen pleegt te geschieden — een levendig verzet dat voornamelijk gegrond was op het motief, dat de schilderachtigheid van het gebouw bij de restauratie zou te loor gaan.

Die schilderachtigheid — wier bezit door niemand aan de Ezelpoort wordt afgestreden — is tweërlei: 1°. die van het gebouw zelve en 2°. die van het gebouw in verband met de omgeving, welke laatste vooral van groote beteekenis is.

Nu vergeten zij, die de poort wenschen te behouden in den toestand waarin dez thans verkeert, echter allereerst dat, doordien met den haven aanleg de stad zich in de richting van Scheepsdaele uitbreidt, de omgeving zelve binnen weinige jaren haar tegenwoordig landelijk karakter onherroepelijk kwijt is en zij dus de schilderachtigheid van het poortgebouw niet meer kan ondersteunen.

Wat het gebouw zelve betreft zou men inderdaad kunnen volstaan met onderhoudswerk, maar dat zou bij den vervallen toestand van de poort van zoo ingrijpenden aard moeten wezen, dat niet veel meer gespaard bleef van den harmonieuzen toon van het muurwerk, die nu het schildersoog verrukt. Slechts de werking van het silhouet kon dus overblijven, maar deze zou door de voorgestelde restauratie eer winnen dan verliezen.

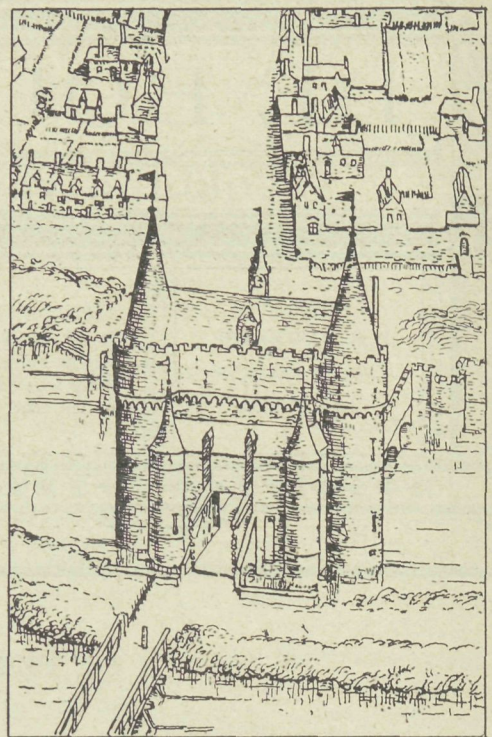
* * *

Wij willen thans het ontwerp van den heer DE WULF aan de hand van eenige afbeeldingen — die echter weinig toelichting eischen — meer van nabij beschouwen.

Het herstellings-ontwerp beoogt niet den toestand van 1300 in het leven terug te roepen, maar wel die van ruim een eeuw later, nadat in 1403 de poort eenigszins gewijzigd was.

De invoering van de vuurwapens had toen namelijk den raad doen besluiten: „alle veinstren te makene omme met bussen ute te scietene.”

Die toestand uit het begin der 15e eeuw is met gebruikmaking van alles wat omtrent den toenmaligen vestingbouw bekend is, afgeleid uit den zorgvuldig onderzochten tegenwoordigen toestand. Ontgravingen hebben de kennis op sommige punten aangevuld,

DE EZELPOORT TE BRUGGE.
(Volgens MARC GEERAERTS, 1562.)

terwijl voor het reconstrueeren van den opbouw de voornaamste bron was, eene met groote accuratesse door MARC GEERAERTS in vogelvlucht geteekend stadsplan uit 1562. Vergelijking eindelijk met de omstreeks 1400 gebouwde overige Brugsche stadspoorten, met name de Hl. Kruispoort, kon twijfel oplossen of in zekerheid doen verkeerren.

(Slot volgt.)

SOCIAAL-ECONOMISCHE KRONIEK, DOOR Mr. Dr. H. S. VELDMAN.

V.

Bepalingen omtrent minimum loon en maximum arbeidsduur in bestekken van aanbestedingen.

Toen in 1894 de gemeente Amsterdam besloot in hare bestekken van aanbestedingen bepalingen omtrent minimum loon en maximum arbeidsduur op te nemen, was dat een unicum in den lande. Thans zijn reeds vele gemeenten en andere corporaties gevolgd en beginnen ook de particuliere werkgevers dezen weg te bewandelen. Het komt mij voor, dat onbekendheid met den inhoud der bepalingen menigeen huiverig maakt den stap te doen en daarom is het practischer concept-bepalingen te geven dan een lang betoog te houden over de wenschelijkheid; van zelf zullen dan vele bezwaren in het niet verzinken. In een volgend artikel zal ik deze bepalingen toelichten.

Concept-bepalingen omtrent minimum loon en maximum arbeidsduur in bestekken van aanbestedingen.

Art. 1.

Den aannemer wordt de verplichting opgelegd aan zijne werklieden, die bij de uitvoering van de in dit bestek beschreven werken werkzaam zijn, geen lager loon te betalen dan:

- a. aan een stucadoor ct. per uur.
- b. „ „ timmerman, metselaar
steenhouwer of smid „ „ „
- c. „ „ verver, lootgieter, behan-
ger of grondwerker „ „ „
- d. „ „ witter „ „ „
- e. „ „ opperman of sjouwer „ „ „

Art. 2.

Voor werklieden beneden den leeftijd van 22 jaar

en voor hen, die wegens invaliditeit of hoogen leeftijd niet als volle werkkrachten kunnen worden beschouwd, kan op schriftelijke aanvraag van den aannemer door den architect afwijking van het minimum loon worden toegestaan.

Echter mogen niet meer dan 20 pCt. der werklieden ingevolge het bepaalde bij de vorige alinea beneden de in art. 1 gestelde loonminima bezoldigd worden.

Art. 3.

De uitbetaling van het loon zal aan de werklieden persoonlijk, in gepast geld, wekelijks moeten geschieden, hetzij op het werk zelf, hetzij op de werkplaats waar zij in den regel werkzaam zijn.

Voor zooveel de werklieden in stukwerk arbeiden, geldt het bovenstaande alleen voor het loon, dat in verband met den werktijd, het op hun aanstelling vermelde loon en de hier gestelde regelen zou verdiend zijn.

De architect moet bij de uitbetaling worden toegelaten.

Indien de werkman niet in staat is zijn loon op een der genoemde plaatsen in ontvangst te nemen, kan door den architect een afwijking van den gestelden regel worden toegestaan.

Betaling van hetgeen bij stukwerk meer is verdiend dan het loon, bedoeld in de 2de alinea van dit artikel, mag niet geschieden op plaatsen waar sterke drank in het klein verkocht wordt. De aannemer is aansprakelijk voor elke overtreding van dit verbod, ook al wordt zij door derden gepleegd.

Art. 4.

Onder „het werk” als plaatsduiding worden tevens begrepen al die werkplaatsen welke speciaal ten dienste van het werk zijn op- of ingericht.

Art. 5.

Den aannemer wordt de verplichting opgelegd zijn werklieden, werkzaam voor het in dit bestek bedoelde werk, niet langer te doen arbeiden dan 11 uur per etmaal.

Dit maximum kan echter voor enkele werklieden, die in verband met de eischen van het werk vóór of na den werktijd aanwezig moeten zijn, met goedkeuring van den architect tot uiterlijk 13 uren per etmaal worden verhoogd.

Art. 6.

Overschrijding van den maximalen werktijd, zoowel als doen werken op Zondag, is alleen geoorloofd met toestemming van den architect.

Art. 7.

Wordt langer gewerkt dan de maximale werktijd, zoo wordt voor het overwerk aan den werkman betaald:

voor het 1°. uur 10 pCt.

„ „ 2°. „ 20 „

„ „ 3°. „ 30 „

„ verdere uren 50 „ boven het uurloon.

Art. 8.

Wordt op Zon- en algemeen erkende feestdagen gewerkt, dan wordt het uurloon van den werkman met ten minste 50 pct. verhoogd.

Art. 9.

De rust- en schafttijden worden in verband met plaatselijke gesteldheid, seizoen en aard van het werk, door den aannemer in overleg met den architect geregeld.

Art. 10.

Het is den aannemer geoorloofd bij het stuk te doen werken. Indien zulks echter naar het oordeel van den architect aanleiding geeft tot minder zorgvuldige bewerking, tot te geringe verdienste of tot overmatig arbeid, kan het door hem worden verboden.

Art. 11.

De aannemer is verplicht de daartoe in het bestek aangewezen onderdeelen van werken op het werk te doen vervaardigen.

Voor zoover ingevolge dit bestek ontheffing van dit voorschrift kan worden verleend, worden aan die ontheffing de volgende voorwaarden verbonden:

1°. dat op de fabrieken en werkplaatsen waar de bedoelde onderdeelen vervaardigd zullen worden, een regeling van loon en arbeidsduur bestaat, die voor de betrokken werklieden ten minste even gunstig is als de regeling, die gelden zou op het werk;

2°. dat de architect gedurende den werktijd tot de fabrieken en werkplaatsen moet worden toegelaten.

Art. 12.

De bovenstaande bepalingen gelden ook voor de op het werk gebezigde werklieden in dienst van onderaannemers, in dier voege, dat de aannemer zelf tegenover den architect aansprakelijk blijft voor de stipte nakoming dier bepalingen.

Onder-aanneming is niet geoorloofd, tenzij de aannemer aan den architect overlegge eene verklaring van den onderaannemer waaruit blijkt, dat deze met de bepalingen bekend is.

Op den onderaannemer rusten de verplichtingen in art. 13 en 14 op den aannemer gelegd, in dier voege, dat de aannemer zelf tegenover den architect aansprakelijk blijft voor de stipte nakoming dier bepalingen.

Art. 13.

De aannemer is verplicht aan zijne werklieden, die bij de uitvoering van de in dit bestek beschreven werken werkzaam zijn, ook aan die bedoeld sub art. 2, binnen 3 dagen na de in dienststelling een schriftelijke aanstelling uit te reiken volgens door den architect vastgesteld formulier waarop vermeld staat:

a. als hoedanig hij is aangesteld;

b. op welk loon hij wordt aangenomen;

c. wanneer een lager loon dan het normale minimumloon wordt gegeven, de reden waarop die afwijking berust.

Een door den betrokken werkman gewaarmerkt duplicaat van deze aanstelling wordt door den aannemer, vóór het einde van de week der indiensttreding, aan den architect ingeleverd.

De aanstellingsformulieren worden den aannemer kosteloos ter beschikking gesteld.

De aannemer geeft aan den architect wekelijks schriftelijk opgaaf van de werklieden, die worden ontslagen of wier aanstellingen worden ingetrokken.

Art. 14.

De aannemer moet elken betaaldag aan den architect eene door hem onderteevende loonlijst indienen waarop de namen vermeld zijn van de werklieden, die in zijn dienst in de voorgaande week op het werk aanwezig geweest zijn, en waarop zoodanige opgaven voorkomen omtrent loon, arbeidsduur enz. als ter controle van de richtige naleving der bepalingen noodig geacht worden.

Het model dezer loonlijst wordt door den architect vastgesteld.

Art. 15.

De aannemer is verplicht afdrukken van deze bepalingen volgens aanwijzing van den architect te doen aanplakken en er voor te waken, dat zij tijdens den geheelen duur van het werk aangeplakt blijven.

Art. 16.

Klachten wegens overtreding van deze bepalingen kunnen behalve door de werklieden ten aanzien van wie de overtreding werd gepleegd, ook ingediend worden door de te gevestigde Kamer van Arbeid voor de Bouwbedrijven.

De klachten dezer laatste worden echter alleen onderzocht voor zoover zij betrekking hebben op feiten, die plaats hadden ten hoogste 4 weken vóór den dag waarop de klacht wordt ingediend.

Art. 17.

Indien dit door den architect wordt verlangd, zal de aannemer den toegang tot het werk moeten ont-

zeggen aan den werkman van wien gebleken is, dat hij aan den architect onjuiste mededeelingen heeft gedaan omtrent de naleving dezer bepalingen

Art. 18.

Blijkt dat een werkman ingevolge dezer bepalingen te weinig loon heeft genoten, zoo zal hem het te weinig betaalde alsnog door den architect voor rekening van den aannemer worden uitbetaald en bij den eerstvolgenden betalingstermijn van den aannemingssom worden ingehouden.

Art. 19.

Ingeval van ontslag van een werkman ten aanzien van wien een overtreding der bepalingen werd geconstateerd, binnen 6 weken nadat dit plaats had, wordt hem door den architect voor rekening van den aannemer tot uiterlijk 6 weken nadat de overtreding geconstateerd werd, doch hoogstens tot aan het einde van het werk een weekloon uitgekeerd, gelijkstaande met het minimum waarop hij volgens zijne aanstelling recht had. De uit dien hoofde betaalde gelden worden bij den eerstvolgenden betalingstermijn ingehouden.

Art. 20.

Behoudens het in de 2 voorgaande artikelen bepaalde, kan in geval van overtreding van een of meer dezer bepalingen door den aannemer, door den architect aan dezen als boete worden opgelegd een korting van 10 pCt. op de aannemingssom.

De boete, die bij den eerstvolgenden betalingstermijn zal worden ingehouden, zal ten bate van het algemeen een nadere bestemming erlangen.

Kampen.

EEN EN ANDER OVER THEORIE VAN BOUWCONSTRUCTIËN.

Inleiding.

De leer van het evenwicht, van de Statica, zullen wij trachten in deze opstellen zoo eenvoudig mogelijk te behandelen. Hierbij zullen wij blijven binnen de perken der lagere wiskunde, hier en daar zullen dan eenige formules als grondwaarheden moeten worden aangenomen. Ook zullen wij ons bepalen tot die gevallen die voorkomen in den huizenbouw.

Wij stellen ons dan voor het volgende in deze kolommen te behandelen.

10. Samenstellen van 2 krachten en ontbinden van één kracht in twee andere.

20. Samenstellen van meerdere krachten.

30. Zwaartepunten en hunne bepaling.

40. Trek en druk.

50. Momenten en verticaalkrachten.

60. Weerstandsmoment en Traagheidsmoment.

70. Eenige statische berekeningen.

80. Weerstand tegen buiging.

90. Weerstand tegen knik.

100. Weerstand tegen afschuiving.

110. Het berekenen en graphostatisch (d. i. door middel van teekening) bepalen van eenvoudige ijzeren kapspanten.

120. Vrijdragende daken.

130. Gewelven en schoorsteenen.

We zullen bij de behandeling dezer stof hier en daar gebruik maken van tabellen, die we dan gedeeltelijk aan de Redactie zullen vragen af te drukken of waarvoor we zullen verwijzen naar leerboeken over mechanica die deze bevatten.

Zij die dieper willen ingaan in de studie der mechanica en 't er voor over hebben zich eenige hogere wiskunde eigen te maken, mag ik gerustelijk verwijzen naar het „Leerboek der toegepaste Mechanica” door A. C. C. G. VAN HEMERT uitgegeven te Breda door BROESE & Comp. Iste deel.

De Prijs hiervan bedraagt met atlas f5.—.

Veel van wat in deze opstellen staat zal men kunnen vinden in het boekje van KARL ZILICH „Statik für Baugewerkschulen und Baugewerkmeister.”

We zullen nu overgaan tot de behandeling der ons ten doel gestelde onderwerpen.

I.

Samenstellen van 2 krachten en ontbinden van een kracht in 2 andere.

De maat voor krachten is het gewicht van 1 Kilogram.

Men spreekt dan in de wandeling van: een kracht van 7, 9, 40 enz. KG. hiermee bedoelende dat de uitwerking van zoo'n kracht overeenkomt met die van het gewicht van 7, 9, 40 enz. KG.

Wanneer de krachten zeer groot zijn, neemt men wel een andere eenheid n.l. die van 1 ton = 1000 KG.

Gewoonlijk geschiedt het samenstellen en ontbinden van krachten door teekenen. Dit teekenen ter vervanging van berekening noemt men Graphostatica, een woord afgeleid uit het Grieksch. Bij dit teekenen wordt een kracht voorgesteld door een lijn. Deze lijn geeft dan aan de plaats, waar de kracht werkt en door hare lengte de grootte der kracht op zekere schaal.

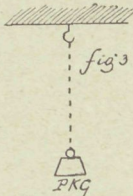
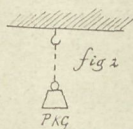
Is bijv. (fig. 1) 1 cM. = 4000 KG. dan stelt de lijn in deze figuur een kracht voor van 4×1000 KG. = 4000 KG. Den zin van (de kracht d. i. de richting waarin de kracht werkt) duidt men aan door een peiltje, het punt waar de kracht aangrijpt door een klein cirkeltje.

We zullen eerst een paar gevallen behandelen waarbij we direct het resultaat der samenstelling kunnen geven.

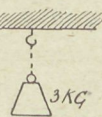
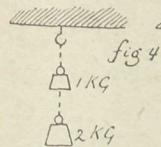
Krachten volgens één lijn werkend.

De invloed van een kracht blijft dezelfde, wanneer haar aangrijpingspunt zich verplaatst in de richting der kracht.

Dit valt gemakkelijk in te zien. Het gewicht van P KG. toch, oefent in fig. 2 op den haak dezelfde trekkracht uit als in fig. 3, hoewel de kracht over een zekere lengte naar beneden verschoven is.

Wanneer 2 krachten volgens dezelfde richting werken en gelijken zin hebben, dan is de invloed gelijk aan dien van het verschil der krachten.

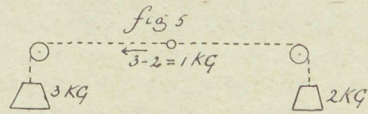
Bijgaande figuren (fig. 4 en 5) zullen U dit nader demonstreeren.

We zullen nu de volgende

opgaven direct kunnen oplossen. Op een punt grijpen aan in zekeren zin de krachten $P_1 = 2$ KG., $P_2 = 4$ KG. en $P_3 = 1$ KG. In tegengestelden zin grijpen aan $P_4 = 5$ KG. en $P_5 = 6$ KG. Wat is de invloed van al deze krachten?

De krachten P_1, P_2 en P_3 zullen wat hunne werking betreft te vervangen zijn door een enkele kracht $P' = P_1 + P_2 + P_3 = 7$ KG.

Evenzoo zijn de krachten P_4 en P_5 te vervangen door een kracht P'' zóó dat $P'' = P_4 + P_5 = 11$ KG.

De krachten P' en P'' zullen op hunne beurt weer te vervangen zijn door een kracht $P = P'' - P' = 4$ KG. werkende in den zin van de grootste der beide krachten d. i. P'' .

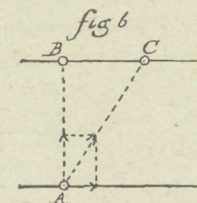
Deze kracht P heet de resultante. Worden nu de naar rechts werkende krachten positief (+) genoemd en de links werkende negatief (-) dan vindt men de grootte der resultante door de algebraïsche som te nemen der krachten dus

$$P = 2 + 4 + 1 - 5 - 6 = -4 \text{ KG.}$$

d.w.z. P is een kracht van 4 KG., die naar links werkt.

Twee krachten die in één punt aangrijpen maar in verschillende richting werken kan men vervangen door een enkele kracht die gelijk is aan de diagonaal van het parallellogram op de gegeven krachten beschreven.

Om dit duidelijk te maken diene het volgende: (fig. 6).

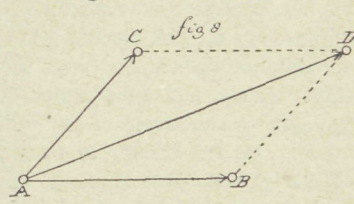
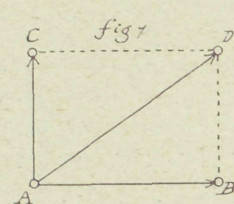

Iemand wil over een rivier zwemmen, hij begint bij A en wil naar B omdat hij liefst den kortsten weg gaat. De stroom in de rivier zal hem nu echter niet in B maar in C terecht doen komen. De zwemmer is dus onder den invloed van den stroom en zijn eigen krachtsinspanning verplaatst van A naar C. De resultante van de 2 krachten is dus volgens A C gericht.

We behoeven nu niet speciaal twee krachten te nemen wier richtingen te lood op elkaar staan. We hadden ons immers voor kunnen stellen dat de zwemmer niet naar B. maar naar een willekeurig punt D. wilde dan zou men ook afwijking waargenomen hebben.

We zouden ons nu ook de vraag kunnen stellen, in welke richting moet de man zwemmen om toch in B. te recht te komen, dit is een questie die we bij 't ontbinden van krachten zullen kunnen bespreken.

Om dus nu door teekening de resultante van 2

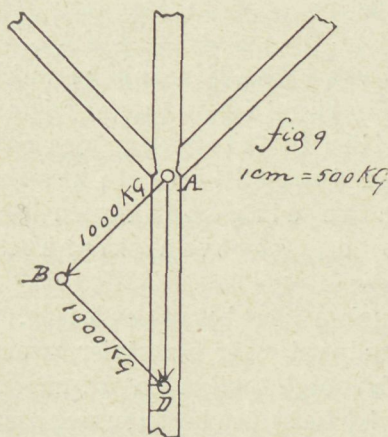
krachten te vinden gaat men als volgt te werk. Men trekt door het eindpunt van P' (dat evenals de andere eindpunten door cirkeltjes wordt aangegeven ter meerder juiste meting, een lijn evenwijdig aan P_2 (BD), en evenzoo uit C een lijn evenwijdig aan P_1 (CD) deze 2 lijnen snijden elkaar in D. De lijn AD stelt in grootte en richting voor de resultante van P_1 en P_2 . Men kan ook iets korter te werk gaan door uit B een lijn te trekken evenwijdig aan P_1 , hierop een stuk af te zetten = P_2 en het punt D met A te verbinden.

Bij rechthoekige driehoeken kan men door berekening gemakkelijk de gevonden waarden controleeren door de stelling van PYTHAGORAS, zoo is in fig. 7 $AB^2 + AC^2 = AD^2$.

Wijken de richtingen waarin 2 krachten werken

zeer weinig van elkaar af dan kan bij benadering aangenomen worden dat de resultante van die twee krachten gelijk is aan de som van de 2 krachten of aan haar verschil alnaar den zin waarin de krachten werken.

We zullen nu overgaan tot het behandelen van eenige praktische vraagstukken, betrekking hebbende op het bovenstaande.

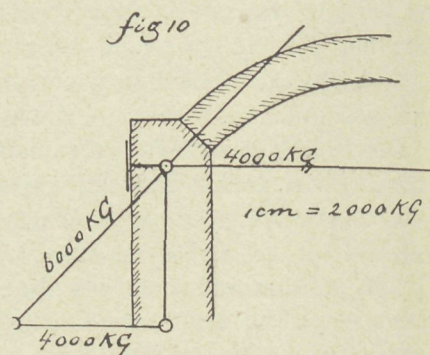
Een houten paal heeft den druk van twee schoren te dragen. Elke schoor werkt met een kracht van 1000 KG. Op welke kracht in de lengterichting der paal moet deze paal berekend worden. (fig. 9).

We nemen aan dat de krachten werken in de assen der schoren zij grijpen dus aan in A. Zet nu van uit A

een lijn AB uit = 1000 KG. in de richting der eene schoor en trek uit B een lijn evenwijdig aan de andere schoor en neem hierop een druk BD = 1000 KG. De resultante van de krachten is nu AD = ± 1400 KG.

Men neme bij deze constructies de schaal niet te klein. We zullen nog een vraagstuk nemen.

Een gewelf waarvan de druk op de geboorte 6000 KG. bedraagt, steunt tegen een muurpilaar. Om de zijdelingsche druk op te heffen is een trekanker aangebracht dat een trekkracht opneemt van 4000 KG.

Gevraagd de druk op den peiler. De constructie is in de teekening uitgevoerd en zal wel geen nadere uitlegging behoeven.

(Wordt vervolgd.)

GEMENGDE BERICHTEN.

Onze losse plaat stelt voor het prachtige orgel der St. Jans-kathedraal te 's Hertogenbosch, welks restauratie wij in het vorige nummer der „Bouwwereld” berichtten. De plaat is genomen naar een der fraaie door de firma H. KLEINMANN te Haarlem vervaardigde lichtdrukken van het werk: „De St. Janskerk te 's Hertogenbosch”, dat door T. H. Ytma aldaar werd uitgegeven.

DELFT. Polytechnische School. Eenige bouwkundige vakbladen hebben uit de dagbladen het bericht overgenomen, dat het bezoek door Z. Exc. den Minister van Binnenl. Zaken, onlangs aan de Pol. School gebracht, in verband zou staan met een plan tot oprichting eener technische school voor opzichters.

Het bezoek had geen ander doel dan wij — uit goede bron ingelicht — aangaven in het vorige nummer der „Bouwwereld” evenals „De Ingenieur” in haar nummer van 1 Maart.

HAARLEM. Het Museum van Kunstnijverheid te Haarlem, werd gedurende de maand Februari bezocht door 448 belangstellenden, terwijl uit de boekery van het Museum 146 boek- en plaatwerken naar verschillende plaatsen in Nederland verzonden werden.

MIDDELBURG. Het Schuttershof „De Edele Handboog”. De werkzaamheden aan „De Edele Handboog” waarvan in den loop der laatste week de dagbladen gewaagden, betreffen niet eene restauratie van de oude gebouwen, doch eene algeheele vernieuwing van enkele gedeelten in den stijl der XVIIe eeuw. Het weggebrokene had hoegenaamd geene kunstwaarde.

Door welwillend-belangstellende zijde ingelicht, kunnen wij mededeelen, dat onder meer nu een groote „Schutterskamer” zal worden gebouwd. De betimmering zal bestaan uit een hooge lambrizeering, groote schoorsteen, hoofd- en kinderbinten enz., alles uitgevoerd in eikenhout.

De wanden dier zaal zullen worden versierd met het groote schuttersstuk door JANSON VAN CEULEN, dat thans in het Middeldburgsche kunstmuseum hangt en verder met verschillende gravures en attributen van het oude gilde.

De plannen der verbouwing zijn gedeeltelijk ontworpen door den overleden gemeente-bouwmeester VAN DER MEYDEN en daarna door den opzichter DE DAES, terwijl Dr. CUYPERS een adviseerende stem had.

ROTTERDAM. Zoals de lezer zich wellicht herinnert werd verleden jaar te Dresden een huis gebouwd met eene zeer duidelijke anti-Engelsche symboliek in de versiering.

„De Avondpost” vermeldt een bescheiden pendant van dit huis: Op den hoek van de Martinus Steijnstraat en den Hilledijk te Rotterdam staat een huis, waarop een eigenaardige zinnebeeldige voorstelling prijkt.

Tegen den gevel in de Martinus Steijnstraat is nl. een groot bord aangebracht, waarboven op staat de buste van president STEIJN; dumdkogels flankeren de buste, waaronder de vrijheidszon rijst met het anker der hoop in het midden. Ter weerszijden van deze zon, op de hoeken, boven aan het bord, zijn kinderkopjes, voorstellende het toekomstige geslacht der Zuid-Afrikaansche republieken, dat groot wordt onder de dumdkogels. Met de onderste hoeken rust het geheel op de kopstukken van CHAMBERLAIN en RHODES.

Daaronder de volgende woorden:

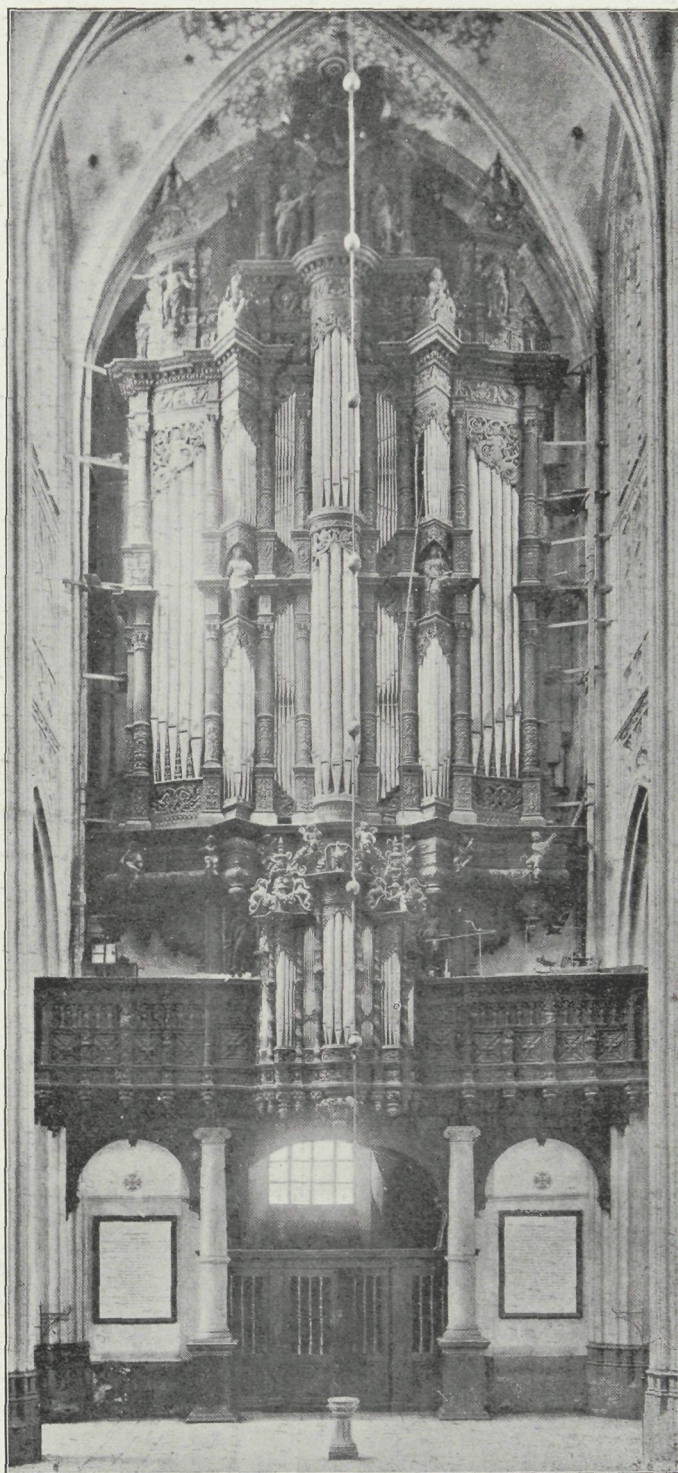
„Wij, RHODES en CHAMBERLAIN,
dragen nu
den last van STEIJN.”

Om van dit vers goed te genieten, moet de naam van den bekenden Engelschen minister erg populair worden uitgesproken.

BRUGGE. Reeds vermeldden wij („Bww.” No. 1 blz. 10) dat de stad Brugge een prijsvraag heeft uitgeschreven, voor het verkrijgen van de ontwerpen voor drie woningen op een terrein hoek Ezelstraat en Gulden Vlieslaan.

Het programma van die prijsvraag, waarin de Schepen RONSE en de bouwmeesters DELA CENSERIE en DE WULF als Jury optreden, stelt als eerste voorwaarde dat de gevels kloek maar zonder pracht worden gebouwd in den Brugschen bouwtrant der middeleeuwen of van de Herboorte. Ieder der huizen moet een bijzonder karakter hebben, terwijl hun gezamenlijke bouwsom 25.000 franken niet mag overschrijden. De prijs bestaat in de uitvoering van het werk à 5% honorarium, waartoe de koper van het terrein door de Gemeente verplicht wordt.

Eene uitvoerige lijst met eenheidsprijzen, alsmede een model

HET ORGEL VAN ST. JAN TE 'S HERTOGENBOSCH.
DE TRIBUNE GEMAAKT IN 1617; DE KASTEN
EEN TIENTAL JAREN LATER. OVERGENOMEN UIT:
„DE ST. JANS KERK TE 'S HERTOGENBOSCH.” UITG.
T. H. YTSMA. BIJVOEGSEL VAN „DE BOUWWERELD”
* * * N°. 10, 5 MAART 1902. * * *

van
gevoe
verke

PA

dat d
inger
een
van
tever
seder

De
talen
verge
paleis
vergis
bouw
gehu

In
het p
het g
reeds
hospit
ondan
zoove
naar

Van
scheie
betree
de da
BAUD
de gr
met
oude,
gesne
zijn b
de ee

In
Picon
heeft
gesym
trappe
rijke
kunst
van E

op een
Doo
betree
en al
Op he
van O
DANTE

in nis
De
dadige
onyx,
De zil
kranen

De
voor
met e

In
DONNE
heel c
bloem

de ge
behoor
Na d
den m
Hij m
1884

van het bestek en een concept-aannemingscontract zijn toegevoegd aan het programma, dat voor belangstellenden te verkrijgen is aan het Bureau van Openbare Werken te Brugge.

PARIJS. Het paleis Paiva in de Avenue des Champs-Élysées, dat den 19den Maart a.s. verkocht wordt, behoort tot de weelderigst ingerichte particuliere woningen van Parijs en geldt tevens als een der meest volkomen bouwkundige uitingen van het tijdperk van NAPOLEON III. Reeds werd het vorige jaar, op 25 Mei, tevergeefs getracht het publiek te verkoopen; de inzetsom is sedert echter van 1.450.000 op 1.000.000 franken verminderd.

De ontwerper van dit paleis is PIERRE MANGUIN, een hoogst talentvol bouwmeester, die, in 1870 overleden, echter te spoedig vergeten werd. Veelal wordt LEFUEL als architect van het paleis Paiva gedoodverfd; de vermoedelijke oorzaak van deze vergissing is, dat na 1870, LEFUEL in Silezië een landhuis bouwde voor de, toen met graaf HENCKEL VON DONNERSMARCK gehuwde, markiezin DE PAIVA.

In 1864, in den glanstijd dus van het tweede keizerrijk, werd het paleis gebouwd voor de markiezin DE PAIVA en wel voor het geld van graaf HENCKEL VON DONNERSMARCK, die, gelijk reeds gezegd is, toen de markies DE PAIVA zich in een Parijsch hospitaal voor den kop had geschoten, naderhand diens weduwe ondanks haar veelbewogen verleden, ook trouwde. Voor het zoover kwam had graaf HENCKEL haar echter een jaargeld van naar men zegt 2.000.000 franken toegekend.

Van uit den eerehof, die het paleis van den openbaren weg scheidt, is over een dubbelen buitentrapp de groote salon te betreden. Deze zaal bezit behalve een plafond, voorstellend hoe de dag de nacht verjaagt, een zestal andere doeken van PAUL BAUDRY den beroemden schilder der decoratieve paneelen in de groote opera. De schoorsteenmantel van deze zaal prijkt met twee beelden van DELAPLANCHE. De vloer is nog met de oude, kostbare Perzische tapijten belegd, de deuren zijn rijk gesneden en met bronzen reliëfs versierd, op de vensterruiten zijn bloemranken gegraveerd terwijl al deze werkstukken door de eerste meesters van toen zijn vervaardigd.

In de aangrenzende muziekzaal lacht een Venusbeeld van PICON den binnentredende tegen. Op de wanden van de speelzaal heeft BRISSET in drie tafereelen de leeftijden van de vrouw gesymboliseerd. De groote eetzaal die met het straks te noemen trappenhuis wel de mooiste ruimte van het paleis is, heeft een rijke door DALOU gebeeldhouwde schoorsteenmantel. Dezelfde kunstenaar heeft het plafond gemodelleerd naar een schotel van BERNARD DE PALISSY, waarop DIANA is voorgesteld; rustende op een hert.

Door een rookzaal, die aan een Gothische kapel doet denken, betreedt men de vestibule met de ovale hoofdtrap, die geheel en al — treden, balustrade en wanden — uit onyx is opgebouwd. Op het bordes der trap is een marmer-reliëf: LEDA met de zwaan van CUGNIET ingelaten. De levensgroote figuren van VIRGILIUS, DANTE en PETRARCA zijn ter hoogte van de eerste verdieping in nissen opgesteld.

De slaapkamers ter 1ste verdieping vertoonen een even overdadige weelde als de overige zalen. De badkamer is geheel in onyx, in marmer en majolika (aan wanden en plafond) gehouden. De zilveren badkuip rust in blok onyx en het water vloeit uit kranen van verguld brons met turkooizen versierd.

De tweede verdieping van het paleis was uitsluitend bestemd voor de garderobe- en linnenkamers; een zestal groote zalen met enorme kasten zijn hiervoor ingericht.

In deze vorstelijke woning ontving gravin HENCKEL VAN DONNERSMARCK, voorheen markiezin DE PAIVA en nog vroeger heel eenvoudiges PAULINE THERESE LACHMANN geheeten, de bloem der Parijsche wereld naar de geboorte of den geest. Bij de geregelde gasten aan de Vrijdagsche en Zondagsche diners behoorde ook de architect LEFUEL.

Na den oorlog van 1870 kreeg graaf HENCKEL VON DONNERSMARCK den naam een agent en spion van BISMARCK te zijn geweest. Hij moest toen Parijs verlaten met zijne echtgenoot, die in 1884 in Duitschland stierf. Het paleis werd verkocht en een

tijdlang heeft — sic transit gloria mundi! — de keukenchef van den Russischen keizer er een fijn restaurant in gehouden terwijl men het ook voor raadhuis van het 8ste Arrondissement heeft willen aankopen.

Mochten zich onder onze lezers soms serieuze liefhebbers bevinden, dan willen wij er op wijzen, dat een stal voor negen paarden en een koetshuis voor zes rijtuigen, benevens een groote serre aan het paleis verbonden zijn.

WEENEN. In Oostenrijk heeft men in navolging van Pruisen, eveneens aan de Technische Hoogeschoolen het doctoraat ingesteld voor ingenieurs, enz. met den titel Dr. Ing. of Dr. rer. techn. (Doctor rerum technicarum dat is: Doctor in technische zaken.) Als eerste eere-doctoren zijn Aartshertog RAINER en de minister van onderwijs VON HARTEL benoemd door de Technische Hoogeschool te Weenen.

Het Ospedale maggiore te Milaan. In het Novembernummer van „Nosokómos”, tijdschrift van de Nederlandsche Vereeniging tot bevordering der Belangen van Verpleegsters en Verplegers, geeft Dr. ALETTA JACOBS hare indrukken weer van het Ospedale maggiore te Milaan, het grootste voor 4000 bedden berekende hospitaal ter wereld.

Zoo ergens dan dienen in een ziekenhuis althans de elementaire eischen der gezondheidsleer bevredigd te worden. De inderdaad ongelooflijke staaltjes, welke Dr. JACOBS mededeelt omtrent de heersche toestanden in het Ospedale Maggiore kunnen dan ook niet genoeg gebrandmerkt worden.

Als bijtende spot zal iedereen wel voortaan het onderschrift toelijken dat in COUSSIN'S boek: Du génie de l'architecture onder de afbeelding van dit gebouw staat: De genius der bouwkunst aan de lijdende menschheid.

Er dient onderscheid gemaakt tusschen het Ospedale maggiore als ziekenhuis en als bouwkunstig monument; in de eerste hoedanigheid is het schandelijk; in de laatste merkwaardig.

In 1456 door ANTONIO FILARETE begonnen, door GUINIFORTE SOLARI voortgezet, werd het Ospedale maggiore eerst in 1624 voltooid door RICHINI. De laatste bouwde den grootschen door arkaden omgeven middenhof waaraan de kerk gelegen is, terwijl een der acht kleinere binnenplaatsen BRAMANTE'S ontwerp zou wezen. Eene eigenaardige waarde geeft aan dit gebouw het oudste, door een groot 17de eeuwsch portaal doorbroken gedeelte, dat, hoewel begonnen in de Gothische stijlperiode, in zijne onderdeelen de min of meer onbeholpen, maar niettemin onmiskenbare sporen draagt der naderende Renaissance.

Ging Milaan over tot den bouw van een nieuw ziekenhuis, en nam het zich daarbij voor eene stichting in het leven te roepen even volmaakt voor 1900, als 't Ospedale maggiore — waarvoor wellicht een geschiktere bestemming zou zijn aan te wijzen — het voor zijn tijd ongetwijfeld was, dan kon gewis een meesterwerk van moderne bouwkunst ontstaan.

Asbestine. Wij vestigen de aandacht op de asbestine-koudwaterverf van de firma H. G. AIKEMA & Co. voor binnen- en buitenwerk, welke wordt aangemaakt met koud water en in 16 kleuren verkrijgbaar is, blijkens de ons toegezonden brochures welke de firma AIKEMA (Rotterdam) zeker allen belangstellenden op aanvraag gaarne zal toezenden.

Schijtgeel. Aan „De Navorscher” jaarg. 1902 ontleenen wij de vraag:

Schijtgeel. — In een Leidsche courant van 1751 wordt te koop geboden een vat „schijtgeel”. Wat is dat? Een verfstof?

Ook het eventuele antwoord zullen wij ter kennis onzer lezers brengen.

BOEK EN TIJDSCHRIFT.

Architectura No. 9. De prijsvraag voor een BISMARCK-monument te Hamburg (met een afb.) door WALENKAMP, eene beschrijving van het bekende, met den 1en prijs bekroonde monument. Sollicitanten van één dag (I), een parodie.

Technisch gedeelte Gewapend Beton (VI) geeft als

de 5 voorgaande artikels, formules ter berekening vrij gevolgd naar CHRISTOPHES Beton Armé.

De medewerking van den Ambachtsman in zake Coöperatief bouwen (V) door M. C. DE CLERCQ. Dit artikel komt er op neer dat de huurders van huizen de schuld krijgen van de slechte woningen en den achteruitgang van het ambacht, door hun wensch vóór alles goedkoop te willen wonen, 't geen in een voorgaand artikel ook reeds was betoogd.

Engelsche aarden buizen (zie „Architectura” No. 8 in „Bouww.” No. 9) V. D. K. wijst er op hoe hij steeds den lof der Nederlandsche industrie verkondigde, en met de cijfers zijner proefnemingen de deugdzaamheid van het Nederlandsche buizenfabriicaat staaft.

Wat de vuurvaste steenen van het merk „Cowen” die als het beste Engelsche merk gelden, betreft, vreesst V. D. K. dat niet alles wat onder dien naam hier verkocht wordt aan het etiket beantwoordt.

Bouwkundig Weekblad No. 9. Fundeering volgens het systeem HENNEBIQUE. Eene fundeering volgens dit systeem gemaakt door den heer A. R. FREEM voor de watergasfabriek te Arnhem, met plaat.

Zekerheid bij ijzerconstructiën, door v. E.

Het hotel der familie MIRAMION is volgens een bericht door de stad Parijs aangekocht om te verhinderen dat het gesloopt zou worden, zooals het voornemen was. Het zal nu tot Museum ingericht worden.

De Navorscher No. 2 1902. M. G. WILDEMAN behandelt de geschiedenis van het: Gemeenelandshuis te Delft, daarbij afdalend tot in de kleinste bijzonderheden, die echter meerendeels niet van bouwkundig belang zijn. Het artikel zal vervolgd worden.

Opmerker No. 9. Zeventiende-eeuwsche kunst (I) door A. W. WEISSMAN waarin HENDRIK DE KEYSER, JACOB VAN CAMPEN, PHILIPS VINGBOONS en hun werk besproken worden.

In het naar aanleiding van den telephoonaanleg in 's Gravenhage geschreven artikel: De behandeling van technische zaken door Gemeentebesturen, meent de schrijver dat de volgende bepaling in de Gemeentewet Titel II art. 142:

„Hij (de Raad) kan zich de vaststelling der plannen en voorwaarden van aanbesteding der werken en leverantiën ten behoeve der gemeente te doen, voorbehouden”;

aan de gemeenteraden zelfs het recht geeft de bestekken vast te stellen.

Schrijver wijst er verder op hoe bij de huidige ontwikkeling onzer steden aan de technische ambtenaren zware eischen van verantwoordelijkheid worden gesteld.

In Duitschland bestaat eene andere verhouding tusschen de gemeentebesturen en hare technische ambtenaren, waar in sommige steden deze laatsten krachtens hunne betrekking lid zijn van den Raad, al hebben zij daarin vaak ook slechts adviseerende of heelemaal geen stem. Schrijver wijst op „Denkschrift über die Stellung der höheren städtischen Baubeamten” in de „Deutsche Bauzeitung” van 1901.

Technisch Weekblad No. 9. Het onderzoek van bouwmaterialen. Vervolg van het onderzoek van cement en tras.

Deutsche Bauzeitung No. 17. De vergroting van Stuttgart (slot). Ontwerp van eene kolonie voor lichamelijke opvoeding, nl. een ontwerp van een groot complex gebouwen door den architect H. WERLE te Berlijn. Een ideaal ontwerp dat een aantal lokalen bevat voor onderwijs en sport, waarvan een monumentale hal voor watersport, met haar door een amphitheater omgeven bassin, het voornaamste is.

Schweizerische Bauzeitung No. 9. Waren de voorgaande nummers van dezen jaargang meer in het bijzonder gewijd aan de ingenieurswetenschappen — bijv.: nieuwe Rijnbrug te Bazel; werkzaamheden Simplontunnel; turbines van de Niagara; Weener stadsspoorweg — in het laatste nummer opent een reeks artikelen over de prijsvraag voor een administratiegebouw der Zwitsersche staatsspoorwegen te Bern. Afgebeeld zijn de 1e en de 2e prijs. De 1e prijs ontworpen door PRINCE en BÉGUIN vertoont zeer eenvoudige 18e eeuwse vormen; ook de platte-

grond is overzichtelijk en op zeer gemakkelijke wijze uit te breiden.

De 2e prijs van PAUL LINDT en MAX HOFMANN laat zich, althans wat de gevels betreft, uit de afbeeldingen niet goed beoordeelen. Ook hier hebben echter de ontwerpers en wel o.a. door hunne ver voorspringende daken, die opgaan eerst onder 45°, daarna onder 60°, een speciaal Zwitsersch cachet aan hun werk gegeven.

Vragenbus en Correspondentie.

De heer J. PH. VAN DER KELLEN, Directeur van 's Rijks Prentenkabinet, heeft de welwillendheid ons te schrijven dat hem de in „Bouwwereld” No. 7 blz. 66, bedoelde prent van JACOB VAN CAMPEN onbekend is en dat hij haar ook nooit vermeld heeft gevonden.

De prent schijnt dus geheel verloren te zijn gegaan.

Aan H. P. te D. In antwoord op uwe opmerkingen van 2 Maart l.l. wil ik U er op wijzen dat bedoelde berichten reeds voorkwamen respectievelijk in „Bouwwereld” No. 4, 7 en 8 en wel bij de Gemengde Berichten, waaronder wij vereenigen losse mededeelingen van allerlei, ook van technischen aard.

Wij blijven ons intusschen aanbevolen houden voor de toezending van meer of minder uitgewerkte berichten met name uit het binnenland.

VERSLAGEN VAN VERGADERINGEN.

De afd. Amsterdam der Techn. Vakver. besloot in hare vergadering van 27 Febr. aan den Gemeenteraad een adres van instemming te richten in zake het voorstel der Raadsleden SUTORIUS c.s. betreffende de uitbreiding der Universiteitsbibliotheek tot Volksbibliotheek met daaraan verbonden leesalen.

Afd. 's Gravenhage. Mij. tot Bevord. der Bouwkunst 27 Febr. De heer J. H. W. LELIMAN gaf eene toelichting getiteld: Op bekende paden, bij eene kunstbeschouwing van fotografien en teekeningen naar gebouwen in Noord- en West-Frankrijk.

Afd. Amsterdam. Mij. tot Bevord. der Bouwkunst. Jaarlijksche Algem. Vergadering. 28 Febr.

Na afdoening der huishoudelijke zaken (Jaarverslag, konstateerend de weinige belangstelling der leden, wier aantal tot 94 terugliep; verkiezing der heeren E. M. ROOD en J. H. W. LELIMAN in plaats der niet-herkiesbare bestuursleden F. W. M. POGGENBEEK en B. J. OUËNDAG; herkiezing van EDUARD CUYPERS tot Voorzitter) kwam aan de orde de motie der patroons-vereenigingen in zake aanneming van bouwwerken. (Zie „Bouwwereld” No. 1.)

Na langdurig debat, waaraan door de heeren C. B. POSTHUMUS MEYJES, J. H. LELIMAN Sr., F. W. M. POGGENBEEK, E. M. ROOD, E. v. D. BOSSCHE, W. J. DE GROOT, E. CUYPERS, e.a. werd deelgenomen, stelde de heer POSTHUMUS MEYJES de volgende motie voor:

De leden der afdeeling Amsterdam van de Mij. te Bevordering der Bouwkunst, enz.,

doordrongen van de wenschelijkheid om verbetering te brengen in de hedendaagsche wijze van aanbesteding;

drukken den wensch uit, zooveel mogelijk in de gelegenheid gesteld te mogen worden om hun werken onderhands aan te besteden;

den leden komt het voorts ongewenscht en onjuist voor, dat de architecten de aannemers zouden verplichten bij de gunning de namen der onder-aannemers bekend te maken, daar het niet op den weg der architecten ligt zich met de transactie der aannemers te bemoeien.

Besloten werd deze motie in de volgende vergadering in behandeling te brengen.

DE BOUWWERELD

Weekblad voor Theorie en Praktijk

REDACTIE:

D. H. HAVERKAMP,

J. H. W. LELIMAN.

AMSTERDAM.

INHOUD: De Ezelpoort te Brugge. (Vervolg en Slot.) — H. J. WOLTER, Verwarmingstechniek. — J. v. D. B. Gootsteenen. — Berichten en mededeelingen. — Met een afbeelding in den tekst en een losse plaat.

UITGEVER,

ADMINISTRATEUR:

F. VAN ROSSEN.

AMSTERDAM.

DE EZELPOORT TE BRUGGE.

(Vervolg en slot.)

De Ezelpoort was een zelfstandig verdedigingswerk, niet aangesloten bij vestingmuren — Brugge bezat er aan deze zijde geene — maar midden in het water der binnenste ringgracht gebouwd. Met de omgeving was zij verbonden door twee ophaalbruggen, de groote voor het verkeer met voertuigen bestemd, de kleine daarentegen om bij nacht of ontij enkele personen te kunnen uit- of binnenlaten. Die bruggen werden bewogen als de wipbruggen zooals wij die nog maken en sloten in opgehaalden toestand met hun zwaar dek de doorgangen af. Een steenen brug verbond de Ezelpoort met de stad.

Over de ophaalbruggen betrad men eerst het kleine pleintje van de voorpoort. De muren van deze voorpoort waren rondom bekroond door overdekte weergangen — toegankelijk door middel van twee, in de torens aan de vóór-buitenhoeken geplaatste wenteltrappen — van waaruit de toegangen tot de bruggen konden worden verdedigd. Een rij „machicoulis” gaf gelegenheid den vijand van boven met steenen, kokende olie, brandende pekkransen en dergelijke te bestoken, als hij, tot den voet der muren genaderd, trachten mocht, door de bruggen neer te halen of te vernietigen, het voorplein binnen te dringen.

Achter de voorpoort, en hoog er boven uit zijn trans verheffend, stond het eigenlijke poortgebouw, de hoofdpoot. Ter begane grond bestond het uit een overwelfde doorgang, geflankeerd door twee eveneens overwelfde vertrekken. De doorgang werd afgesloten door één stel zware, met ijzer beslagen deuren, welke door een zware wervel bevestigd werden en daarenboven door een uit dikke balken samengevoegd valhek.

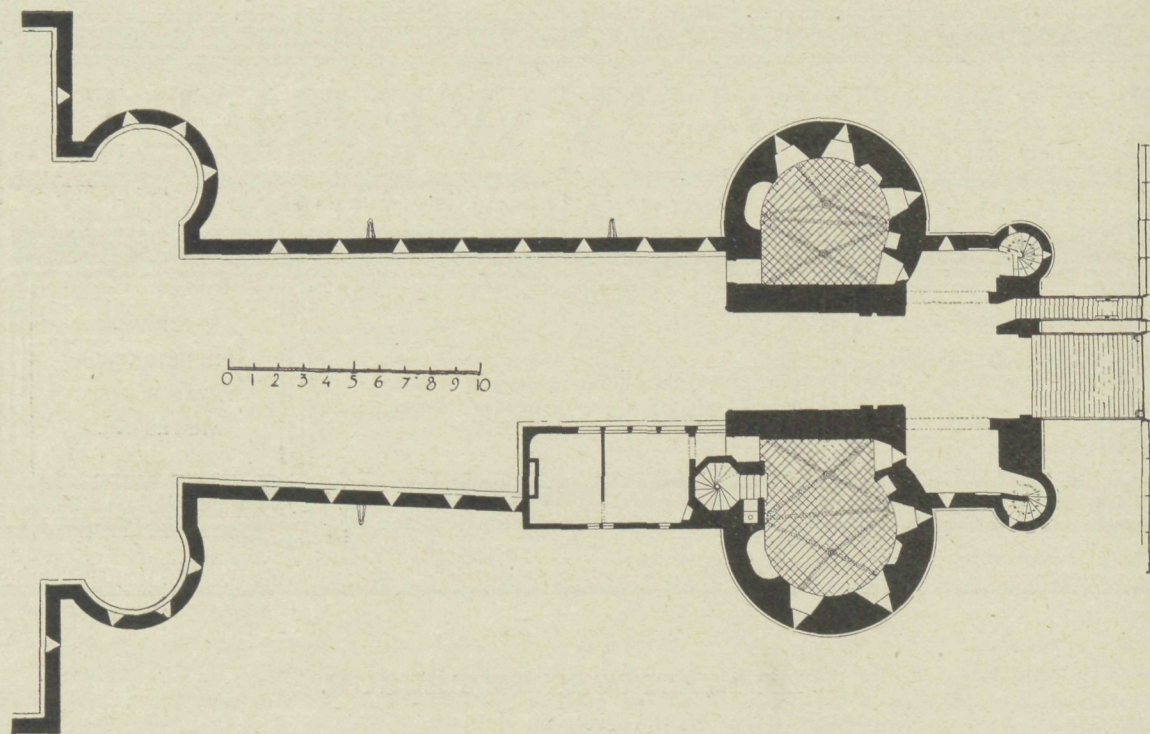
De bovenverdieping — waarheen een uitgebouwde 8-hoekige traptoren leidde — had evenwel slechts een enkel vertrek over het volle oppervlak. Hier stond

het windas voor de beweging van het valhek, dat, evenals de bruggen van de voorpoort door eene rij „machicoulis” werd bestreken, voor het geval een vijand zich van de voorpoort had meester gemaakt en nu trachtte valhek en deuren te vernielen. Men kon niet langs een anderen weg dan door de groote poortopening binnendringen, want er was tusschen voor- en hoofdpoot geene verbinding buiten deze. De bouwmeester van de poort had het geval dat den vijand zoover doordrong voorzien, want eenige schietgaten geven de bezetting van de hoofdpoot gelegenheid de voorpoort te bestrijken.

De bovenverdieping van de poort is niet overwelfd gedacht in de rekonstruktie en wel uit volgende overweging. Ter wille van het bewegingstoestel van het valhek hadden de gewelven zóó hoog dienen te liggen, dat, met inachtneming van de hoogte-verhoudingen op de afbeelding van MARC GEERAERTS, het onmogelijk ware geweest nog eene verdieping aan te brengen tusschen die gewelven en den gekantelden schuttersgang, welke de poort bekroonde. Een rij schietgaten op eene oude afbeelding van de poort wijst er echter op, dat zulk een tweede verdieping wel aanwezig was.

Het muurwerk is ter dikte van 1.50 M. voor de buiten- en 1.20 M. voor de binnenmuren opgetrokken uit baksteenen van klein formaat ($0.20 \times 0.095 \times 0.05$ M.) Voor enkele konstruktiedeelen — de aanslag van de poortdeuren bijv. — is van blauwe, voor enkele andere — de geleidingssleuven van het valhek — van witte natuursteen partij getrokken.

Aan de den aanvaller toegekeerde zijden is de muur slechts door enkele schietgaten doorbroken; aan de stadszijde komen echter een paar vensters voor, tusschen welke ter eerste verdieping eene nis is uitgespaard voor een beeld van O. L. Vrouwe of van

DE EZELPOORT TE BRUGGE.

Plattegrond volgens het herstellings-ontwerp van CH. DE WULF.

den Heiligen JACOBUS, wien eertijds de poort was opgedragen. Aan die zijde heeft men ook geen bezwaar er in gezien om de muur te verzwakken door een tweetal rooktongen welke opgaan van uit de schouwen der overwelfde vertrekken ter begane grond.

Het poortgebouw is gedekt door een tweetal spitsen, welke een zadeldak vereenigt, dat, gelijk eertijds, in het midden een dakruiter met een kleine luiklok draagt. Reeds in de stadsrekeningen van 1436-38 wordt van een dergelijke bengel melding gemaakt: eene in betaling van „Symoene den cloghietere van een scelle te verghietene ter ezelpoorte.”

Achter de poort kwam eindelijk, van gekanteelde borstweringen voorzien, de vaste steenen brug, die bij hare aansluiting met de taluds van den oever zich met een tweetal halfronde bastions verbreedde. Volgens de gegevens van o.a. MARC GEERAERTS is ook deze brug gerekonstrueerd.

Het wachthuisje dat in het einde der 16e of het begin der 17e eeuw — dus nog terwijl de poort in zijn ongeschonden toestand verkeerde — tegen de poort is aangebouwd en half op de brug staat, half op onderling door bogen verbonden consolen boven het water uitsteekt, is ter wille van zijn schilderachtig aspekt behouden. Voor de militaire waarde is dit gebouwtje evenwel van geene beteekenis.

Wanneer precies door den afbraak van geheel het bovengedeelte de poort geschonden werd, is niet bekend; maar reeds in 1632 werd het huisje gemaakt dat nog boven den grooten doorgang staat en waartegen zich aansluiten de beide achzijdige, in een lantaarn eindigende afdekkingen der zijtorens.

* * *

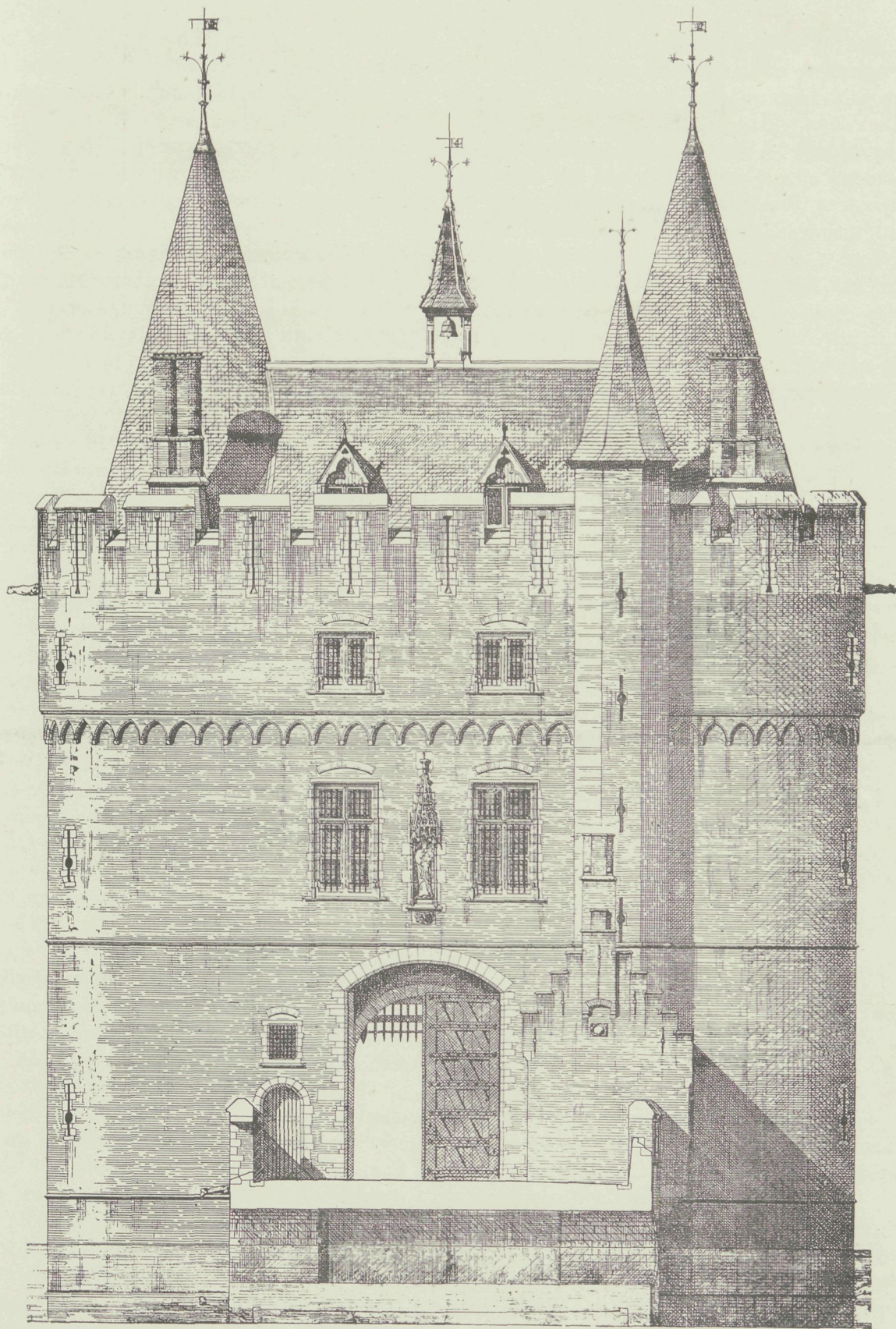
Het boven toegelichte ontwerp, dat de heer DE WULF in 1899 vergezeld van eene uitvoerige memorie bij den Brugschen Raad indiende, heeft de instemming gevonden van de koninklijke commissie voor de monumenten. Het verzet tegen de restauratie raakt niet de technische zijde van het vraagstuk, maar berust op de reeds boven medegedeelde schilderachtigheidsgronden, wier weerlegging wij ontleenden aan den brief, dien in Januari 1902 de heer DE WULF aan den voorzitter en de leden van den gemeenteraad richtte.

Eene vergelijking van zijn restauratie-ontwerp met de Halsche poort te Brussel en het Steen te Antwerpen door zijne tegenstanders gemaakt, wijst de heer DE WULF af. Bij het eerste gebouw school de fout in het gestelde programma: eene stadspoort in een museum te herscheppen, waardoor de doorgang, dat allerwezenlijkste deel van een poort, moest vervallen.

Het Steen te Antwerpen, eveneens tot museum ingericht werd door de fantasie van den architect een luchtig en pittoresk gebouw, terwijl het juist aangewezen was het karakter van een feodale sterkte te handhaven.

Gaan wij na dat de huidige vorm van schilderachtigheid van de Ezelpoort in ieder geval verloren gaat; dat zij, onderhouden in hare tegenwoordige gedaante, noch als monument van de militaire bouwkunst der middeleeuwen, noch voor de historie der stad hare volle waarde bezit; dat inderdaad alle gegevens voorhanden en tevens benut zijn om de Ezelpoort in zijn oorspronkelijken toestand te herstellen, gaan wij dit na, dan begrijpen wij niet om welke redenen men den status quo zou willen bestendigen.

De stad Brugge besluite tot de restauratie uit eerbied voor een monument, waarin voor zes eeuwen de mannen van BREYDEL en DE KONINCK over hare vrijheid waakten!

* * * DE EZELPOORT TE BRUGGE. * * *
GEVEL STADSZIJDEN VOLGENS HET HERSTELLINGS-
OMTWERP VAN CH. DE WULF. BIJVOEGSEL VAN
* * * „DE BOUWERELD” N°. 11. * * *

C
me
on
vo
het
gez
lich
ku
I
tijd
toe
ont
dra
I
I
bev
de
Ver
hed
spre
ver
T
gew
en
het
sam
wor
in
van
deel
Zwi
en
vert
Man
uit
vert
war
sted
deel
cong
waan
baur
Te
en v
te v
dag
verw
lende
dikw
enke
ande
warn
wezig
slech

VERWARMINGSTECHNIEK, DOOR H. J. WOLTER.

Onder dit hoofd stel ik mij voor, daartoe door de Redactie aangezocht, van tijd tot tijd eenige mededeelingen te doen omtrent alles wat met warmte-ontwikkeling op technisch gebied in verband staat en voor de beoefenaars der bouwvakken van belang is.

Voor heden wensch ik de aandacht te vestigen op hetgeen in eene vergadering van verwarmings-ingenieurs gezegd is geworden over de wijze, waarop door regeerings-lichamen en groote vereenigingen centraalverwarmingen kunnen worden aanbesteed of toegewezen.

In Duitschland al vroeger en opnieuw in den laatsten tijd hebben zij, die hun beroep ervan maken verwarmings-toestellen te bouwen en verwarmingsinrichtingen te ontwerpen en te stellen, zich vereenigd om door voordrachten en uitgaven hunne kennis te vermeerderen.

Dit voorbeeld is nagevolgd in Amerika en in Engeland.

In Duitschland heeft de vereeniging daarenboven de bevordering van de belangen van het beroep en van de beroepsgenooten op het oog. Deze vereeniging heet Verband Deutscher Centralheizindustrieller en is tot heden alleen voor vakgenooten hun bedrijf in duitsch-sprekende landen uitoefenende, toegankelijk; hare leden vergaderen minstens éénmaal per jaar.

Ten einde op het gebied der verwarmingstechniek gewichtige onderwerpen te bespreken met niet leden en met vakgenooten uit het buitenland, is van haar het denkbeeld uitgegaan om de 2 of 3 jaren een congres samen te roepen, waarvan ieder belangstellende lid kan worden. Zulk een congres (het vorige was in 1898 in München gehouden) heeft in 1901 te Mannheim van 12 tot 14 Augustus plaats gehad. Ongeveer 200 deelnemers, waaronder, behalve uit Oostenrijk en Zwitserland, ook uit Rusland, Zweden, Denemarken en Nederland, waren opgekomen. Aanwezig waren vertegenwoordigers der Badensche regeering, der stad Mannheim, van vele ministerieën en gemeentebesturen uit het binnen- en buitenland. De laatstgenoemde vertegenwoordigers waren meestal gemeentelijke verwarmingsingenieurs, eene betrekking, die in verschillende steden van Duitschland en andere landen noodig geoordeeld wordt; deze ingenieurs hebben gedurende het congres nog eene afzonderlijke vergadering gehouden, waarover op den derden dag de heer BERANEK, stadsbauinspector van Weenen, o.a. het volgende mededeelde:

Ten nauwste verbonden met de vraag hoe de stand en werkring van ambtelijke verwarmingsingenieurs te verbeteren (door Professor RIETSCHÉL op den eersten dag besproken) is de vraag omtrent aanbesteding van verwarmingsinrichtingen. Hiermede wordt bij verschillende regeeringscolleges zeer verschillend gehandeld; dikwijls is slechts een ontwerp van het gebouw en enkele bindende voorwaarden voorhanden, terwijl op andere plaatsen een voltooid ontwerp van de verwarmingsinrichting met daarbij behoorend bestek aanwezig is, in welk laatste de mededingende firma slechts de prijzen heeft in te vullen. Tusschen deze

beide uitersten komen allerlei verschillen in het technische gedeelte voor.

Of de aanbesteding eene openbare of beslotene zijn zal, heeft meestal de ambtelijke ingenieur niet te beslissen; de gemeenteraad wensch gewoonlijk om den schijn van begunstiging te vermijden eene openbare of eene beperkte tot land- of stadgenooten.

Omtrent het technische deel kan de ingenieur echter aan zijne superieuren doeltreffende voorstellen doen. Er zijn omstandigheden die de ingenieur beter kent dan ieder ander en die hem tot een bepaald systeem kunnen doen besluiten. Een wedstrijd van ontwerpen, hoe schoon ook, is gewoonlijk uitgesloten wegens den korten tijd die beschikbaar is.

Indien nu bijv. een groot ziekenhuis met pavilloens gebouwd moet worden en de architecten uit het land of uit de stad verlangen daarvoor een wedstrijd, welke wedstrijd zou dan het eerst moeten worden uitgeschreven die voor het gebouw of die voor de verwarming en ventilatie? Beide hangen zoo nauw samen, dat zij slechts door gelijk-onafhankelijken en gelijk-gerechtigden i.e. den ambtelijken architect en den ambtelijken ingenieur tot oplossing gebracht kunnen worden.

Professor RIETSCHÉL voegde hieraan toe, dat hij met het gezegde in zijne voordracht van den eersten dag niet bedoeld had den ambtelijken verwarmingsingenieur voorschriften te geven; hij wenschte alleen een soort programma op te stellen, waardoor op de beste wijze de ontwikkeling van het vakbelang bevorderd kan worden. De heer BERANEK heeft toegegeven, dat de ambtelijke verwarmingsingenieur niet altijd zich bewegen kan zooals hij wil. Wij kunnen niet anders wenschen dan dat meer regeeringslichamen verwarmingsingenieurs in hun dienst nemen, maar wij moeten tevens trachten te verhinderen, dat hunne werkzaamheid geregeld worde op eene wijze die ongunstig op ons vak werkt.

Ongeveer 30 steden hebben afgevaardigden naar onze vergadering gezonden, dit is ons een bewijs, en wij zijn erkentelijk ervoor, dat gemeentebesturen onze meening wel willen hooren en ons streven om het vak te verheffen wel willen ondersteunen. —

Uit de voordracht van Prof. RIETSCHÉL ontleen ik het volgende, zijne meening weergevende omtrent de wijze, waarop staat of gemeente eene opdracht tot verwarmingswerk kunnen geven.

Gewone aanbesteding, d.i. niet veel meer dan het invullen van eene prijslijst, keurt hij af, omdat daarbij de geestesarbeid van den verwarmingsingenieur niet erkend wordt en het ook zelden zal voorkomen dat de ambtelijke ingenieur zóó op de hoogte is, dat hij bij verwarming alles tot in de kleinste onderdeelen kan voorschrijven. Een vrijen wedstrijd van verwarmingsontwerpen keurt hij ook af, omdat die ontwerpen dan sterk zullen uiteenloopen en de persoonlijke invloed van de mededingers en de handigheid waarmede

zij hun ontwerp kunnen voorstellen, daarbij soms beloften doende die zij niet vervullen kunnen, bij de gunning van grooten, voor het vak nadeeligen invloed zullen zijn.

Bij zeer groote werken zal deze wijze noodig kunnen zijn, doch dan alleen voor de idee; voor de uitvoering zal altijd noodig zijn een goed opgemaakt programma van eischen en algemeene inrichting, zoodat aan de inschrijvers de noodige ruimte gelaten

wordt voor het uitwerken hunner eigene denkbeelden.

De ambtelijke verwarmingsingenieurs kunnen heilzame verbindingsleden tusschen theorie en praktijk zijn en zij zullen het zijn indien zij vrije geestesontwikkeling toelaten. Hun taak moet zich bepalen tot het opstellen van een duidelijk program, de objectieve keuring der aanbiedingen, het nagaan der werkzaamheden en het onderzoek van het voltooide werk.

GOOTSTEENEN DOOR J. V. D. B.

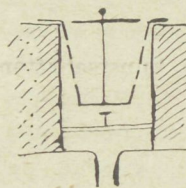
De gootsteenen in onze keukens zijn steeds voorwerpen van groote ergernis. Zij verstoppem spoedig en zelfs met de grootste zorgvuldigheid is dat niet te voorkomen. Boven de afvoerbuis bevindt zich meestal een z. g. n. waterzak met rooster, dat dient om allerlei keukenafval tegen te houden. Zijn de mazen te nauw, zoodat de afval, hoe klein ook van afmetingen tegengehouden wordt, dan zal het rooster spoedig verstoppem en de afvoer van water is gestremd. Zijn daarentegen de mazen te wijd, dan zet zich de afval langs de afvoerbuis vast. Hierin gaat het tot ontleding over en het optreden van onaangename uitwasemingen zijn hiervan een gevolg.

Door uithaling van het rooster en door krabbing der afvoerbuis met een ijzerdraad, kan voor een klein tijdsverloop weder een meer gezonden toestand in het leven geroepen worden.

Als zeer eigenaardig moet het toch beschouwd worden, dat bijna in ieder huis deze ongelukkige constructie wordt aangetroffen, zelfs daar waar geen kosten en moeite gespaard worden, om alle inrichtingen „up to date” te maken.

Het is buiten twijfel, dat de constructie van den

gootsteen zoodanig te verbeteren is, dat noch van eene verstopping, noch van eene zich telkens herhalende, moeilijke en lastige reiniging sprake behoef te wezen. De weg daartoe is of de waterzak een betrekkelijk grooten diameter te geven en het verval hierin niet zoo steil te nemen als gewoonlijk wel het geval is, maar de watertoevloeijing langs hellende vlakken te doen plaats hebben, of de constructie zoodanig te kiezen, dat de vaste deelen, die door het rooster gaan, in een afzonderlijken verzamelaar, die gemakkelijk weg te nemen is, opgevangen worden. Om het binnendringen van rioollucht in de woning te voorkomen, kan men, wanneer de verzamelaar voor vaste stoffen er uit genomen is, een hieronder aangebrachten waterafsluiter dichtdraaien.

Vooral moet men erop bedacht wezen, dat door den uitneembaren waterzak geen vaste deeltjes kunnen gaan en verdient eene zijdelingsche uitvloeijing van het water daarom dan ook alle aanbeveling. Een dergelijke constructie voldoet aan de hygiënische eischen, die in dit geval te stellen zijn.

GEMENGDE BERICHTEN.

ALKMAAR. De Alkmaarder Hout bestaat uit een oostelijk en westelijk deel, alleen door wegen aan elkaar verbonden.

In 1900 kocht de gemeente twee tuinen aan, samen groot $\pm 1\frac{1}{2}$ H.A. om die aan den Hout toe te voegen en daardoor tevens een goed verband tusschen de twee stukken mogelijk makende.

Burgemeester en Wethouders droegen den heer LEONARD A. SPRINGER, tuin-architect te Haarlem, op, om in overleg met den gemeente-architect, de heer G. LOOMAN, plannen te ontwerpen voor een park of (en) een hertenkamp, op de aangekochte tuinen.

De heer SPRINGER ontwierp een park met flinke waterpartijen en wel zoodanig, dat de aanleg dezelfde bleef, met of zonder hertenkamp. Dit plan droeg de goedkeuring van den Raad weg.

De park-aanleg, groot en fraai van opvatting, zal met het hertenkamp een zeer aantrekkelijk geheel vormen en de beteekenis van Alkmaar als fraai centrum van Noord-Holland zeker helpen verhoogen.

Gaat men verder na, dat de Raad onlangs een subsidie

toestond voor de herstelling van den fraaien, ouden gevel van het Koning-Willems huis, dan komt men tot de ervaring, dat Alkmaar's Raad uit leden bestaat die gevoel hebben voor het schoone van stad en land.

ALKMAAR. In den besloten prijsvraag voor een nieuw spaarbankgebouw is bekroond het ontwerp van den heer J. A. G. VAN DER STEUR, Bouwkundig Ingenieur te Haarlem.

AMSTERDAM. Alhier wil men beginnen met de toepassing der biologische reinigingsmethode, welke in tal van steden reeds op groote schaal is toegepast en van verschillende zijden is aanbevolen. Het zal in sommige stadsgedeelten worden toegepast en wel zoodanig dat een stelsel voor afvoer van huiswater en faecaliën gezamenlijk zal geschieden met vervoer of bewerking van die stoffen op zoodanige wijze, dat zij geen hinder of stank veroorzaken.

Een onderzoek zal worden opgedragen aan iemand, die door ondervinding en studie in staat is den gemeenteraad daaromtrent voor te lichten, en uit te maken of de toepassing van dit stelsel voor Amsterdam practisch uitvoerbaar is. Voor bovenbedoeld onderzoek is een crediet van f 10.000 door den gemeenteraad toegestaan. Wij komen later op het resultaat van het onderzoek terug.

Als deskundige om dit onderzoek uit te voeren is aangewezen de heer N. VAN DER SLEEN, van de gemeente-waterleiding.

Aan het verslag dat een berichtgever van het „H.blad” gaf van een onderhoud met Dr. SALTET, Hoogleraar in de gezondheidsleer en gewezen directeur van den gemeentelijken gezondheidsdienst ontleenen wij het volgende:

Dr. SALTET vindt dat de gemeenteraad terecht het Liernurstelsel veroordeelde. Het had als een hoofdbezwaar tegen zich, dat men feitelijk de hygiënische waterclosets tegenhield, wijl deze de faecaliën zóó verdunnen, dat ze niet meer met voordeel te verwerken zouden zijn.

In de eerste plaats achtte Dr. SALTET in Amsterdam noodig een geheel nieuw en uniform rioleeringsstelsel; eerst als op dit gebied eenheid bestond, zou men kunnen besluiten wat met de afgevoerde stoffen te doen was; afvoer in Noord- of Zuiderzee of de biologische reinigingsmethode (het septic-tank stelsel).

PARIJS. Artistieke uithangteekens. Eenige maanden geleden heeft de beroemde soldaten-schilder DETAILLE de aandacht gevestigd op de uithangteekens, met het doel hen als eertijds wederom door eene artistieke opvatting te doen bijdragen tot de verfraaiing van het stratenbeeld, aldus de reclame door de kunst veredelend.

Het eerste resultaat van zijne bemoeiingen is thans te zien aan een boekwinkel op de Quai Voltaire. Dit uithangbord, dat als oorspronkelijk en artistiek geroemd wordt, is uitgevoerd in gebrand en in lood gevat glas. Het stelt voor een blad uit een oud boek waarop afgebeeld zijn de Heilige Maagd met het kindeke, terwijl in middeleeuwsch schrift ook er op voorkomt den naam van den winkel: *A l' image de la Vierge*. Het uithangteeken is opgehangen aan een vergulden, smeedijzeren arm, die in een leliebloem uitloopt.

De ontwerper is WILLETTE, de bekende teekenaar en karikaturist. Het is te hopen dat het denkbeeld van DETAILLE meerdere navolging vindt en dat, met HOLBEIN of WATTEAU voor oogen, onze hedendaagsche schilders het niet beneden de waardigheid van hun penseel zullen achten, hun talent ook eens aan een uithangbord te beproeven.

PARIJS. De veiligheid der nationale kunstschaten heeft bij de behandeling van het budget van schoone kunsten in de Fransche kamer tot uitvoerige besprekingen geleid.

Met name het Louvre-museum acht men sinds vele jaren — en zeker niet ten onrechte — ernstig bedreigd door het gevaar, dat in het ministerie van koloniën brand kon uitbreken. Sinds elf jaren is dit departement „tijdelijk” gevestigd onder één dak met het museum — in het zoogenaamde „Pavillon de Flore” — en het heeft standvastig weerstand geboden aan alle pogingen het te doen verhuizen.

De enorme papierstapels die in de archieven van het ministerie zich bevinden, gevoegd bij de vele houten afscheidingen en het systeem van kachelverwarming, maken dat brandgevaar inderdaad niet licht te tellen is. Als op een allereerste veiligheidsmaatregel is aangedrongen op het bouwen van een brandmuur tusschen ministerie en museum, maar ook deze is niet tot uitvoering gekomen.

Waarheen echter het ministerie over te brengen? Er is gesproken van een nieuw gebouw; plaats en kosten waren een bezwaar. De Kamer heeft thans den wensch geuit dat spoedig credieten zullen worden aangevraagd om het ministerie van koloniën over te brengen naar de gebouwen, die de administratie der tentoonstelling van 1900 op de Quai d'Orsay in gebruik had — met welken wensch echter, naar de fransche bladen verwachten, de regeering evenmin zal rekening houden als met soortgelijke verzoeken indertijd tot haar gericht. De minister van schoone kunsten en onderwijs schuift alle verantwoordelijkheid van zich af en op de kamer, die nu al een jaar lang een door hem ingediend wetsontwerp buiten behandeling liet, dat beoogde de overbrenging van het ministerie van koloniën naar het Palais Royal.

Intusschen blijft het Louvre ernstig bedreigd, ook door andere oorzaken. Talrijke woningen van hogere en lagere ambtenaren zijn in het gebouw ondergebracht en er zijn een groot aantal

verwarmingstoestellen. Nu is besloten de werkplaatsen voor het herstellen en verdoeken van schilderijen te verplaatsen naar het nieuwe Louvre in brandvrije lokalen, tot nog toe in gebruik als stal en remise bij het ministerie van koloniën. Thans zijn deze werkplaatsen gevestigd in de 2e verdieping van het oude Louvre, achter de beroemde Kolonnade, en wel in zalen met meestal houten afscheidingen, die branden zouden als papier, in geval eens een ongeluk gebeurde in het verdoekings-atelier. Een jaar zal daarmede nog verlopen, want de aangewezen lokalen behooren tot die, welke niet voltooid werden bij den bouw van het nieuwe Louvre.

De angst voor brand is niet weinig toegenomen door een tweetal gevallen in het kasteel te Versailles, die nog tijdig konden worden gebluscht. Er kwam toen uit, dat er slechts water genoeg was voor twee handspuiten!

Laat ons intusschen hier niet te spoedig laken! Wij kunnen immers hierbij aantekenen, dat een der interessantere aan onzen Staat behorende kunstnijverheids-verzamelingen tot voor zeer korten tijd gehuisvest was in lokalen, waarvan de wanden bestonden uit houten latwerk en stijf opgevuld waren met kubieke meters hooi. Dit werd slechts door een toeval bij eene verbouwing gekonstateerd en verholpen!

De Darmstadtse kunstenaars-kolonie. In de Bouwwereld N°. 7, blz. 68 gaven wij een resumé van het artikel „Darmstadt na het feest”, dat voorkwam in het Februari-nummer van „Dekorative Kunst” en waarin de chicanes werden opgesomd die de Darmstadtse kunstenaars zouden ondergaan hebben van de Hessische staatsbeambten. Vele bladen hebben met ons, deze mededeelingen wereldkundig gemaakt, en zullen nu eene verbetering hebben op te nemen.

In de „Frankfurter Zeitung” is nu een brief gepubliceerd waarin een der kunstenaars, HANS CHRISTIANSEN, verklaart hoe zijne gedachte, dat de Hessische regeering de ontruiming van het Ernst-Ludwighaus eischte, op een misverstand berustte en verder dat onjuist is de mededeeling in bovenbedoeld artikel, dat van de kunstenaars eene haarfijne opsomming verlangd was van hetgeen zij tot nog toe voor hun traktement gedaan hadden.

SCHOOLVLOERCONSTRUKTIE. INGEZONDEN.

Naar aanleiding van Een teleurstellend rapport uit de „Hygiënische Bladen” zendt ons de heer T. F. BIERHORST het volgende stuk ter plaatsing.

Hoe stelt men zich eene dagelijksche grondige reiniging voor van alle lokalen eener school, zoo die, wat lang geen zeldzaamheid is, tot 10 lokalen bevat enz. Wat men onder eene grondige reiniging eener school heeft te verstaan, kon de commissie o. a. nog onlangs in dit tijdschrift gelezen hebben. Nu zal de commissie het zonder twijfel met mij eens zijn, dat voor scholen zoowel als voor onze woonhuizen de eerste vereischte op het hygiënisch gebied is, eene goede vloer te hebben. Waarin en waaruit bestaat eene goede vloer? Deze vraag werd voor kort nog behandeld — opgeworpen door den hygiëne-ingenieur A. UNNA in de vergadering van de „Vereeniging van Architecten en Ingenieurs voor Rheinland en Westfalen” te Keulen. Welke eigenschappen moet een goede vloer hebben: a), niet opnemen van vocht of stof b), oppervlakte geheel zonder voegen c), weerstand tegen bepaalde op den vloer komende vloeibare stoffen d), makkelijk en spoedig schoonmaken op vochtigen weg e), weerstand tegen slijtage f), gelijke oppervlakte zonder glad te zijn g), voetwarm en slechte warmtegeleider h), gedruischloos en makkelijk zonder vermoeienis begaanbaar. Op de rondvraag onder de aanwezige leden welke ondervinding zij met linoleum en de andere gegoten Magnesiet z. g. n. sanitasvloeren opgedaan hadden, werden verschillende nadeelen dezer materialen en fabrikaten, die eerst sedert eenige jaren bestaan, genoemd — vooral wat de vraag a en d betref. Architect BÄDEKER sprak toen over houten parket- en dergelijke vloeren, ofschoon dit laatste als het in de was onderhouden,

wat nogal met kosten en moeite verbonden is, in drooge lokalen kon bestaan, is het niets waard, zoodra eenigzins vocht er op inwerkt, daar het hout dan zwelt of krimpt en daardoor naden ontstaan, waarin zich zooals bij een gewone vloer, stof-mikroben enz. vastzetten. Zeer goede resultaten had hij met houtvloerplaten gehad; bij verschillende proeven daarmede genomen, hoewel hij een dergelijke plaat langen tijd in het water had gelegd en daarna aan vorst en hitte blootgesteld, had deze haren oorspronkelijken vorm geheel behouden. Deze houtvloerplaten zij nu samengesteld zooals een teekenbord met naden er tusschen, toch worden deze naden evenals het dek op de schepen gebreeuwd en met elastische mastix gevuld, die het opzwellen en indringen van water in de naden verhindert.

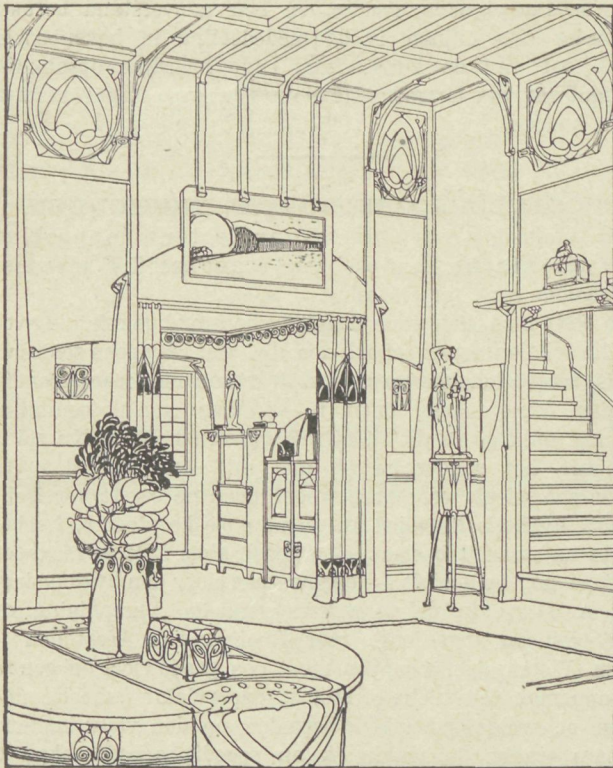
De houtvloerplaten kunnen worden gewasschen als tegels, maar zijn direct weer droog, niet koud en voetwarm, daarom zeer geschikt voor scholen, kerken enz. daar ze direct in het zand of andere vaste ondergrond in mortel kunnen gelegd worden en goedkoope vloeren zijn.

Veelvuldig worden dezelve voor scholen zelfs op het platte land, waar de houtvloerplaten direct in het zand gelegd worden, geleverd, deze vloeren voldoen overal uitstekend, ook wat het schoonmaken betreft, daar ze eenmaal per week geschrobd of gedwijd worden, doch direkt weer droog zijn.

Haarlem, Maart 1902.

BOEK EN TIJDSCHRIFT.

Documents d'Architecture Moderne, ensembles et details. Formes, Matériaux, Couleurs. Directeurs: R. BEAUCLAIR & M. J. GRADL. H. LAURENS, Editeur, Paris.

HALL, NAAR HET PROSP. VAN DOC. D'ARCH. MOD.

Dit nieuwe blad kan, wanneer het in zijnen definitieven vorm beantwoordt aan het prospectus, gerustelijk worden aanbevolen aan allen, die in de „moderne” kunst belangstellen.

Het verschijnt eens per maand in folio formaat en belooft 8, meerendeels gekleurde, platen per aflevering. De abonnements-prijs bedraagt 30 franken per jaar.

De bedoeling is het werk voor ongeveer een derde gedeelte

Fransche voorbeelden en voor het overige uit niet-Fransche samen te stellen.

Voor de prijsvraag die „Documents d'Architecture Moderne” heeft uitgeschreven, verwijzen wij naar onze rubriek: Prijsvragen, Examens en Tentoonstellingen.

De Aannemer No. 9 bevat o. a. een verslag van de algemeene jaarlijksche vergadering van „Amstels Bouwkring”. Behalve de afdoening van eenige huishoudelijke zaken, was de avond verder eene eere-avond voor den heer J. F. STAAL (lid der firma STAAL & HAALMEIJER), als dank voor zijne vele bemoeijingen in zake de afdelingen van de Vereeniging, met name het uitkeeringsfonds bij ziekte en de onderlinge verzekering tegen invaliditeiten en ongelukken, waarin deze heer met toewijding en met opoffering van eigen belangen, jaren lang krachtig heeft medegewerkt. Een blijvend aandenken werd den heer STAAL door de leden vereerd.

Architectura No. 10. De geschiedenis van de menschelijke woning, naar VIOLLET-LE-DUC door H. W. MOL. Sollicitanten van één dag (slot).

Technisch Gedeelte. Uitslag op de Amsterdamsche beurs. Naar aanleiding van het voorkomen van uitslag op de beurs, deelt v. d. K. mede hoe deze zich bepaalt tot de bovenste gedeelten die, met name de top van den grooten toren, op verzoek van den aannemer gemetseld zijn in basterdtrasmortel (1 schelpkalk, 1 tras, 2 zand) ten einde met het oog op den naderenden winter de versteening te versnellen.

Bij het overige metselwerk is gebruikt eene specie bestaande uit: 2 schelpkalk, 1 tras, 3 zand. Een lichte en kortstondige uitslag heeft zich daarop vertoond.

„Als mortel van zulke kalk, in de verhouding van 2:1:3½, met tras en zand aangemaakt, een weinig uitslaat, is dat niet te verwonderen; om genoegzame poreusheid te verkrijgen voor lucht-(koolzuur)-verharding zouden 4 deelen zand in plaats van 3½ zeker wenschelijk zijn geweest. De vastheid van het metselwerk had daaronder niet behoeven te lijden: de grootste aanhechting, zegt v. d. K., die ik ooit bij mijn proeven met verschillende tras- en P. C.-mortels na 4 weken heb aangehouden, 3.28 KG. per cM²., werd verkregen met mortel van 2 Luiksche meelkalk, 1 tras, 4 zand.

„Hoewel de verandering der metselspecie met het oog op de vorst geen redelijken grond had — dichte trasmortel is met betrekking tot de vorst gevaarlijker dan poreuze — toch is in die verandering geen aanleiding gelegen voor meer uitslag. Wel is 1 tras niet volkomen genoeg om 1 kalk vast te leggen, doch daar ontbreekt toch niet zoo heel veel aan.

„Mag het dus op het eerste gezicht verwondering wekken, dat zulk metselwerk vrij sterk uitslaat, toch is het bij eenig nadenken niet moeilijk de vermoedelijke oorzaak van het verschijnsel op te sporen. Zij is waarschijnlijk gelegen in de lagere temperatuur gedurende de wintermaanden. Immers houdt deze de scheikundige werking tegen. Ook kan een langzamer werkend tras er een rol bij spelen.

„Doen zich nu in den tijd, die verloopt vóór het vastleggen der kalk, omstandigheden voor, die het uitslaan in de hand werken (langdurig doornat zijn van regen, afgewisseld door vorst en uitdamping b. v.) dan kan een tijdelijke uitslag niet uitblijven.

„Waarschijnlijk zal men zich dus in 't volgend jaar niet meer behoeven te ergeren aan witte vlekken, zooals er nu te zien zijn, terwijl bij kalkrijkere trasmortels de uitslag jaren achtereen telkens terugkomt en bij Portland-cement-kalkmortels, hoewel die gewoonlijk wat later beginnen uit te slaan, het eind van de kwaal niet te voorzien is, omdat Portland-cement, dat op zichzelf reeds kalkrijk is, bezwaarlijk veel kalk kan vastleggen.”

Gewapend Beton naar Christophe's Beton Armé VII.

Bouwkundig Weekblad No. 10. De tentoonstelling te Dusseldorf in 1902, met eene afbeelding van het aldaar volgens ontwerp van den heer W. DE JONG op te richten paviljoen van

de Mij. tot Ex. van Staatsspoorwegen, de N. Br.-Duitsche spoorwegmaatschappij en de stoomvaartmaatschappij „Zeeland”.

De Opmerker No. 10. Zeventiende-eeuwsche Bouwkunst door A. W. WEISSMAN II. Thans worden besproken de vertegenwoordigers van het laatste gedeelte der eeuw. DANIEL STALPAERT (stads-architect, medewerker aan het Raadhuis, de bouwmeester van het Admiraliteitsgebouw op het Prinsenhof en van de Oosterkerk) en ADRIAAN DORSMAN (Ev. Luth. Koepelkerk, woonhuizen Heerengracht hoek Amstel en Keizersgracht 672 en 674). In hun werk verloopt de deftigheid in nuchtere en saai eentonigheid.

Verder wordt besproken de Haarlemmer SALOMON DE BRAY, die evenals VAN CAMPEN feitelijk schilder was en de architectuur alleen beoefende als schoone kunst. In PIETER JANSZON POST vonden zij den praktikus, die als zoodanig te 's Gravenhage den bouw leidde van de door VAN CAMPEN ontworpen woning van CONSTANTIJN HUYGENS en van het Mauritshuis.

De geschiedenis van het Engelsche huis II.

Technisch Weekblad No. 10. Proeven met balken van cement-ijzer door L. A. SANDERS. Een zeer interessant stuk over door den schrijver genomen proeven met het cement-ijzer. Cement-ijzeren balken of platen zijn beproefd, waarbij bij dezelfde doorsnede, verschillende mengingen der specie genomen zijn en ook dezelfde balken op verschillende tijdstippen zijn beproefd geworden. Eene uitvoerige tabel geeft hiervan vele bijzonderheden.

Het onderzoek van bouwmaterialen (vervolg) kalk, baksteen, natuurlijke steen, metalen.

Centrallblatt der Bauverwaltung No. 19, publiceert de nieuwe ministeriële voorschriften in Pruisen, betreffende de bereiding van normaal-mortels en het maken van de proefblokjes voor vastheids- (trek- en druk-) proeven. Deze voorschriften, uitgevaardigd op verzoek van de vereeniging van Duitsche portland-cementfabrikanten, en op voorspraak van het mechanisch-technische proefstation, vervangen die van 28 Juli 1887.

De samenstelling is 1 gewicht-deel cement (500 gr.) + 3 gewicht-deelen normaal-zand (1500 gram); de wijze van menging, evenals de wijze om de toe te voegen hoeveelheid water te bepalen; de te gebruiken toestellen en verdere in acht te nemen maatregelen worden uitvoerig voorgeschreven.

Een aantal afbeeldingen geeft de nieuwe modelschool te Frankfurt a.d. Main weer.

In het Maartnummer van **Decorative Kunst** schrijft H. MUTHESIUS over: De Glascoowsche Kunstbeweging, CHARLES R. MACKINTOSH en MARGARET MACKINTOSH-MACDONALD.

Hij begint op te merken dat sedert in 1896 WILLIAM MORRIS overleed, in de Engelsche moderne kunst geene vooruitgang te bespeuren is, terwijl juist sedert dien tijd in het buitenland — in België, Frankrijk en Duitschland — zich een krachtig kunstleven ontwikkelt. De geschiedschrijver zal dus wellicht twee hoofdstukken hebben te onderscheiden. Het eerste zou hebben te behandelen de uitwerking van MORRIS' denkbeelden in Engeland vóór 1896; het tweede de overname van die ideeën door het buitenland.

Parallel aan de buitenlandsche gaat de tegenwoordige Schotische kunstbeweging. Het zwaartepunt der moderne kunstrichting in Groot-Brittannië is, schrijft MUTHESIUS, overgebracht van Londen naar Glasgow waar een plaatselijke stijl ontstond. De toon werd daar aangegeven door het viertal, aan de Glascoowsche kunstschool gevormde, artiesten: CHARLES R. MACKINTOSH, HERBERT Mc. NAIR en de zusters MARGARET en F. MACDONALD.

In 1896 trad de Glascoowsche kunst voor het eerst op, bij gelegenheid der te Londen gehouden tentoonstelling van „Kunst en Handwerk” (Arts and Crafts), van welke zelfde tentoonstelling zij nu buitengesloten wordt.

CHARLES R. MACKINTOSH is thans vennoot in de Glascoowsche Architecten-firma HONEYMAN, KEPPIE en MACKINTOSH; HERBERT Mc. NAIR werd directeur van de kunstschool van Liverpool en de beide dames zijn gehuwd met de beide heeren van het viertal.

MUTHESIUS zegt, met de interieurs van CHARLES R. MACKINTOSH en echtgenoot beginnende, dat deze op den onbevoordeelden beschouwer den „allergunstigsten, geestdriftigsten” indruk moeten maken, een oordeel dat, afgaande op de vele, den tekst vergezellende afbeeldingen, zeker niet iedereen ten volle zou willen onderschrijven.

Tot de meest opvallende kenmerken van de kunstrichting MACKINTOSH — MACDONALD behoort het zooveel mogelijk toepassen van effen vlakken — waarbij ook de profileering tot een minimum wordt teruggebracht — en rechte lijnen. Het houtwerk van de meubels en betimmeringen is bij voorkeur geschilderd in glanzend wit, met zilveren ornamenten of beslagen. Daarenvens treden groen en purper — in alle mogelijke tinten — op. Tegen de effen grond steken dan sterk af enkele felkleurige gedeelten; bijv. paneelvullingen van in lood gezet glas; elders tegels of sprekend gekleurd beeldhouwwerk (met flauw relief in het vlak ingelaten). Hier uit zich de samenwerking van den Heer en Mevrouw MACKINTOSH. In de fijnheid van dit ornament zou de teere vrouwenhand blijken; terwijl de konstruktieve hoofdlijnen het werk van den mannelijken ontwerper zouden wezen.

De verlichtingsornamenten, in vorm verwant aan de ouderwetse lantaarns, zijn veelal regelmatig langs de wanden verdeeld.

De wanden der vertrekken plegen, met vermindering van behangsels, met een geschabloniseerd patroon versierd te wezen.

Als een voorbeeld van de symbolische strekking, welke het ornament heeft, wordt gewezen op eene in zilver gedreven slotplaat voor eene schrijfkamer: minachtend-verwaten blikkende vrouwenfiguren typeeren den hollen briefstijl van thans; op den achtergrond treurt de — eveneens in een vrouwenfiguur gesymboliseerde — degelijke briefstijl van eertijds.

Ook enkele bouwwerken van MACKINTOSH zijn afgebeeld. Het landhuis Windyhill mag, als zijnde een uitzonderingsgeval niet geheel ter beoordeeling dienen. Immers het werd ontworpen met inachtneming van de zeer speciale ligging op een heuvel in eene rotsachtige moerasstreek, in simpele ja ruwe vormen zonder eenige versiering hoegenaamd.

In de andere gereproduceerde huizen vindt MUTHESIUS de „eenzame grootheid der pyramidenkunst”, niet ophelderende evenwel, in hoeverre zulk een beginsel tot bevredigende uitkomsten kan leiden bij het ontwerpen van moderne kunstenaarsateliers in eene stad.

Verkondigen en handelen noemt E. H. BREDT het opstel waarin hij in uitgezocht waardeerende termen spreekt over het werk van den Münchener beeldhouwer HERMANN OBRIST, met name over diens fontein-ontwerpen voor slotplein of park. Gaande door de Berlijnsche Siegesallee en in den geest de daar in dubbele rij opgestelde standbeelden vergelijkende met de ontwerpen van OBRIST — waarbij er ontegenzeggelijk enkele zich door sierlijkheid of oorspronkelijkheid van opvatting onderscheiden — betreunde BREDT hoe deze laatste onbenut bleven en dat niettegenstaande zij aan hun treffend karakter ook doelmatigheid paren.

Ten slotte bespreekt deze aflevering de resultaten van de Kunstgewerbliche Meisterkurse, die te Neurenberg op initiatief van Oberbaurat VON KRAMER, den Directeur van de Beiersche Kunstnijverheidsschool, gehouden worden. De eerste vier cursussen, ingesteld tot ontwikkeling en oefening van bazen en handwerkslieden, leiders of bezitters van werkplaatsen, vond in October 1901 plaats onder leiding van PETER BEHRENS, een der voormannen der Darmstadtsche kunstenaarskolonie. Aan elk der deelnemers aan den cursus werd, al naar gelang van zijn vak een ontwerp opgedragen. Uit de schets werd dan geschraapt alles wat aan de historische stijlen herinnerde of wat slechts tot uitwendig vertoon diende. De — zeer gunstig beoordeelde — uitkomsten van deze cursus zijn naar een aantal afgebeelde ontwerpen van den meest uiteenlopenden aard na te gaan.

Deutsche Bauzeitung No. 19. Oude bouwwerken van Maagdeburg. Vervolg van het artikel ontwerp voor eene kolonie van lichamelijke opvoeding, beide met illustraties.

Deutsche Bauzeitung No. 20. De nieuwe protestantsche kerk in Aeschach door Fr. von THIERSCH in Munchen. Duitschland op de tentoonstelling voor moderne, decoratieve kunst te Turijn.

Hierin wordt herinnert dat Italië zich het langst tegen de moderne beweging op het gebied der decoratieve kunst verzet heeft, zelfs op de laatste wereldtentoonstelling te Parijs kon men met moeite eenige vooruitgang op dit gebied in Italië ontdekken. Nu schijnt men echter juist na die tentoonstelling met alle krachten de verloren gegane voorsprong, die Italië vroeger op kunstgebied bezat, weder te willen inhalen en daarvoor is die tentoonstelling te Turijn in het leven geroepen. Want aan de tentoonstelling in 1899 te Venetië gehouden werd door bijna geen Italiaansche kunstenaars deelgenomen. De grondgedachten welke bij het ontwerpen dezer tentoonstelling te Turijn hebben voorgezeten zijn de volgende: Men wil den bezoekers niet het schouwspel van eene verzameling voorwerpen aanbieden, van verschillende bestemming en stijl doch eene reeks van decoratieve kunstwerken welke voor de werkelijke behoeften des levens noodig zijn. Men wil niet dat de tentoongestelde voorwerpen en kunstwerken uitsluitend voor de behoeften der rijken berekend zijn, doch dat men streeft naar mooie en elegante voorwerpen, welke ook voor minder bedeelde verkrijgbaar kunnen zijn. Men wil daarbij niet alleen het moderne huis in zijne decoratieve elementen vertoonen, doch ook het huis en de straat in hunnen decoratieven samenhang.

Er is dus ruimte zoowel voor kunstnijverheids-voorwerpen, gebruikskunst, als wel voor bouwplannen, fonteinen, aanplak- of reclamebiljetten, lantaarns, enz.

De tentoonstelling vindt een onderkomen van het buiten de stad aan de Po gelegen mooie Valentino-park. Het midden der tentoonstellingsgebouwen omvat een rotonde welke uitsluitend voor feestelijke doeleinden zal dienen. Van uit dezen koepelbouw loopen straalsgewijs, galerijen uit, welke dezen met de buitenste concentrisch aangelegde galerijen verbinden. Die straalsgewijze gegroepede galerijen zijn voor de verschillende landen bestemd en hebben alle eene breedte van 13 en 10 M. hoogte en ontvangen hun licht door ramen die op 5 M. boven den vloer komen. Voor alle gevallen kan men niet zeggen dat de inrichting van die hooge ramen, b.v. bij het tentoonstellen van woonkamers doeltreffend zal zijn.

De Deutsche regeering stond voor de tentoonstelling toe 50.000 M., later Pruisen nog 10.000 en Beieren 6000 M. De inrichting van de Deutsche afdeling is toevertrouwd aan den architect H. E. von BERLEPSCH met medewerkers uit de andere Deutsche staten.

VERSLAGEN VAN VERGADERINGEN.

Mij. tot Bevordering der Bouwkunst. Afd. Haarlem.

De heer WEISSMAN hield in de vergadering van 5 Maart eene voordracht over Het ambacht en zijne beoefenaars.

Het ambacht, vroeger van gelijke beteekenis als de kunst, is door verschillende oorzaken van zijne hoogte gedaald. Men wil het thans veredelen en onderscheidt zelfs eene speciale ambacht-kunst.

Een dier oorzaken vond de spreker in de opheffing der gilden — hier te lande in 1798 — het daarop in zwang gekomen aannemingsstelsel — bij welks nadeelen spreker uitvoeriger stilstond, en ook in den speculatiebouw, die het restant der oude traditiën opruimde.

Theorie en praktijk hebben zich in de laatste eeuw gescheiden; de bouwmeesters, van ouds nauw met het ambacht verbonden, voelen er thans niet meer voor. Spreker vergde niet, dat de architect alle vakken praktisch beoefende, maar wenschte, dat in stede van aan examenstudie zijn tijd te besteden, de aanstaande bouwmeester als verantwoordelijk opzichter op een werk optrad.

Aan de ambachtsscholen, kleefde volgens spreker het onvermijdelijke bezwaar, dat zij klassikaal onderwijs moeten geven.

Men moet, evenals bij de teekenscholen, er op letten, dat het onderwijs niet te hoog gaat, maar voor de behoeften van den ambachtsman berekend is.

Van de regeering hoopte spreker, dat als een wetsontwerp betreffende het ambachtsonderwijs mocht worden ingediend, dat dit dan vóór alles op praktischen grondslag zou worden opgesteld met vermindering van de gebreken die ons ander onderwijs toont.

Aan de wettelijke regeling van het ambachtsonderwijs behoort echter verbonden te zijn die van het leerling-wezen; in dit opzicht wees spreker de Oostenrijksche wetgeving als voorbeeld aan.

In het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap sprak op 10 Maart de heer D. C. MELJER Jr. over „De zinnebeeldige versieringen van het Amsterdamsch stadhuis”.

Behalve de door de beeldhouwers opzettelijk bedoelde symboliek in de voorstellingen op en in de frontons, op de reliefs en aan de beelden in gangen en zalen, vond, blijkens het verslag der voordracht, de spreker dat het geheele gebouw één groot zinnebeeld was:

„De stevigheid, het massieve van zijn bouw, zijn als de symbolen van de soliditeit, op welke deugd Amsterdam's handel zoo trots is; zijn donkere kleur en ietwat somber uiterlijk zijn als kenmerken van deftigheid; de vierkantheid van den bouw, de strengheid in lijnen wijzen op een zekere aristocratische onaandoenlijkheid; de symmetrie van het gebouw is het zinnebeeld van de orde en de regelmaat in het stadsbestuur; de geslotenheid van het Stedehuis, dat in geen enkel opzicht naar buiten iets van het inwendige bevroeden laat, dat zelfs zijn deur zoo goed als verborgen houdt, dat symboliseert het hooghartig stilzwijgen eener stadsregeering, die haar daden door „het volk” niet wenscht besproken te zien.”

Men ziet, dat in menig opzicht deze symboliek niet meer van dezen tijd is. Ook bracht de heer M. ter sprake, het door ons reeds meer vernomen denkbeeld dat het tegenwoordige paleis, beter dan opnieuw voor stadhuis, kon worden ingericht voor Rechtsgebouw. Jammer slechts dat hieraan geene behoefte bestaat!

PERSONALIA.

John. F. Bentley †. In den ouderdom van 62 jaar is op Zondag 2 Maart plotseling de Engelsche architect JOHN. F. BENTLEY overleden, den dag vóór hem het grootste eerbewijs, waarover zijne vakgenooten te beschikken hebben, zou worden toegekend: de koninklijke gouden medaille voor bouwkunst, die het Institute of British Architects jaarlijks van wege den koning uitreikt.

De op de inwendige versiering na, bijna voltooide R. C. Kathedraal van Westminster, is BENTLEY's laatste en grootste werk en geldt tevens als een der meest beteekenende nieuwere bouwwerken van Engeland. BENTLEY heeft te oordeelen naar de gepubliceerde teekeningen hier, in afwijking van zijn vroegere Gothische richting, zich vooral in het inwendige kennelijk op de Byzauthijnsche monumenten van Noord-Italië geïnspireerd.

BENTLEY bouwde ook de onlangs in de „Bww” genoemde R. C. Kathedraal van New-York te Brooklijn; ook deze heeft hij niet mogen voltooien.

Het „Centralbl. der Bauverw.” waarin H. MUTHESIUS eene korte necrologie geeft, zegt van dit monument hoe echter met iederen stijldwang gebroken is en dat door eene vrije toepassing van architectonische gedachten uit alle tijden een werk ontstond van zelfstandig en persoonlijk voorkomen. The British Architect laat zich echter over den gevel in weinig gunstigen termen uit.

Het Institute of British Architects wil nu, indien koning EDUARD het goedvindt, BENTLEY's nagedachtenis eeren door de hem toegedachte medaille aan zijne familie uit te reiken.

Door den Min. van Binnenl. Zaken is benoemd tot bibliothecaris aan de P. S. te Delft de heer J. F. L. SCHNEIDER, thans tijdelijk bibliothecaris en tot amanuensis C. G. LA BRIJN.

DE BOUWWERELD

Weekblad voor Theorie en Praktijk

REDACTIE:

D. H. HAVERKAMP,
J. H. W. LELIMAN.
AMSTERDAM.

INHOUD: Invallen. — LEONARD A. SPRINGER. Een
praatje over Tuinkunst. — A. J. JOLING, Arch. Kerk
van het H. Hart te Hees. — Berichten en mededeelin-
gen. — Met drie afbeeldingen in den tekst.

UITGEVER,

ADMINISTRATEUR:
F. VAN ROSSEN.
AMSTERDAM.

* * *

INVALLEN.

* * *

Over Prijsvragen.

Eenigen tijd geleden heeft zeker iemand — het komt er niet op aan wie, want zijn persoon noch zijn qualiteit zijn in deze van eenige beteekenis — den titel „Invallen” magistraal genoemd. Nu wil mij evenwel toeschijnen, dat men moeilijk eenige losse gedachten onder een minder pretentius hoofd zou kunnen vereenigen. Zóó bescheiden bedoeld, is in elk geval die verzamelnaam, dat zelfs twijfel bij mij rees of het wel gepast zou zijn er onder ook de gedachten van anderen weer te geven, 'tgeen ik ditmaal eenigermate wensch te doen.

Aanleiding daartoe waren mij eenige verspreide artikels in de laatst verschenen nummers van „The British Architect”, de „Schweizerische Bauzeitung” en ook een stuk in „Die Werkstatt der Kunst” van 20 Januari l.l. Die bedragen handelen alle over prijsvragen.

* * *

Prijsvragen kunnen, mits juist opgevat, voor alle betrokken partijen, zóó voor de hand liggende voordeelen bezitten, dat men wel mag aannemen dat ze in een of anderen vorm, van de vroegste tijden af, werden gehouden.

Of echter reeds eens een doorlopend historisch overzicht van dit onderwerp geschreven werd, is mij op het oogenblik nog onbekend. Kon die geschiedenis uit oude dokumenten samengesteld worden, zij zou ongetwijfeld tot even interessante en leerrijke als onderhoudende en verrassende bladzijden aanleiding geven. Het zou, en niet voor de eerste maal, blijken, dat men gebeurtenissen uit 1900 n. Chr. zou kunnen toelichten met voorbeelden uit wellicht 1900 v. Chr.

Een aardig staaltje hiervan, spelend in oud-Egypte, hoop ik eenig volgend maal mede te deelen.

Wel herinner ik mij verschillende verspreide voorbeelden. Slechts eene legende wil ik daarvan echter mededeelen, die vastgeknoopt is aan een middeleeuwsche grafzerk in de St. Ouen te Rouaan. Twee mannen zijn er op afgebeeld en eenige attributen kenmerken hen als bouwmeesters. De legende nu, verhaalt dat onder dezen steen ALEXANDRE DE BERNEVAL rust met een leerling, dien hij had doorstoken in een aanval van naijver, wyl zijn venster werd achtergesteld bij dat van den jongeren mededinger.

Wij vergieten thans geen bloed meer! Een staaltje van een droef eindende prijsvraag: SEVENHUYSEN werd krankzinnig toen hij zijn bekroond ontwerp „Kohinoor” voor het Paleis voor Volksvlijt tot model zag dienen aan OUDSHOORN, die in den prijsvraag niet in aanmerking was gekomen. Zeventien jaren bracht hij door in het gesticht in Haarlems omstreken, steeds vragende wanneer zijn „Kohinoor” nu gebouwd zou worden. (Zie: J. H. LELIMAN, Besloten prijsvragen in „Opmerker” 1883).

De direkte en materiele voordeelen van prijsvragen plegen hoofdzakelijk te liggen aan de zijde van dengeen die ze uitschrijft. „Eene prijsvraag”, heeft een Professor van de Ecole des Beaux-Arts eens gezegd, „eene prijsvraag is een gratis consult.” De uitschrijver van een concours — wij denken hier natuurlijk in de eerste plaats aan die prijsvragen, welke bedoeld zijn om tot praktische resultaten te leiden — krijgt zonder noemenswaardige extra-kosten de keuze uit velerlei oplossingen.

Zou het niet billijk wezen dit groote voordeel als het ware in te ruilen tegen althans een kleine tegemoetkoming aan zooveel mogelijk inzenders, bijv. aan hen, wier werk aan de gestelde programma-eischen ten volle voldoet. In ieder geval is het zeker wenschelijk om maatregelen te nemen ten einde de „Künstlerschaft”

— ik gebruik dit voortreffelijke woord omdat het eenige hollandsche woord dat mij te binnen schiet, kunstbende, weinig deftig en gepast klinkt — te beschermen tegen kracht- en geldverspilling als waartoe thans prijsvragen gemeenlijk aanleiding geven, hier op kleiner, daar op grooter schaal. In dit opzicht is het denkbeeld om aan een definitieve prijsvraag te laten voorafgaan een „Ideen-konkurenz” of een concours voor plattegronden, die dan naderhand, althans in groote lijnen bindend zijn, zeker aanbevelenswaardig.

De moeite en kosten aan de mededinging in prijsvragen noodwendig verbonden, zijn inderdaad niet gering te schatten en moeten uit nationaal-economisch oogpunt zeker ten sterkste betreurd worden. Honderd-duizende guldens zijn in prijsvragen verloren. De 240 mededingers naar het Bismarck-monument te Hamburg hadden, naar matige berekening, elk gemiddeld 2000 Mark uitgaven. Aan de gezamenlijke Deutsche kunstenaars kostte dit monument dus 80.000 Mark méér dan voor de uitvoering zelve beschikbaar was.

Dit is voorzeker al een zeer sprekend voorbeeld. Bij andere prijsvragen vooral in kleinere landen zijn de cijfers absoluut gesproken kleiner, maar als men ze vergelijkt met den omvang van het doel en van de uitgeloopte prijzen stellig van minstens evenveel relatieve beteekenis.

Wij zijn op het gebied van prijzen niet verwend en de enkele maal, dat voor ons doen eens goed in de bos geblazen wordt, maken nog de buitenlandsche bladen slechts melding daarvan met de toevoeging: geldprijzen zijn „karg bemessen”. Wie gaat ook zonder winterkleeren in de kou?

De kwestie wordt verergerd doordien, speculeerende op de heerschende omstandigheden en toestanden, sommigen — enkele uitgevers en fabrikanten bijv. — zich niet ontzien om een waren prijsvragen-zwendel te organiseeren. Men looft dan als lokaas eenige hooge prijzen uit, maar behoudt zich allereerst het recht voor deze anders — en bijv. in meer porties — te verdeelen. Wordt nu daarenboven de bepaling gemaakt dat niet-bekroonde ontwerpen kunnen worden aangekocht, en stelt de uitschrijver van de prijsvraag deze aankoop som maar laag genoeg, dan komt hij tegen een veel te geringe prijs in het bezit van een aantal goede ontwerpen.

Waar men wetten heeft, die beoogen de oneerlijke handels-concurrentie tegen te gaan, daar is de wensch ontwaakt dat ook tegen „unlautere Wettbewerbe” wettelijk zou worden opgetreden.

In hoeverre eene dergelijke regeling kans op spoedige verwezenlijking heeft, blijve thans in het midden, maar wel zij er op gewezen dat de gemaakte vergelijking van prijsvragen met loterijen niet in allen deele opgaat.

De mededingende kunstenaar immers kan ook zonder bekroond te worden de aandacht op zijne talenten vestigen en menigeen, die niet in het bezit — wij laten den lezer over of hier het praedikaat „gelukkig” toegepast mag worden — is van invloedrijke betrekkingen, heeft door mededinging in prijsvragen een

terrein van werkzaamheid gevonden. Maar in elk geval heeft de prijsvraag den mededinger tot studie en oefening gediend.

Een en ander in het oog houdend zal men dan ook de bovenbedoelde tegemoetkoming matig kunnen berekenen met bijv. tot basis de direkte onkosten en niet de gedane moeiten. Besloten prijsvragen, waar relatief gemakkelijk bijoogmerken het oordeel kunnen beïnvloeden, missen het voordeel der vrijere openbare prijsvragen. „De besloten prijsvraag, schrijft de „Schweiz. Bauz.”, heeft den bijmaak van bevoorrechtiging en past derhalve niet in onzen tijd.” Het past dus aan openbare lichamen al evenmin om hunne ontwerpen door besloten prijsvraag te verkrijgen als door protectie van een bepaald architect.

Zou eene wettelijke regeling van het prijsvraagwezen de misbruiken moeten tegengaan, eene uitvoerige codificeering der gebruiken door vak-vereëningingen — gelijk die in sommige landen reeds bestaat — zou tot verkrijging van uniformiteit en tot opheffing van sommige misstanden van meer onschuldigen aard kunnen leiden. Als een gemakkelijk te verbeteren fout van het prijsvraagstelsel noemt de „Schweiz. Bauz.” — en o.i. volkomen terecht — de opstelling der programma's. Zij vraagt waarom daarin, behalve de, volmaakt duidelijk te omschrijven, gegevens voor het te ontwerpen gebouw niet ook zijn op te nemen de grondslagen waarop de Jury hare beoordeeling wil optrekken.

Als de mededingers van te voren de algemeene opvatting der Jury kenden ten opzichte van conceptie van plattegrond en gevels dan zou achterwege blijven menige poging, die, om redenen van principieelen aard, achteraf blijkt nutteloos te zijn geweest.

Had bijv. — mij staat hier eene duitsche prijsvraag voor den geest — in het programma van eischen voor zeker Raadhuis reeds vermeld gestaan dat de Jury absoluut een ontwerp in den stijl der duitsche vroeg-Renaissance wenschte, dan was aan ruim drie vierde gedeelte der medewerkers een volkomen hopeloos ondernemen bespaard.

(In dit opzicht kan de in Engeland meer toegepaste gewoonte veel voor hebben om te doen beoordeelen niet door een Jury maar door een enkel welbepaald Consulent. Deze draagt dan eene enorme verantwoordelijkheid en tegenover den lastgever en tegenover de mededingers. Elke onbillijkheid komt hem duur te staan, want nooit kan hij zich als Juryleden, die in den regel toch hunnen rapporteur volgen, achter een meerderheidsbesluit verschuilen).

De meerdere vastigheid die het publiceeren van zulke grondslagen aan de deelnemers geeft, zou ongetwijfeld het aanzien der prijsvragen verheffen. Zij verloren een groot deel van het loterij-karakter, dat sommigen hen thans ten laste leggen.

Maar hoe het zij, is er een Jury dan dienen daarin de deelnemers vertegenwoordigd te zijn. Veel misverstand en oneenigheid, veel al of niet gemotiveerd wantrouwen zou daardoor voorkomen worden.

Maar nog andere bepalingen zouden zeker overweging verdienen.

Heeft de prijsvraag een practisch doel dan is de eerste voorwaarde, dat den bekroonde binnen zekeren tijd de uitvoering of althans het daaraan verbonden honorarium wordt toegekend; maar de tweede conditie dient te wezen dat hij bij die uitvoering zich aan zijn bekroond ontwerp houdt. Eene dergelijke bepaling zou bij prijsvragen in twee phazen, waar de bij eerste schifting aangewezenen onderling opnieuw concurreeren, het indienen van feitelijk geheel nieuwe projekten moeten beletten.

Ook mag men vragen of de conventioneele bepaling van geheimhouding, waaraan toch niet absoluut de hand is te houden, niet, althans in vele gevallen, zou kunnen vervallen. Volkomen openbaarheid geeft wel de zekerste waarborgen, ook tegen lichtzinnige mededinging.

Een ander punt is het appèl op Jury-uitspraken. Dat tot nog toe geldt dat tegen deze geen hooger beroep mogelijk is, kan geen serieus bezwaar wezen; voor elk nieuw en goed werkend idee heeft men eens een precedent moeten stellen. Moeten nu, en hier citeer ik, „die konkurrierenden Architekten sich alle Ungechtigkeiten gefallen lassen, nur damit ja kein Präjudiz geschaffen wird und nicht etwa auch in Zukunft die konkurrierenden Unterthanen sich zu muckschen unterstehen”.

Het „Institute of british Architects” bemoeit zich thans juist met het Engelsche prijsvraag-wezen; in Zwitserland zal deze questie vermoedelijk tot besprekingen leiden in de Schweizerische Ingenieur- und Architektenverein en wel naar aanleiding van het verzoek van 34 mededingers in de prijsvraag voor

een administratiegebouw der Bundesbahnen om eene herbeoordeeling, een verzoek dat afgewezen is uit vrees een precedent te stellen. Deze besprekingen zullen misschien aanleiding geven om op een en ander terug te komen.

* * *

Als slot zij hier eene kostelijke anecdote, die met het onderwerp in verband staat, naverteld, al ware het alleen maar om de lachspieren te prikkelen en lachen, we weten het, is eene gezonde bezigheid voor lichaam en geest.

Eene Amerikaansche firma, die in gedroogde vruchten handelde, noodigde onlangs den bekende caricaturist-teekenaar PHIL. MAY uit, om mede te dingen in eene besloten prijsvraag voor een reclamebiljet. Eéne prijs slechts werd uitgelooft maar er was — in werkelijk zeldzame onbeschaamdheid! — bepaald, dat alle ingezonden antwoorden eigendom van de firma zouden blijven. PHIL. MAY beantwoordde de tot hem gerichtte uitnoodiging aldus:

Mijnheeren,

ik loof een prijs uit van een halve kroon voor het beste merk gedroogde vruchten en hoop dat U aan dezen wedstrijd zult willen deelnemen. Twaalf dozijn dozen van elke vruchtensoort moeten ter beoordeeling worden ingezonden en alle inzendingen die niet voor een prijs waardig gekeurd worden, blijven eigendom van den ondergeteekende. Ook komen alle onkosten voor de zending vruchten ten laste van den afzender.

w.g. PHIL. MAY.

Menig prijsvraag-uitschrijver verdiende zulk eene contra-invitatie te ontvangen. Het zou misschien meer effect sorteeren dan de heftigste protest-artikelen.

EEN PRAATJE OVER TUINKUNST, DOOR LEONARD A. SPRINGER.

(Met zes afbeeldingen.)

Het was in de eerste maanden van 't jaar 1887 dat er in 't „Bouwkundig Weekblad” van zekere heer E. een stukje opgenomen was over den wansmaak in de tuinkunst, omdat de beoefenaars van dit kunstvak zich verstoutten de parken en tuinen niet te laten verwilderen en binnen de muren der huizen, op pleinen de natuur een beetje geweld aan doen, door haar te dwingen binnen de perken te blijven. De schrijver deed zich uit het daaruit gevolgde twistgeschrijf kennen als een ultra-naturalist, die de planten en boomen, zooals de natuur die opleverde, wilde laten groeien en onkruid en distelen wilde laten staan.

Een jaar later was het weer een ander bouwkundige, die in het blad „De Ingenieur” onder pseudoniem van C. beweerde, dat op het gebied van parkarchitectuur reeds genoeg wansmaak en gebrek aan vakkennis tentoongespreid wordt. Ik was toen zoo vrij daarop te antwoorden in 't „Bouwkundig Weekblad” van 8 Sept. 1888. Hoever die polemiek gegaan is, weet ik niet meer, daar ik de „B. W.” en niet bezit, doch 't

doet er ook niet toe, daar dergelijke stukken dikwijls weinig te beteekenen hebben, vooral als zij blijken nutteloos werk te zijn geweest. Want tegen windmolens vechten is nutteloos en tijdverspillend. Vandaar dan ook dat ik na dien tijd weinig meer op dergelijke opvattingen van ondeskundigen heb achtgeslagen.

Het is eigenaardig, hoe de bouwkunstenaars sedert zijn omgeslagen en zich nu weder trachten meester te maken van een terrein, dat zij ter goeder ure verloren hebben. De bouwkundigen, gewoon met dood materiaal te werken, hebben, op enkele uitzonderingen na, fiasco gemaakt, waar zij zich met den landschappelijken aanleg van parken en tuinen inlieten. Zij kenden 't materiaal niet. Het is toch als algemeen bekend te beschouwen, dat de tuinkunst van de eerste kunstontwikkeling af onder 't juk der bouwkunst gezwoegd heeft, totdat in Engeland omstreeks 1725 voor goed de keten verbroken werd, waarmede dat juk was vastgelegd.

De tuinkunst betrad haar eigen weg, de natuur ten voorbeeld nemend. Was de tuinman tot dien tijd

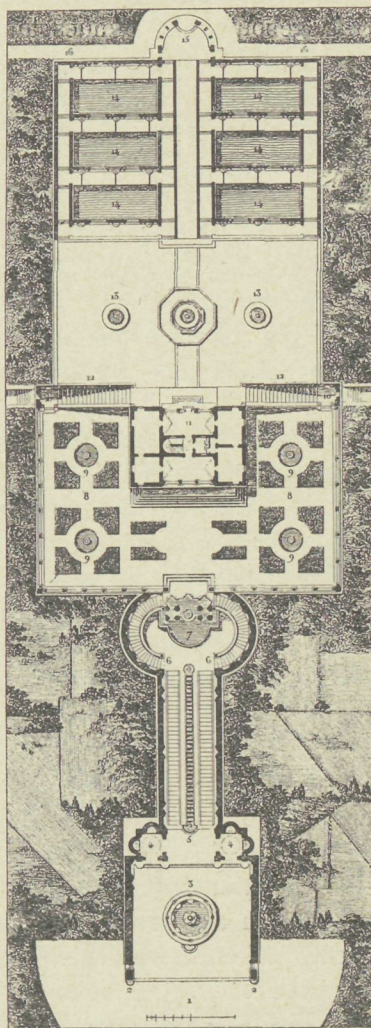

FIG. 1. CASINO DER VILLA CAPRAROLA.
G. B. VIGNOLA. († 1573)

de onderdanige dienaar van den bouwkunstenaar, die met passer en lineaal de lijnen trok, en boom en heester liet behandelen alsof het marmer, zandsteen of arduin was, de tuinman werd nu de baas. Na dien tijd werd door dezen de richting aangewezen, en aangegeven waar in het park gebouwen moesten staan en hoe zij er uitwendig uit moesten zien. Dit laatste leidde natuurlijk tot even groote dwaasheden, want de tuinkunstenaar is evenmin bouwkunstenaar als omgekeerd.

Er waren onder de tuinkunstenaars uit dien tijd groote mannen, echte kunstenaars, die eigen principen volgden en niet allerlei oppervlakkige theoriën als papagaaien nakrasten, doch er waren nog meer van minder gehalte, ten gevolgen van zoogenaamde kunsttheoriën, die opgeworpen werden.

De natuur, de oneindig afwisselende natuur was de leermeester maar. . . en hier is een groote maar — de natuur laat zich in haar voortbrengselen niet nabootsen. Men heeft met levende wezens te doen. Welke voortdurende zorg is er niet noodig om een uitgevoerd idee te doen worden, wat men er van verwachtte? Wat moeite heeft men al niet gedaan om theoriën op te werpen, volgens welke men het doel kon bereiken. Maar juist als men daar aan begint is 't einde van 't kunstleven nabij, omdat uit die theoriën verkeerde gevolgtrekkingen kunnen worden gemaakt. Evenmin als men

een theorie heeft om schilderijen te maken, evenmin kan men die samenstellen voor 't ontwerpen van parken en tuinen.

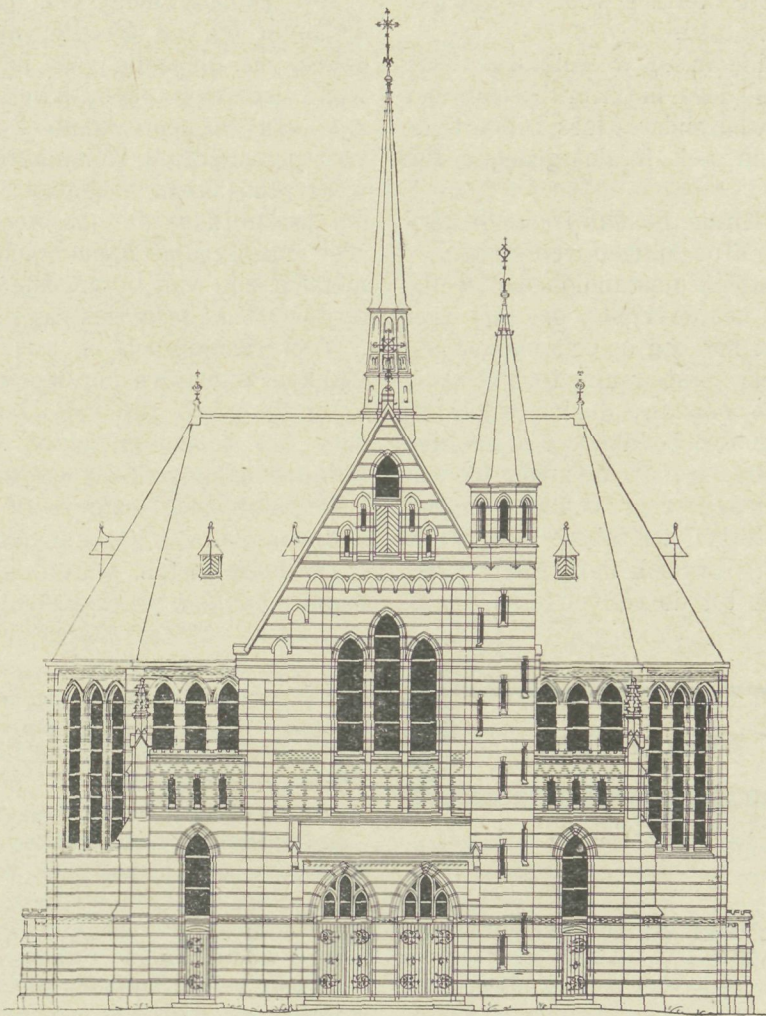
De groote mannen, op welk kunstgebied ook, hebben zich nooit aan theoriën gehouden. Kunst is individueel, het is persoonlijk en elk kunstenaar legt zijn eigen IK in zijn werk. Doch de navolgers zijn de theoristen, zoo ook in den tuinbouw.

Nu heeft de bouwkunst een groote streep voor bij de tuinkunst. De uitvoering van een bouwwerk, is aan een betrekkelijk korten tijd gebonden. Is 't gereed, dan blijft het zoo, als er behoorlijk gezorgd wordt voor instandhouding. Blijkt het nu dat de theoriën, volgens welke dit gebouw opgetrokken is, niet voldoen, dan gaat men tegenwoordig spoedig weer tot iets anders over. Het eerste gebouw het beste wordt weder volgens andere inzichten gebouwd, en zoo heeft men kunnen zien, dat er in de laatste jaren binnen betrekkelijk korten tijd afwisselende inzichten over 't bouwen zijn verkregen, zoodat zelfs huizen, die nog pas in gebruik waren, weder gesloopt en opnieuw opgebouwd werden. Bij de tuinkunst gaat dat zoo maar niet. Ik bedoel hier natuurlijk niet de zoogenaamde tuinkunst toegepast op de villa-tuintjes, zooals zij thans bij honderden verschijnen, maar waar 't betreft 't daarstellen van groote openbare of particuliere parken is 't heel iets anders. Daar gaat half een menschenleven mede heen, vooralleer men de echte resultaten van zijn werk ziet. Wel wordt in deze eeuw van stoom en electriciteit beproefd, een splinternieuw park een oud aanzien te doen toonen, door 't verplanten van oude boomen enz.; 't is als met zoovele dergelijke zaken, grootendeels humbug. De natuur laat zich niet dwingen en vooral niet vooruitloopen. Een levende boom is geen steen, hout- of ijzer-massa, die men maar verplaatst, en eenmaal op zijn plaats dan blijft hij zooals hij was. Als er dus een park wordt aangelegd, moet de ontwerper een enorm voorstellings-vermogen hebben. Hij moet de toekomst kunnen zien, tot over verre jaren. Hij heeft rekening te houden, met klimaat, bodem, omgeving; met de natuurlijke geaardheid van elke boom of struik, die hij gebruikt. Welke vorm zij zullen verkrijgen; welke kleur van blad in voor- of najaar; welke bloemen zij geven en wanneer. Hoe de kleuren zich tegenover elkander houden niet alleen, maar ook den vorm van 't blad en van 't geheele individu. Verder de verhouding van de beplanting tot de oppervlakte; de vorming van den bodem en waterstukken, zonder nog verder te spreken over de verhouding tot bouwwerken als anderzins.

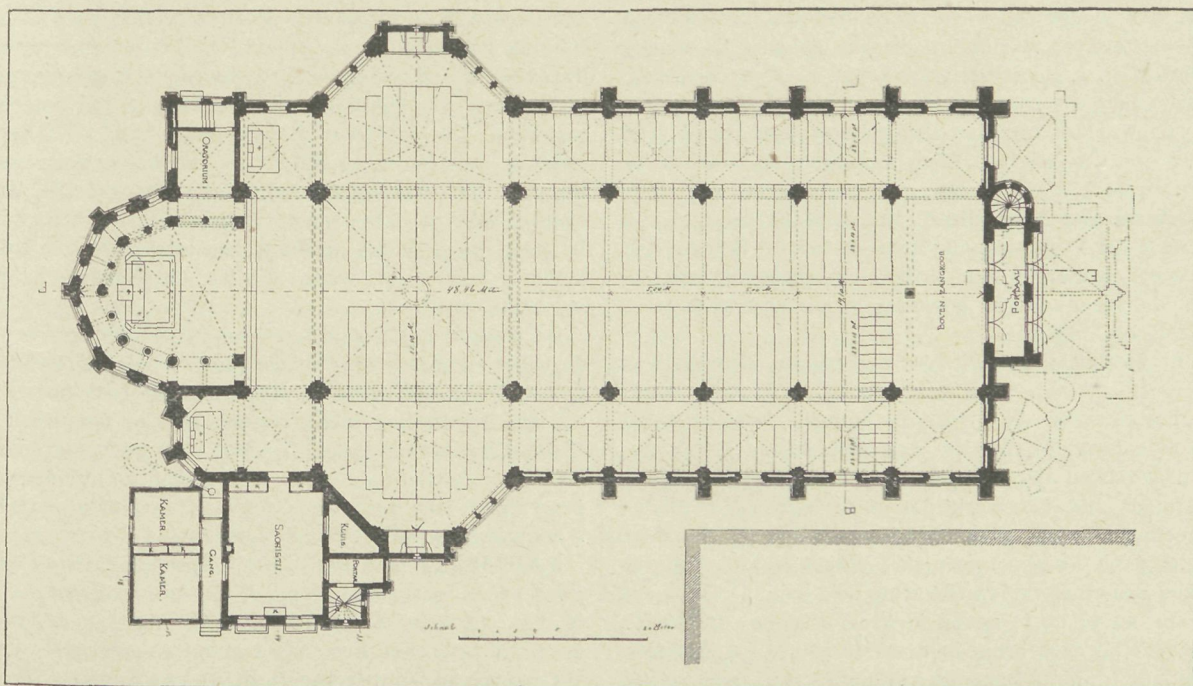
Maar de slotsom is, dat elk rechtgeaard tuinkunstenaar zijn boomen en struiken enz. enz. gebruikt als de schilder de kleuren van zijn palet. Ik geloof niet dat de meeste ware kunstenaars onder de schilders vooruit bepalen, welke kleuren zij gebruiken zullen. Als zij in 't vuur van hun werk zijn, trachten zij de dingen weer te geven, zooals zij ze zien en nemen de kleuren, zooals zij die op het oogenblik noodig achten.

(Wordt vervolgd.)

KERK VAN HET H. HART TE HEES. A. J. JOLING. ARCH.

WESTELUKE GEVEL.

De belangrijke uitbreiding welke het schoone Nijmegen in de laatste 25 jaren heeft ondergaan, vorderde ook het bouwen van meerdere kerken voor de talrijke Rooms-Katholieken dezer stad.

De toename der bevolking in het westelijke gedeelte der gemeente onder Hees, deed het Kerkbestuur der parochie te Neerbosch, waaronder Hees behoort, de zaak ter hand nemen om ook in dat gedeelte een nieuwe kerk te bouwen.

Op een terrein aan de Kraijenhoflaan is dan de kerk verzezen, welke bijgaande afbeeldingen voorstellen.

In verband met de financiële omstandigheden, welke zeer beperkt waren, gold het de vraag, om met zeer beperkte middelen en met het oog op de toekomst een ruim en overeenkomstig hare bestemming toch waardig bedehuis te stichten. Die omstandigheden welke bij kerkbouw zeer dikwijls trouwe bondgenooten schijnen te zijn, noodzaken den ontwerper om de zucht tot versieren plaats te doen maken voor oefening in het kiezen van eenvoudig materiaal en sobere bewerking. In dit opzicht hebben zij dus ook hare goede zijde.

Men heeft zich dan ook tot de eenvoudigste mate-

rialen en samenstelling bepaald, zonder daarbij de soliditeit uit het oog te verliezen.

Het gebouw heeft een binnenwerksche lengte van 49 Meter bij een breedte van 19 Meter, en is uitwendig geheel en inwendig voor het grootste gedeelte in gewone baksteen opgetrokken. De banden in de gevels zijn van in heete koolteer gedoopte klinkers. Alleen voor gewelfgraten, kolonnetten en banden binnenwerks werd profielsteen toegepast; terwijl de kolommen van het priesterkoor met kapiteelen gelijk aan het overige zeer spaarzaam aangebrachte ornament geheel gemetseld zijn van verglaasde sier en ornamentsteen en terra-cotta uit de fabriek van DERICKS & GELDENS te Druten.

Voor raamdorpels en alle overige inwaterende muurvlakken is blauwe hardsteen gebezigd.

De zijbeuken zijn met houtcement afgedekt, waarbij door het hooger optrekken dezer dakvlakken, de triforiums en omgangen zijn behouden gebleven.

De bouw werd uitgevoerd in het jaar 1899 door den aannemer J. VAN GROENENDAEL te Hilversum.

De bouwkosten waren, met inbegrip van de voorloopige banken, preekstoel, altaar enz. bijna f 70.000.—.

GEMENGDE BERICHTEN.

De Woningwet. De dagbladen vermeldten dat de Regeering beoogt de Woningwet in of tegen September a. s. in werking te doen treden.

AMSTERDAM. De vereeniging ten behoeve der arbeidersklasse herdacht den 15den Maart haar vijftigjarig bestaan en heeft bij die gelegenheid een uitvoerig verslag uitgebracht, dat ook door zijne illustratie eene leerrijke bijdrage is voor de vooruitgang in het amsterdamsche woningwezen.

Klein begonnen beschikt de vereeniging thans over 742 woningen waarin 2900 personen gehuisvest zijn en nog steeds gaat zij voort bij te dragen tot het scheppen van betere en gezondere toestanden in het hart van Amsterdam. Bij de laatst gestichtd huizen is afgeweken van het blokstelsel maar werden telkens slechts enkele woningen in één gebouw vereenigd. Sedert 1845 was P. J. HAMER de vaste architect der vereeniging; in 1871 volgde hem als zoodanig zijn zoon, W. HAMER, op. Als een blijk van waardeering voor zijn succesvollen arbeid bood het Bestuur der Vereeniging zijnen architect het prachtwerk „Amsterdam in de 17e eeuw” aan.

De Nederlandsche Nijverheid. In het Maartnummer van het „Tijdschrift der Nederlandsche Maatschappij ter Bevordering van Nijverheid” wordt in een artikel genaamd: De eeuwen gaan, maar de klacht blijft, gewezen op de achteruitzetting der vaderlandsche industrie.

Een recent voorbeeld, dat wij hier overnemen, verduidelijkt de klacht:

„In het bestek voor de nieuw te bouwen brug over het Spaarne (Koudenhorn) te Haarlem kon men lezen:

„Al de ijzerwerken der brug, leuning, lantaarns en paalmutsen, alsmede het ijzerwerk der remmingwerken en alle andere genoemde of hierna te noemen ijzerwerken, voor zooverre deze nog niet gemenied zijn, tweemaal te meniën en na plaatsing driemaal met Bessemer verf van de firma ROSENWICH & BAUMANN te Kassel, in nader op te geven kleuren over te schilderen”.

„Nu ligt vlak bij deze brug, in dezelfde gemeente, een sinds jaren gevestigde, gunstig bekende verffabriek, die hare verven o. a. levert aan de staatsspoorwegen voor het onderhoud harer bruggen.

„Wat moet de directie dezer fabriek denken van bovengenoemde bepalingen van het bestek; temeer als men weet, dat de prijs van haar verf ongeveer de helft bedraagt van het voorgeschreven buitenlandsche fabricaat.

„En wat denken de belastingbetalende Haarlemmers er van?”
De middeleeuwsche vestingmuren van Avignon zijn in de laatste jaren herhaaldelijk besproken naar aanleiding van de slooping, van gemeentewege, van enkele gedeelten er van, bijv. een tweekant poorten. De vraag rees of de staat als eigenaresse niet die afbraak had te verhinderen.

De zaak is voorverleden week in de Fransche kamer ter sprake gekomen en daarmede vermoedelijk afgehandeld. Waar de vestingmuren van Avignon tot de meest bekende specimen der middeleeuwsche vestingbouwkunde behooren, willen wij, aan de hand van het kamerverslag in „Le Temps”, hun lot vermelden.

De muren, heeft de minister van Schoone Kunsten en Onderwijs LEYGUES, gezegd, bestaan uit twee gedeelten. Het eene is oud, het andere, in de jaren 1863—68 onder leiding van VIOLET-LE-DUC, feitelijk geheel gereconstrueerd. Dit laatste stuk, ter lengte van ongeveer 400 M. en gelegen tegenover het station, zal worden afgebroken. De opbrengt van de daardoor vrij komende bouwterreinen zal eerstens dienen tot herstel van het „echte” gedeelte der muren en verder tot het bouwen van eene nieuwe kaserne. Het Pauselijke slot — van 1305 tot 1367 zetelden de Pausen niet in Rome maar in Avignon — dat nu tot kaserne is ingericht, kan dan eindelijk, zooals reeds lang in kunstenaarskringen gewenscht werd, worden ontruimd en voor algeheel verval behoed.

De kamer heeft zich daarmede vereenigd, niettegenstaande de heer AYRAND een dergelijke overeenkomst tusschen de gemeente en den staat in strijd noemde met de wet van 1887 op de historische monumenten en de commissie voor de historische monumenten — door hem genoemd de commissie voor de vernietiging van historische monumenten — zich vereenigde met het voorstel tot afbraak van een restauratiewerk van nauwelijks 30 jaar geleden.

PARIJS. De stad Parijs heeft tusschen de in 1901 gebouwde gevels een concours geopend, terwijl, volgens de Parijsche bladen, een krediet van 12 tot 15.000 franken zal worden aangevraagd voor een wedstrijd van uithangteekens.

Caoutchouc-boter ter dichtung van cement. De chemische fabriek Busse te Linden bij Hannover stelde een preparaat ter beproeving om te zien in hoever dit cement ondoordringbaar

kan maken voor water. Het resultaat dezer beproevingen gaf aanleiding de caoutchouc-boter in ruimere kringen bekend te maken ofschoon de beproevingen nog niet volledig afgelopen waren. Het taai preparaat, dat te dik vloeibaar is, om direct als verfstof te gebruiken, werd met petroleum verdund en wel 2 gewichtsdeelen van die boter op 1 gew. deel petroleum. Deze menging is goed als verfstof te gebruiken. De genomen proeven met geprepareerde cementplaten zijn zeer geslaagd; na verloop van \pm een maand was niet het minste indringen van water te bespeuren (N. D. BAUH.)

Cementwerk bij vorst. Om de inwerking van vorst op versche cementmortel onschadelijk te maken en in het bijzonder om de vertraging van het bindingsproces te vermijden, wordt aanbevolen om op 12 KG. water 1 KG. watervrije soda op te lossen. Dit mengsel zou nog bij 10 tot 15° Celsius voldoen.

Bericht naar eene verhandeling in: „Le Ciment” 1901, blz. 131, ook in de „Revue générale des chemins de fer et des Tramways” door M. DESCUBES, Hoofdingenieur der Comp. de l'Est. Vergelijk ook „Thonindustrie ztg.” 1901, blz. 1883.

(„Centralblatt der Bauverw.” 12 Maart 1902.)

BOEK EN TIJDSCHRIFT.

De Redactie van de „Bouwwereld” acht het zich een voorrecht ter kennis harer lezers te brengen, dat zij den heer Mr. H. H. R. ROELOFS HEYERMANS, adjunct-bibliothecaris van de Polytechnische school te Delft genegen heeft gevonden om zijne medewerking met name aan de rubriek „Boek- en Tijdschrift” te verleen.

Zij twijfelt niet of ook de lezers zullen het als een groote aanwinst beschouwen dat deze belangrijke rubriek door deze medewerking ongetwijfeld in beteekenis zal vooruitgaan. Het is, en kan niet wezen, de bedoeling om van alle aangekondigde werken eene uitvoerige bespreking te geven. De eenvoudige vermelding van titels reeds zal echter hen, die iets zoeken, in vele gevallen van dienst kunnen wezen, vooral, wanneer in het jaarregister eene systematische lijst der vermelde of besproken werken zal worden opgenomen.

Cornelius Gurlitt. *Geschiede der Kunst.*

Twee banden met 30 platen. Stuttgart 1902. Arnold Bergsträsser.

Wij meenen van dit zeer omvangrijke en gedetailleerde werk geen beter denkbeeld te kunnen geven dan door met eenige aanhalingen uit het voorwoord de bedoeling toe te lichten van den schrijver, Hofrath Dr. phil. C. GURLITT, Hoogleraar aan de Technische Hoogeschool te Dresden.

Die aanhalingen kunnen tevens als van meer algemeen belang beschouwd worden, omdat zij de opvatting weergeven welke een der best aangeschreven kunstgeleerden van het hedendaagsche Duitschland koestert over de taak der kunstgeschiedenis.

„De nieuwere kunstgeschiedenissen stellen zich meestal tot doel om het resultaat der navorschingen in een totaalbeeld weer te geven. . . .

„De kunst voor de kunst! luidt eene leuze van dezen tijd. Haar nagevolgd is die van de geschiedschrijvers der kunst, die met hunne wetenschap tot eenige basis en zonder acht te slaan op de aanverwante wetenschappen, hun gebied willen beheerschen. . . .

Mij dunkt dit is niet het uiterste doel. De kunst immers is alleen te begrijpen als de uiting van een scheppenden geest en deze staat niet alleen in de wereld, maar vormt een onderdeel van het volk, van den tijd, van den algemeenen geestestoestand. Naast de geschiedenis der vormen moet ook, wil men althans

het wezen van de kunst zoo diep mogelijk begrijpen, de oorzaak worden gezocht van de wijzigingen der vormen.

„Ik zoek haar in het geloof der volken en in diens uiting: de godsdienst; verder in de middelen tot overbrenging der vormen van land naar land, voor alles in den handel, menigmaal ook in den oorlog; eindelijk in het denken over het wezen der kunst, in de filosofie, die dikwijls de leerlinge, maar ook de leermeesteres der Kunst was. Daardoor moest ik vele, buiten de engere kunstgeschiedenis vallende beschouwingen in mijn boek invlechten; daardoor werd ik echter ook dikwijls op andere wegen geleid, dan tot nog toe door de kunstgeschiedenis bewandeld werden; daardoor kon ik ook menigen door anderen vastgestelden gedachtengang niet volgen, wijl hij buiten mijne wijze van denken viel. Ik wilde niet alleen de kunst, maar het geheele leven der volken en van hunne scheppende zonen in de ontwikkeling der kunst weergeven. En wel zóó, als het mij voorkomt. Reeds lang heb ik geleerd af te zien van de gedachte dat bijv. een katholiek en een liberaal, een Franschman en een Duitscher, de een den ander zou kunnen bekeeren tot zijne opvatting van de wereldgeschiedenis, welke moeite deze vier misschien ook in het werk stellen om elkander recht te doen wedervaren. De zoo vurig begeerde objectiviteit is een doel dat wel een God tot geestdrift kan vervoeren, maar voor een mensch nooit te bereiken is: want wij leven alle in de beperktheid van het bestaan en dus ook van het oordeel. Ik echter wil mij bij mijn oordeel deze beperktheid steeds voor oogen houden. Ik doe er dus volkomen afstand van om van hen die mijn betoog niet kunnen of willen volgen, instemming te ontvangen.

„Maar misschien is het dezen of genen toch aangenaam wanneer hem getoond wordt, hoe zich de gang der kunst afspiegelt niet in het gewoel van verschillende wetenschappelijke overtuigingen maar in één hoofd van duidelijk uitgesproken meening ten opzichte van de groote levensvragen. Misschien was het niet waardeloos dit uiteen te zetten; ook dan niet, wanneer juist dit eene hoofd zelf duidelijk inzicht heb, bij den reusachtigen omvang der opgave, de kennis der gebeurtenissen overal gebrekkig moest blijven; en hoe het slechts al te dikwijls gedwongen was zich te voegen naar den sterkeren gedachten-gang van anderen.”

Een verbazingwekkende hoeveelheid wetenschap is in de „Kunstgeschichte” van Prof. GURLITT vastgelegd. Het werk getuigt echter behalve van kennis en belesenheid, in de eerste plaats van overpeinzing. De feiten worden dubbel belangwekkend door de wijze waarop ze verwerkt en gegroepeerd worden, door de beschouwingen, waartoe ze aanleiding gaven. Elk tijdperk wordt afzonderlijk behandeld, en nadruk gelegd op het onderling verband dat daarin bestaat tusschen de verschillende landen en volken en hunne uiteenloopende kunstuitingen.

Wij zien de kunst groeien; de eene richting zich ontwikkelen uit de andere en hoe daarbij nieuwe idealen en oude traditiën elkander aanvullen. De schrijfrant bezit vóór alles een wetenschappelijk karakter; ze is beknopt, zakelijk en gedocumenteerd, zonder echter ooit dor te worden.

Deze „Kunstgeschichte” is geen lees- maar een leerboek, echter ook als zoodanig niet voor beginners- of salongebruik geschikt.

Het wil langzaam, met aandacht en oordeel doorgewerkt worden om den auteur op zijn weg te kunnen volgen. Wie genegen is dit te doen, zal in deze „Kunstgeschichte” een werk van meer dan gewone beteekenis vinden.

Aannemer No. 10. Nogmaals komt het huidige stelsel van aanbesteding ter sprake in eene nabetrachting over de verschillende vergaderingen over dit onderwerp gehouden. Met zekere voldoening wordt de houding gekonstateerd van de architecten ten opzichte van de bekende motie.

Architectura No. 12. Het nieuwe American-Hotel (met plaat.) Brandgevaar voor Haarlem's kunstschat, naar aanleiding van een uit de „Telegraaf” overgenomen stuk van FRANS NETSCHER, waarin gewezen wordt op de groote gevaren waaraan dagelijks de kostbare FRANS HALZEN in het stadhuis zijn bloot

gesteld. Hierin dient voorzien te worden of door afdoende maatregelen in het bestaande gebouw of — 't geen den schrijver meer gewenscht voorkomt — door het stichten van een gemeentemuseum, bepaald voor dat doel ingericht.

De geschiedenis van de menselijke woning naar Viollet-le-Duc, door H. W. Mol.

Technisch gedeelte. Gewapend beton naar CHRISTOPHE'S Beton Armé VIII.

Bouwkundig Weekblad No. 11. De tentoonstelling te Dusseldorf. Eene nabetrachting over de vergadering der Afd. Amsterdam. over de aanbesteding van bouwwerken.

De Ingenieur No. 11 bevat plattegronden en opstanden van de stoomzuivelfabriek te Gouda eene fabriek van melkproducten, waarover door den daaraan verbonden technicus J. G. VAN GENDT J.Gz., eene lezing in de vak-afdeeling voor werktuigen en scheepsbouw werd gehouden.

Opmerker No. 10. Zeventiende-eeuwsche kunst door A. W. WEISSMAN, vervolg en slot, waarin hoofdzakelijk PIETER POST'S bouwwerken behandeld worden, als wier meesterstuk het stadhuis van Maastricht mag gelden. Dit stadhuis in 1659, twee jaar na VAN CAMPEN'S dood begonnen, kan tevens een zelfstandig werk van POST wezen, die overigens of VAN CAMPEN'S ontwerpen uitvoerde (Mauritshuis) of geheel in diens geest arbeide, zonder evenwel diens Palladiaansche grootheid te bereiken.

Glasschilderkunst. Over de gewoonte in de 17e eeuw, dat steden, wanneer in een andere stad eene nieuwe kerk gebouwd werd, daaraan een geschilderd glasraam ten geschenke geven, en dat dit vooral door Haarlem dikwijls is gedaan met de prozaïsche nevenbedoeling aan het Haarlemsche bier meer aftrek te verschaffen. Enkhuizen, Woudrichem, Gouda, Edam, Maassluis, Wormerveer, Leidschendam werden aldus door de Haarlemsche regering bedacht.

Berliner Architecturwelt No. 12. Het BISMARCK monument voor Hamburg, van SCHAUDT en LEDERER, wordt hier afgebeeld met een tweetal andere ideaal-projekten van den eerste: Een monumentale poort voor een zeehaven en een heldengraf. De gedachte aan de geniale Architecturskizzen van OTTO RIETH, die dergelijke, grootsch opgezette plannen plegen op te wekken, versterkt ook hier slechts de bewondering voor RIETH'S schepingskracht en teekentalent.

Het stadhuis van Charlottenburg door REINHARDT en SÜSSENGUTH is eene werk, dat beurtelings aan het New-Romanesque van Noord-Amerika, beurtelings aan het Rijksdaggebouw en de „moderneren" doet denken.

Evenzeer monumentaal bedoeld, maar het evenmin geworden is — volgens de teekening te oordeelen — het nieuwe keizerlijke Patentamt te Berlijn van dezelfde architecten. Een nieuw bewijs van 't eklektische karakter van onzen tijd is dat in dezelfde aflevering verder nog voorkomen een in hoofdzaak barok gebouw van KAYSER en VON GROSZHEIM. (Administratiegebouw der beruchte Grosze Berliner Strassenbhan), een Postkantoor in Märkische Gotiek, het Nyegaardstift — een dameshofje — te Altona (Arch. EUGEN KÜHN en PAUL BAUMGARTEN) dat sterk aan de duitsche renaissance doet denken en — dit weder in 18e eeuwsh karakter — een voornaam woonhuis te Berlijn.

Variatio delectat!

Deutsche Bauzeitung No. 22. Besproken wordt het eigenaardigste der in de laatste jaren in den Berlijnsche dierentuin gestichte gebouwen: de hoofdingang met het administratiepaviljoen dat, door de arch. ZAAR en VAHL ontworpen, overwegend Japansche motieven vertoont.

Verder wordt de aanleg van rijwielenwegen aangeprezen, vooral met het oog op de stichting van arbeiders-colonies buiten de groote steden.

Construction Moderne 1 en 8 Maart. De nieuwe bouwkunst in Roemenië was reeds in het nummer van 2 Nov. 1901 besproken; thans wordt haar naar aanleiding van een harer voornaamste werken, de universiteit van Bukarest, eene nadere beschouwing gewijd.

Sedert twaalf jaar is men in Bukarest bezig aan een ver-

wezenlijking van een omvangrijk architectonisch programma. Uitgevoerd zijn, buiten en behalve eenige minder belangrijke werken: de nationale bank, het Paleis van Justitie, het gebouw van het Roemeensche Atheneum, het vorstelijk paleis van Cotroceni, het ministerie van de domeinen, het postkantoor, de rekenkamer, het bonatich instituut en het anatonische instituut van de Universiteit CAREL I.

Dit anatonische instituut is het eenige gebouw dat tot nog toe van de — op 6 miljoen gulden begrootte — medische afdeeling der Universiteit is gemaakt.

Het totaal ontwerp dezer afdeeling is van LOUIS BLANC en een bewijs te meer hoe de Fransche invloeden de bouwkunst van Roemenië overheerschen, immers van de bovengenoemde gebouwen waren reeds de meeste door Fransche architecten ontworpen geheel in den geest der Ecole des Beaux Arts. Bij de economische toestanden van het land zullen echter aanmerkelijke bezuinigingen in het te groot opgezette schema — dat een oppervlakte van 12 H. A. beslaat en buiten en behalve de ziekenhuizen, de oprichting beoogt van vijf monumentale gebouwen — niet kunnen uitblijven.

De bovengenoemde werken maken een gunstige uitzondering op het gemiddelde der Roemeensche partikuliere bouwkunst. De schrijver in de „C. M." zegt: Men wil, met zoo min mogelijke kosten, een schitterend uitwendig effect hebben. Er zijn woonhuizen die een 100.000 gulden kosten, waarvan de gevels eene wonderbaarlijke maar vergankelijke rijkdom vertoonen en die inwendig alle versiering ontberen; geen kroonlijst, geen lijstwerkje, niets aan de muren dan een papiertje van 1 gld. de rol.

De Roemeniërs reizen veel en inspireerden dan in het buitenland hun smaak. Een eigen kunst bezat Roemenië van oudsher niet; het was geheel afhankelijk van Oostersche, Turksche en Arabische, met name echter van Russisch-Byzanthijnsche invloeden.

Nu waren echter de bouwstijlen, tot welke de Roemeniërs zich voelden aangetrokken, gebaseerd op het gebruik van natuursteen. Deze echter levert hun land niet op; zij moeten van elders — vooral uit België — komen en zijn dus duur.

De patroon wenschte een weelderigen gevel in natuursteen maar die mocht weinig kosten. De architecten bewandelden nu de — in dit geval eens niet deugdzaame — middelweg. Zij bouwden wél in weelderige vormen, want die moesten voorgaan, maar verminderden de prijs door een ruim gebruik te maken van surrogaten en de gevels met een overdaad van pleister-ornamenten te versieren. Deze zijn echter weder slecht tegen het felle winterklimaat bestand, vervallen schrikbarend of eischen een kostbaar onderhoud. Ziehier het resultaat van de logica der gestelde eischen!

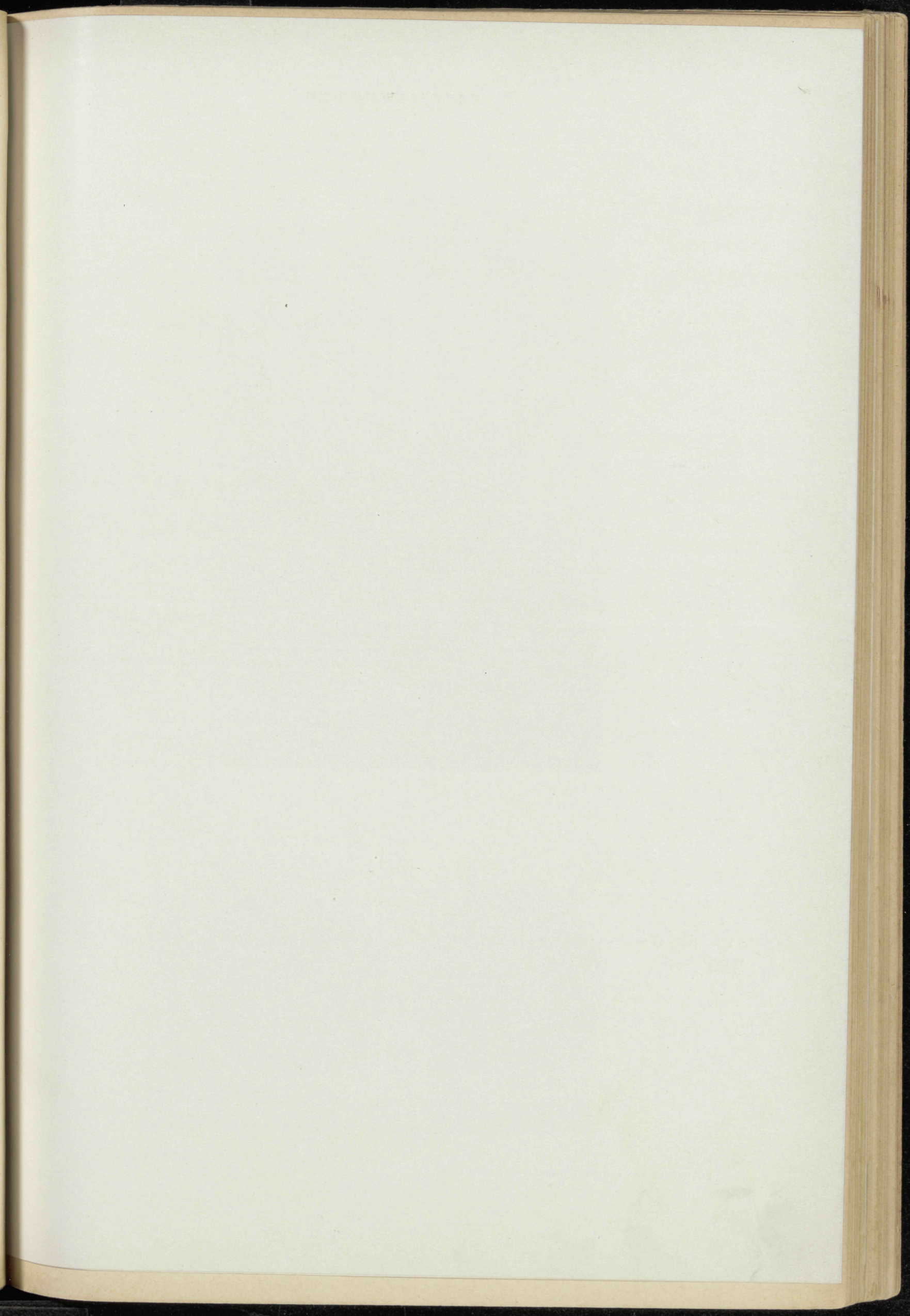
De collectieve ijdelheid is echter minder sterk ontwikkeld dan de individueele en bij de groote bouwwerken was de invloed der architecten overwegend. Hieraan is te danken, dat de openbare bouwkunst van Roemenië een gunstiger indruk maakt dan de particuliere.

VERSLAGEN VAN VERGADERINGEN.

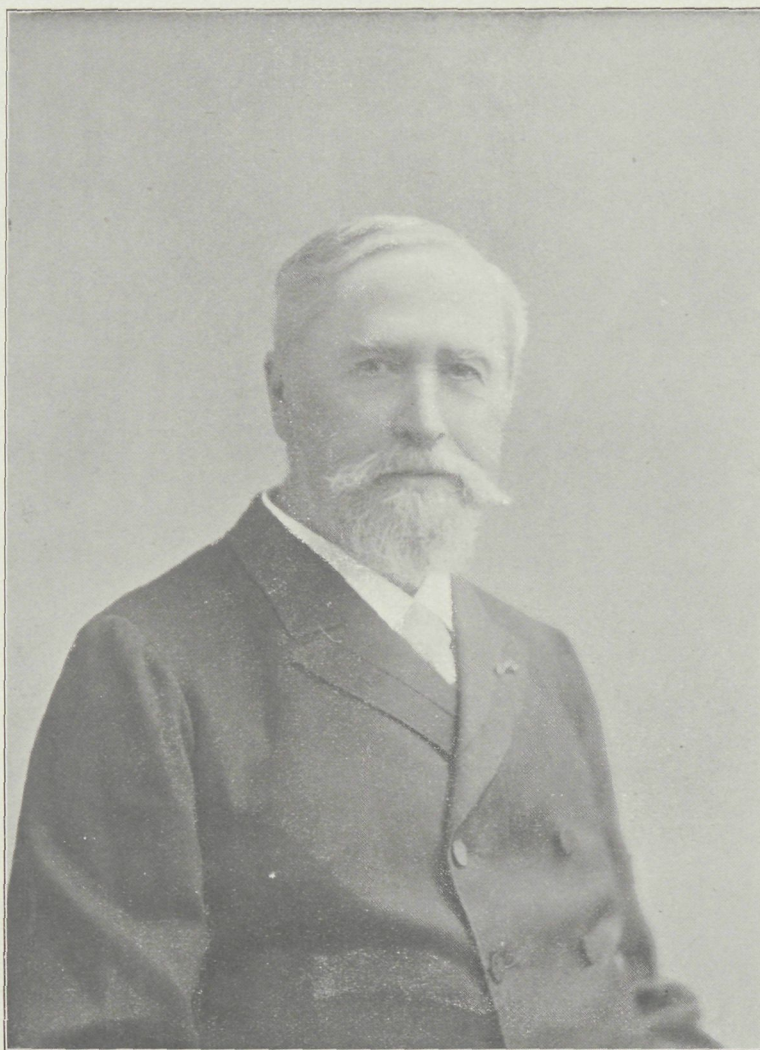
Bouwkunst en Vriendschap. Rotterdam. In de, op 12 Maart gehouden vergadering hield de heer J. L. M. LAUWERIKS eene voordracht getiteld: Beschouwingen over het schoone.

Daar wij in „Bouwwereld" No. 6 blz. 59 en 60 reeds een resumé van deze lezing opnamen nadat zij gehouden was in het genootschap „Architectura et Amicitia" te Amsterdam, zijn wij uit redenen van plaatsruimte zoo vrij naar bedoeld resumé te verwijzen.

Architectura et Amicitia, Amsterdam 12 Maart. Dr. W. VOGELSANG besprak de historische ontwikkeling van het raam. Ons uitvoerig verslag moet wegens plaatsgebrek blijven liggen.

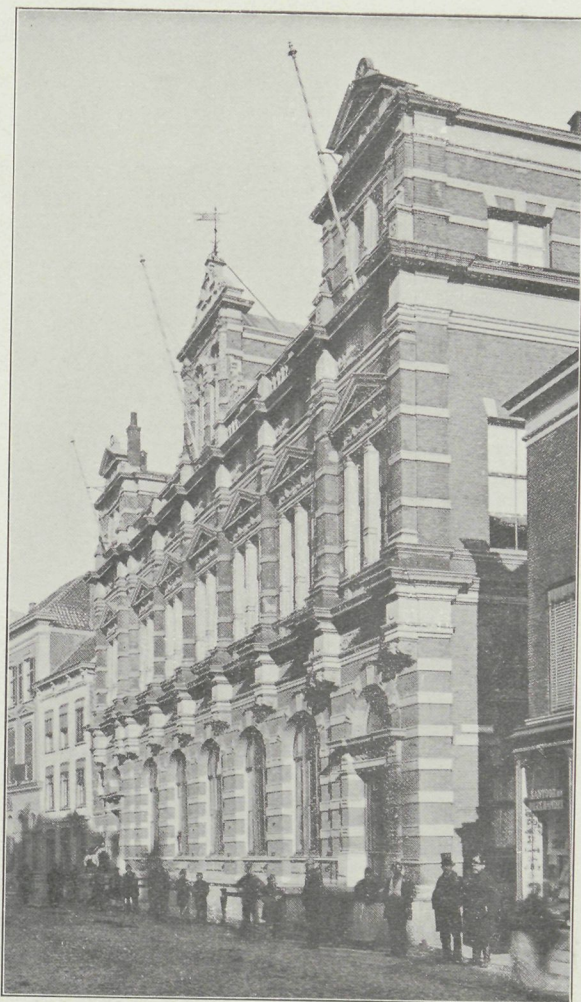
PROFESSOR EUGEN GUGEL.

Eugen Gugel

EDEMA VAN DER TUUK, FEC.

STUDENTEN SOCIETEIT. LEIDEN.

UNIVERSITEITS-GEBOUW. UTRECHT.

PRO

E

Zwei
1850
van
LANC
hij .n
studi
Staat
stati
Bren
bouw
van
den
den
aan
geroe
op he
.Ge
GUGE
faalde
archit
honde
talloo
aan
jaren
zijn t
die h
ondan
in de
physi
Gebou
hage
terzel
(1886)